

7

Marceli Frestki

1880r.

Marceli Broski
nauczyciel głuchoniemych

ZBIÓR ZADAŃ, PYTAŃ I ĆWICZEŃ.

189427

ZBIÓR ZADAŃ, PYTAŃ I ĆWICZEŃ

ELEMENTARNO-STYLISTYCZNYCH

w stopniowym porządku od prostego zdania pojedynczego począwszy,
na tle formalno-poglądowej nauki.

DLA

UCZĄCYCH SIĘ JĘZYKA POLSKIEGO

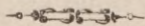
ZWŁASZCZA

GLUCHONIEMYCH

opracował

Marceli Brzeski

Nauczyciel przy Instytucie Głuchoniemych w Poznaniu.

WARSZAWA

w Drukarni Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych.

—
1879

7

334702

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ
Варшава, дня 30 Октября 1879 года.

PRZEDWSTĘPNA UWAGA.

Postęp obecny olbrzymim znaczący się wszędzie krokiem, każdemu prawie w społeczeństwie za najpierwsze z żądań stawia, aby myśli swe jako całość poprawnie, pewno i jasno wynurzyć potrafił na *piśmie* i to nie tylko w charakterze pióra *czytelnym*, ale zarazem *ortograficznie* i *gramatycznie*.

Ostatecznym, zatem celem wszelkiego pisania jest *stylistyka*; czytelny zaś *charakter pisma*, *ortografija* i poprawne wyrażenie się wedle *prawideł gramatycznych* najważniejszymi dla niej są warunkami.

Co do dwóch pierwszych kondycyj, to jest, *czytelnego* i *ortograficznego* pisania, to napewno przypuścić można, że głuchoniemy uczeń najzupełniej im sprosta, gdyż przeważnie na zmysł wzroku i naśladowania wskazany inaczej pisać nie będzie, jak mu to przez nauczyciela wskazaniem zostało.

Zachodzi tylko przy tej nauce jedna z najskuteczniejszych a raczej najdrażliwszych kwestyj a ta jest *gramatycznego pisania*. Co do tego arcyważnego punktu nie było dotąd zupełnej zgody pomiędzy uauuczycielami głuchoniemych. Jednym bowiem zdawało się, że cel osiągniętym zostanie, jeżeli się głuchoniemego kształcić będzie na czysto gramatycznych zasadach, podobnie jak się dotąd jeszcze przy uczeniu *martwych języków* praktykować zwykło. Inni zno-

wu *stanowczo* teorię tę odrzucili a postawili za pryncipium najważniejsze, aby podobnie jak *dziecko pełnozmysłowe* przed wstąpieniem swem do szkoły poznało język swego otoczenia przez *naśladowanie, powtarzanie i ćwiczenie*,—tym samym trybem przyswoił sobie i głuchoniemy po wstąpieniu swem do szkoły mowę ojczystą na podstawie *nauki pogładowej* częścią *materyjalnej* częścią *formalnej*, które to dwa działały, niby dwie *siostrzyce* nawzajem się wedle granic planem na każdy rok przepisanych uzupełniać stopniowo mają, chociaż pierwsza o tyle wyżej stoi nad tę, że przygotowawcza nauka, jak np. *nazywanie przedmiotów, czynności, przymiotów, ilości rzeczy* i t. d. od niej się zaczyna.

I zaiste, jest to jedna z najkardynalniejszych a zarazem najzbawienniejszych zasad, która na przyrodzonych poniekąd oparta prawach, naturalnym swym postępując torem, najszybciej i najpewniej zmierza do celu.

Jakkolwiek każdy stopień, na każdą klasę *pewne kwantum gramatyki* mające się niewygasła ucznia stać własnością planem przepisane być musi, to przecież w dalszej nauce z konieczności wypada, aby gramatyczna strona języka specyjalniej i z większą systematycznością traktowaną była.

Mówiąc o nauce gramatyki, nie ma się tu na myśli, aby takową w całej swej obszerności na podstawie pierwszej lepszej drukowanej gramatyki traktować, owszem jak w szkole ludowej, tak przy nauce głuchoniemego opierać się winny wiadomości z gramatyki na odnośnym rozbiorze zdań, wyrazów i t. d. z książki do czytania przeznaczonej. Gramatyczne zaś *piśmienne wynurzenie myśli* łączyć się ściśle musi z *nauką stylistyki*.

Tak więc gramatyka w usłudze *piśmiennych ćwiczeń i wypracowań* stać powinna a poprawne ortograficzno-gramatyczne użycie języka ma sobie uczeń przeważnie *piórem* zdobywać.

Brak podręcznej książki dla uczniów, któraby, traktując o języku i podając różne wzory, opisy, dyspozycje do ćwiczeń stylistycznych, godnie celowi swemu odpowiedziała, powszechnie uczuć się daje. Wydając niniejszą pracę moją chciałbym choć w drobnej części tej zaradzić potrzebie a nadewszystko pobudzić szanownych współpracowników do głębszego zbadania rzeczy, a tem samem godniejszego przysłużenia się czemś lepszem sprawie.

Ważność nauki stylistyki tak w szkole ludowej jak i u głuchoniemego jest tak wielkiej doniosłości, że słusznie ją nazwać można *koroną wszelkiej wiedzy szkolnej*, gdyż istotnie w niej cała nauka szkolna *górkuje*. Z *ćwiczeń stylistycznych* i *prac piśmiennych* wnioskować najzupełniej można o duchu i stanie innych *przedmiotów naukowych* i stąd też wielu nazywa stylistykę „*zwierciadłem szkoły* albo *obliczem szkoły*”

Jak z jednej strony ważną jest ta gałąź wiedzy szkolnej, tak z drugiej przytrudną zdaje się ona być wielu nauczycielom do wykonania. Atoli gdyby tylko nie stawiano żądań nad siły dziecka a ćwiczenia odpowiednio stopniowano, trudności te przy usilnej pracy same przez się usuwałyby się musiały.

Produkcji żadnych nie powinien wymagać nauczyciel po swym uczniu głuchoniemym, bo tego nawet zwyczajna szkoła ludowa żądać po swych słyszających uczniach *nie ma prawa*; owszem z zupełnem zadowoleniem na tem poprzestać trzeba, jeżeli głuchoniemy z pewną poprawnością i gustem *reprodukować* potrafi.

Co do stopniowań i systematycznego w tym względzie następstwa, to one z podanych w niniejszem dziełku pojedynczych „zadań” wypływają. Nic tam nie masz obcego. Kurs niższy niczem więcej nie jest, jak powtórzeniem wszystkiego tego, co uczniowi z *nauki pogłądowej* znanem już być powinno. Kiedy w orzeczonem razie chodziło o przyswoje-

nie uczniowi formuł wyrażen wedle przyjętej w potocznej mowie praktyki, tutaj zbadać on ma poniekąd przyczynę różnych *zmian* wyrazów i *szyku* zdań i tć w sposób najprzystępniejszy na prawidłach gramatycznych oparty. Dla tego też książka w tym rodzaju niezbędnym być winna podręcznikiem ucznia, czy to przy analizacyi pojedynczych „zadań” czy też jako środek do zatrudnień piśmiennych dla dzieci tak poza szkołą jak i w szkole a szczególnie wten czas, kiedy nauczyciel innym zajęty jest oddziałem.

Co do *poprawek* czyli *korektur* takich wypracowań, to za najgłówniejszą stawia się tu regułę, aby uczeń, by też najniższego stopnia sam sobie błędy *podkreślone* poprawił. Aby przecież podać uczniowi sposobność unikania błędów, przejść z nim powinien nauczyciel każde stylistyczne zadanie i wszechstronnie pomówić o niem.

Co do znaków przy korekcie zachodzących, to należałoby za ogólne przyjęć prawidło, że:

1. Jeżeli uczeń uchybił zaniedbaniem *kropki* lub *kreski* nad jakim głosem, natenczas *podkreśla się* takowy *pojedynczą kreską* poziomą (—).

2. Jeżeli uczeń użył niestosownego zakończenia *rodzajowego* natenczas *podkreśli się podwójnie* wyraz odnośny (=), a na marginesie zaznaczy się początkową literą rodzaj a zatem „m=męzki, ż=żeński, n=nijaki.”

3. Jeżeli zajdzie błąd w użyciu *osoby* i *czasu*, natenczas również odnośny wyraz *podkreśla się podwójnie* a na marginesie zaznacza się wypisaniem całkowitem lub przez *abrewijację* *osobę*, *czas* i *rodzaj*.

4. Jeżeli błąd zachodzi w użyciu niestosownem *przypadku*, natenczas *podkreśla się* takowy wyraz a na załamku pisze się cyfra odnośnego przypadku, obok której uczeń *poprawkę* wypisze.

5. Jeżeli *następstwo wyrazów* źle jest użyte, tedy odnośne po sobie następować mające wyrazy *górami się numerują* a na marginesie uczeń poprawki dopełnia.

6. Jeżeli nareszcie *wyraz* jaki *opuszczony* został, przez co sens zdania na tem cierpi, natenczas w odpowiedniem miejscu, gdzie wyraz opuszczony dopisany być ma, robi się znak $\surd$ lub krzyżyk $+$ a na marginesie zaznacza się *czego braknie*. Przy zaniedbanej interpunkcyi, podkreśla się *pojedynczo* przestrzał pomiędzy odnośnemi wyrazami a na załamku pisze się odnośna interpunkcja.

7. Na najwyższym stopniu podkreślają się błędne wyrazy i wyrażenia *bez remarki na załamku*, przez co uczeń do zastanawiania się nad swym błędem oraz do poprawki ma być pobudzony; w razie zaś niezbadania przyczyny podkreślenia, służy mu prawo zapytania się nauczyciela.

Poznań, w dzień św. Stanisława biskupa 1878 roku.

Autor.

KURS WSTĘPNY.

ZADANIE I.

Podmiot z orzeczeniem przymiotnem.

Wyszukaj do każdego z podanych tu przymiotników jak najwięcej stosownych rzeczowników i łącz to w zdanie na pytanie:*)

Co jest czerwone? białe? czarne? żółte? szare? siwe? pstre? brunatne? niebieskie? zielone? blade? różowe? błękitne? popielate? ceglaste? oliwkowe? jasne? ciemne? posępne? Kto jest czarny? biały? rumiany? Co jest gładkie? chropowate? równe? nierówne? prostopadłe? poziome? uko-

---

*) Jakkolwiek już przy nauce pogładowej niniejsze zachodziły ćwiczenia i formy pytań i takowe uczniowi są i muszą być znane, to przecież niniejsza nauka na gramatyce przeważnie się fundująca gruntowniej i ze specjalnem uwzględnieniem formalnej strony traktowaną być powinna. Stąd też uczeń nietylko poprawnie użyć musi zakończenia rodzajowego przymiotników, ale zarazem poznać winien ich klasyfikację jak np. *przymioty koloru; -przymioty wielkości, objętości, i kształtu; fizyczne i moralne własności*, które poniekąd w powyższem ćwiczeniu uwzględniono. Co do rozróżniania końcówki rodzajowej przymiotnika, to uczeń uczył się tego przy nauce pogładowej przez ustawiczne powtarzanie, gdy przeciwnie tutaj przyczynę tego zba- dać powinien. W przypuszczeniu zatem, że uczeń z „*nauki pogładowej*” rozróżnia między sobą *rzeczy żywotne od nieżywotnych* czyli *martwych; zwierzęta od osób* zwłaszcza *męzkich*, podaje mu się tu ogólna reguła, a mianowicie:

1. Że jeżeli się rzeczownik na pytanie „*Co?*” kończy na *a*, to i przymiotnik przybiera końcówkę *a*, a w liczbie mnogiej *e*; przeciwnie przy pytaniu „*Kto?*” przybiera w liczbie pojedynczej końcówkę *i* albo *y* a w liczbie mnogiej *i* albo *y*.

2. Że jeżeli się rzeczownik kończy na *i*, przymiotnik przybiera końcówkę w liczbie pojedynczej *a*, a w liczbie mnogiej *e*.

3. Że jeżeli rzeczownik kończy się na *o*, *e*, *ę* natenczas przymiotnik w liczbie pojedynczej i mnogiej na *e* albo *ie*.

4. Że jeżeli inne rzeczowniki na pytanie „*Co?*” nie tak, jak powyżej się koń-

sne? strome? trójkątne? czworoboczne? okrągłe? graniaste? wieloboczne? kuliste? wypukłe? wklęsłe? płaskie? owalne? walcowate? wysmukłe? zgrabne? obszerne? szczupłe? odległe? bliskie? słodkie? kwaśne? gorzkie? słone? tęgie? słabe? smaczne? obrzydliwe? mdłe? przykre? przyjemne? kwaskowate? słodkawe? pachnące? cuchnące? ciężkie? lekkie? miękkie? twarde? gęste? rzadkie? pulchne? wklęsłe? płynne? stałe? śliskie? lepkie? giętkie? sztywne? kruche? obwisłe? elastyczne? kędzierzawe? tępe? ostre? przytępione? kończate? całe? stłuczone? podarte? pęknięte? nowe? stare? świeże? czyste? brudne? grube? cienkie? miałkie? wązkie? szerokie? wysokie? niskie? długie? krótkie? wielkie? małe? krzywe? proste? podługowate? przezroczyste? nieprzezroczyste? świecące? lśniące? *Kto jest* młody? stary? mocny? słaby? zmęczony? chory? zdrowy? *Co jest* dojrzałe? niedojrzałe? piękne? straszne? brzydkie? kliwe? *Kto jest* pilny? leniwy? pracowity? opieszale? szybki? powolny? zwinny? skrzętny? głodny? syty? pragnący? mądry? bezrozumny? zły? dobry? posłuszny?

---

cza, ale na *p, b, t, d, k, g, ch, j, s, z* i *t, d*. natenczas przybiera przymiotnik zakończone *y* albo *i* a w liczbie mnogiej *e* i *li* tylko na pytanie „*Kto*” a więc przy osobach męzkich w liczbie mnogiej *i* albo *y*.—Wyjątki z działu tego zwolna niechaj uczeń poznawać się uczy a najlepiej, że wyrazy na spółgłos zakończone *żeńskie* w osobnej kontoować sobie będzie książeczce. Szemat do klasyfikowania rzeczowników w powyższej myśli zobacz „Kurs wszystkich nauk etc” rok drugi pod napisem; „Formalna nauka pogładowa” w Pamiętniku w dziewiątym roku umieszczony. Przy uzmysłowieniu niektórych przymiotów z pojedyncza, natrafić się może dla względnego znaczenia swego na niejedną trudność, atoli w takim razie należy je w zestawieniu na porównanych między sobą wyjaśnić przedmiotach. I tak np. przymioty: „*lekki* i *ciężki*” względne mają znaczenie, gdyż jedna rzecz sama w sobie może być *lekką*, w porównaniu zaś do drugiej jest *ciężką*, np. „*kalamarz* i *pióro*; *butelka* i *kieliszek*; *krzesło* i *ławeczka*” i t. d.—Każde zresztą pojęcie przymiotu najlepiej się w ogóle da uzmysłowić uczniowi, jeżeli do dotyczącego podanego *przymiotnika* jak najwięcej przytacza się *rzeczy*, którym tenże przymiot *absolutnie* lub *przypadkowo* albo w przeciwstawieniu przystoi.

Przymiotniki materyjał wyrażające i rzeczowne oraz ich urabiania mimo że z „nauki pogładowej” znane, do późniejszych należą zadań. (zob. Zadanie 17).

krnąbrny? uległy? uporczywy? potrzebny? niepożyteczny? szkodliwy? bogaty? ubogi? rzetelny? kłamliwy? złośliwy? mściwy? zazdrośny? życzliwy? miłosierny? okrutny? i t. d.

Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą!

Zamień powyższą formę pytań na przeczącą! np. Co nie jest czerwone? okrągłe? i t. d.

ZADANIE II.

Wyszukaj do każdego z podanych tu rzeczowników jak najwięcej absolutnych i przypadkowych przymiotów i łącz to w zdanie na pytanie:

Jaki— a—ie jest? *) atrament? krew? pióro? kapelusz? śnieg? tablica? mleko? złoto? piwo? kreda? popiół? mysz? sól? wapno? ołów? ząb? srebro? róża? osieł? niebo? szczur? siarka? gąsień? ryba? słoma? żrebię? lak? gąbka? piwo? kwiat? łąka? wino? słonecznik? trawa? chrabąszcz? żaba? kurczę? jabiko? niezapominajka? okno? bławatek? gruszka? fijołek? motyl? śliwka? koło? włos? czereśnia? czoło? surdut? kamizelka? słońce? gwiazda? jagnię? noc? dzień? szklanka? kawa? dziecię? lalka? piec? cegła? drzewko? dom? kościół? wieża? rzeka? pole? dach? studnia? proso? igła? rysik? kosa? kamień? kostka? mydło? oselka? szkło? winogrono? talerz? piłka? murzyn? książka? linijał? ogród? ulica? wełna? szpagat? belka? płaszcz? ocet? sałata? pomarańcza? pestka? śledź? pieprz? lekarstwo? truskawka? jagoda? malina? agrest? placek? ser? mech? pierzyna? kanapa? papier? glina? ciasto? miód? pa-

---

*) Ponieważ forma pytania jest niepewna i względna, przeto w dalszym biegu stawić należy pytania: Jaki— a—ie jest co do koloru? co do kształtu? co do materii? smaku? objętości? i t. d. Na samym wstępie chodzi przeważnie, aby uczeń myślał jak najwięcej przytaczał stosownych choć różnorodnych przymiotów.

łasza? armata? guma? brzytwa? zając? wilk? rodzynek plu-
skwa? pilnik? róża? mierzwa? żebrak? pan? olbrzym? karzeł?
wróbel? róg? miednica? latarnia? kołnierzyk? kozuch? czepek?
ręcznik? szpilka? aksamit? masło? słonina? kiszka? kiełbasa?
jaje? groch? strączek? ryż? mąka? pączek? dynia? ogórek?
jarmuż? karmelek? czekolada? wódka? arak? obrus? miska?
filiżanka? imbryczek? i t. d.

Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą!

Popraw następujące zadania i łącz je za pomocą łączni-
ka: „*jest—są*” w zdanie w liczbie pojedynczej i mnogiej:

Papier — cienk — . Pani — bogat — . Parobek — mo-
cny — . Gospodyni — skrzętn — . Chłopiec — psotny — . Dziel-
cę — grzeczny — . Siano — suche — . Trawa — mokra — . Sło-
ma — wilgotna — . Koszula wyprana — . Futro — drogie — . Ko-
zuch — ciepły — . Jabłko — zgniłe — . Gruszką — dojrzałą — .
Wiśnia — kwaśna — . Pieprz — gorzki — . Lód — zimny — . Że-
lazo — rozpalone — . Woda — chłodna — . Wieprz — tłusty — .
Wróbel — chudy — . Książka — drukowana — . Zeszyt — pisan — .
Surdut — splamiony — . Suknia — czysta — . Pismo — czy-
telne — . List — nieczytelny — . Brzytew — wyszczerbiony — .
Scyzoryk — ostry — . Iгла — kończący — . Szydło — przyte-
piony — . Sarna — zgrabna — . Niedźwiedź — niezgrabny — .
Jeleń — wysmukły — . Zając — bojaźliwy — . Dąb — rozłoży-
sty — . Brzoza — pochylony — . Świerk — prosty — . Uczenni-
ca — pilna — . Chłopiec — opieszony — . Kobieta — trzeźwa — .
Chłop — napity — . Żebrak — kulawy — . Pies — głodny — . Ku-
piec — skąpy — . Wyrobnik — biedny — . Dziedzic — bogaty — .
Żmija — jadowita — . Jaszczurka — nieszkodliwa — . Wilk —
żarłoczy — . Lew — wspaniały — . Tygrys — drapieżny — .
Osieł — powolny — . Koń — rączy — . Chłopiec — usłużny — .
Dziwcę — uczynny — . Parobek — krnąbrny — . Pijak —
uparty — . Pszczoła — skrzętna — . Mrówka — pracowita — .
Kamiennica — piękna — . Chata — stara — . Służąca — wierna — .

Kot—niewiern— . Pączek—smaczn— . Ser—niesmaczn— .
Staruszek—chor— . Młodzieniec—czerstw— . Starzec—
łyś— . Wielbłąd—garbat— . Bułka—śwież— . Chleb—
star— . Miód—słodk— . Szkło—przezroczyst— . Bla-
cha—nieprzezroczyst— . But—sporządzon— . Spodnie—
podart— . Kabat—połatan— . Uczeń—ochędoż— . Świ-
nia—nieschludn— . Garnek—stłuczon— . Miska—cał— .
Butelka—pełn— . Szklanka—próżn— . Zegarek—zepsu-
t— . Szyba—pęknięt— . Kieliszek—stłuczon— . Garnu-
szek—kamienn— . Sznur—dług— . Prątek—giętk— . Pla-
cek—kruch— . Syrop—gęst— . Rosół—rzadk— . Chło-
piec—głuchoniem— . Koń—ślepi— . Żebraczka—niewi-
dom— . Wieża—prost— . Drzewo—pochylon— . Per-
ka—zmarzł— . Jabłko—zdrow— . Ptak—dzik— . Zwie-
rzę—swojsk— . Zapach—przyjemn— . Owad—obrzy-
dliw— . Lekarstwo—przykr— . Piołun—gorzk— . Oko-
wita—tęgi— . Wódka—upajając— . Śledź—słon— . Ser
—cuchnąc— . Płaszcz—obszern— . Frak—szczupły— .
Podłoga—poziom— . Dach—ukośn— . Rura—walco-
wat— . Piec—graniast— . Twarz—posepn— . Czoło—
wypogodzon— . Chorągiew—karmazynow— . Rękawicz-
ka—piernikow— . Policzek—rumian— . Chleb—śniad— .
Surdut—oliwkow— . Płaszcz—popielat— Ulica—prost— .
Ścieżka—kręta— i t. d.

Zamień to na liczbę mnogą!

ZADANIE III.

Orzeczenie słowne.

Wyszukaj do każdego z podanych tu słów kilka stosow-
nych rzeczowników na pytanie „*Kto? co?*” np:

Kto stoi? Co stoi? Kto siedzi? Co siedzi? Kto kłęczy? spi? Co spi? leży? biega? wisi? lata? skacze? idzie? leci? ucieka? pływa? płynie? śpiewa? rży? ryczy? beczy? wyje? szczeka? krzaka? miauczy? piszczy? ćwierka? kraka? gęga? pieje? gdacze? kwiczy? syczy? brzęczy? Co pachnie? cuchnie? smakuje? rośnie? więdnie? usycha? gnije? topnieje? marznie? kwitnie? dojrzewa? opada? kwaśnieje? pleśnieje? pęłza? świeci się? pali się? gotuje się? piecze się? kipi? burzy się? porusza się? trzęsie się? kula się? przyświeca? Kto pisze? rąbie? tańczy? pracuje? odpoczywa? bawi się? płacze? śmieje się? mocuje się? ślizga się? uczy się? uważa? czuwa? namysła się? dziwi się? boi się? chwali się? wzdycha? stęka? umiera? szyje? przedzie? pierze? prasuje? magluje? gotuje? szoruje? zamiata? kopie? sadi? grabi? kosi? piele? orze? sieje? młoci? wieje? miele? doi? strzela? sprzedaje? kupuje? kradnie? oszukuje? garbuje? hebluje? piłuje? maluje? farbuje? polituruje? kuje? muruje? buduje? szlifuje? modli się? goli się? i t. d.

Zamień na liczbę mnogą utworzone zdania! Zamień powyższą formę pytania na przeczącą.

ZADANIE IV.

Wyszukaj do każdego z podanych tu rzeczowników kilka słów stosownych i połącz to w zdanie na pytanie:

Co robi człowiek? uczeń? koń? wół? pies? koziół? jelen? kot? ryba? gąsienica? zając? dziewczę? ptak? pszczoła? jaszczurka? wiewiórka? ojciec? matka? rolnik? parobek? dziewczka? kucharka? szwaczka? praczka? pasterz? nauczyciel? ksiądz? chłopiec? malarz? krawiec? szewc? stolarz? kowal? ślusarz? rębacz? cieśla? młynarz? piekarz? kominiarz? szlifierz? bal-

wierz? prządka? mularz? ogrodnik? strzelec? kucharz? niedźwiedź? gęś? kogut? świnia? słowik? kruk? sowa? szczur? muzykant? kupiec? drukarz? żołnierz? lekarz? chory?

Popraw następujące zdania w liczbie pojedynczej i mnogiej.

Ryba pluskać. Jeleń uciekać. Kozieł bosć. Kot bawić się. Pies łasić się. Zając bać się. Koń kopać. Dziewczę płać. Chłopiec śmiać się. Pszczoła kłóć. Bocian klekotać. Jaszczurka wygrzewać się. Wiewiórka skakać. Rodzice pracować. Dzieci uczyć się. Nauczyciel nauczać. Niemowlę kwilić. Rolnicy orać. Parobek młócić. Pocztarek trąbić. Stróż gwizdać. Krawiec przykrywać. Szewc szyć. Robotnik pocić. Żebak modlić się. Strzelec celować. Żołnierz mustrować się. Jeź kulać się. Niedźwiedź mrużyć. Gęś pływać. Kogut trzepotać się. Świnia tarzać się. Dzik ryć. Organista śpiewać. Ksiądz klęczeć. Niezgodnik kłócić się. Kupiec targować się. Chory narzekać. Ogień ogrzewać. Świeca przyświecać. Złodziej kraść. Wiatr dąć. Fijołek pachnąć. Pokrzywa parzyć. Oset żgać. Wódka upajać. Drzewo kwitnąć. Owoc dojrzewać. Zboże rosnać. Koła obrać się. Zegar iść. Liść żółknąć. Trawa więdnąć. Bielizna schnąć. Płótno bielić się. Drzewko usychać. Pijany taczać się. Trup gnić. Drzewo próchnieć. Masło rozpuszczać się. Człowiek starzeć się. Śnieg tajeć. Woda marznąć. Lód pękać. Zboże kiełkować. Piwo kwaśnieć. Chleb pleśnieć. Rana boleć. Krew cieć. Próźniak wałęsać się. Chłopcy opasywać się. Łąka zielenić się. Niebo czerwienić się. Szynki wędzić się. Ogórki kisić się. Śledź możyć się. Len moknąć. Mąka tęchnąć. Mięso cuchnąć. Piwo wietrzeć. Odzież butwieć. Ser gorzknieć. Masło psuć się. Żelazo rdzewieć. Piwo musować. Głównia tlić się. Ogień żarzyć się. Niebo chmurzyć się. Błyskać się. Grzmieć. Zaciemniać się. Pa-

dać. Zmierzchać. Świtać. Rozwidniać się. Dnieć. Drzwi skrzy-
pieć. Drzewo trzeszczeć. Papier szeleścić. Wóz turkotać. Pie-
niądz brząkać. Szabla szczekać. Wicher szumieć. Woda pie-
nić się. Liść szeleścić. Wiatr świszczec. Szkło dźwięczeć.

Zamień to na liczbę mnogą!

Odmieniaj w głównych czasach słowo być w połącze-
niu z przymiotnikiem oraz niektóre ze słów tu i w 3 ćwi-
czeniu podanych *)

*) Przy odmianianiu czasowników ten zachować należy porządek, że przy oso-
bie pierwszej liczby pojedynczej, taż sama przytacza się zaraz w liczbie mnogiej, np.
podług następującego szematu:

Ja—My.	Ty—Wy.	On-a-o—Oni, one.
Ja uczę się My uczymy się	Ty uczysz się Wyuczycie się	On-a-o uczy się Oni-e uczą się
Ja nie nauczam My	Ty nie nauczysz Wy	On-a-o nie naucza Oni
Ja jestem mały-a-e My jesteśmy mali-le	Ty jesteś mały-a-e Wy jesteście mali-le	On-a-e jest mały-a-e Oni-e są mali-le
Ja jestem człowiekiem My jesteście ludźmi	Ty jesteś człowiekiem Wy jesteście ludźmi	On-a-o jest człowiekiem Oni-e są ludźmi i t. d.

Co do odmiany czasowników w głównych czasach to następujący zastosowacby
się tu dal szemat, np.

Czas terażn. (teraz)	Cz. przeszły (dawniej)	Czas przyszły (potem)	Tryb rozkaz. (rozkaz)
Ja uczę się	Ja uczyłem-am-om się	Ja będę się uczył-a-o	
My uczymy się	My uczyliśmy-ly- śmy się	My będziemy się u- czyli-ly	(My) uczmy się!
Ty uczysz się	Ty uczyleś-łaś-łoś się	Ty będziesz się u- czył-a-o	(Ty) ucz się!
Wyuczycie się	Wy uczyliście-ly- ście się	Wy będziecie się u- czyli-ly	(Wy) uczcie się!
On-a-o uczy się	On-a-o uczył-a-o się	On-a-o będzie się u- czył-a-o	(On-a-o) niech się uczy.
Oni-e uczą się	Oni-e uczyli-ly się	Oni-e będą się uczy- li-ly	(Oni-e) niech uczą się
Ja jestem zdrow-a-e	Ja byłem-am-om chory-a-e	Ja będę mocny-a-e	
My jesteście zdro- wi-e	My byliśmy-lyśmy chorzy-re	My będziemy moc- ni-e	Bądźmy mocni-e

ZADANIE V.

Do każdego z wymienionych tu imion zbiorowych wyszukaj jak najwięcej stosownych rzeczowników i łącz to w zdanie na pytanie: *)

Co jest pokarmem? napojem? odzieżą? obuwiem? owocem? jarzyną? warzywem? przyprawą? paszą? bielizną? sprzętem szkolnym? sprzętem domowym? sprzętem kuchennym? sprzętem pokojowym? sprzętem ogrodowym? sprzętem rol-

Ty jesteś zdrów-a-e	Ty byłeś-aś-oś chory-a-e	Ty będziesz mocny-a-e	(Ty) bądź mocny-a-e
Wy jesteście zdrowi-e	Wy byliście-lyście chorzy-e	Wy będziecie mocni-e	(Wy) bądźcie mocni-e
On-a-o jest zdrow-a-e	On-a-o był-a-o chory-a-e	On-a-o będzie mocny-a-e	(On-a-o) niech będzie mocny-a-e
Oni-e są zdrowi-e	Oni-e byli-ly chorzy-e	Oni-e będą mocni-e	(Oni-e) niech będą mocni-e
Ja jestem uczniem	Ja byłem-am-om nie-mowlęciem	Ja będę młodzieńcem	(My) bądźmy uczniami i t. d.
My	My	My	

*) Zanim się do tworzenia zdań z *orzeczeniem rzeczownem* przystąpi, potrzeba w pierw dać uczniowi zwłaszcza głuchoniememu dokładne wyobrażenie, jak rzeczy jednego gatunku pod jedną sprowadzić się dają ogólną nazwę.

Z nauki poglądowej poznał już uczeń nie jeden wyraz, w którym jest kilka zawartych *pojęć*; tem łatwiej więc pojmie teraz klasyfikację takich wyrazów. I tak chcąc np. uzmysłowić mu to pojęcie „*odzież*” przytoczy mu się z pojedyncza odzież a zgrupowawszy wyliczone nazwy odzieży razem wyjaśni się, że to wszystko stanowi „*odzież*” (przyodziewek, szmaty, rzeczy), np. spodnie, surdut, suknia, kamizelka, czapka, czepek, płaszcz, koszula i t. d. razem wzięte nazywają się jednym wyrazem *odzieżą*.

W powyższy sposób przebiega się wiele innych imion *gatunkowych* i zbiorowych oraz *pojęć* wyższego rzędu, (np. pożywienie, zwierzę, roślina, rzecz, stworzenie, istota i t. d.). Dla ułatwienia podane są najużywalsze imiona *pospolite, gatunkowe* i *zbiorowe* w „Ohrzdkowym elementarzu część II str. 66, przy czem zaleca się, aby nauczyciel z działu tego na wstępie najłatwiejsze wybierał pojęcia i do nich stopniowo trudniejsze przyczepiał.

Ponieważ przy tworzeniu zdań z *orzeczeniem rzeczownem* zachodzi zmiana w zakończeniu rzeczownika orzekającego i to w szóstym przypadku, co zresztą już z nauki poglądowej uczeń poznał, przeto zwróci się uwagę ucznia na zakończenie do-wodząc mu, że choć zajędo jest powiedzieć: „Surdut jest odzież” lepiej przecież mó-wi się: „Surdut jest odzieżą” i t. d.

niczym sprzętem kościelnym? sprzętem rzemieślniczym? sprzętem kupieckim? sprzętem strzeleckim? Co jest naczyniem? naczyniem garncarskim? naczyniem kotlarskim? naczyniem bednarskim? naczyniem blacharskim? naczyniem do picia? naczyniem do prania? naczyniem do gotowania? naczyniem do kawy? naczyniem do herbaty? narzędziem? narzędziem kowalskim? narzędziem stolarskim? narzędziem szewckim? narzędziem gospodarskim? narzędziem rzeźnickim? narzędziem kuchennym? narzędziem do rąbania? narzędziem do bicia? narzędziem muzycznym? bronią? bronią palną? bronią sieczną? bronią kolną? zabawką? zabawką dla dziewcząt? zabawką dla chłopców? zabawką dla dorosłych? budynkiem? machiną? statkiem? materyjałem? materyją? towarem? wyrobem? monetą? monetą miedzianą? monetą srebrną? monetą złotą? miarą? zwierzęciem? zwierzęciem ssącym? ptakiem? rybą? gadem? owadem? robakiem? rośliną? drzewem? drzewem dzikiem? drzewem ogrodowym? drzewem zagranicznym? zwierzęciem zagranicznym? krzewem? kwiatem? zieleń? zbożem? ozimną? jarzyną? rośliną pastewną? nasieniem? bedłką? rzeczą? rzeczą kopalną? minerałem? inwentarzem żywym? inwentarzem martwym? inwentarzem ruchomym? inwentarzem nieruchomym? ciałem niebieskim? ciałem ziemskim? tworem powietrznym?

Kto jest istotą widzialną? istotą niewidzialną? stworzeniem? człowiekiem? rzemieślnikiem? sztukmistrzem? urzędnikiem? żołnierzem?

Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą!

Zamień powyższą formę pytań na przeczącą!

ZADANIE VI.

Orzeczenie rzeczowne.

Wyszukaj do każdego z podanych tu rzeczowników stosowne imię zbiorowe i połącz to w zdanie na pytanie:

Czem jest chleb? bułka? kiszka? surdut? piwo? pieczeń? kawa? salopa? stół? tablica? komoda? kocieł? szpadel? pług? ołtarz? waga? obrus? łyżki? fuzyja? garnek? kałamarz? beczka? herbatnik? piła? kosa? szydło? armata? lalka? stajnia? kościoł? wóz? sukno? grosz? łokieć? koń? gęś? szczupak? ja-szczurka? mucha? pijawka? dąb? śliwa? agrest? gruszka? grusza? jabłoń? jabłko? róża? kwiat? marchew? konieczyna? żyto? siano? muszarda? krzemień? żelazo? dziecię? piłka? skrzypce? pieprz? kiszka? winogrono? wino? pietruszka? perki? sieczka? płaszcz? buty? katedra? serwantka? stągiew? tygiel? grabie? brony? mszał? serweta? solniczka? pieprzniczka? korde-las? moździerz? szklanka? pilnik? basetla? miecz? obora? sto-dola? młockarnia? koszula? węgiel kamienny? srebrnik? szefel? bocian? wilk? śledź? żaba? osa? glista? czereśnia? more-la? sosna? pszenica? fijołek? lucerna? smardz? gips? złoto? szewc? snycerz? krawiec? zegarmistrz? kowal? malarz? cie-śla? złotnik? puszkarz? rzeźbiarz? sędzia? burmistrz? sołtys? starzec? limonijada? kluski? kawa? pączek? sałata? wiśnia? ogór-ki? brzoskwinia? imbir? pietruszka? obrok? brukiew? kami-zelka? pończochy? kołnierzyk? frak? ręcznik? kalosze? piec? mapa? patelka? kanapa? cepy? monstrancyja? krzesło? am-pułka? zegar? organy? butelka? nożyce? pika? ratusz? paro-wóz? okręt? dukat? kwarta? wrona? karp? wieloryb? komar? żółw? tasiemiec? paw? sum? nietoperz? węgorz? chrabąszcz? padalec? rak? żmija? świerk? brzoza? leszczyna? tulipan? ta-tarka? surojadka? mech? owies? torf? ołów? kreda? ułan? garncearz? huzar? słońce? gwiazda? księżyc? lokomotywa?

ZADANIE VII.

Zdanie ściągnięte. Użycie przecinków.

Przydaj jednemu podmiotowi kilka orzeczeń i ściągnij to w jedno zdanie na pytanie: *)

a) Jaki jest piec? Jaki jest jeszcze? Jaka jest piłka? Jaka jest jeszcze? Jakie jest jabłko? Jakie jest jeszcze? i t. d.

(Podług niniejszego wzoru opracuj zadanie II).

b) Co robi koń? Co robi jeszcze? Co robi pszczoła? Co robi jeszcze? Co robi mularz? Co robi jeszcze? Co robi żrebię? Co robi jeszcze? i t. d.

(Opracuj podług tego zadanie IV).

---

*) Celem umysłowania uczniowi zdania ściągniętego obierze sobie nauczyciel rzecz pierwszą lepszą i każe o takowej kilkakrotnie coś wypowiedzieć, np. zapyta się ucznia: „*Jaki jest stół?*” a gdy uczeń stosowną na tablicy wypisze odpowiedź, pyta się nauczyciel dalej: „*Jaki jest jeszcze? jeszcze? jeszcze?* i t. d., dopóki kilkanaście zdań takich pod sobą kolejno nie napisze.

Jeżeli utworzone zdania są, np. w przypuszczeniu takie:

Stół jest ciężki.	}	Stół jest ciężki, graniasty, ruchomy, martwy, malowany.
Stół jest graniasty.		
Stół jest ruchomy		
Stół jest martwy		
Stół jest malowany i tak dalej		

wskazać się uczniowi, że do wypowiedzenia zdań tych z pojedynczą, wiele czasu potrzeba z powodu ciągłego powtarzanych jednych i tych samych wyrazów, że daleko prędzej i krócej wyrazić się można, jeżeli z powtarzających się wyrazów jeden tylko pozostanie a reszta się wykreśli i że wykreśliwszy takowe powtarzające się wyrazy, powstanie krótkie zupełnie zdanie: „*Stół jest ciężki, graniasty, ruchomy, martwy, malowany.*” Przy tej sposobności pouczy się ucznia, jak przy wyliczaniu rzeczy, przymiotów, czynności przecinka się używa i jak przy zakończeniu tych wyliczeń pomiędzy ostatnie wyrazy spójnik *i* położyć można.

To samo dzieje się, chcąc jednemu orzeczeniu *przymiotnemu, słownemu* lub *rzeczownemu* kilka przydać podmiotów, np. Co jest białe? Co jest jeszcze białe? jeszcze? jeszcze? i t. d. Co stoi? Co stoi jeszcze? jeszcze? jeszcze? i t. d. Co jest napojem? Co jest jeszcze napojem? jeszcze? jeszcze? i t. d.

Materyjału do stworzenia zdań ściągniętych dostarcza także „Obrazkowy elementarz II część str. 55, 59, 60—63, 66—68.

ZADANIE VIII.

Do jednego orzeczenia wyszukaj kilka stosownych podmiotów i połącz to w zdanie ściągnięte na pytanie:

a) Co jest czerwone? Co jeszcze? Co jest białe? Co jeszcze? Kto jest pracowity? Kto jeszcze? Kto jest ubogi? Kto jeszcze? i t.d. (Opracuj to podług ćwiczenia i).

b) Co rośnie? Co jeszcze? Co więdnie? Co jeszcze? Kto śpiewa? Kto jeszcze? Kto pisze? Kto jeszcze? Kto modli się? Kto jeszcze? i t. d. (Opracuj to podług ćwiczenia m).

c) Co jest pokarmem? Co jeszcze? Co jest odzieżą? Co jeszcze? Co jest narzędziem? Co jeszcze? Co jest sprzętem szkolnym? Co jeszcze? Kto jest rzemieślnikiem? Kto jeszcze? i t. d. (Reszta podług ćwiczenia v).

ZADANIE IX.

Użycie spójnika *i*.

Co jest białe i płynne? czarne i płynne? graniaste i wysokie? białe i twarde? kwaśne i płynne? krzywe i ostre? czarne i gęste? gorące i rzadkie? twarde i słodkie? gęste, żółte i słodkie?

Które rzeczy są czerwone? białe? czarne? okrągłe? graniaste? miękkie? twarde? walcowate? wypukłe? wklęsłe? pachnące? zielone? ciężkie? lekkie? gładkie? chropowate? szerokie? długie?

Które narzędzie jest małe, lekkie i ostre? ciężkie, wielkie i ostre? kończate, małe i lekkie?

Która odzież jest obszerna i długa? krótka i szczupła? Która broń jest długa i kończata? zakrzywiona i ostra? Który minerał jest żółty, ciężki i drogi? zardzewiały i ciężki?

Która zabawka jest okrągła, elastyczna i lekka? mała i graniasta? Które zwierzę jest małe, szkodne i zwinne? wierne, czujne i złe? wielkie i mocne? drapieżne, dzikie i żarłoczne? przebiegłe i zwinne? wspaniałe i zgrabne?

Które rzeczy stoją? leżą? wiszą? dojrzewają? gotują się? wędzą się? poruszają się? Które zwierzęta latają? biegają? pływają? skaczą? pelzają? pną się? śpiewają? ryczą? wyją? beczą? bodą? gryzą? kopią? kłują? Co rośnie? kwitnie? dojrzewa i smakuje? pali się i grzeje? przyświeca i ogrzewa? parzy i żarzy się? Które zwierzę szczeka i gryzie? miauczy i drapie? rzy i kopie? ryczy i bodzie? brzęczy i kłuje? lata i śpiewa? leży i żuje? lata, biega i pływa? pelza i kąsa?

Kto siedzi i pisze? przykrawa i szyje? kopie, sadi i sieje? orze, sieje i włóczy? młóci, zgarnia i wieje? przyrzyna, hebluje, klei i polituruje? ściele, zamiata i uprzęta? kłęczą i modli się? waży i sprzedaje?

Czem jest chleb i placek? pieprz, sól? jabłko, śliwka, gruszka? jarmuż, sałata, ogórki? lucerna, koniczyna, sieczka? piwo, kawa, herbata? płaszcz, surdut, tużurek? buty, trzewiki, kalosze? tablica, ława, mapa? komoda, szafa, łóżko? kocięł, tygiel, rądel? szpadel, sierp, sznur? brony, radło, pług? monstrancja, kielich, organy? talerz, pieprzniczka, filiżanka? koszula, obrus, prześcieradło, ręcznik? herbatnik, imbryk, szklanka? nożyce, dłuto, hebel, piła? armata, rewolwer, szabla? kostka, konik, lalka? stodoła, spichrz, obora? okręt, szkuta, parowiec? wapno, glina, cegła, drzewo? grosz, talar, dukat, luidor? łokieć, waga, szefel, garniec? wróbel, jaskółka, bocian? nietoperz, mysz, szczur? sum, śledź, węgórz? żółw, żmija, ropucha? chrabąszcz, krówka, trzmiel? glista, tasiemiec, pijawka? grusza, jabłoń, śliwa? buk, dąb, sosna? tulipan, gwoździak, narcyz? fijołek, niezapominajka, konwaliya? żyto, pszenica, rzepak? muchomor, surojodka, smardz? miedź, ołów, żelazo? sól, gips, kreda? ślusarz, mularz, gar-

barz? malarz, snycerz, rzeźbiarz? dziewczę, dziecię, chłopiec, starzec?

Które są rzeczy jadalne? palne? martwe? żywe? ruchome? nieruchome? Które są zwierzęta dwunożne? sześcionożne? beznożne? drapieżne? lotne? wodne? błotne? leśne?

Co jest pokarmem? Co jeszcze? Co jest owocem? Co jeszcze? i t. d. (Reszta podług zadania v).

ZADANIE X.

Zdania przeczące. Użycie negacyi *nie* i spójnika: *ale—lecz**)

Który wyraz przeciwstawny jest od wyrazu: wielki? jaśny? głęboki? próżny? szeroki? szczupły? słodki? twardy? nieiny? głuchy? tępy? płynny? cały? przezroczysty? nowy? świe-

*) Przed tworzeniem zdań przeczących wyjaśnić należy uczniowi, jak niektóre wyrazy nawzajem sobie odpowiadają, czyli jak temu lub owemu wyrazowi przeciwstawić można inny wyraz. Podług podanych tu w skróceniu wyrazów wiele innych jeszcze podać może nauczyciel wedle własnego zdania wzorów do odpowiedzi. To poprzedziwszy, przechodzi się do tworzenia zdań z orzeczeniem przeczącem, którym odpowiadają w przeciwstawieniu twierdzące zdania. Obadwa zaś zdania ściągają się zapomocą spójnika *ale—lecz* w jedno zdanie.

Nauczyciel zapyta się, np. ucznia: Czy surdut jest pokarmem? Uczeń natychmiast odpowie, że *nie*. Tu wyjaśnia się zaraz negacyja *nie* i całe zdanie przeczące na tablicy się wypisze. Następnie pyta się dalej nauczyciel: *Czem jest surdut?* a uczeń pisze stosowną odpowiedź pod pierwszym zdaniem, np.

Surdut nie jest pokarmem	) Surdut nie jest pokarmem, ale
Surdut jest odzieżą	

Dwa te zdania ściągają się zaraz w jedno łącząc ostatnie po wykreśleniu powtarzających się wyrazów zapomocą spójnika *ale—lecz* z pierwszym. Zdanie zatem będzie: Surdut nie jest pokarmem, lecz odzieżą.

Co do użycia kilku negacyj razem w zdaniu, to powtarza się przy wyjaśnieniu ta sama procedura, jak wyżej, np.

Czy śnieg jest czarny? Czy śnieg jest czerwony? Jaki jest śnieg? Zdania stąd powstałe są:

ży? młody? dojrzały? wesoły? czysty? wysoki? mętny? prosty? wypukły? długi? gruby? bliski? ciężki? ociemniały? kończaty? mocny? pilny? ubogi? dobry? swojski? pachnący? suchy? ciepły? żywy? żyć? chwalić? chory? piękny? żwawy? głupi? posłuszny? kłamliwy? szczodrobliwy? drogi? tani? zamknięty? otwarty? tłusty? goły? kłótniwy? wdzięczny? bezwstydy? bezrozumny? cierpliwy? nieschludny? nieuważny? nieobyczajny? nieruchawy? niezgrabny? nieprzytomny? nieroztropny? niewidzialny? jadalny? płynny? ruchomy? i t. d. To samo przy czasownikach i innych wyrazach, np. Który wyraz przeciwstawić można wyrazowi stać? śmiać się? mówić? czuwać? pić? pokarm? tak? tam? jutro? mało? dobrze? umrzeć? próżnować? wesołość? brzydkość? nigdy? noc? jasność? pogoda? susza? i t. d.

Jest sól czarna? tablica biała? mleko czerwone? kruk zielony? cynamon niebieski? szczur zielony? krew biała? słoma gruba? dąb cienki? cytryna graniasta? paw biały? śliwka gorzka? niebo zielone? brzytew tępa? złoto lekkie? smoła karmazynowa? sałata twarda? szkło chropowate? bruk gładki? ocet słodki? miód kwaśny? talar graniasty? kostka okrągła? lód ciepły? sierp prosty? linijał krzywy? kamień miękki? ściana ukośna? dach prostopadły? pokój trójkątny? niedźwiedź zgrabny? śledź słodki? wino gęste? dłuto kończate? ściana

---

Śnieg nie jest czarny	}	Śnieg nie jest czarny, ani czerwony, ale biały.
Śnieg nie jest czerwony		
Śnieg jest biały		

Przy ściągnięciu zdań tych w jedno wytłómaczy się uczniowi, że zamiast powtarzać w zdaniu *nie jest—nie jest* lepiej się powie *ani—ani*. W ściągnięciu brzmi zatem powyższe zdanie: Śnieg nie jest ani czarny, ani czerwony, ale biały.

Podobne jest postępowanie przy tworzeniu zdań z orzeczeniem słownem i rzeczownem, np.

Czy koń beczy? szczeka? ryczy? Koń ani nie beczy, ani nie szczeka, ani nie ryczy, ale rzy.

Czy chleb jest napojem? owocem? przyprawą? Chleb nie jest ani napojem, ani owocem, ani przyprawą, ale pokarmem i t. d.

przezroczyta? żebrak młody? słoń słaby? mysz powolna?
osieł zwinny?

Jaki-a-ie nie jest: kula? kostka? trawa? atrament? mle-
ko? smoła? krew? kość? ciasto? dukat? olbrzym? karzeł?

Czy pies beczy? owca szczeka? wół rży? świnia wyje?
wilk kwiczy? kot skowyczy? pies miauczy? osieł krząka?
kogut gega? gęś pieje? gołąb kraka? kruk grucha? słowik kle-
kocze? bocian śpiewa? wróbel gdacze? kura świergocze? so-
wa brzęczy? chrabąszcz huka? koń bodzie? gęś kopie? pszczo-
ła drapie? kot kłuje? owca dziobie? kura tryka? stół siedzi?
piec leży? szafa wisi? łóżko biega? koń lata? wróbel pływa?
wąż biega? małpa mówi? głuchy słyszy? niewidomy czyta?
dąb chodzi? dom porusza się? stolarz szyje? krawiec politu-
ruje? szewc muruje? cieśla maluje? malarz orze? zając strze-
la? zwierzę myśli? rośliny oddychają? drzewo słyszy? kamień
czuje? budynek żyje? odzież umiera? chmura przyświeca?
słońce zaciemnia? ogień ziębi? wiatr grzeje? kamień pali się?
drzewo topnieje? niebo zieleni się? szkło rdzewieje? róża
cuchnie? mierzwa pachnie? kruszec gnije? arak kwaśnieje?

Co nie widzi? nie słyszy? nie smakuje? nie czuje? nie
błyszczy się? nie siedzi? nie wisi? nie klęczy? nie biega? nie
lata? nie płacze? nie śmieje się? nie czesze się? nie uczy się?
nie choruje? nie pachnie? nie pali się? nie rozpuszcza się?
nie marznie? nie kwitnie? nie kwaśnieje? nie gnije? nie
obraca się? nie dźwięczy?

Jest pieczeń napojem? woda pokarmem? sól owocem?
pieprz jarzyną? ogórek przyprawą? okrasa owocem? jabłko
warzywem? płaszcz naczyniem? kanapa odzieżą? brytwanna
sprzętem szkolnym? fortepijan sprzętem kuchennym? tablica
sprzętem kuchennym? komoda sprzętem kościelnym? orga-
ny sprzętem pokojowym? pług sprzętem szkolnym? mapa
sprzętem rolniczym? łokieć sprzętem kościelnym? garnek
budynkiem? pistolet naczyniem? skrzypce bronią? stodoła

naczyniem? piłka pokarmem? piec statkiem? sukno materyjałem budulcowym? żelazo materyjałem palnym? papier materyją na odzież? kartun materyjałem piśmiennym? waga towarem? kuźnia kramem? bocian zwierzęciem ssącym? lew ptakiem? żaba owadem? chrabąszcz gadem? wąż rybą? szczupak robakiem? glista owadem? pszczoła robakiem? grusza krzakiem? sosna drzewem owocowym? ciernie drzewem? pszenica kwiatem? tulipan zbożem? siewka nasieniem? muchomor zieleń? drzewo minerałem? kamień rośliną? minerał rzeczą jadalną? budynek rzeczą ruchomą? piasek rzeczą płynną? kopalina rzeczą żywą? księżyc ciałem ziemskim? duch istotą widzialną? bednarz sztukmistrzem? malarz rzemieślnikiem? niemowlę zwierzęciem?

Co nie jest napojem? pokarmem? owocem? przyprawą? odzieżą? sprzętem szkolnym? sprzętem domowym? naczyniem? narzędziem? bronią? zabawką? materyjałem opalowym? materyjałem piśmiennym? materyją na odzież? zwierzęciem ssącym? ptakiem? owadem? rybą? robakiem? gadem? zwierzęciem czworonożnym? zwierzęciem bezonożnym? zwierzęciem lotnym? zwierzęciem wodnym? zwierzęciem dzikim? zwierzęciem swojskim? zwierzęciem drapieżnym? drzewem? krzewem? kwiatem? oziminą? rośliną? kopaliną?

ZADANIE XI.

Użycie przeczenia *ani—ani* (*ale, lecz*).

Jest tablica czerwona, czy żółta? niebo zielone, czy czarne? mleko czerwone, czy błękitne? gąbka twarda lub ciężka? mysz zielona lub niebieska? róża czarna lub szara? ocet gorzki lub słodki? cukier kwaśny lub przykry? kawa czerwona lub zielona? gniazdo graniaste lub podłużne? czół-

no wypukłe lub okrągłe? wróbel modry lub zielony? ściana przezroczysta lub gładka? talerz graniasty lub podługowaty? piłka graniasta lub trzyboczna? murzyn biały lub rumiany? pieprz kwaśny czy słodki? armata ostra lub kończąta? drabina okrągła lub owalna? zajęc odważny lub drapieżny? pierze twarde i ciężkie? linijal walcowaty i krzywy? atrament biały i gęsty? kamień miękki i lekki? ołówek giętki i gruby? kielbasa graniasta i prosta? woda gęsta lub lepka? żelazo giętkie i rozciągliwe? chory wesoły i żwawy?

Czy ryba stoi lub biega? Czy pies beczy lub rzy? koń i źrebię szczekają lub beczą? kot kwiczy lub wyje? świnia miauczy lub ryczy? osieł szczeka lub krząka? kogut gega lub kraka? kura kraka lub rechce? bocian pieje lub gdacze? żaba śpiewa lub gwizdże? szerszeń ćwierka lub klekocze? koń bodzie lub drapie? osa dziobie lub gryzie? mysz kłuje lub bije? szafa wisi lub leży? sofa biega lub siedzi? wąż biega lub lata? zwierzę mówi lub uczy się? dom porusza się lub leży? stolarz szyje lub przykrawa? szewc muruje lub hebluje? pies myśli lub pisze? kopalina żyje lub porusza się? roślina słyszy lub widzi? chmura przyświeca lub ogrzewa? kamień pali się lub rozpuszcza się? minerały butwieją lub gniją? ślusarz prasuje lub szyje?

Jest kluska napojem lub owocem? piwo pokarmem lub strawą? cynamon owocem lub jarzyną? sałata przyprawą lub owocem? kawa warzywem lub przyprawą? ręcznik i obrus odzieżą lub naczyнием? spodnie i surdut naczyнием lub sprzętem? buty i pantofle zabawką lub bronią? tablica sprzętem pokojowym lub sprzętem kuchennym? kanapa i komoda sprzętem szkolnym lub sprzętem rzemieślniczym? trójnog i rożen sprzętem szkolnym lub rolniczym? radło i brony sprzętem pokojowym lub sprzętem kościelnym? beczka i stągiew budynkiem lub narzędziem? młot i pilnik naczyнием lub machiną? miecz i pistolet zabawką lub na-

czyniem? lalka i piłka sprzętem szkolnym lub pokojowym? kościół i ratusz machiną lub statkiem? młockarnia i lokomotywa budynkiem lub zabawką? wieloryb i nietoperz ptakiem lub rybą? niedźwiedź i zając zwierzęciem domowym lub zwierzęciem dwunożnym? indyk i gęś zwierzęciem ssącym lub zwierzęciem dzikiem? śledź i szczupak ptakiem lub gadem? jaszczurka i żmija rybą lub owadem? komar i mucha ptakiem lub gadem? pijawka i glista gadem lub rybą? glina i piasek rzeczą jadalną lub rzeczą palną? drzewo i krzew rzeczą ruchomą lub rzeczą jadalną? Jesteś rzemieślnikiem lub sztukmistrzem?

ZADANIE XII.

Blizsze określenie orzeczenia słownego przez przysłówki.

Wzgląd sposobu bezpośrednio wykazuje się przy wyrazach działaniu lub stan rzeczy wyrażających i na tychże najlepiej wyjaśniony być może. Ponieważ zaś przysłówki sposobu wyłącznie prawie od przymiotników pochodzą i znaczenie tychże mają, przeto wystarczy tu zaznajomić ucznia z ich urabianiem i użyciem stosownym w zdaniu. Niechaj zatem uczeń ze znanych przymiotników czyli z podanych w „Obrazkowym elementarzu na str. 55 do 59 tworzy sobie dla wprawy *przysłówki*, dodając następnie do każdego stosowne *orzeczenie słowne i podmiot*. I tak z przymiotnika: *czerwony-a-e* tworzy się przysłówki *czerwono*. Z dodaniem stosownego podmiotu i czasownika powstać mogą, zdania:

Róża kwitnie czerwono.

Wisnia wygląda czerwono.

Krew wygląda czerwono.

Sok malinowy wygląda czerwono i t. d.

Aby zaś uczeń *przymiotniki* od *przysłówek* dobrze różnić potrafił zwrócić mu należy uwagę, że przy pierwszych jest forma pytania *Jaki-a-ie* a przy ostatnich *Jak*. Następnie podają mu się odnośne pytania na przemian o *przymiotnik* i o *przysłówek*, np.

Jaka jest róża? Jak wygląda róża?

Jaka jest krew? Jak wygląda krew?

Co jest kwaśne? Co smakuje kwaśno?

Co biegnie szybko? Jaki jest zając? i t. d.

Oprócz tego niechaj uczeń tworzy ze zdań mniejszych zdania sciągnięte, dodając do każdego pytania: Co jeszcze? co jeszcze? albo: Jak jeszcze? jeszcze? i t. d., np.

Co kwitnie czerwono? co jeszcze? co jeszcze? jeszcze?

Jak kwitnie gwoźdźnik? jak jeszcze? jeszcze? jeszcze?

i tak dalej.

Co kwitnie czerwono? żółto? niebiesko? biało? Co wisi wysoko? nisko? Kto mówi głośno? pocichu? pisze pięknie? rachuje dobrze? rysuje źle? siedzi skromnie? tańczy chętnie? uczy się niechętnie? śmieje się często? płacze rzadko? Co smakuje słodko? kwaśno? gorzko? Które zwierzę żyje długo? biega powoli? leci szybko? je wiele? pije mało? Które rośliny rosną szybko? zwolna?

Jak pisze uważny uczeń? nowe pióro? stare pióro? Jak latają dzikie gęsi? Jak lata jaskółka? smakuje miód? smakuje śledź? niedojrzałe jabłko? Jak pachnie róża? ser? ocet? spirytus? Jak się pali mokre drzewo? suche drzewo? spirytus? siarka? Jak świeci słońce? gwiazdy? Jak biega wół? jedzie chłop? parowóz? Jak stoi wieża? żołnierz? starzec? Jak rośnie świerk? brzoza? Jak kwitnie kwiat? niezapominajka? róża? lilija? grusza? len? rzepa? Zamień po-

wyższą formę pytania na przeczącą. Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą.

ZADANIE XIII.

Czwarty przypadek przy słowach przechodnich.

Do podanych tu słów przechodnich wyszukaj jak najwięcej przedmiotów i łącz tu najprzód w zdanie pojedyncze potem w ściągnięte na pytanie liczby pojedynczej i mnogiej.

Celem niniejszego ćwiczenia jest ściąganie *czynności* na *przedmiot* i obeznanie ucznia z użyciem czwartego przypadku przy słowach przechodnich. Już z nauki pogładowej materalnej nauczył się uczeń przez częste powtarzanie na pytanie: *Kogo? Co?* końcówki czwartego przypadku przy rzeczownikach używać poprawnie. Obecnie nabrać ma przeświadczenia, czemu te lub owe rzeczowniki na te same pytania różne przybierają końcówki. Stąd też należy się podać uczniowi, by też w najogólniejszym zarysie, odnośne reguły, a mianowicie:

1. Że wszystkie rzeczowniki zakończone na *a, i* mają w liczbie pojedynczej na pytanie *Kogo?* i *Co?* końcówkę *ę (ą)*; w liczbie zaś mnogiej na pytanie *Kogo?* przy osobach męzkich przybierają końcówkę *ów* a przy osobach żeńskich i na pytanie *Co?* mają końcówkę pierwszego przypadku;

2. że rzeczowniki na *spółgłos* się kończące *nieżywotne* oraz rzeczowniki zakończone na *o, e, ę* czyli rzeczowniki nijakie mają w liczbie pojedynczej i mnogiej czwarty przypadek równy pierwszemu;

3. że nazwiska zwierząt na *spółgłos* się kończące, oraz osób męzkich przybierają w czwartym przypadku inne zakończenia które w liczbie pojedynczej równają się drugie-

mu przypadkowi (Tu należy w podany sposób niniejszy wyuczyć drugiego przypadku na pytanie *Czyj-a-e? Czego?*) a w liczbie mnogiej równa się przy żywotnych jak i nieżywotnych rzeczownikach przypadek czwarty *pierwszemu* a przy osobach, męzkich *drugiemu*;

4. że żeńskie nazwiska zwierząt na spółgłos zakończone (mysz, gęś, klacz), które jak i żeńskie rzeczowniki martwe na spółgłos zakończone konotować sobie w osobnym wokabularzu uczeń powinien, kończą się w czwartym przypadku liczby pojedynczej i mnogiej jak pierwszy przypadek (jak nieżywotne).

Wyuczenie przypadków mogłoby podług następującego szematu stopniowo nastąpić

1 Kto? Co?	2 Czyj-a-e? Czego?	4 Kogo? Co?	6 Kim? Czem?
paka—paki	paki—pak	pakę—paki	paką—pakami
kot—koty	kota—kotów	kota—koty	kotem—kotami
kowal—kowale	kowala—kowali	kowala—kowali	kowalem—lami
cielę—cielęta	cielęcica—cieląt	cielę—cielęta	cielęciem—tami

(Wybór rzeczowników zob. obrazk. elem. od str. 6 do 53).

Co ma koń? kogut? ryba? pszczoła? rak? wąż? żaba? dąb? *) tulipan? kwiat? jabłko? śliwka? szewc? stolarz? krawiec? kowal? uczeń? człowiek? krowa? kot? owca? dom? kościół? stodoła? wóz? pług? brona? surdut? but? stół? krzesło? szafa? okno? obraz? książka? beczka? konew? garnek? waga? zegar? pałasz? nóż? karabin? fortepijan? skrzypce? organy? fajka? łyżka? widelec?

Co robi szewc? krawiec? kowal? stelmach? stolarz? rzeźnik? piekarz? kołodziej? zegarmistrz? maszynista? optyk? kuśnierz? rymarz? garniarz? kotlarz? konwisarz? blacharz?

*) Zamięń powyższe pytania twierdzące na przeczące i twórz zdania z drugim przypadkiem, np. Czego nie ma koń? człowiek? dąb? i t. d.

złotnik? introligator? drukarz? malarz? snycerz? cukiernik?
aptekarz? lekarz? piwowar? gorzelany?

Co sprzedaje piekarz? aptekarz? cukiernik? rzeźnik?
siodlarz? fabrykant pojazdów? handlarz mebli? handlarz
sukna? handlarz skór? handlarz odzieży? księgarz? przekup-
ka? handlarz wiktuałów? handlarz żelaza? handlarz towa-
rów łokciowych? handlarz materyjałów piśmiennych? han-
dlarz drzewa? galanternik? złotnik? rolnik? szynkarz?

Co kupuje kucharka? uczeń? handlarz zboża? handlarz
koni? handlarz świń? handlarz drobiu? rzeźnik? szewc? pie-
karz? kuśnierz?

Co kupują ludzie od szewca? od kupca? od stolarza? od
zegarmistrza? od garncarza? od rzeźnika? od piekarza? od
cukiernika? od aptekarza? od rymarza? od kotlarza? od księ-
garza? od przekupki? od rybaka? od złotnika? od galanter-
nika? od rolnika? szynkarza? od winiarza?

Kto robi meble? odzież? obuwie? kapelusze? czapki? rę-
kawiczki? ądle? donice? kłody? moździerze? noże? łyżki? fu-
zyje? maszyny? sukno? płótno? wozy? narzędzia muzyczne?
podkowy? Kto sieje zboże? sadi kwiaty? łowi ryby? strze-
la zwierzyne? hoduje bydło? pielęgnuje dzieci? uczy dzieci?
musztruje żołnierzy? wykleja pokoje? wyścieła kanapy?
przyrządza potrawy? szyje bieliznę? miele zboże? sprzedaje
owoc? trunki? stawia stodoły? muruje kamienice? trzęsie
owoce? słodzi kawę? krasie potrawy? skrobie kartofle? na-
krywa stół? pisze list? sporządza obuwie? łąta odzież? pasie
owce? bydło? ujeżdża konie?

Co je człowiek? Co ty lubisz? Co żre koń? świnia? kot?
mysz? gąsienica? ptak? Co piją ludzie? zwierzęta? Co szyje
szwaczka? krawiec? szewc? rymarz? Co polituruje stolarz?
co on hebluje? skleja? Co buduje cieśla? muruje mularz?
odlewa mosiężnik? konwisarz? pobija bednarz? ostrzy szli-
fierz? stawia organmistrz? okuwa kowal? szczepi ogrodnik?

szczepi lekarz? piecze kucharka? pasie pasterz? Co rąbie rębacz? piluje ślusarz? kuje kowal? miele młynarz? piecze piekarz? wymiata kominiarz? zamiata służąca? co szoruje kucharka? co ona pomywa? Co przędzie prządka? sadzi ogrodnik? kosi parobek? co on młoci? oprząta? żnie? Co pierze praczka? waży kupiec? co on odmierza? Co zabija rzeźnik? co on wędzi? pekluje? Co kraje matka? Co ssie cielę? żrebie? prosię? jagnię? kocię? szcenię? Co czyści służyący? żołnierz? kucharka? Co doi dziewczka? czyta pan? co on pieczętuje? Co stroi dziewczę? co ono szyje? haftuje? ceruje? spruwa? splata? Co zażywa chory? Co zażywa mężczyzna? co on pali? Co wskazuje drogoskaz? niesie podróżny? ciągną konie? pędzi pasterz? owczarz? świniarek? Co prowadzi kura? gęś? kaczka? Co zapala zakrystyjan? sporządza zegarmistrz? krawiec? szewc?

Kogo naucza nauczyciel? kogo on chwali? napomina? gani? karze? Kogo uczy szewc? stolarz? krawiec? Kogo goli cyrulik? chrzci ksiądz? pokrapia? Kogo leczy lekarz? Kogo karmi matka? kogo ona umywa? obłoczy? czesze? kołysze? Kogo szuka policyjant i żandarm? Kogo kochasz? chwalisz? ganisz? całujesz? pozdrawiasz?

Popraw następujące zdania!

Szwaczka szyć bielizna. Odzież szyć krawiec. Gazeta czytać pan. Uczeń książka nieść. Dziewczę robić pończocha. Potrawa przyrządzać kucharka. Dziecko piastować piastunka. Dziewczęta zrywać chętnie kwiatki. Parobek poić i paść konie. Drób karmić gospodyni. Mężczyźni palić fajka i cygara. Obuwie sporządzać szewc. Uczeń uczyć nauczyciel. Sałata siać ogrodnik. Karmelki lubić dzieci. Zegar pokazywać godzina. Droga wskazywać drogoskaz. Zając strzelać strzelec. Pies żreć chętnie mięso. Jastrząb porywać kurczęta. Ludzie wachać chętnie róża. Towar odważać lub odmierzać kupiec. Wielbłądy i słonie ciężar dźwi-

gać. Pług ciągnąć wół albo koń. Pokój zamiatać służąca. Pies kość obgryzać. Rybacy sprzedawać ryby. Pokój bielić mularz. Rębacz drzewo rąbać. Stolarz przyrzynać deski. Krawiec przykrawać sukno. Szlifierz toczyć brzytew. Skóra garbować garbarz. Kozuch szyć kuśnierz. Portret malować malarz. Kobiety prząść len i konopie. Sukiennik wyrabiać sukno. Rola mierzwić rolnik. Wiatrak obracać wiatr. Pasterz pławić bydło. Furman zaprzęgać koń. Masztalerz koń kulbaczyć. Ludzie strzydz owca. Igła nawłóczyć szwaczka. Dziewczę pleść wieńce. Straż gasić pożar. Służąca niecić ogień. Kościelny otwierać i zamykać kościół. Owczarz liczyć owca. Uczeń mazać tablica. Żebak śpiewać pieśń. Nauczyciel temperować pióro. Piłka rzucać chłopiec. Bydło pasza przeżuwać. Kot chwytac i pożerać mysz i szczur.

(Czwarty przypadek bliżej określony oraz przy przymi-
kach wymagających tego przypadku na pytanie: *Dokąd? w co?*
na co? pod co? nad co? przez co? i t. d. (zobacz zadanie xxii).

ZADANIE XIV.

Zestawienie wszystkich dotąd znanych ćwiczeń w for-
mie opisu małego.

Czem jest krowa? Czem ona nie jest? Jaka jest krowa? (jak najwięcej przymiotów!) Jaka nie jest krowa? Co robi krowa? (jak najwięcej czynności!) Czego nie robi krowa? Co ma krowa? (jak najwięcej części!). Co żre krowa? Co ona pije? Co ona daje? Czem jest pies? Czem on nie jest? Jaki jest pies? Jaki on nie jest? Co robi pies? Czego on nie robi? Co ma pies? Co żre pies? Co on pije? Kto chowa psa? Czem jest źrebię? Czem ono nie jest? Jakie jest źrebię? Jakie ono nie jest? Co robi źrebię? Czego ono

nie robi? Co ma źrebię? Co je źrebię? Co ono pije? ssie? Czem jest dom? Czem on nie jest? Jaki jest dom? Jaki on nie jest? Czy dom leży albo wisi? Czego nie robi dom? Co ma dom? Kto buduje dom? Czem jest suknia? Czem ona nie jest? Jaka albo jaka jest suknia? Jaka ona nie jest? Co się może stać z suknią? Co ma suknia? Kto szyje suknie? Czem jest kurczę? Czem ono nie jest? Jakie jest kurczę? Jakie ono nie jest? Co robi kurczę? Czego nie robi? Co ma kurczę? Co je kurczę? Co ono pije?

Podług niniejszego wzoru opis: płaszcz, buty, stół krzesło, szafę, książkę, wóz, beczkę, wagę, zegar, pałasz, pistolet, skrzypce, fortepijan, organy, rybę, raka, dąb, goździk, kapelusz, parasol, papier i t. d.

ZADANIE XV.

Szósty przypadek czyli narzędnik.

Użycie szóstego przypadku zna już uczeń nietylko z nauki poglądowej, bo zakończenie jego zachodziło przy tworzeniu zdań z orzeczeniem rzeczownem (zadanie v i vi). Wyjaśnienie i zastosowanie przypadku tego dzieje się w stosunku do rzeczy, którą się jakaś czynność przedsiębierze. Nauczyciel da, np. jednemu z uczniów szyfer i każe napisać na tabliczce swojej, po czem odebrawszy mu takowy, wręczy prątek lub kawałek drewna i każe mu tem pisać. Uczeń pozna zaraz niestosowność tego i wskaże na szyfer a nauczyciel korzystając z tego, powtórnie każe pisać szyfrem i zapyta się drugich: „Co robi N.? Stosowną odpowiedź napisze jeden z uczniów na tablicy szkolnej; potem znacząco spojrzysz na prątek i szyfer, dając poznać, że chce wiedzieć „Czem N. pisze?” Po odebraniu stosownej odpowiedzi, pisze

się odpowiedni wyraz na końcu poprzedniego zdania na tablicy wypisanego; zdanie zatem brzmieć będzie: „N. pisze szyfer.” Teraz wyjaśni nauczyciel, że tak ludzie nie mówią, zwracając uwagę ucznia na poprawne zakończenie narzędnika na pytanie *Czem?* w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Poprawiwszy zdanie przejść można dla utwierdzenia wiele innych przykładów, np.

pisac—szyfer, pióro, ołówek, kreda, rubryka, węgiel; *linijowac*—ołówek, kreda, szyfer, pióro; *krajac*—nóż, nożyk, scyzoryk, nożyce; *kopac*—rydel, szpadel, patyk, łopata, szufelka; *wierciac*—świder, szydło; *dlubac*—dłóto, nóż; *bić*—ręka, pięść, pręt, bat, laska; *smarowac*—masło, szmalec, miód, powidła i t. d.

Poniżej umieszczone wzory do opracowania dopełnią reszty. Szósty przypadek określony i przy przyimkach przypadku tego wymagających na pytanie: *z czem?* (z kim?) *za czem?* *pod czem?* *nad czem?* i t. d. (zob. zadanie XXI).

Odpowiedz na następujące pytania w liczbie pojedynczej i mnogiej.

Co robi uczeń piórem? ołówkiem? gumą? Co robi kot pazurami? zębami? koń kopytem? bydło rogami? świnia ryjem? pszczoła żądłem? rak nożycami? mysz i szczur zębami? jastrząb dziobem? Co robi krawiec miarą? nożycami, kredą, żelazkiem, igłą i nicią? Co robi stolarz heblem? świdrem, piłą, węgelnicą? Co robi szewc dratwą? kowal młotem? pilnikiem, miechem, kleszczami? Co robi rolnik plugiem? radłem, bronami, kosą, grabiami, osekłą, cepami, szufłą, miotłą, wiertłem, siekierą, sierpem? Co robi ogrodnik szpadlem? sznurem, nożem? Co robi parobek grzebielcem? smołą, uzdą, biczem, obrokiem? Co robi kucharka kopyścią? nożem, pieprzem, solą, octem, okrasą, masłem, cukrem? Co robi kupiec łokciem i kwartą? wagą? Co robi

malarz pędzlem i farbą? Co robi mularz kielnią? cyrulik brzytwą? rzeźnik nożem? żołnierz bronią? dziewczę grzebieniem? dziecko zabawką? Co robisz oczami? nosem, ustami, językiem, gardłem, rękami, głową, łokciem, łyżką? i t. d.

Czem piszesz? rysujesz? czyścisz buty? trzepiesz surdut? czeszesz głowę? ocierasz twarz? myjesz się? zapalasz świecę? dmuchasz? przypatrujesz się? krzyczysz? gryziesz potrawy? liżesz? czujesz zapachy? czujesz zimno lub ból? trzymasz książkę? Czem broni się koń? wół, krowa i koza? pies, lis i wilk? kot? pszczoła, trzmiel, szerszeń i osa? słoń? rak? Czem kosi parobek łąkę? młóci zboże? nakłada mierzwę? podaje siano? pogania konie? zawłóczy zboże? rozsiewa zboże? czyści konie? nosi wodę? Czem dziewczka zgrabia siano? żnie trawę? robi brózdy? rozrzuca mierzwę? kopie kartofle? doi krowy? pasie krowy? Czem się szoruje podłoga? ściera tablica? namydla bielizna? smaruje chleb? Czem się paszą konie? krowy, świnię, drobiazg? Czem się żywią gołębie? bociany? jastrzębie, zające? Czem bierze krawiec miarę? przyszywa guziki, wатуje odzież, podszywa surduty? Czem polituruje stolarz? czem gładzi deski? zbija deski? skleja deski? Czem ścina cieśla drzewa? czem obrabia belki? czem robi dziury? czem spaja kozły i belki? Czem albo czem jada ludzie? Czem chwytą rybak ryby? raki? Czem pieczętują ludzie listy i paczki? Czem otwierają się drzwi? Czem gaszą ludzie pożar? Czem obrzynasz paznogie? temperujesz ołówek? Czem mierzy szynkarz trunki? Czem tuczą ludzie świnię? gęsi? bydło? Czem jest głowa pokryta? czem owca? świnia, bydło, ptaki, ryby, żółw, chata, kamienica?

(Zamień powyższą formę pytań na przeczącą).

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Człowiek pracować ręce. Zwierzęta bronić się albo rogi, albo kopyta, zęby, pazury, żądło. Żołnierz bronić się broń.

Łyżka jeść ludzie potrawy. Nóż krajać ludzie chleb i mięso. Obrus przykrywać stół kucharka. Lalka bawić się dziewczęta. Uczniowie pisać szyfer albo atrament. Kołdra służyć przykrywać łóżko. Szklanka lub kieliszek pić ludzie napój. Młotek przybijać ludzie gwoździe. Krowa bronić się zęby, ale róg. Pies bronić pazury, ale zęby. Rak gryźć nożyce, ale szczypać. Pszczoła dziobać żądło, lecz klóć. Koń bronić się rogi, ale kopyto. Uczeń rysować pióro, ale ołówek. Stolarz wiercić dłuto, ale świder. Rolnik orać brony, ale włóczyć. Parobek kosić sierp, ale kosa. Rębacz rąbać topor, ale siekiera. Ludzie gasić pożar woda, nie piwo. Żniwiarze wiązać snopy powrząsło, nie powróż. Kupiec mierzy materyje łokieć, nie kwart. Gospodarz mierzyć zboże szefel, nie łokieć. Uczeń linijować kajet ołówek, nie szyfer. Nauczyciel temperować pióro scyzoryk, nie brzytew. Ryby oddychać płuca, ale skrzele. Ludzie kosztować potrawy język, nie wargi. Stolarz przerzynać deska piła, nie nóż. Cyrulik golić broda brzytew, nie scyzoryk. Mularz bielić izba wapno, nie kreda. Kucharka krasić potrawy okrasa, masło, nie łój. Ludzie słodzić kawa cukier, nie miód.

ZADANIE XVI.

Drugi przypadek czyli dopełniacz.

Drugi przypadek czyli dopełniacz zachodzi na pytanie: *Czyj-a-je? Czego?* przy słowach *przechodnich* *przecząco* wyrażonych przy przyimkach przypadku tego wymagających (zobacz zadanie xxiv) i przy *liczebnikach* począwszy od *pięciu* (zobacz zadanie xxv).

Przypadek ten jest najwięcej co do swej deklinacji skomplikowany i dla tego też podług podanego w zadaniu

xiii szematu dokładnie winien być ćwiczony. Reguły, podług których przypadek ten się urabia każda gramatyka polskiego języka, dostatecznie wykazuje.

Wyjaśnienie przypadku tego w podanych wyżej razach nie przyczynia zbyt wielkiej trudności. I tak, wyjaśnienie dopełniacza przy słowach przechodnich przecząco wyrażonych dzieje się w stosunku do zdań przy takichże słowach twierdząco użytych, co zresztą przy użyciu czwartego przypadku w zadaniu xiii zachodzi, np. Co ma pies? Czego on nie ma? Czy koń ma rogi? owca grzywę? wieprz wełnę i t. d.

Wyjaśnienie dopełniacza przy odnośnych przyimkach ze znaczenia oraz z formy pytania wynika, gdyż przy użyciu przyimków, np. *bez, do, wkoło, od* i t. d. dodać trzeba pytańnik *Czego?* przy którym zwykł zawsze stać dopełniacz.

Co do wyjaśnienia dopełniacza przy liczbownikach począwszy od *pięciu*, to wynika on z użycia liczb w zastosowaniu, co już przy nauce pogładowej zachodziło. Porozumieć się tylko nawzajem trzeba, czy przy liczbownikach 21, 22, 23, 24; również 31, 42, 53, 64 i t. d. rzecz liczoną bezwzględnie położyć w drugim przypadku, lub czy odnosić ją do liczb 1, 2, 3, 4. Dla początkującego lepiej byłoby daleko, aby użyć dopełniacza i w każdym razie powiedzieć, np. 21 wołów, 32 krów, 43 koni, 54 kur i t. d. niż odwrotnie.

Jakie są włosy starca? niewiasty? dziecka? Jakie są rogi krowy? jelenia? barana? Jaka jest łupina orzecha? jaja? Jakie jest pierze pawia? wróbla? bociana? kurczęcia? gęsi? sowy? Jaka jest sierć myszy? lisa? Jaki jest ogon zająca? konia? Jaka jest szyja łabędzia? kaczkki? Jaki jest smak octu? karmelka? Jaki jest zapach róży i fijołka? sera i mierzwy? Jaki jest wzrok orła? kury? Jaki jest słuch zająca? węża? psa? ogon lisa? grzbiet wielbłąda? kolor atramentu? krwi? piwa? tablicy? Jaka jest pestka moreli? kora dębu? szczecina

wieprza? wełna owcy? grzywa konia? peleryna płaszcza? głowa człowieka? głowa konia? krew człowieka? ryby? Jakie jest (są) żądło osy? kolce jeża? nożyce raka? ciało glisty? jądrko orzecha? uszy osła? nogi bociana? skrzydła motyla? ciało słonia? węgorza? sarny?

Czyje włosy są krótkie? siwe? długie? Czyja (czego) sierć jest szara? brunatna, czarna, gładka, szorstka? Czyje pierze jest pstre? szare, białe, pożyteczne? Czyje rogi są rosochate? krótkie, zakręcone, zakrzywione? Czyj dziób jest prosty? płaski, zakrzywiony, ostry, cienki, gruby? Czyje nogi są wysmukłe? niezgrabne? Czyje uszy są krótkie? długie, klapiaste, sztywne?

Czym pokarmem jest chleb, pieczeń i ogórki? trawa i obrok? myszy i szczury? żaby i węże? Czym napojem jest piwo, woda i wino? woda? Czyją odzieżą jest płaszcz, spodnie i kamizelka? suknia, salopa i czepek? mundur? habit? rewerenda? Czyją własnością są brony i pługi? lalka? towar? Czyjem narzędziem jest hebel? kielnia, szydło, igła, młot i kleszcze? cepy i szufel? Czyją odzieżą jest sierć? wełna, szczecina, pierze? Czyją bronią jest karabin i pałasz? pika, żądło, rogi, zęby, kopyto? Czyją zabawką są łyżwy i piłka? Czyjem stworzeniem są zwierzęta, rośliny, kopaliny i ciała niebieskie? Czym wyrobem są meble? zegarki, obuwie, odzież, ciasta i cukierki, fuzyje i pistolety, kłody i wanny, narzędzia muzyczne, narzędzia optyczne? Czyjem zatrudnieniem jest szewctwo? krawiectwo, stolarstwo, piekarstwo, gospodarstwo, kupiectwo, rzeźnictwo, leczenie chorych, przyrządzanie lekarstwa, nauczanie? Czym obowiązkiem jest: uczyć się? mężnie walczyć, pilnie pracować, uprawiać rolę, gotować potrawy, młócić zboże, nocą czuwać, kochać rodziców?

Czy pączki, ser, placki, pieczeń są pokarmem zwierząt? Czy warzywa i owoce są paszą bydła? Czy kawa, wino,

czekolada są napojem zwierząt? Czy tużurek, płaszcz, frak i czapka są odzieżą niewiast? Czy salopa, czepek, suknia są odzieżą mężczyzn? Czy buty są obuwiem kobiet? Czy trzewiki są obuwiem mężczyzn? Czy nożyce są narzędziem stolarza? Czy szydło jest narzędziem krawca? Czy topór i piła są narzędziem szewca? Czy młot i cęgi są narzędziem piekarza? Czy armata jest bronią strzelca? Czy szabla i pika jest bronią konia? Czy kopyto jest bronią psa? Czy żądło jest bronią kota? Czy rogi są bronią osła? Czy pazury są bronią kozy? Czy lalka jest zabawką chłopców? Jest konik zabawką dziewcząt? żołądź pokarmem koni? komoda wyrobem bednarza? obuwie wyrobem krawca? perspektywa wyrobem zegarmistrza?

(Zamień utworzone w liczbie pojedynczej zdania na liczbę mnogą. Zamień powyższą formę pytania twierdzącą na przeczącą!).

Które są części: człowieka? głowy, twarzy, karku, ramienia, ręki, nogi, stopy, oka, ptaka, ryby, konia, surduta, spodni, sukni, buta, czapki, stołu, krzesła, łóżka, szafy, zegaru, noża, książki, beczki, wozu, pługa, karabina, pałasza, domu, pokoju, pieca, schodów, drzwi, okna, drzewa, goździka, młota, parasola? i t. d.

Czego częścią są: dyszel, koła, barki? rękawy, poły, kołnierze? cholewa, narta, korek, podeszwa? cholewka, pięta, stopa? szuflada, wierzch nogi? poręcz, siedzenie, nogi? okładka, karty, boki? wator, obręcze, dno? szala, cyngiel? wskazówki, wahadło? brzeszczot, trzonek, ostrze, tylec? kolba, lufa, stempel, kurek? struny, kolki, podstawek? klawisze, piszczałki, głosy? czoło, policzki, nos, usta? włosy, czaszka, twarz? piersi, plecy, brzuch? udo, kolano, stopa? palce, dłonie? paznokieć, członki? pięta, kostka, podeszwa? łokieć, ręka? białko, tęczęwka, źrenica? grzywa, ogon, kopyta? rogi, wymię, nozdrze? ryj, szczecina, kły? skrzydła, dziób, szpony

skrzele, pletwy, łuski? nożyce, nogi, macadełka? korzenie, kłoda, konary? łodyga, liść, kwiecie? kielich, słupek, pyłki? i t. d.

Czy grzywa jest częścią wolu? ryj częścią konia? żądło częścią chrabąszcza? dyszel częścią czółna? koła częścią broni? rękawy częścią spodni? nogawki częścią surduta? poły częścią kamizelki? kołnierz częścią sukni? cholewa częścią trzewika? szuflada częścią krzesła? poręcz częścią stołu? obręcze częścią garnka? wagi i wskazówki częścią zwierciadła? krój i łopata częścią sanek? szpunt i klepki częścią kołtła? lufa i bagnet częścią pałasza? skrzydła i dziób częścią wiewiórki? pletwy i skrzele częścią raka? nożyce i macki częścią szczupaka? klawisze i struny częścią klarneta? podstawki i kołki częścią fletu.

ZADANIE XVII.

Drugi przypadek przy słowach przechodnich przecząco wyrażonych.

Czy koń ma skrzydła? krowa grzywę? mucha żądło? wąż nogi? owca szczecinę? świnia wełnę? karp pierze? ptak łuski? kret kolce? jeź szczecinę? pies ryj, świnia rogi, kura zęby, kot dziób, sarna pazury, jastrząb kopyta, koza szpony?

Czy krawiec robi obuwie? szewc odzież, bednarz meble, stolarz beczki, ślusarz zegarki, zegarmistrz okulary, kowal garnki, kołodziej krzesła? Czy szwaczka szyje fraki? cieśla buduje organy? organmistrz stawia domy? piekarz piecze ciastka? cukiernik piecze chleb? kominiarz miele zboże? młynarz wymiata sadze? kucharka gotuje sałatę? ogrodnik sieje zielsko? skotarz pasie owce? owczarek pasie bydło? nauczyciel uczy starców? balwierz goli chłopców? kupiec

sprzedaje książki? introligator drukuje książki? instrumentarz robi zegarki? lekarz przyrządza lekarstwo? aptekarz przepisuje lekarstwo? rzeźnik sprzedaje bułki i chleb? szynkarz sprzedaje wodę? ludzie kupują wodę? księgarz sprzedaje mięso, szynki i kiełbasy?

Czy świnia daje mleko? gęś wełnę? owca pierze? wół włosie? krowa słoninę i sadło? świnia łój? Czy ludzie jedzą koninę? Czego ty nie lubisz? Czy koń je mięso? świnia siano? kot zboże? szczur trawę? zwierzęta piją piwo lub wino? ludzie piją ocet lub olej? kura prowadzi gąsięta? lub guleta? gęś prowadzi kurczęta lub kaczęta? cielę ssie owcę lub kozę? jagnię ssie krowę lub klacz? kucharka soli śledzie? dziewczyna doi owcę? ludzie tuczą kury? parobek zaprzęga kozy? stangret kulbaczy wołu? kupiec mierzy cukier? kupiec waży materyje? rolnik waży zboże? ludzie strzygą kozy? szewc sporządza sprzęty? krawiec sporządza obuwie? chłopcy splatają włosy? krawiec watuje spodnie? ludzie gotują ogórki? ludzie pieką marchew? kucharka smaży sałatę? ludzie wędzą owoc? ludzie kiszą kartofle? ludzie kwaszą kawę? ludzie słodzą śledzie? ludzie wieszają szafy? mężczyźni noszą czepki? niewiasty noszą surduty? konie przeżuwiają paszę? węże gryzą pokarm?

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Włosy murzyn . . . kędzierzawy. Włosie koń . . . długi. Ogon sarna . . . krótki. Służący czyścić odzież pan. Owoce grusza ludzie jeść. Świnia lubieć owoc dąb. Piastunka trzymać lalka dziecko. Ciało węgorz, piskorz i mientus . . . śliski. Ciało glista . . . nagi. Nogi jelen—smukły. Skrzydła bocian . . . szeroki. Szpony orzeł—ostry. Wieloryb paszcza . . . wielki. Pług, radło, brony . . . narzędzie rolnik. Topór, piła, węgielnica . . . narzędzie cieśla. Fundament, ściany, dach . . . część budynek. Korzeń, lody-

ga, liść, kwiecie . . . część roślina. Ucha . . . część wanna. Paląg . . . część koszyk. Bieguny . . . część kolebka. Kajet, piórnik, pióro, szyfer . . . własność uczeń. Piwo . . . napój zwierzęta, ale . . . Obrok . . . pasza drob, ale . . . Siano i siecзка pasza pies. Żołądz . . . pokarm koń. Szydło narzędzie krawiec. Żmija . . . mieć nogi. Nietoperz . . . mieć dziób. Wiewiórka . . . mieć pierze. Ptaki . . . mieć sierć. Golibroda . . . golić chłopiec. Ptastwo . . . jeść siano. Zwierzęta . . . pić herbata. Ludzie . . . wachać pokrzywa. Zdrowy . . . zażywać lekarstwo. Zwierzęta . . . nosić odzież jak ludzie. Konie . . . ciągnąć taczki. Dziewczyna . . . doić owca. Służąca . . . zamiatać stoł. Pszczoła . . . gryźć ludzie. Ludzie . . . kupować woda. Zegarmistrz . . . sprzedawać cukierki i ciasta. Drukarz . . . oprawiać książki. Dąb . . . rodzić jabłko. Grusza rodzić żołądz. Owca . . . obgryzać kość. Malarz . . . bielić pokój. Stolarz . . . politurować podłoga. Konwisarz . . . topić żelazo. Kawiarka—krasić herbata. Nauczyciel . . . kochać i chwalić leniwiec. Żniwiarze wiązać snopy powróż, ale powrząsło. Kupiec odważać materyje, ale mierzyć łokieć. Parobek czesać koń grzebień, ale grzebielec. Ludzie . . . objaśniać świeca nóż, ale szczy-pce. Dziewczyna żąć trawa kosa, ale sierp. Parobek poganiać koń laska, lecz bicz. Rolnik zawłóczyć zboże grabie, lecz brony. Kucharka nosić woda butelka, ale ćwierć. Chłop orać pole radło, lecz pług. Ludzie smarować chleb łój, ale masło, miód, powidła lub szmalec. Gospodyni tuczyć świ-nie obrok lub siano, lecz kartofle, groch i t. p. Krawiec brać miara kwarta, ale miara. Szwaczka szyć bielizna dra-twa, ale nici. Stolarz gładzić deski piła, ale hebel. Ludzie gasić pożar olej, ale woda. Wyrobnik rąbać drzewo topor, lecz siekiera. Handlarz zboża . . . mierzyć zboże łokieć, ale szefel. Chłopiec zarzynać pióro nóż, ale scyzoryk. Balwierz golić broda scyzoryk, ale brzytew. Głowa człowiek być po-

kryty sierć. Ciało koń być pokryty szczecina. Ciało świnia być pokryty wełna. Ciało owca być pokryty kudły. Ciało ptak być pokryty sierć. Dach dom być pokryty papier. Wieża kościół być pokryty słoma.

Zamieniaj podany tu drugi przypadek na przymiotnik, np.

Grzywa konia—grzywa końska. Włosie konia—włosie końskie. Ogon konia—ogon koński.

Uszy osła—uszy osłe	kość ludzi—	żer ptaka—	domy wsi—
ryj świni—	„ zwierzęcia—	narzędzie garnicarza—	sługa policyi—
pazury niedźwiedzia—	„ trupa—	narzędzie rzeźmieslnik—	urzędnik sądu—
mleko krowy—	głowa trupa—	drzewo z ogrodu—	budynek królarozkaz cesarza—
broda kozy—	ściana pokoju—	drzewo z lasu—	łaszczyk żołnierza—
rogi bydła—	drzwi od pokoju—	kwiat z pola—	suknia z atlasu—
„ jelenia—	drzwi od kuchni—	mięso z wołu—	spodnie z kortu—
„ sarny—	drzwi od sieni—	„ z cielęcina—	figurka z cukru—
„ owcy—	wieża kościoła—	„ z owcy—	napój z malin—
pies rzeźnika—	„ ratusza—	„ z wieprza—	szpada oficera—
„ skotarza—	„ fortecy—	„ z konia—	ślify jenerała—
„ owczarza—	ogród księdza—	pieczeń z zajęcia—	dom rodziców—
„ strzelca—	dom nauczyciela—	pieczeń z gęsi—	łyżka ze srebra—
ryk lwa—	warsztat stolarza—	rosół z gołębia—	kolczyk ze złota—
mierzwa bydła—	„ świni—	kamizelka z aksamitu—	stół z kamienia—
„ konia—	„ owcy—	łaszczyk z sukna—	naczynie z miedzi—
„ owcy—	warsztat szewca—	kalosz z gumy—	guzik z mosiądzu—
stopa wilka—	warsztat krawca—	sok z ananasu—	narzędzie z żelaza—
dziób orła—	„ bociana—	piérze z kaczki—	kula z ołowiu—
„ bociana—	„ gęsi—	pióra ze strusia—	talerz z cyny—
„ gęsi—	„ kury—	futro z wilka—	piaseczniczka z blachy—
„ kury—	szpony jastrzębia—	łokieć ciesli—	dach z cynku—
szpony jastrzębia—	„ dzieci—	kielnia mularza—	„ z łupku—
oko sowy—	sprzęt szkoły—	syn obywatela—	„ ze szkudeł—
wzrok sokoła—	„ pokoju—	córka chłopca—	
gniazdo kruka—	„ kościoła—	ulica miasta—	
skrzydła orła—	pokarm ludzi—		
ość ryby—	pasza bydła—		

suknia z kar- tunu—	filizanka z per- celany—	nici z konopi— pończocha z ba- wełny—	oprawa z kości- piec z kachli --
potrawa z mąki--	figura z gipsu—	szal z wełny—	worek ze skóry -
sok z pomarań- czy—	sprzęt z drze- wa—	chustka z jedwa- biu—	świeca z wosku--
naczynie ze szkła—	kapelusz ze sło- my—	grzebień z ro- gu—	posąg z marmu- ru—
garnek z gliny—	materyja ze lnu--		konfitury z owo- cu—

(Wypowiedz coś o każdym z utworzonych wyrazów, np. Uszy osłe są długie. Ryj świński jest kusy i t d.).

ZADANIE XVIII.

Trzeci przypadek czyli celownik.

Użycie trzeciego przypadku czyli celownika poznał mechanicznie uczeń z nauki pogładowej materyjalnej. Obecnie zaznajomić się ma z odmianą czyli deklinacją tegoż przypadku i to wedle podanego w zadaniu xiii szematu do odmiany rzeczowników w liczbie pojedynczej i mnogiej. Wyjaśnienie celownika dzieje się najlepiej za pomocą *słów* i *przymiotników* przypadku tego wymagających oraz przez jasne wytłumaczenie zaimka pytającego: *Komu? Czemu?* co zresztą z nauki pogładowej materyjalnej (zobacz Drugi rok nauki głuchoniemego. Pamiętnik IX) poznać uczeń powinien. *Czasowniki* i *przymiotniki* celownika wymagające każda gramatyka języka polskiego wykazuje dostatecznie.

Trzeci przypadek określony przez przymiotnik oraz przy przyimkach przypadku tego wymagających (zobacz zadanie xxiii).

Co jest dziecku miłe? zwierzętom? Co jest uczniowi niemiłe? Co jest potrzebne cieśli? mularzowi? piekarzowi? krawcowi? szewcowi? pracce? malarzowi? uczniowi? ludziom? zwierzętom? roślinom? Jest zegarek chłopcu po-

trzebny? Które zwierzęta są ludziom pożyteczne? niepożyteczna? Co jest uczniowi pożyteczne? dzieciom szkodliwe? Co jest choremu pomocne? szkodliwe? Kto jest wdzięczny rodzicom i nauczycielom? wierny gospodarzowi? posłuszny królowi? Komu jest przyjemna lalka? potrzebny młot? sieć? dratew i szydło? igła, nici i nożyce? tygiel, garnki i dzbanek? papier, pióro i atrament? pokarm i napój? odzież i pożywienie? pług, brony i konie? pędzel i farby? lekarstwo? Komu są żaby, myszy, owady obrzydliwe? przyjemne? Komu jest nauka pożyteczna? deszcz potrzebny? susza szkodliwa? piernik przyjemny? trufle smaczniejsze? muchomor szkodliwy? kara nieprzyjemna? wódka szkodliwa? woda zdrowa? owoc niezdrowy? Komu są dzieci posłuszne? ludzie wdzięczni? żołnierz posłuszny? pies wierny? wyżeł usługowy? sługa podległy? Komu jest przyrodzona mowa? Którym zwierzętom przyrodzony jest ryk? szczekanie? pianie? bek? miauczenie? brzęczenie? rzenie? rechtanie? kwiczenie? bodzenie? kopanie? trykanie? rycie? drapanie? Którym zwierzętom są właściwe dziob i pierze? sierć ryj i szczecina? kolce? wełna? Komu pomaga lekarstwo? szkodzą trunki? pomaga syn? córka? parobek? czeladnik? Komu wierzy uczeń? nie wierzą ludzie? błogosławi BÓG? winszują dzieci błogosławią rodzice? rozkazuje nauczyciel? oficer? gospodarz? ojciec i matka? Komu ulega uczeń? dzieci? żołnierz? sługa? Komu służy parobek? zwierzęta, rośliny i kopaliny? lekarstwo? Komu dają rodzice pokarm, odzież i wychowanie? daje parobek obrok? kucharka obiad? Komu sprzedaje kupiec towary? splata matka włosy? zapisuje lekarz lekarstwo? spuszcza fryzjer włosy? roznosi listonosz listy? Którym zwierzętom braknie nóg, zębów? pazurów?

(Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą.

Zamień powyższą formę pytania twierdzącą na przeczącą).

Popraw następujące zdania w liczbie p . im.

Pogoda być miła ludzie. Dzieci być często niewdzięczny rodzice. Lekarstwo nie zawsze być pomocny chory. Mróz często być szkodliwy rośliny. Trunki być niezdrowy dzieci. Słudzy być czasem nieżyczliwy państwo. Ludzie zawsze posłuszny być rozkaz BÓG. Dzieci częstokroć być przeciwny wola rodzice. Nauka nie zawsze być przystępny uczeń. Koniczyna szkodzić czasem krowy Ludzie ufać obietnica BÓG. Kapłan dać błogosławieństwo ludzie. Dzieci winszować imieniny rodzice. Pan rozkazywać sługa. Sługa ulegać rozkaz pan. Nauczyciel dać uczniowie pochwała albo nagana. Zwierzęta pełnić ludzie usługą. Krowa dać ludzie mleko. Owca dać ludzie wełna. Matka myć dziecko twarz. Uczeń podawać nauczyciel pióro. Pan dać żebrak jałmużna. Pan BÓG nie błogosławić bezbożny. Ludzie służyć wiernie BÓG. Dzieci życzyć rodzicom zdrowie. Dzieci ubliżać czasem rodzice. Ból dokuczać chory. Dzieci przyrzekać rodzice poprawa. Uczeń odpowiadać nauczyciel. Zbrodniarz nie podobać się Pan BÓG. Rodzice pobłażać czasem dzieci. Hałas przeszkadzać nauczyciel. Chłopiec sprzeciwiać się pies. Ojciec grozi czasem dzieci. Dzieci przypatrywać się figle małpa. Ludzie przysłuchiwać się muzyka. Gospodarz płacić parobek zaśluga.

ZADANIE XIX.

Bliższe określenie Podmiotu.

Odpowiedz na następujące pytania w liczbie pojedynczej i mnogiej: *)

Jaka jest grzywa końska? Jakie jest pierze krucze? Jakie jest pióro pawie? Jakie są nogi bocianie? uszy osłe? oczy sowie? zajęczy ogon? koci wzrok? mleko krowie? rogi jelenie? rogi bydłce? wełna owcza? dziób orli? szpony jastrzębie? osie rybia? drzewo dębowe? drzewo sosnowe? lwie zęby? sierć wilcza? futro niedźwiedzie? kość słoniowa? trupia głowa? ściana pokojowa? drzwi sienne? wieża kościelna? kamień młyński? koń chłopski? koń cugowy? kapelusz męzki? kapelusz damski? sok cytrynowy? sok malinowy? mundur żołnierski? droga bita? droga polowa? ulica miejska? ulica wiejska.

Jaki jest miech pełen? prózny miech? beczka pełna? beczka prózna? dojrzały owoc? niedojrzałe jabłko? nowy surdut? stary surdut? żarłoczny wilk? bojaźliwy zając? przebiegły lis? okrągła piłka? wyheblowana deska? wytoczony nóż? świeża woda?

---

*) Użycie przymiotników, imiesłowów, liczbowników porządkowych, zaimków względnych, dzierżawczych, wskazujących w bezpośrednim swym stosunku do rzeczownika znać już uczeń musi z nauki pogładowej materalnej, gdzie do tego ustawicznem ćwiczeniem i powtarzaniem mechanicznem był zaprawiany. Obecnie nabyć ma uczeń o tem przeświadczenia wedle przyjętych powszechnie prawideł gramatycznych języka polskiego, które każda gramatyka dostatecznie wykazuje.

Nacisk główny położyć tu i w następnych zadaniach na to należy, aby uczeń stopniowo we wszystkich przypadkach określników odmiennych w rodzaju i liczbie odpowiednio użyć potrafił. Deklinacja określonych rzeczowników odbywa się ściśle podług podanego w zadaniu xur szematu, przy czem przeważnie na odmienne zakończenia określników rodzajowe uczniowi uwagę zwrócić należy, o czem każdy nauczyciel wie bardzo dobrze.

Jaka jest srebrna łyżka? złoty zegarek? stół marmurowy? stół drewniany? naczynie żelazne? naczynie gliniane? suknia jedwabna? suknia kartunowa?

Jaki worek jest lekki? nie jest lekki? Jaki nóż jest ostry? nie jest ostry? Jaki surdut jest tani? nie jest tani? Jaki owoc jest smaczny? nie jest smaczny, ale kwaśny? Jaki pierścień jest drogi? nie jest drogi? Jakie naczynie jest lekkie? nie jest lekkie?

Co robi pilny uczeń? Czego nie robi pilny uczeń? Co robi rozdrażniony pies? Czego nie robi nierozdrażniony pies? Co robi pobożna niewiasta? Czego nie robi bezbożny człowiek?

Czy pogodny dzień jest ciemny? mgliste powietrze jest przezroczyste? słodzona kawa jest słona? osolone potrawy są słodkie? Czy niewidomy człowiek widzi? głuchy człowiek słyszy? próżna beczka tonie? niedojrzały owoc smakuje? tępy nóż dobrze kraje? chory człowiek pracuje? zdrowy i silny człowiek próżnuje? bojaźliwy zając idzie powoli? wesołe dziecko płacze? ukarany chłopiec śmieje się?

(Zamień powyższe twierdząco wyrażone zdania na przeczące).

Czem jest smaczna bułka? słodka gruszka? obszerny płaszcz? rozłożysty dąb? ciężki pług? ostra szabla? żarłoczny wilk? drapieżny jastrząb? obrzydliwa mucha? jadowita żmija? przyjemnie pachnąca róża?

Jakim napojem jest czysta woda? niesłodzona kawa? Jakim pokarmem jest pączek? dojrzała gruszka? Jakiem drzewem jest gruby, silny dąb? Jakiem zwierzęciem jest niezgrabny niedźwiedź? pożyteczna owca?

Jest pokojowy piec rzeczą ruchomą? Jest szkolna szafa rzeczą nieruchomą? Jest mętna woda zdrowym napojem? kwaśne piwo smacznym napojem? świeża woda mdłym napojem? ciepła woda chłodzącym napojem? niedojrzały owoc

zdrowym pokarmem? cuchnące mięso przyjemnym pokarmem? pieczony zając niesmacznym pokarmem? obszerny kocioł naczyniem drewnianem? mała żołądz niepożytecznym owocem?

Czy zwinna mysz jest gadem? potężny słoń ptakiem? skrzętna pszczoła ptakiem? wesołe jagnię dzikiem zwierzęciem? Czego szuka pies strzelecki? pilnuje pies owczarski? szuka głodne zwierzę? Czego uczy się uczeń krawiecki? uczeń kowalski? uczeń stolarski? uczeń szewcki? uczeń piekarski? uczeń mularski? uczeń kupiecki? i t. d.

ZADANIE XX.

Siódmy przypadek (miejscownik) przy przyimkach:

w, na, o, po, przy (Czem? kim? gdzie?)

Siódmym przypadkiem czyli *miejscownikiem* odpowiada się wskazując *miejsce, czas, osobę* lub *rzecz* na pytanie: *w czem? w kim? gdzie? przy czem?* i t. d. Użycie stosowne miejscownika w swem zakończeniu znane być musi uczniowi z nauki pogładowej. Tutaj uczeń poznać ma przypadek ten nie tylko w gramatycznym swem znaczeniu albo w deklinacji (wedle podanego w zadaniu XIII szematu), ale zarazem w przeciwstawieniu przyimków wyrażających *wzgląd znajdowania się* na miejscu do podobnych oznaczających *wzgląd dążenia* do miejsca (zob. zadanie XXI). Wyjaśnienie tych dwóch stosunków najlepiej uczeń pojmie, jeżeli mu się da do zrozumienia, że przy przyimkach *wzgląd znajdowania się* na miejscu używa się słów: *stać* (gdzie? w czem? przy czem? na czem? i t. d.), *leżeć, siedzieć, wisieć, klęczeć, być, znajdować się* i t. d. w drugim zaś razie używa się słów: *postawić* (na co? w co? dokąd? pod co? nad co? i t. d.), *poło-*

żyć, posadzić, powiesić, kłaść, oprzeć i t. d. Zresztą logiczno-gramatyczna analizacja zdań przy czytaniu ustępów do czytania przeznaczonych reszty dopełnić powinna. W ogóle przy rozbiorze stosownym zdań takich więcej daleko uczeń w kilku godzinach nauczy się gramatyki aniżeli by go trapić miesiącami miano suchemi a niesmacznemi formami gramatycznymi.

Nauka gramatyki w szkole głuchoniemych przeważnie opierać się powinna z jednej strony na praktycznej nauce poglądowej, a z drugiej strony na rozbiorowem czytaniu ustępów z książki do czytania przeznaczonej.

Co jest w kałamarzu? w piórniku? piaseczniczce? Co się znajduje w pokoju? w kuchni? w szafie kuchennej? w sklepie? w oborze? w owczarni? w chlewie? w kurniku? w stodole? w stajni? w gołębniku? w kuźni? w ustach? w głowie? w piersiach?

Co rośnie w ogrodzie? lata w powietrzu? żyje w wodzie? pływa w wodzie? kąpie się w wodzie? przyświeca w nocy? świeci we dnie? pali się w ogniu? piecze się w zarzewiu? dojrzewa w lecie? psuje się w ziemi?

Kto się uczy w szkole? modli się w kościele? leży w kołobce? orze w polu? kopie w ogrodzie? młóci w stodole? gra w teatrze?

Gdzie żyje wieloryb? Gdzie się znajdują drzewa leśne? drzewa ogrodowe? zioła łąkowe? sprzęty szkolne? sprzęty kościelne? sprzęty kuchenne? zęby i język? trzewia i kiszki? Gdzie was uczy nauczyciel? Gdzie się ty znajdujesz? Gdzie są ołtarze i ambona? Gdzie mieszka król? arcybiskup? Gdzie orzą ludzie? rosną agrest i porzeczki? jagody i borówki? Gdzie młóca ludzie zboże? robią ludzie papier? miele młynarz zboże? kuje kowal żelazo? robią ludzie pieniądze? robią ludzie naczynia porcelanowe? leją ludzie naczynia żelazne? pieką ludzie bułki i chleb?

W czym gotują ludzie pokarmy? smaży kucharka okrasę? W czym macza uczeń pióro? macza malarz pędzel? zarabia piekarz ciasto? piecze piekarz chleb? palą ludzie zimą ogień? nosi służąca wodę? pierze praczka bieliznę?

Gdzie rośnie trawa? zboże? grzyby i bedłki? Gdzie stoi kałamarnica? leży kamień? wiszą obrazy? pracuje stolarz? kuje kowal? Gdzie się znajduje żółtko? wino? smoła?

Na czym siedzą uczniowie? śpią ludzie? piszą małe dzieci? starsi uczniowie? wisi obraz? stoi piec? gra organista? trąbi pocztarek? bębni dobosz? gra muzykant? buduje bocian gniazdo? czytają dzieci? uwiązany jest pies? uwiązane są krowy?

Przy czym siedzisz? Przy czym stoją konie w stajni? stoi kucharka? pracuje kowal?

Po czym chodzą ludzie i zwierzęta? latają ptaki? biega mucha? Co masz po prawej ręce? po lewej ręce? Co pływa po wodzie? O kim pamięta Pan BÓG? pamiętają rodzice? O kim ty myślisz? O czym myśli zwierzę? O kim myśli dobre dziecko? Po którym dniu następuje niedziela? czwartek? sobota? poniedziałek? Po którym miesiącu następuje marzec? kwiecień? grudzień? lipiec? maj? sierpień? styczeń? wrzesień? (Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą! Zamień powyższą twierdzącą formę pytań na przeczącą!)

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Słowik pięknie spiewać . . ogród . Sprzęty szkolne znajdować się . . szkoła. Małe dzieci sypiać zwykle . . kołobka. Pies śpi czasem . . pokój . . podłoga. Zegar ścienny wisieć . . ściana. Książdz klęczeć i modlić się . . ołtarz. Opieszalszy uczeń usnąć czasem . . praca. Niektóre ptaki nie latać . . powietrze. Pasikoniki skakać latem . . pole. Niektórzy ludzie umieć zręcznie pływać . . woda. Zimą ślizgać się chłopcy . . lód. Rzemieślnicy mieszkać zazwy-

czaj . . miasta. Wieśniacy mieszkać . . wieś. Ludzie co rano myć twarz zimna woda. Pilny uczeń ciągle myśleć . . nauka. Schorzały człowiek stękać czasem . . łóżko. Kucharka przyrządzać potrawa . . kuchnia. Zwierzęta wygrzewać się . . słońce. Woda ścinać się . . mróz. Masło rozpuszczać się . . ogień. Liście opadać . . jesień. Żelazo rdzewieć . . wilgoć. Pieczeń piec się . . rozeń. Szyunki i półcie wędzić ludzie . . komin. Kobiety moczyć len . . woda. Głodne bydło ryczeć czasem . . obora. Wieprze tuczyć ludzie . . chlewek. Praczka płukać bielizna . . czysta woda. Szewc szyć obuwie . . warsztat. Ludzie suszyć owoc . . piec. Kucharka smażyć okrasa . . tygiel lub . . patelnia. Służąca niecić ogień . . piec. Uczeń maczać pióro . . atrament. Parobek zamykać konie . . stajnia. Nauczyciel dać pochwałę pilny uczeń . . szkoła. Strzelec szukać zwierzyna . . pole i . . bór. Kanarek siedzieć . . klatka. Żołnierz stać . . straż. Stróż nocny nie spać . . noc, ale czuwać. Ludzie i zwierzęta chodzić . . ziemia. Muzykant grać . . różne narzędzia muzyczne. Grzyby i muchomory rosnać . . bór. Pszczoły szukać kwiaty . . łąka. Ludzie myśleć . . BÓG. Pan BÓG pamiętać . . ludzie i zwierzęta. Księżyc i gwiazdy przyświecać . . noc. Spracowany człowiek odpoczywać . . praca. Wiosna następować . . zima. Zima następować . . jesień. Jaskółka lepieć czasem gniazdo . . komin. Drzewo, torf, węgle kamienne niknąć . . ogień. Uczniowie uczyć się rano . . szkoła i . . południe. Owczarek paść owce pole . . i przygrywać . . fujarka. Niektóre zwierzęta siadać . . tylne nogi. Sowy chwycić . . noc myszy. Ludzie chować trup . . cmentarz. Wiatr popędzać okręt . . morze. Wiatr uginać zboże . . pole. Woda płynąć . . rzeki. Woda . . stawy nie płynąć. Dziewczęta przeglądać się . . zwierciadło. Kamień tonąć . . woda. Lekkie rzeczy nie tonąć . . woda. Ludzie żeglować . . morze okręt. Rosa znajdować się . . liść i trawa. Grad zrzędzać

czasem wielkie szkody . . pole. Garncarz wypalać towary
garncarskie . . piec. Rośliny i owoce dojrzewać . . słońce.
Gady żyć . . woda i . . ląd. Przepiórki i kuropatwy słać gnia-
zdo . . zboże . . pole. Ogrodowy groch piąć się . . tyczka.
Bluszcz piąć się . . drzewo. Kobiety prząść len . . kołowro-
tek lub . . przęślica. Kowal rozgrzewać żelazo . . piec
i kuć . . kowadło. Rodzina jeść obiad . . stół. Ludzie grać
się zimą . . piec. Matka piastować dziecko . . łono. Ludzie
stawiać wiatraki . . wyniosłe miejsca. Ludzie sadzić kwia-
ty . . groby. Konwalija rosnać . . bór . . miejsce wilgotne
i ciemne. Cielę spać . . obora . . krowa. Tchórz szukać ku-
ry . . kurnik. Jeź kulać się . . sad . . jabłka. Uczeń pisać
szyfer . . tablica. Kominiarz wymiatać sadze . . komin. Go-
spodyni robić masło . . kierzanka. Podróżny nieść tło-
mok . . plecy. Noc następować . . zachód słońce. Dzień na-
stępować . . noc. Zorza ranna . . pokazywać się . . wschód
słońce. Zorza wieczorna następować . . zachód słońce. Zba-
wiona dusza cieszyć się . . niebo. Potępiona dusza cierpieć
męki . . piekło. Północ być . . noc . . godzina dwunasta.
Ludzie jeść zwykle obiad . . godzina dwunasta. Uczniowie
jeść podwieczorek . . godzina czwarta. Oblaskawiony gołąb
siadać . . ręka. Kogut mieć grzebień . . głowa. Bocian szu-
kać żaby . . łące . . pole. Bocian stać czasem . . jedna no-
ga. Żabka zielona siedzieć . . drzewo. Ludzie mleć zbo-
że . . młyn, . . wiatrak, lub . . żarna. Zboże nie rodzić
się . . piaszczysta ziemia. Starzy ludzie mieć zmarszczki . .
twarz. Pies podwórzowy wiązać ludzie . . łańcuch. Kupcy
sprzedawać towary . . kramy.

(Zamieniaj utworzone zdania w liczbie pojedynczej za-
razem na liczbę mnogą.

ZADANIE XXI.

Szósty przypadek określony i przy następujących przyimkach: *z, za, przed, nad, pod, między, pomiędzy, kim? (czem).*

Jakim lakiem pieczętują ludzie listy? Jakiem piórem piszą zwykle uczniowie? Jaką kosą kosi parobek zboże? Jaką farbą malują malarze pokoje? Jakiem masłem smarują ludzie zwykle chleb? Jaką odzieżą okrywają się ludzie w zimie? latem? po śmierci rodziców? Jakiem żelazkiem prasuje praczka bieliznę? Jakiem mydłem namydlają ludzie bieliznę? Jakiemi włosami jest głowa starca pokryta? Jaką mierzwą doprawia rolnik rolę? Jakiemi bronami zawłóczy zwykle rolnik zboże? Jaką gąbką ściera uczeń tablicę?

Czy piszesz pawiem piórem? Czy trzepiesz odzież grubym prętem? Czy czeszesz włosy drewnianym grzebieniem? Czy parobek kosi łąkę tępą kosą? Czy bogaci jedzą potrawy drewnianą łyżką? Czy uczeń linijuje kajet krzywym linijalem? Czy krawiec prasuje zimnem żelazkiem? Czy stolarz gładzi deskę tępym heblem? Czy cyrulik goli tępą brzytwą? Czy mularz bieli pokoje niegaszonem wapnem? Czy kowal kuje żelazo drewnianym młotem? Czy malarz maluje ściany czarną farbą? Czy rolnik wiąże snopy grubym sznurem? Czy gospodyni tuczy wieprze paszą bydłą? Czy służąca nakrywa stół brudnym obrusem? Czy dawniej pisali ludzie stalowemi piórami? Czy uczniowie piszą w szkole czerwonym atramentem? Jakim atramentem poprawia nauczyciel wypracowania?

(Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą!

Zamień powyższą twierdzącą formę pytań na przeczącą!).

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Kura biegać . . kurczęta. Kurczęta biegać za kura.
Dziecko chodzić . . piastunka. Cielę biega . . krowa. Uczeń prowadzić się . . drugi uczeń. Nauczyciel przechadzać się . . uczniowie. Wierny pies biegać . . pan. Gęś pływać . . gąsięta . . staw. Książka leżeć . . stół przed uczeń. Żołnierz musztrować się przed oficer. Pasterz iść za bydło. Uczeń stać przed nauczyciel. Ogród zwykle znajdować się przed dom, albo . . dom. Zwierciadło wisieć zwykle nad komoda. Pies leży czasem pod stół. Niebo znajdować się . . głowa. Ziemia znajdować się . . nogi. Obrazy wisieć . . nad łóżko. Wyzuwacz być czasem . . łóżko. Zioła rosnać . . łąka między trawa. Szyja być między głowa i kadłub. Goleń być między kolano i stopa. Kadłub znajdować się . . głowa i nogi. Parobek mieć kapelusz . . pawie pióro. Pannie nosić kapelusze . . strusie pióra. Wiesniaczki nosić czepki . . czerwone wstążki. Szewczyk siedzieć z majster przy warsztat i szyc obuwie. Zbrodniarz stać przed sędzia. Jaskółki szybować (latać) nad woda. Zrebię biegać przed klacz albo za klacz albo przy klacz. Ludzie siadać czasem przed dom. Ławeczka znajdować się czasem pod drzewo. Podszewka znajdować się czasem pod surdut. Owczarek biegać czasem przed owce a pies za owce. Wiatraki budować ludzie zwykle na wzgórek za wieś lub miasto. Fijołki rosnać między trawa, modrak i kąkol rosnać między pszenica. Ptaki budzić się przed wschód słońce. Łyko i biel znajdować się pod kora drzewo. Wiatr szumieć pomiędzy drzewa, góry i wyniosłe budynki. Krzyż stać na cmentarz między groby. Pan BÓG czuwać nad cały świat. Ranna zorza powstawać przed wschód słońce. Wieczorna zorza pokazywać się po zachód słońce. Dzieci bawić się czasem lato przed dom. BÓG utajony być przed oko ludzkie. Język znajdować w usta za zęby. Kot figłować . . mysz. Małe

dzieci chętnie bawić się . . pies, lub . . kotek. Pobożni ludzie klęczeć przed krzyż, lub obraz. Psotne chłopcy moco-
wać się czasem . . inne chłopcy. Rana goić się pod maść.
Słońce świecić czasem za chmury. Ludzie siadać w chłód
pod drzewo. Dekarz pokrywać dach budynek dachówka.
Miasto Poznań leżeć nad Warta. Ludzie przechadzać się nad
woda. Mysz i szczur uciekać przed kot. Dzikie zwierzęta
uciekać przed ludzie i chronić się . . bór. Cień i chłód znaj-
dować się pod drzewo. Ludzie wysadzać droga drzewa dzi-
kie, lub ogrodowe. Stokrotka zakwitać . . zima pod śnieg.
Dzieci szukać fijołki między trawa . . łąka. Nauczyciel roz-
mawiać często . . uczniowie . . szkoła . . BÓG. Kluczyki
rosnąć często między krzewy. Kot mieć łapki . . ostre pa-
zurki. Łaska mieć biała sierć pod brzuch. Zajac spać . .
otwarte oczy. Muszki latać . . woda. Ludzie mówić pa-
cierz . . śniadanie. Żołnierz walczyć z nieprzyjaciel. Bo-
cian krążyć . . gniazdo.

ZADANIE XXII.

Czwarty przypadek określony i przy następujących przy-
imkach: *przez, nad, pod, przed, za, na, po, o, w. mię-
dzy, pomiędzy (co? dokąd?)*.

Jaki kolor ma atrament i smoła? fijołek i niezapomi-
najka? cytryna i pomarańcza? mleko? róża? tablica? mąka
i kreda?

Jaki kształt ma jabłko? kostka? talar i dukat? piec
i szafa? Jaki smak ma cukier? ocet? karmelek i piernik? doj-
rzała śliwka? niedojrzałe jabłko? Jaki zapach ma róża i fijo-
lek? stary ser? kolońska woda? Jaki wzrok ma orzeł? stary
człowiek? Jaki węch ma pies? Co ma czerwony kolor? błę-

kitny kolor? zielony kolor? szary kolor? Co ma kształt zgrabny? niezgrabny? walcowaty? owalny? Jaki nóż ma rzeźnik? Jakie włosy ma staruszek? niewiasta? Jaki masz surdut? jaką czapkę? jakie spodnie? Jakie mięso jedzą ludzie? Jakie futra noszą panowie? Jakie żelazo kuje kowal? Jaką wodę piją ludzie? Jaką bieliznę pierze praczka? Jakiego człowieka prowadzać trzeba? Jakiego ucznia kocha nauczyciel? Kto skupuje skóry bydłce? Kto stawia piece kaflane? Kto nosi pawie pióra? strusie pióra? Widziałeś już trupią głowę? futro lisie? rogi sarnie? gniazdo bociana? psa rzeźnickiego? warsztat stolarski? Kto uczy ucznia stolarskiego? ucznia szewckiego? ucznia kowalskiego? Który budynek ma wysoką wieżę? Która odzież ma długą pelerynę? Kto nosi broń palną i sieczną? Kto je surowe mięso? Kto karmi głodne dziecko? Kto ubiera małe dzieci. W co leją ludzie piwo? sypią rolnicy zboże? kładzie gospodyni masło? Kto idzie często na przechadzkę? Co się pnie na drzewo? Kto wsiada na konia? Kto chodzi po wodę? O co proszą ludzie BOGA? O co prosi dziecko ojca? O co się starają zwierzęta? Kto kładzie drzewo na wóz? Kto leje wodę na miednicę. Jakie dzieci kryją się przed kominiarzem za piec? Które zwierzęta kryją się przed ludźmi? Przed kogo stawia służący kawę? Kto wychodzi przed odwach? Co się wznosi nad ziemię? Co się kryje pod ziemię? (Zamień urobione zdania na liczbę mnogą! Zamień powyższą twierdzącą formę pytań na przeczącą!).

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Pilny uczeń dostać nowa książka. Niektóre zwierzęta mieć delikatny węch i bystry wzrok. Głuchoniemy mieć delikatne czucie. Krawiec szyć nowa odzież i sporządzać stara odzież. Nauczyciel karać leniwy uczeń. Szlifierz toczyć tępe narzędzie. Ogrodnik sadzić . . ogród piękny kwiat. Ludzie

zgrabiać suche siano w kupka. Nauczyciel napominać psotny chłopiec. Ojciec chwalić dobry i pilny syn. Lekarze leczyć chorzy ludzie. Kupcy sprzedawać różny towar. Rzeźnik bić na rzeź karmne bydło. Matka kołysać płaczące dziecko. Służąca szorować brudna podłoga. Dziewczę obrabiać nowa chustka. Chory zażywać przykre lekarstwo. Córka całować matka . . ręka. Ogrodnik wchodzić po drabina . . drzewo. Chłopiec piąć się na drzewo . . owoc. Wyrobnik starać się . . zarobek. Zając kryć się . . pole pod miedza lub . . brózda. Fornal trzymać konie za cugle. Rzeźnik prowadzić wół za rogi. Ksiądz wychodzi ze msza przed ołtarz. Ludzie wychodzą często za miasto . . przechadzka. Ludzie wychodzić po nabożeństwo przed kościół. Podróżny zajeżdzać przed gościniec. Ludzie kłaść wyzuwacz . . łóżko. Dziewczę stawiać stołek matka pod noga. Ludzie zawieszają zwierciadło . . komoda. Wilk wpadać czasem . . owce. Jastrząb napadać często . . kury, gołębie i inne ptaki. Mysz kryć się . . dziura. Jeździec siadać . . koń. Ludzie wchodzić . . góra . . drabina albo . . schody. Parobek zawadzić wóz . . drzewo. Gospodyni cedzić mleko . . szkopek. Ludzie zakładać trucizna . . sznur, albo . . mucha. Strzelec iść . . polowanie. Kot czatować . . mysz. Wyżeł czatować . . zwierzyzna. Służąca kłaść drzewo . . piec. Kucharzka lać woda . . garnek. Ogrodnik wieźć owoc . . targ. Wiewiórka piąć się . . drzewo. Koza spinać się . . drzewo. Uczeń prosić nauczyciel . . wzór. Syn prosić ojciec . . przebaczenie. Kot trzeć się . . człowiek. Bydło trzeć się . . drzewo. Kot wynosić mysz . . izba. Kuna zakradać się . . gołąb. Lis zakradać się . . gęś. Pasterz pędzić bydło . . pole. Chłopiec rzucić kamień . . woda. Bogaci ludzie chodzić . . koncert, . . teatr, . . różne zabawy. Wiatr dać . . żagiel. Słońce rzucić promień . . ziemia. Ogrodnik wchodzić . . drzewo . . drabina. Niektóre zwierzęta móż patrzeć . . słońce.

Psotne chłopcy rzucać kamień . . ptaki. Ubodzy ludzie prosić . . wspomóżenie. Żebrak prosić . . jałmużna. Ludzie pocierać zapalki . . ściana. Młynarz sypać zboże . . kosz. Chłop prowadzić krowa . . jarmark. Ojciec posyłać syn . . list . . poczta. Niegrzeczne dziecko rzucać zabawka . . ziemia. Majster posyłać terminator . . tabaka. Kucharka lać zupa . . waza. Nauczyciel pytać uczeń . . książka. Podróżny pytać chłopiec . . droga. Psotny chłopiec uderzyć pies laska . . głowa. Pan BOG gniewać się . . grzeszny człowiek. Pani gniewać się czasem . . służąca. Pani posyłać kucharka . . mięso. Pies szczeka . . noc . . złodziej. Kucharka stawiać potrawa . . stół. Żaby skakać . . woda. Pan lać piwo . . szklanka. Jastrzębie rzucać się . . inne ptaki. Szklarz wprawiać szyba . . okno. Żarłoczny wilk napaść . . owce. Ryby układać jajka . . brzeg woda. Rolnicy wiązać zboże . . snop i składać snopy . . mendel. Młynarz mleć zboże . . mąka. Piwowar zlewać piwo . . beczka. Chłopiec pocierać lak . . sukno. Rolnik rzucać nasienie . . pulchna ziemia. Matka wpatrywać się . . śpiące dziecko. Żywokost być pomocny . . rana. Piołun być pomocny czasem . . febra. Mysz piąć się czasem . . ściana . . polica. Kot wchodzić . . kominek. Słońce kryć się czasem . . chmura. Rodzice wychodzić czasem . . dzieci . . przechadzka. Kupcy jeździć często towary . . jarmark. Kobieta iść . . masło lub . . jaja . . targ. Ludzie zawieszać zwykle zwierciadło . . komoda . . ściana. Orzeł wzbic się czasem . . obłoki. Szwaczka stawiać stołek . . nogi. Krawiec podszywać podszewka . . surdut. Pies kryć się czasem . . łóżko. Rzeźnik prowadzić wół tuczny . . powroz. Chłopiec przerzucić piłka . . dom. Podróżny iść czasem pod wiatr, lub z wiatr. Okręt płynąć pod woda, albo z woda. Gady kryć się . . zima . . ziemia. Uczeń kłaść czasem pióro, albo ołówek . . książka. Dzieci wychodzą czasem bawić się . . dom. Książdz kłęzcęć . .

ołtarz. Gospodarz sprzedac po trzy talar wiertel pszenica. Kupiec sprzedawac towar . . pieniadze. Ludzie zmieniać papierowe pieniadze . . srebrne pieniadze. Chłopiec targac pies . . uszy. Parobek ciagnac woz . . dyszel. Służaca lac woda . . miednica. Pies uciekac . . plot. Ludzie siadac . . cień . . drzewo. Dziewczę stawiac talerz . . mleko . . kot. Chłopiec kłasc gazeta . . stol . . ojciec. Ludzie wywozic trup . . wieś, lub . . miasto. Kowal podbijać podkowa . . kopyto końskie. Rolnik mierzwić rola . . zboże. Rośliny pastewne służyć bydło . . pasza. Górnik podkopywac się . . ziemia. Lis wpadac czasem między kura. Pies umieć czasem skakac . . laska. Przewoźnik przeprowiac wozy i ludzie . . rzeka. Ludzie isc . . most. Bydło brodzic . . strumyk . . Podróżny musiec przechodzic czasem . . wielki bór. Pies zręcznie przeskoczyc . . plot. Niektórzy ludzie patrzec . . okulary, lub . . lornetka. Starzy ludzie czytac . . książka . . okulary. Astronom patrzec . . gwiazda . . perspektywa. Nieostrożne dziecko upasc . . kamień. Zręczny chłopiec przeskoczyc . . obręcz. Jeleń przeskoczyc umieć . . szereki rów. Rolnik wiezić siano przez łąka. Pies płynac przez woda. Pan kłasc wyzuwacz . . łózko. Pszczoła robic . . całe lato miód. Nietoperz siedziec . . dzien . . ciemność. Węże spac . . cała zima . . dziura. Tchórz napadac często . . kura, lub . . gołąb. Ludzie chwytac kuna . . pułapka. Żandarm prowadzić złodziej . . sędzia. Jeź zwijac się . . kłębek. Ludzie jeść kolacyja . . wieczór. Ludzie odpoczywac . . praca . . święto. Grabarz zakopywac trup . . ziemia. Matka mrugac . . dziewczę. Gwiazdy iskrzyc się . . mróz. Uczeń wskazywac palec . . litery. Księżyc występowac . . noc . . niebo. Pies wpadac między owce. Mięso wchodzic między zęby. Rośliny wpuszczac korzeń . . ziemia. Ciało człowiek zamieniac . . proch. Bednarz wbijać obręcz . . beczka. Słowik i jaskółka odlatywac . . zima. Nauczyciel często gniewac . .

wać się . . opieszają uczeń. Ludzie kłaść trup . . trumna. Ksiądz sypać ziemia . . trumna. Mróz zamieniać woda . . lód. Ciepło zamieniać lód . . woda. Konduktor sprowadzać piorun . . pręt żelazny . . ziemia. Rzeźnik targować się . . chłop . . krowa. Chłopiec skaleczyć noga . . cegła. Służąca stawiać lampa . . stół. Chłopiec dziękować ojciec . . nowa czapka. Syn prosić ojciec . . srebrnik . . papier. Nauczyciel kłaść książka przed uczeń. Pies iść . . gospodarz . . pole. Sieczka służyć bydło . . pasza. Robaczki służyć niektóre ptaki . . pokarm. Skowronek wzlatywać . . ziemia. Gospodarz kłaść zboże . . wóz. Co leży na wschód? południe? północ? zachód? Fornal sypać obrok konie . . koryto i zakładać siano . . drabina. Dzieci iść . . szkoła . . dwunasta godzina . . obiad. Rolnik wywozić mierzwa . . pole i mierzwić . . zboże.

ZADANIE XXIII.

Trzeci przypadek określony i przy następujących przyimkach: *ku*, *przeciw*, *przeciwko* (*gwoli*, *kwoli*) (*komu?* *czemu?*).

Jakiemu uczniowi daje nauczyciel pochwałę? naganę? nagrodę? Jakiemu dziecku daje matka chleba? Jakiemu człowiekowi dają wspomóżenie? Jakim ludziom błogosławi Pan BÓG? Jakiemu człowiekowi nie błogosławi Pan BÓG? Jakiemu człowiekowi jest lekarstwo potrzebne? Jakiemu człowiekowi są kwaśne pokarmy szkodliwe? Co jest młodym roślinom szkodliwe?

(Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą!

Zamień powyżej twierdząco wyrażoną formę pytań na przeczącą!).

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Dobre pióro być potrzebny pilny uczeń. Słodka potrawa być przyjemny małe dzieci. Lekarz zapisywać choroby ludzie lekarstwo. Listonosz przynosić list bogaty kupiec. Słońce przyświecać wszyscy ludzie. Rodzice błogosławić dobre dzieci. Parobek dać obrok zgłodniały koń. Ludzie ufać sprawiedliwy człowiek. Upał dokuczać pracujący żniwiarze. Kapłan dać błogosławieństwo . . kościół pobożni ludzie. Nauczyciel dać pochwała pilni uczniowie. Pan BÓG nie błogosławić bezbożni ludzie. Gorączka dokuczać czasem chory człowiek. Rodzice pogrozić czasem niegrzeczne dzieci. Ludzie chętnie przysłuchiwać się piękna muzyka. Pan wypłacać zasługa wierny sługa. Dzieci dziwić się piękna tęcz. Rodzice pobbłażać czasem niegrzeczne dzieci. Nauczyciel grozić czasem opieszale uczeń kara. Nauczyciel sprzyjać pilny uczeń. Nikt nie sprzyjać zły człowiek. Opieszale uczeń nie wyrównać nigdy pilny uczeń. Niegodzić się pobożny i cnotliwy człowiek uragać. Dzieci przypatrywać się potężny słoń. Uczniowie przysłuchiwać się pożyteczne nauka . . szkoła. Pan BÓG nie obiecywać grzeszny człowiek niebo. Nauczyciel nie przyrzekać leniwy uczeń nagroda. Skromne dzieci nie przeszkadzać nauczający nauczyciel . . szkoła. Żebrak prosić się bogaty pan . . jałmużna. Nauczyciel towarzyszyć dobrzy uczniowie . . przechadzka.

Znużony podróżny pośpieszać ku wieś. Bydło iść ku dom. Wystraszony zając uciekać ku bór. Francycja leżeć . . zachód. Rosyja być położony . . wschód. Szwajcaryja leżeć . . południe. Szwecyja być położony . . północ. Dzieci wychodzić . . rodzice. Żołnierz walczyć nieprzyjaciel. Uczniowie okazywać posłuszeństwo . . nauczyciel. Dzieci okazywać wdzięczność . . rodzice. Chłopcy pływać czasem . . woda. Wiatr dąć . . okręt. Wojsko wychodzić . . nieprzyjaciel. Sługa oburzyć się czasem . . własny pan.

Dobre dziecko nie oburzać się . . rodzice. Wierny żołnierz nie powstawać . . król. Dzieci okazywać grzeczność . . starsi ludzie. Morze rozciągać się . . zachód, . . południe, . . wschód . . północ. Drzewo wyciągać gałęzie . . niebo. Dziecię wyciągać ręce . . matka. Niektóre zioła być pomocny . . rozmaite choroby. Skowronek unosić się . . obłoki. Bydło dążyć . . pastwisko ku pole. Piołun służyć przeciw febra.

ZADANIE XIV.

Drugi przypadek określony i przy następujących przymkach (w liczbie p. i m.): *bez, do, dla, koło—wkoło, prócz—oprócz, krom—okrom, zamiast, od, podle, śród, podług, według, wedle, u, mimo, pomimo, naprzeciw, naprzeciwko, z, za, blisko, obok, poprzek, wzdłuż, względem, wewnątrz, zewnątrz (czego? ząd?)*

Jakiego ucznia jest kajet czysty? Jakiego chłopca jest odzież brudna? Jakiego człowieka są włosy siwe? Jakiego koloru jest mleko? kreda i mąka? pomarańcza i cytryna? ściana pokojowa? fiolet i niezapominajka? drzwi szkolne? Jakiego kształtu jest szafa i komoda? talar i grosz? Kto potrzebuje skór bydlęcych? włosia końskiego? nożyc krawieckich? topora ciesielskiego? łokcia kupieckiego? Jakiego mięsa nie jedzą ludzie? Jakiej wody używają ludzie za napój? Jakiej odzieży używają ludzie w zimie? Czy krawiec robi sprzęty domowe? Czy kury jedzą drobną sieczkę? Czy chrabaszcz ma kolczyste żądło? Czy koń ma kędzierzawą sierść? Czy bocian ma zakrzywiony dziób? Czy trzewiki mają długie cholewy? Czy dąb rodzi smaczne gruszki? jabłoń rodzi małą żołądz? wróbel ma szerokie skrzydła? krawiec potrzebuje

narzędzi stolarskich? rzeźnik sprzedaje towary łokciowe? piekarz robi narzędzia muzyczne? kowal kuje zimne żelazo? człowiek je surowe ziemniaki? nauczyciel naucza starych ludzi? majster szewcki uczy ucznia stolarskiego? lekarz leczy zdrowych ludzi? gęś prowadzi małe kurczęta?

Co jest z gliny? z żelaza? ze srebra? ze złota? z ołowiu? z cyny? z miedzi? z mosiądzu? z drzewa? z papieru? z płótna? z jedwabiu? ze sukna? ze słomy? ze skóry? z rogu? ze szkła? z kamienia? z kafli? z blachy? z wosku? z łożu?

Z czego robią ludzie sukno? sprzęty pokojowe? Z czego biją ludzie pieniądze? lepi garncarz garnki? leją ludzie kule? robi płóciennik płótno? robi szewc obuwie? robi konserwarsz świeczniki i łyżki? papiernik papier? gorzelany wódkę? piwowar piwo? piecze piekarz chleb? robią ludzie kaszę i pęczak? robi gospodyni masło i ser.

Zkąd jesteś rodem? Zkąd wychodzą uczniowie? Zkąd mają ludzie sól? Zkąd czerpią ludzie wodę? Zkąd mamy deszcz? Zkąd zwożą ludzie drzewo? Zkąd sprowadzają pomarańcze, migdały i rodzenki? Zkąd wydobywają ludzie torf i węgiel kamienny? Zkąd wychodzi dym? Zkąd wyrastają rośliny? Zkąd wytryskają źródła? Z czego wychodzą iskry? Kto chodzi do szkoły? Kto idzie do kościoła? Dokąd idą uczniowie po szkole? Dokąd idzie bydło z pola? Dokąd wchodzi owce? gołębie? kury? Do czego należy kołnierz i peleryna? Do czego należy szuflada i nogi? poręcz i siedzenie? struny i podstawek? gałęzie i korzenie? ściany, podłoga i posowa? Co należy do noża? do fortepianu? do pieca? do wozu? do pługa? Co należy do ciebie? do nauczyciela? Do kogo należą topór, piła i węgielnica? Do kogo należą nożyce, igła i miara? Do kogo należą dratew, szydło, kopyto i pociągiciel? Do kogo należą hebel, piła i dłuto? Co jest podobne do łabędzia? do osła? do królika? Od czego chronią domy? Od czego chroni parasol? Od kogo mają

ludzie życie, pokarm i odzież? Od kogo ty masz odzież i pokarm? Od kogo kupują ludzie towary? zegarki? pierścionki złote? mięso? książki? lekarstwo? czapki? kapelusze? Od kogo mają ludzie deszcz i pogodę?

Które zwierzęta są bez nóg? bez pierza bez sierci? Bez czego nie szyje krawiec? nie hebluje stolarz? nie orze rolnik? Bez kogo nie uczą się dzieci? Bez czego jest bosy człowiek? łysy człowiek? ubogi człowiek?

Dla kogo stworzył BÓG zwierzęta domowe? Dla kogo rośnie trawa? Dla których zwierząt są stajnie? obory? owczarnie? chlewy? kurniki? gołębniki? Dla kogo są urzędzone więzienia? Dla kogo kupują rodzice zabawki? Dla kogo zapisuje lekarz lekarstwo? temperuje nauczyciel ołówki? gotuje kucharka obiad? szyje krawiec odzież?

Obok kogo idzie pies? zrebieć cielę? Obok czego kładzie uczeń pióro? Obok czego stoi czasem piaseczniczka? Kto siedzi obok ciebie? (Zamień powyższą twierdzącą formę pytań na przeczącą!).

Wzdłuż czego sadzą ludzie topole? Wzdłuż czego stoją kamienice? Poprzek czego radli lub włóczy rolnik?

Co jest wewnątrz domu? zewnątrz domu? Co jest zewnątrz jaja? wewnątrz jaja? Co jest wewnątrz cytryny? zewnątrz cytryny? Co jest wewnątrz głowy? zewnątrz głowy? Wewnątrz czego znajduje się język? Wewnątrz czego są płuca? trzewia i kiszki? tuk? jądro? pestka?

Wkoło czego latają czasem gołębie? jaskółki? Około czego krąży czasem jastrząb? Wkoło kogo stają uczniowie? Około czego idzie czasem procesja? Wkoło czego jest płot? forteca? Około czego obraca się koło? ziemia? księżyc?

Kto jest prócz nauczyciela w szkole? *) prócz księdza

---

*) W szkole jest nauczyciel
W szkole są uczniowie

) Prócz nauczyciela są uczniowie w szkole.

w kościele? Jakie sprzęty są prócz tablicy w szkole? prócz stołu w pokoju? Co jest oprócz słońca na niebie? prócz obrazów w kościele? Co żyje prócz ryb w wodzie? Co je koń prócz trawy? Co jedzą ludzie prócz chleba? Co piją ludzie prócz wody? Czego potrzebują ludzie oprócz odzieży? Czego potrzebuje kowal prócz kleszczy? Czego potrzebuje rolnik prócz bron? Czego potrzebuje uczeń prócz pióra? Co potrzebują rośliny prócz ciepła i pogody? Jaką bronią walczy wojsko prócz pałaszy? Czem jadą ludzie oprócz woza? Czem piszą ludzie prócz kredy? Z czego robią ludzie garnki prócz gliny? Jakie znasz naczynia prócz naczyń glinianych? Jakie znasz monety prócz monet miedzianych? Jaką znasz broń prócz broni siecznej? Jakie znasz zwierzęta prócz zwierząt ssących.

Co piją czasem ludzie zamiast wody? Czem są ptaki pokryte zamiast sierci? Co noszą niewiasty na głowie zamiast czapki? Zamiast czego mają ryby pletwy? Zamiast czego ma świnia sierć? Co noszą niewiasty zamiast płaszczy? Co obuwają zwykle mężczyźni zamiast trzewików? Co ma koń zamiast pazurów?

Czy bławatki i kłokol rosną wśród trawy na łące? Czy fijołek rośnie wśród zboża na polu? Wśród czego świeci księżyc w nocy? Pośród kogo stoi czasem nauczyciel?

Podług czyjej woli idą dzieci do szkoły? Podług czyjej woli świeci słońce i deszcz pada? Podług czyjego rozkazu piszą uczniowie w szkole? Podług czego piszą uczniowie kaligrafię? rysują? Według czyjej woli jest dzień i noc? Podług czyjego rozkazu maszerują żołnierze? Podług czyjej woli rosną rośliny?

Względem kogo są dzieci posłuszne? grzeczne? Względem kogo jesteś wdzięczny? pokorny? Względem kogo czują młodzi ludzie szacunek? Względem czego idziesz czasem do szewca? do krawca?

U czego są koła, dyszel i barki? krój, łopata i grządziel? wahadło, wskazówki i wagi? zamek i zawiasy? okiennica? U czego są poły, kołnierz i wyłogi? podeszwa, cholewa i korki? U czego braknie czasem guzika? haftki? obręczy? nogi? U kogo uczą się dzieci? wychowują się dzieci? U kogo stołujesz się? U kogo służy parobek? terminuje krawczyk? szewczyk? U czyjego surduta są czarne guziki? U czyich butów są wysokie korki? nie masz wysokich korków?

Kto się modli naprzeciw ołtarza? Który uczeń siedzi naprzeciw północnej ściany? Który uczeń siedzi naprzeciw nauczyciela? Co jest z prawej strony od ciebie? z lewej strony od ciebie? Co jest z tej strony stołu? z tamtej strony stołu? z tej strony domu? z tamtej strony domu?

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Głowa niektóre zwierzęta być okrągły. Włosy niektórzy ludzie być kędzierzawy. Wzrok zwierzęta drapieżne być bystry. Dzioby ptaki śpiewające być krótki. Futra niektóre zwierzęta drapieżne być pokupny. Odzież bogaci ludzie być kosztowny. Lalka być miła zabawka małe dzieci. Ziarno zbożowe być pokarm ptastwo domowe. Obrok i siano nie być pasza drapieżna zwierzęta. Grzbiet niektóre zwierzęta ssące być wypukły.

Leniwy uczeń nie być godzien pochwała. Pracowity człowiek być godzien zapłata. Pan BÓG być godzien wszelka miłość. Zbrodniarz być wart surowa kara. Skąpiec być chciwy wielkie bogactwa. Drapieżne zwierzęta być chciwy zdobycz. Grabieżca być chciwy obca własność. Podróżny często nie być świadom droga. Niektórzy ludzie być świadom sztuka myśliwska. Małe dzieci nie być świadom zły czyn. Świat cały być pełen cuda boskie. Pan BOG być pełen dobroć. Wdzięczne dzieci być pomny dobrodziejstwo rodzice. Opieszaly uczeń być niepomny napomnienie nau-

czyciel. Małe dzieci bać się kominiarz. Mysz bać się zwinny kot. Małe zwierzęta bać się wielkie zwierzęta. Niektórzy ludzie lękać się grzmot. Schorzały człowiek lękać się śmierć. Ludzie bać się niebezpieczny człowiek. Biedni ludzie doznawać często wielki niedostatek. Chory człowiek żądać lekarz. Pan BÓG doświadcza niekiedy sprawiedliwy człowiek nieszczęście. Kucharz kosztować ugotowana potrawa. Porządny uczeń ochraniać nowa odzież. Wierny pies pilnować dom swój. Stara gęś bronić młode gąsięta. Waleczny żołnierz bronić swój kraj. Zgłodniałe zwierzę szukać pożywienie. Niedoświadczone dzieci żądać niekiedy rzecz szkodliwa. Wyrobnik domagać się swoja zapłata. Chory człowiek wystrzegać się szkodliwy pokarm i napój. Ludzie strzedz się złodziej. Złodziej unikać żandarm. Dzieki zwierzęta unikać ludzie. Ludzie unikać zaraźliwa choroba. Każdy człowiek chwytac się praca. Dorosły chłopiec chwytac się rzemiosła. Jakiego rzemiosła ty się chwycisz? Tonący człowiek chwytac się brzytwa Grzech czepiac się człowiek. Bezbożny człowiek czepiac się zbrodnia. Żołnierz czepiac się oręż. Zręczny strzelec chybiać niekiedy cel. Głodny człowiek łaknąć pokarm. Dusza łaknąć zbawienie. Roślina łaknąć deszcz. Leniwy uczeń zaniedbywać zadanie szkolne. Opieszaly człowiek zaniedbywać często codzienny pacierz. Ludzie zaniedbywać niekiedy swój obowiązek. Ksiądz słuchać spowiedź. Zbrodniarz słuchać wyrok sądowy. Pilny uczeń spodziewać się nagroda. Pobożni ludzie spodziewać się zbawienia. Pracowity człowiek spodziewać się zapłata. Pilny rolnik spodziewać się obfite żniwo. Grzeszny człowiek spowiadać się swój grzech. Wyżeł śledzić zwierzyna. Policyjant śledzić zbrodniarz. Strzelec szukać . . zwierzyna. Niedbały uczeń szukać zgubiona książka. Uczeń uczyć się . . szkoła pożyteczna nauka. Uczeń krawiecki uczyć się rzemiosło krawieckie (krawiectwo). Niektórzy

młodzieńcy uczyć się sztuka lekarska. Pilny uczeń uczyć się starannie lekcycja szkolna. Chory człowiek używać miernie pokarm. Nieszczęśliwy człowiek nie używać swobodne życie. Nieroztropni ludzie używać często upajające trunki. Wdzięczne dzieci winszować imieniny rodzice. Rodzice życzyć szczęście i błogosławieństwo swoje dziecko. Niecierpliwy człowiek życzyć sobie śmierć. Leniwy uczeń wstydzicie się swoje lenistwo. Niegodziwe dzieci wstydzicie się często ubodzy rodzice. Każdy człowiek wstydzicie się zły czyn. Zbrodniarz wypierać się popełniona zbrodnia. Kłamliwy chłopiec wypierać się prawda. Ubogi człowiek wzywać pomoc bogaci ludzie. Nieszczęśliwy człowiek żebrać litość miłośnierni ludzie. Ubogi biedny człowiek żebrać jałmużna. Zły człowiek zazdrościć niekiedy drudzy ludzie dobre powodzenie.

Kowal robić rozmaite narzędzie . . żelazo. Stolarz wyrabiać różny sprzęt pokojowy . . drzewo. Ludzie robić klatki . . prątek lub . . drut. Dach być . . dachówka albo . . szkudła albo . . słoma. Lichtarz być . . mosiądz, . . blacha, . . cyna, . . drzewo, . . srebro. Ludzie warzyć sól . . woda morską. Złotnik wyrabiać . . złoto, srebro i różne drogie rzeczy. Krew ciec niekiedy . . nos. Garncarz stawiać piec . . kafel i wyrabiać różne naczynia kuchenne . . glina. Bogate panie nosić suknie . . jedwab. Przędka prząść nici . . len. Papiernik wyrabiać . . papiernia papier . . płyty różne. Jastrząb patrzeć . . góra . . kura. Popiół robić się . . węgiel. Ludzie umierać . . powietrze, . . pokarm, . . napój. Owoc niedojrzewać . . ciepło i słońce. Wiatr obracać śmigie . . wiatrak. Rzeka płynąć . . morze. Królik być podobny . . zając. Słońce osuszać roślina . . rośsa. Chmura powstawać . . para i mgła. Deszcz padać . . chmura. Roślina wyrastać . . ziemia. Piorun wypadać . . obłok. Budynek zapalać się . . piorun. Konduktor chronić

budynek . . piorun. Drzewa stać czasem wkoło cmentarz.
Ludzie modlić się czasem wkoło boża męka. Ludzie mieć . .
pięć palca . . każda stopa i ręka. Wielkie doliny znajdować
się niekiedy wśród góra. Ziola kwitnąć wśród trawa. Drze-
wa stać czasem wśród ogród. Zboże powstać . . nasienie. Ro-
śliny ssać pokarm . . ziemi. Dziecię ssać pokarm . . piersi
matka. Siano być dobra pasza . . bydło. Dzieci zrywać
kwiatki . . korona . . matka. Kwiaty służyć . . przyjemność
i ozdoba. Podróżny często przechodzić . . drogoskaz. Pszczo-
ły robić miód . . kwiat . . człowiek. Szynek toczyć pi-
wo . . beczka. Kwiaty więdnąć . . upał słoneczny. Koszy-
karz pleść koszyki . . prątek i korzeń. Rolnik zwozić zbo-
że . . pole. Zwierzęta domowe służyć ludzie . . pomoc. Lu-
dzie iść . . dom, . . kościół i . . kościół . . dom. Dzieci iść . .
dom . . szkoła i wracać . . szkoła . . dom. Ludzie wypra-
wiać pergamin . . ośła skóra. Pies nawracać bydło pasterz
. . szkoda. Matka przytulać dziecię . . łono. Ludzie praco-
wać od rano . . wieczór. Dusza dobry człowiek iść . . nie-
ba. Grzeszna dusza iść . . piekło. Pies odstraszać złodziej . .
dom. Kucharka gotować . . gęś smaczne czernina. Pióra
wypadać paw . . ogon. Ptak nieść żer . . młode ptaszki.
Mięso . . gołąb być dobra potrawa . . chory. Gęś odpędzać
czasem kura . . żer. Ptaszki śpiewać . . od rana . . wieczór.
Gady długo wytrzymać . . pokarm. Pijawka ssać zepsuta
krew . . człowiek. Pszczoła pić słodycz . . . kwiaty.
Gąsienice objadać liść . . . drzewo. Stangret zaprę-
gać koń . . . powóz. Ogrodnik przesadzać drzewko . .
szkółka . . ogród. Ludzie budować obora . . bydło ro-
gate, stajnia . . koń, owczarnia . . owca, chlew . . trzoda,
kurnik . . drób, gołębnik . . gołąb. Ogród znajdować się
zwykle blisko dom mieszkalny. Cmentarz być blisko wieś
lub miasto, niekiedy wkoło kościół. Pies leżeć czasem obok
buda. Pies rzeźnicki iść obok rzeźnik, wyżeł iść obok strze-

lec, pies owczarski obok owca. Ksiądz mieszkać podle kościół. Pole znajdować się opodal bór. Zając uciekać niekiedy poprzek pole. Lampy znajdować się wzdłuż ulica. Poprzecznicze znajdować się poprzek pole. Ludzie kopać rów wzdłuż droga. Rolnik siał zboże . . pole wzdłuż zagon i skład. Dom stać wzdłuż ulica. Mózg znajdować się wewnątrz głowa. Włosy być zewnątrz głowa. Kopalnia znajdować się wewnątrz ziemia. Roślina rcsnąć zewnątrz ziemi. Jądro być wewnątrz orzech. Wewnątrz stare drzewo znajdować się próchno. Uczniowie nie iść . . szkoła bez książka. Zwierzęta być bez rozum. Rośliny nie rosnąć . . deszcz, pogoda, powietrze, słońce. Zwierzęta nie móżdż żyć . . pokarm, napój, powietrze, słońce. Uczeń potrzebować prócz pióro, atrament, papier, ołówek. Rolnik potrzebować prócz bydło, narzędzia rolnicze. Oprócz czapka nosić ludzie . . głowa kapelus. Prócz koszula i spodnie potrzebować mężczyźni surdut, buty, czapka. Dziewczęta nosić trzewiki zamiast buty. Ryby mieć pletwa zamiast nogi. Mężczyźni nosić płaszcz zamiast salopa. Krowa mieć zamiast wełna, sierść. Różne zioła rosnąć wśród trawa. Różne krzewy i zioła leśne rosnąć wśród las. Każdy człowiek żyć powinien według prawo krajowe i przykazanie BÓG. Dzieci uczyć się . . szkoła wedle rozkaz nauczyciel. Dzieci znać uszanowanie względem starszy człowiek. Uczniowie być wdzięczny względem nauczyciel. Ojciec posyłać czasem chłopiec . . szewc względem buty. Kupcy wyjeżdżać niekiedy . . daleki kraj względem towar. Rzeźnik pędzić karmny wieprz . . wieś . . miasto. Ludzie odprowadzać ciało zmarły człowiek . . cmentarz . . grób. Służący prosić państwo . . stół. Kot czyścić dom . . myszy. Myszy i szczury znosić żywność . . dziura. Szczur wyjadać często ziarno . . obrok. Parobek mieszać obrok . . skrzynia . . koń. Kucharka sporządzać obiad i kolacyja . . państwo. Kuny i tchórze zakradać się gołębnik

lub . . kurnik. Tchórz być podobny . . kuna. Niektóre zwierzęta kryć się podczas zima . . ziemia. Wilk napadać koń . . przód, bydło rogate . . tył. Kosa być przymocowany . . kosisko. Wędką być przywiązany . . żerdź. Wiewiórka zasłaniać się ogon . . deszcz. Damy zasłaniać parasolik . . słońce. Młode ptaszki wylęgać się . . jaja. Zwierzęta budzić się rano . . sen. Stara gęś odstraszać pies . . gąsię. Leniwy uczeń nie uczyć się pomimo napomnienie nauczyciel. Psotne chłopcy rzucać kamień . . zwierzę pomimo zakaz rodzice. Niedoświadczone dziecię chwycić rączką płomień pomimo napomnienie rodzice. Organy i chór znajdować się . . kościół naprzeciw ołtarza. Chłopiec wsadzać ptaszek . . klatka. Pani posyłać służąca . . apteka . . lekarstwo. Matka kłaść śpiące dziecię . . kolebka. Rolnicy zwozić . . żniwo zboże . . stodoła. Uczeń stać obok nauczyciel . . tablica. Złotnik wyrabiać różne drogie rzeczy . . złoto. Chłop wieść zboże . . miasto . . targ. Górnik wydobywać . . różne minerały. Garncarz robić różne naczynia kuchenne . . glina i stawiać piec . . kafel. Gospodyni robić masło i ser . . mleko. Stolarze robić różne sprzęty domowe . . drzewo. Tuk znajdować się wewnątrz kość. Łupina znajdować się kartofel. Jastrząb patrzeć . . góra . . kura. Ojciec nieść . . miasto zabawka . . dzieci. Niektóre dziewczęta przypinać czasem kwiatek . . włosy. Ludzie zwozić drzewo . . bór. Pani posyłać kucharka . . mięso. Pies iść obok pan. Pióro leżeć obok kałamarz. Kieliszek stać obok butelka. Arcybiskup mieszkać blisko tum. Nupój znajdować się wewnątrz butelka. Dach znajdować się zewnątrz budynek. Szwaczka szyć nowa suknia dla dziewczę. Rodzice kazać zrobić nowa odzież dla chłopiec. Gołębie latać wkoło gołębnik. Ptaszki latać niekiedy wkoło wieża. Ludzie i zwierzęta umierać . . pokorm, . . napój i powietrze. Para występować . . woda. Dusza dobry człowiek iść . . nieba.

Grzeszna dusza iść . . piekło. Wiewiórka skakać . . gałąź na gałąź. Dzieci iść . . szkoła . . dwunasta godzina . . obiad . . dom. Pan lać wino . . butelka . . kieliszek. Dzieci zrywać . . ogród kwiatki . . korona . . matka. Ludzie wychodzić . . nabożeństwo . . kościół i iść . . dom. Ptaki być pokryty pierze zamiast sierść. Ludzie czuć wdzięczność . . BÓG. Dzieci znać szacunek . . starsi ludzie. Uczniowie pisać . . szkoła kaligrafija . . wzór kaligraficzny; oni rysować . . wzór rysunkowy. Okniennica być . . okno. Zamek znajdować się . . drzwi. Poły być . . surdut. Śmigi być . . wiatrak. Ludzie mieć pokarm i odzież . . BÓG. Ludzie kupować towar . . kupiec. Przędka prząść nici . . len. Ludzie potrzebować imbryczek i filizanka . . kawa. Ludzie strzelać zazwyczaj . . Zielone świątki . . tarcz. Bocian krążyć . . gniazdo. Rodzice kupować odzież . . dzieci. Lekarz zapisywać lekarstwo . . chory. Płot znajdować się . . ogród. Korzeń być . . roślina. Rękojeść być . . pałasz. Ludzie czerpać woda . . studnia. Oracz jechać . . wieczór . . pola . . dom. Gady długo wytrzymać . . pokarm.

ZADANIE XXV.

Drugi przypadek podzielny i przy liczebnikach począwszy od pięciu: *trochę, część, dosyć, wiele, tyle, coś, cokolwiek, nieco, mnóstwo, obfitość, nadto, dużo, mało, kawał, kawałek, zbyt, nazbyt i t. d.*

Popraw następujące zdania w liczbie p. i m.

Bogacz mieć wiele pieniądze, on pragnie więcej bogactwo. Żebrak prosić . . kawałek chleb. Małe dzieci mieć mało doświadczenie, one nabierać coraz więcej wiadomości . . rzecz. Nieumiarkowany człowiek używać niekiedy zbyt

wiele pokarm i napój. Chory używać potrosze pokarm i napój. Rolnicy siał . . wiosna wiele rozmaite zboże. Oni siał najwięcej żyto i sadzić najwięcej kartofle. Ubodzy ludzie przestawać . . kawał chleb. Jeden funt cukier kosztować teraz . . ile? Rolnik wieść fura zboża . . targ. Służąca nieść kosz trawa . . bydło. Matka dać spory kawał chleb chłopiec . . podwieczorek. Mnóstwo wróbel siedzieć czasem . . drzewo. Moc wojsko występować . . walka naprzeciw nieprzyjacieli. Stada dzikie gęsi przylatywać . . wiosna. Liczba gwiazd . . niebo być wiadomy Pan BÓG. Bydło dostawać codziennie dostatkem pasza. Pan dawać posłaniec nieco pieniądze . . droga. Leniwy uczeń nic dobre nie nauczyć się. Matka dać chłopiec trochę ser do chleb. Służący podawać szklanka woda pan. Podróżny kazać sobie dać kubek kawa na posilenie. Nieskromne dzieci niekiedy wiele hałas . . szkoła. Owczarek pędzić stado owca . . pastwisko. Roztropni ludzie używać miernie potrawa i napój. Niektórzy ludzie zażywać dużo tabaka. Chory zażywać rozmaite lekarstwo. Zgłodniały krajać sobie spory kawał chleb. Parobek nieść spory worek zboże . . śpichrz. Służąca żać nieco koniczyna . . krowa. Pies obgryzać pod stoł spory kawał kość. Kupcy sprowadzać mnóstwo rozmaity towar. Rodzice kupować . . gwiazdka swe dzieci grzeczne wiele piękne zabawki. Uczeń rozlać trochę atrament . . stoł. Bydło jeść wiele koniczyna i trawa. Wiele ludzie nie mieć kawałek ogród. Księgarz mieć mnogość książki . . sprzedaż. Wiele gospodarze nie mieć nazbyt zboże . . sprzedaż. Gospodarz przybudować część budynek. Rębacz łupać kawał kłoc. Kowal kuć kawał rozpalone żelazo. Malarz malować część pokoje. Garbarz garbować mnóstwo skóra bydłęca. Drukarz drukować wiele pożyteczne książki. Parobcy grabić . . łąka kupy siano. Rolnik wiązać . . pole snopy zboże. Gospodarze wymierzwiać część pole. Bankier zmieniać wiele

rozmaite pieniądze. Krawiec przykrawać kawał sukno . . surdut. Nieostrożne dziewczę rozedrzać kawał sukna. Kucharz przyrządzać wiele rozmaite potrawy. Uczniowie uczyć się . . szkoła wiele pożyteczne rzeczy. Drzewa owocowe rodzić obfitość owoc. W morze żyć mnóstwo ryby i wiele inne zwierzęta. Wiele drzewa owocowe rodzić kwaśny owoc. Młode drzewka rodzić obfitość smaczny owoc. Nie dbały uczeń mieć mało porządne książki. Trzeźwi ludzie pić najwięcej woda. Król mieć wiele waleczny żołnierz.

Ile rąk ma człowiek? Ile rąk ma trzech ludzi? pięciu ludzi? Ile nóg ma ptak? Ile nóg mają dwa ptaki? cztery ptaki? Ile nóg ma osiel? Ile nóg ma dwóch osłów? trzech osłów? Ile głów ma człowiek? Ile głów ma pięciu ludzi? ośmiu ludzi? Ile kół ma wóz? Ile kół mają dwa wozy? cztery wozy? Ile kółek mają dwa pługi? cztery pługi? sześć pługów? Ile nóg ma mucha? Ile nóg mają dwie muchy? trzy muchy? Ile nóg ma pająk? Ile nóg mają dwa pająki? trzy pająki? Ile masz palcy? zębów? paznogci? Ile szyb na okno? Ile szyb mają dwa okna? trzy okna? Ile okien jest w całym budynku? ile pokojów? ile drzwi? Ilu chłopców jest w klasie? ile dziewcząt? ile wszystkich dzieci? Ile groszy idzie na srebrnik? na złoty? na talara? Ile fenigów zawiera srebrnik? jeden złoty? jeden talar? Ile złotych ma talar? Ile złotych mają trzy talary? sześć talarów? Ile srebrników ma talar? dwa talary? cztery talary? Ile funtów zawiera centnar? dwa centnary? trzy centnary? Ile łutów ma funt? Ile łutów mają dwa funty? trzy funty? Ile arkuszy zawiera libra? Ile arkuszy zawierają dwie libry? trzy libry? Ile kwart idzie na beczkę? Ile kwart idzie na dwie beczki? trzy beczki? Ile stóp ma pręt? Ile stóp mają dwa pręty? trzy pręty? Ile sztuk ma tuzin? Ile sztuk mają dwa tuziny? trzy tuziny? Ile jaj idzie na mendel? Ile jaj idzie na dwa mendle? na trzy mendle? Ile morgów ma włóka? Ile morgów mają dwie włó-

ki? trzy włóki? Ile stóp ma mila? Ile pretów ma mila? dwie mile? Ile stóp wysokości mierzy piec? ile stóp szerokości? długości? Ile stóp długości ma pokój? ile stóp szerokości? wysokości? Ile stóp długości mierzy ten budynek? ile stóp szerokości? Ile dni ma grudzień? styczeń? listopad? luty? wrzesień? marzec? kwiecień? sierpień? maj? lipiec? Ile godzin zawiera dzień? Ile kwadransy ma godzina? ile minut? Ile miesięcy ma rok? ile kwartałów? Ile miesięcy ma kwartał? Ile dni ma tydzień? Ile tygodni ma rok? Ile dni ma rok? Ile godzin jest od ósmej do dziesiątej? od ósmej do jedenastej? od ósmej do dwunastej? od ósmej do pierwszej? od ósmej do trzeciej? od ósmej do piątej? od ósmej do ósmej? Ile godzin upływa od dziewiątej rano do dziewiątej na wieczór? od ósmej rano do dziesiątej na wieczór? od drugiej rano do czwartej po południu? od trzeciej po południu do piątej rano? Ile miesięcy przejdzie od stycznia do lipca? od marca do grudnia? od maja do listopada? Ile dni upływa od niedzieli do soboty? od poniedziałku do niedzieli? od drugiego stycznia do trzynastego stycznia? od dwunastego do dwudziestego szóstego stycznia? od pierwszego stycznia od dwudziestego dziewiątego stycznia i t. d.

ZADANIE XXVI.

Użycie zaimków dzierżawczych w liczbie pojedynczej i mnogiej: *mój-a-e, twój-a-e, swój-a-e, nasz-a-e, wasz-a-e* jego, jej, jego, ich.

Do wyjaśnienia zaimków dzierżawczych posłużyć mogą słowa: *mieć* i *być* z odnośniami zaimkami osobistymi, gdyż zaimek: *mój-a-e* stoi tylko zamiast *ja mam*; *twój-a-e* — *ty masz* i t. d.

Jeżeli pojęcie posiadania czyli dzierżenia rzeczy jasnym jest uczniowi, natenczas zaimek dzierżawczy będzie mu tylko nowym zwrotem językowym i zarówno mu będzie powiedzieć, np.

Ja mam surdut—To jest mój surdut.

Ty masz czapkę—To jest twoja czapka.

On-a-o ma ręce—To są jego (jej, jego) ręce.

My mamy tabliczki—To są nasze tabliczki i t. d.

Nauczyciel rozwija zatem znaczenie powyższych zaimków ściągając je na zaimki osobiste i ćwiczy ucznia w ich używaniu zapomocą zwrotów równoznaczających, np.

Ja mam—mój-a-e. My mamy—nasz-a-e.

Ty masz—twój-a-e. Wy macie—wasz-a-e.

On-a-o ma—jego, jej, jego (swój-a-e). Oni-e mają—ich (swoje, swe).

Że deklinację zaimków tych dokładnie wedle podanego w zadaniu XIII szematu wyuczyć należy samo przez się rozumie się.

Odtąd także czy przy opisach rycin, czy przy analitycznym czytaniu zawsze na zaimki dzierżawcze i osobiste nauczyciel nacisk kłaść powinien, nie pomijając żadnego zdania, z któregooby głuchoniemy nietylko pod względem logicznym i co do pochodzenia pojedynczych wyrazów, ale i co do zrozumienia i użycia dość skomplikowanych zaimków, dokładnie sobie sprawy zdać nie potrafił. Co do czytania samego ustępów odpowiednich z książki do czytania przeznaczonej, to nie można dosyć zalecać, aby takowe im prędzej, tym lepiej na podstawie logiczno-gramatycznego rozbioru nastąpiło i to w taki sposób, iżby zrozumiałość treści czytanego z jednej a zręczna analizacyja zdań z drugiej strony gust i ochotę do czytania w dziecku zbudzić potrafiły. Mechaniczne bowiem czytanie z głuchoniemym na

nić się przydać nie może; owszem zabijając ducha, odstręczyć go może na zawsze od czytania.

Czy masz ojca? Czyj to jest ojciec? Czem jest twój ojciec? Czy masz matkę? Czyja to jest matka? Gdzie mieszka twoja matka? Czy masz pióro? Czyje to jest pióro? Jakie jest twoje pióro? Co robisz twem piórem? Dokąd chowasz twoje pióra? Masz ręce? Czyje to są ręce? Co robisz twojemi rękoma? Masz oczy? Czyje to są oczy? Jakie są twoje oczy? Co robisz twemi oczami? Masz książki? Czyje to są książki? Czy są ci twoje książki potrzebne? Masz braci i siostry? Czyje to jest rodzeństwo? Gdzie mieszka twoje rodzeństwo?

Macie rodziców? Czyi to są rodzice? Jacy są wasi rodzice? Macie nauczycieli? Czyi to są nauczyciele? Jakiemi być powinniście względem waszych nauczycieli? Macie książki? Czyje to są książki? Jakie być powinny wasze książki?

Czy chłopiec ma ojca? Czyj to jest ojciec? Czem jest jego ojciec? Czy dziewczę ma matkę? Czyja to jest matka? Gdzie mieszka jej matka? Czy matka ma czepek? Czyj to jest czepek? Jaki jest jej czepek? Czy dziecię ma lalkę? Czyja to jest lalka? Kto kupił jej lalkę? Czy uczeń ma pióro? Czyje to jest pióro? Jakie jest jego pióro? Czy niewiasta ma suknię? Czyja to jest suknia? Dokąd ona chowa swą suknię. Czy kupiec ma wagę? Czyja to jest waga? Co on robi swą wagą? Czy dzieci mają zabawki? Czyje to są zabawki? Co one robią swemi zabawkami? Czy bociany mają skrzydła? Czyje to są skrzydła? Jakie są ich skrzydła? Co one robią swemi skrzydłami? Czy woły mają rogi? Czyje to są rogi? Jakie są ich rogi? Co one robią swemi rogami? Czy konie mają kopyta? Czyje to są kopyta? Jakie są ich kopyta? Co one robią swemi kopytami? Czy pszczoła ma żądło? Czyje to jest żądło? Jakie jest jej żądło? Co

ona robi swem żądłem? Czy kot ma pazury? Czyje to są pazury? Jakie są jego pazury? Co on robi swemi pazurami? Czy cyrulik ma brzytew? Czyja to jest brzytew? Jaka jest jego brzytew? Co on robi swą brzytwą? Czy rębacz ma siekierę? Czyja to jest siekiera? Jaka jest jego siekiera? Co on robią swą siekierą? Czy masz ręce? Czyje to są ręce? Co robisz twemi rękoma? Jakie są włosy głowy twojej? Jakie są policzki twej twarzy? Jakie są guziki twego surduta? Jaki jest kolor twoich włosów? twojej czapki? twego? surduta? Jakie są ściany naszego pokoju? Jakie są kieszenie twojej kamizelki? Jaki jest dach naszego domu? Jakiem zwierzęciem jest jelen? Jakie są kopyta nóg jego? Jaki jest kolor sierci jego? Kto używa mięsa jego? Kto potrzebuje skóry jego? Jakiemi ptakami są gęsi? Jaki kształt jest ich dzioba? Jaki kolor jest ich pierza? Czem opatrzone są ich nogi? Kto je ich mięso? Na co potrzebują ich pierza? Jakiem zwierzęciem jest krowa? Jakie są jej nogi? Jakie są kopyta jej nóg? Jaki smak ma jej mleko? Co robi gospodyni z jej mleka? Jakiemi zwierzętami są konie? Jaka jest grzywa ich koloru? Kto potrzebuje ich włosia? Które zwierzęta jedzą ich mięso? Czem jest słoń? Jakiego kształtu są jego nogi? Jaki kształt ma jego trąba? Co on może robić swą trąbą? Co należy do twych rodziców? do ciebie? Co należy do twojej siostry? Kto wam daje odzież? Czyim dzieciom dają rodzice pokarm i odzież? Czyim rodzicom są dzieci posłuszne? Czyjej pani usługuje służąca? Czyim koniom niesie gospodarz obrok. Czyim dzieciom dają rodzice błogosławieństwo? Co niosą stare ptaki swoim młodym? Co dają rodzice swoim dobrym dzieciom? Które zwierzę jest wierne swemu panu.

Czy kochasz twojego ojca? twą matkę? tve rodzeństwo? Czy kochacie waszych rodziców? waszych nauczycieli? dobroczyńców? Kto czyści twą odzież? tve buty? Kto czesze

twoje włosy? Kto zarzyna twój ołówek? Czyją matkę kocha dziecko? Czyjego ojca kocha syn? Czyje dzieci pielęgnują rodzice? Czyjego syna napomina i łaje ojciec? Czyją córkę wychowuje i poucza matka? Czyje dziecko piastuje matka? Czyją fuzję czyści strzelec? Czy chwali ojciec swego krnąbrnego syna? Jakiego syna chwali ojciec? Czy napomina nauczyciel swych pilnych uczniów? Czy łaje matka swą skrzętną i posłuszną córkę? Czy kochają rodzice swe nieposłuszne dzieci? Czyjem piórem pisze uczeń? Czyją lalką bawi się dziewczę? Czyim pługiem orze pracowity rolnik? Czyjemi cepami młóci chłop w stodole? Czyją siekierą rąbie rębacz drzewo? Czyją brzytwą goli cyrulik pana? W czyjej odzieży chodzisz? W czyjej stodole młóci rolnik? W czyjej skorupie siedzi ślimak? O czyich dzieciach pamiętają rodzice? O czyich rodzicach myślą dzieci? Na czyich skrzypcach wygrywa muzykant? Na czyjej tablicy pisze uczeń? Na czyj wóz kładzie gospodarz drzewo? Na czyim koniu jedzie pan? O czyje młode starają się ptaki? Z czyim ojcem idzie syn? Z czyją matką przechadza się córka? Za czyim panem biega pies? Naprzeciwko czyjemu ojcu wybiegają dzieci? Względem czyich rodziców są dzieci wdzięczne? Ku czyjej matce wyciąga dziecko rączki? Obok czyjego kajetu kładzie uczeń pióro? Obok czyjego pana idzie pies? Dla czyjego bydła sieje rolnik rośliny pastewne? Dla czyich dzieci kupują rodzice odzież? Dla czyjego państwa przyrządza kucharka obiad?

ZADANIE XXVII.

Stopniowanie przymiotników.

a) *Stopień równy.*

Pojęcia: równo podobnie tak—jak, nierówno—nietak, różnie, jak.

Wyjaśnienie uczniowi ćwiczenia tego dzieje się na rzeczach lub osobach tuż pod ręką się znajdujących. I tak przywoła, np. dwóch chłopców równej wielkości, stawia ich przed sobą i daje uczniowi poznać *równość* lub *nierówność* ich wysokości przez mierzenie okiem i przesuwanie ręki nad ich głowami. W pierwszym przypadku wyjaśnia pojęcie: *równy* wysoki—*tak* wysoki, *jak* N. W drugim przypadku zaznajomia się z pojęciami: *nierówny* wysoki—*nietak* wysoki, *jak* N.

Podając zaś stopień nierówności wyższy zaznajomia się ucznia z pojęciami wyższy *niż* (od). Wyjaśniając zaś stopień najwyższy, porównywają się trzy rzeczy między sobą.

Za nim przecie do praktycznego użycia stopniowania w zdaniu zupełnem się przystąpi, należy poprzednio zaznajomić ucznia choć mechanicznie ze stopniowaniem znanych mu dotąd przymiotników, jak np. w Zadaniu I lub w Obrazkowym elementarzu II str. 55. To zaś poprzedzić jeszcze może formowanie o ile się da z tychże przymiotników, *przysłówek*ów i *rzeczownik*ów podług następującego szematu, np.

Jaki-a-ie?	Jak?	Co?
czerwony-a-e	czerwono	czerwonosc
wysoki-a-ie	wysoko	wysokosc
dobry-a-e	dobrze	dobrosc
zly-a-e	zle	zlosc i t. d.

Stopniowanie zaś samo przymiotników jak i przysłówków następującym objęte być może szematem, np.

stop. 1--równy	stop. 2--wyższy	stop. 3--najwyższy	s. 1--równy	s. 2--wyż.	s. 3--najwyż.
dobry-a-e	lepszy-a-e	najlepszy-a-e	dobry	lepiej	najlepiej
zły-a-e	gorszy-a-e	najgorszy-a-e	źle	gorzej	najgorzej
wielki-a-ie	większy-a-e	największy-a-e	wiele	więcej	najwięcej
mały-a-e	mniejszy-a-e	najmniejszy-a-e	mało	mniej	najmniej
wysoki-a-ie	wyższy-a-e	najwyższy-a-e	wysoko	wyżej	najwyżej
nizki-a-ie	niższy-a-e	najniższy-a-e	nizko	niżej	najniżej
długi-a-ie	dłuższy-a-e	najdłuższy-a-e	długo	dłużej	najdłużej

i tak dalej.

Ponieważ już z nauki pogładowej materalnej znane być powinny uczniowi pewne stopniowania, przeto nie przyczyni mu, podana tu forma stopniowania żadnej trudności. Co do spójników *im—tym* to wyrażają one właściwie stopniowanie lub spadanie pojęć w równym stosunku. Ich wyjaśnienie nie przyczynia trudności.

Które rzeczy są równo długie? wysokie? szerokie? wielkie? grube? ciężkie? twarde? miękkie? słodkie? kwaśne? ostre? Które zwierzęta są równo mocne? szybkie? zwinne? Którzy uczniowie są równo pilni? wysocy? mocni? Które zwierzę jest tak wielkie, jak zając? wół? wróbel? Które zwierzę jest tak małe, jak królik? jaskółka? Co jest tak twarde jak marmur? kość? Co jest tak miękkie jak ciasto? płynne jak piwo? białe jak mleko? czarne jak smoła? przezroczyste jak kieliszek?

Które rzeczy nie są równo długie? wysokie? szerokie? wielkie? grube? ciężkie? twarde? miękkie? słodkie? kwaśne? Które zwierzęta nie są równo mocne? szybkie? zwinne? drapieżne? żarłoczne? Którzy uczniowie nie są równo pilni? zręczni? mocni? Który uczeń nie jest tak stary jak N.? Które dziewczę nie jest tak wielkie i mocne jak B. Które zwierzę nie jest tak wielkie, jak koń? Które drzewo nie jest tak wysokie, jak topola? Które narzędzie nie jest tak grube, jak

dąb? Które zwierzę nie jest tak pożyteczne, jak krowa? Które zwierzę nie jest tak szybkie, jak sarna? Które naczynie nie jest tak głębokie, jak donica? Które narzędzie nie jest tak ciężkie, jak topór? Która potrawa nie jest tak pożywna, jak mięso? Który napój nie jest tak zdrowy, jak woda? Która odzież nie jest tak ciepła, jak kozuch? Który owoc nie jest tak słodki, jak gruszka? Który ptak nie jest tak drapieżny, jak orzeł? Które zwierzę nie jest tak żarłoczne, jak wilk? Który sprzęt pokojowy nie jest tak drogi, jak szafa? Które obuwie nie jest tak tanie, jak trzewiki? Które zwierzę nie jest tak małe, jak mysz? Które zwierzę nie jest tak słabe, jak owca? Który kwiat nie jest tak przyjemny, jak róża? Która broń nie jest tak ciężka, jak karabin? Która ryba nie jest tak długa, jak węgorz? Który gad nie jest tak trujący, jak żmija?

Co nie jest tak ostre, jak scyzoryk? tak cienkie, jak prątek? tak czerwone, jak róża? tak gęste jak smoła? tak płynne, jak woda? tak lekkie, jak pióro? tak gładkie, jak szkło? tak czyste, jak woda? tak okrągłe, jak kula? tak przezroczyste, jak szklanka?

b) *Stopień wyższy.*

Które zwierzę jest większe, niż osieł? mniejsze, niż osieł? słabsze, niż słoń? mocniejsze, niż krowa? większe, niż mysz? mniejsze, niż kot? mocniejsze, niż owca? zgrabniejsze, niż niedźwiedź? pożyteczniejsze, niż koza? chudsze, niż wieprz? smuklejsze, niż wół? szybsze, niż krowa? piękniejsze, niż wrona? lżejsze, niż gęś? żarłoczniejsze, niż jaźwiec? drapieżniejsze, niż lis? bojaźliwsze, niż kura? czujniejsze, niż kot? wierniejsze, niż kot? żwawsze, niż osieł? powolniejsze, niż koń? pojętniejsze, niż kot? weselsze, niż wół? szkodliwsze, niż jaszczurka? dłuższe, niż szczupak? cięższe, niż prosię? lżejsze, niż słoń?

Który napój jest zdrowszy, niż wódka? chłodniejszy, niż herbata? słodszy, niż kawa? czystszy, niż piwo?

Który pokarm jest smaczniejszy, niż kasza? zdrowszy, niż placek? pożywniejszy, niż kartofle? słodszy, niż pączek? kosztowniejszy, niż zupa? cieplejszy, niż sałata? gęstszy, niż rosół?

Co jest potrzebniejsze, niż pończocha? ostrzejsze, niż nóż? wyższe, od wierzby? głębsze, od talerza? mielsze, od kotła? cięższe, od krzesła? lżejsze, niż szyfer? cieplejsze, niż kamizelka? słodsze, niż jabłko? kwaśniejsze, od wiśni? droższe, niż czapka? tańsze, niż płaszcz? piękniejsze, niż stokrotka? cięższe, niż pistolet? lżejsze, niż armata? mniejsze, od chrabąszcza? grubsze, od dębu? drobniejsze, niż pęczak? obszerniejsze, niż kurtka? szczuplejsze, niż płaszcz? jaśniejsze, niż księżyc? wiśniejsze, niż tyczka? kończystsze, niż gwoźdź?

Kto jest mędrszy, niż terminator? Kto jest starszy, niż uczeń? Kto jest weselszy, niż żebrak? skrzętniejszy, niż starzec? bogatszy, niż chłop? szczęśliwszy, niż kaleka?

Które zwierzę ma dłuższe uszy, niż koń? Który ptak ma dłuższą szyję, niż kaczka? Które zwierzę ma krótszy ogon, niż koń? Który ptak ma dłuższy dziób, niż kruk? Które zwierzę ma grubsze nogi, niż owca? Który ptak ma szersze skrzydła, niż wróbel? Który ptak jest piękniejszym pierzem pokryty, niż słowik? Który ptak ma miłszy głos, niż szczygieł? Z jakiego zboża jest mąka piękniejsza, niż ze żyta? Który minerał ma cięższą wagę, niż miedź? Który minerał ma większą wartość, niż cyna? Który owoc ma lepszy smak, niż jabłko? Które zwierzę ma ostrzejsze pazury, niż kura? Który zwierz ma delikatniejszy węch, niż owca? Który ptak ma dłuższe nogi, niż kuropatwa?

Co jest grubsze: piórnik, czy ołówek? Co jest droższe: sukno czy płótno? Co jest mniejsze: mysz czy szczur? Co jest lepsze: gruszka czy wiśnia? Co jest pożyteczniejsze:

owca czy koza? Co jest potrzebniejsze: odzież czy pokarm? Który ptak jest pożyteczniejszy: paw czy kura? Co ci jest milsze: chleb czy karmelek? Która pora roku jest przyjemniejsza: wiosna czy zima? Co jest wyższe: piec czy szafa? Co jest ostrzejsze: scyzoryk czy brzytew? Co jest grubsze: brzoza czy sosna? Co jest głębsze: studnia czy staw? Co jest milsze: staw czy jezioro? Co jest cięższe: stoł czy szafa? Co jest lżejsze: kamizelka czy płaszcz? Co jest zdrowsze: wódka czy piwo?

Jaki surdut jest droższy: stary czy nowy? Jakie pióro jest lepsze: krótkie czy długie? Jakie zwierzęta są pożyteczniejsze: swojskie czy dzikie? Jaki chleb jest smaczniejszy: stary czy świeży? Jaki kamień jest cięższy: mały czy wielki? Jaka wstążka jest piękniejsza: szara czy czerwona? Jaki zegarek jest droższy: srebrny czy złoty? Jaki pierścionek jest tańszy: srebrny czy tombakowy? Jaka suknia jest kosztowniejsza: wełniana czy jedwabna? Jaki koń jest mocniejszy: tłusty czy chudy? Jaka kiszka jest smaczniejsza: z kasy czy z mięsa? Jaki surdut jest cieplejszy: z futrem czy watowany? Jaka mąka jest światlejsza: żytnia czy pszenna? Jaki zajac jest smaczniejszy: gotowany czy pieczony?

Którego ptaka głos jest miłszy: skowronka czy słowika? Którego zwierzęcia zęby są ostrzejsze: królika czy kota? Czyja postać jest smuklejsza: mężczyzny czy niewiasty? Którego ptaka wzrok jest bystrzejszy: wróbla czy jastrzębia? Którego kwiatu jest zapach miłszy: goździka czy róży? Którego zwierzęcia jest węch delikatniejszy: zająca czy psa? Którego drzewa gałęzie są grubsze: brzozy czy dębu? Którego zwierzęcia nogi są krótsze: zająca czy sarny? Którego zwierzęcia głowa jest zgrabniejsza: wołu czy konia? Kiedy są dni krótsze: latem czy zimą? Kiedy są noce dłuższe: zimą czy latem?

c) *Stopień najwyższy.*

Czy pies, osieł i koń mają równą wielkość? Co jest większe, niż pies? większe, niż osieł? Co jest największe? Co jest mniejsze, niż koń? mniejsze, niż osieł? Co jest najmniejsze?

Czy królik, szczur i mysz są równo małe? Co jest mniejsze, od królika? mniejsze, od szczura? Co jest najmniejsze? Co jest większe, od myszy? większe, od szczura? Co jest największe?

Czy pies, wilk i lew są równo mocne? Co jest mocniejsze, niż pies? Co jest mocniejsze, niż wilk? Co jest najmocniejsze? Co jest słabsze, niż lew? Co jest słabsze, niż wilk? Co jest najslabsze?

Czy komoda, szafa i piec są równo wysokie? Co jest wyższe, niż komoda? wyższe, niż szafa? Co jest najwyższe? Co jest niższe, niż piec? niższe, niż szafa? Co jest najniższe?

Czy półtorak, grosz i fenig są równo małe? Co jest mniejsze, niż półtorak? mniejsze, niż grosz? Co jest najmniejsze? Co jest większe, niż fenig? większe, niż grosz? Co jest największe?

Które zwierzę ssące jest największe? najmniejsze, najmocniejsze, najslabsze, najdrapieżniejsze, najżarłoczniejsze?

Który ptak jest największy? najmniejszy, najmocniejszy, najslabszy, najdrapieżniejszy?

Które ze zwierząt domowych są największe? najmniejsze, najmocniejsze, najslabsze, najwierniejsze, najpożyteczniejsze, najschłodniejsze?

Który z twoich współuczniów jest najstarszy? najmłodszy, najmocniejszy, najslabszy, najgrubszy, największy, najmniejszy, najręczniejszy, najweselszy, najpilniejszy, naj-

opieszalszy, najgorszy, najzgodniejszy, najniezgodniejszy, najporządniejszy, najniedbalszy, najgrzeczniejszy, najpos-
tniejszy, najzartobliwszy, najuważniejszy, najposłuszniejszy, najkrnąbrniejszy, najpojętniejszy, najniepojętniejszy?

Kto jest najlepszy? najmędrzy i najsprawiedliwszy?
Który z panów nauczycieli jest najmłodszy? najstarszy?
Którego ucznia rodzice są najmajętniejsi? najubożsi? Która
z wód wszystkich jest najgłębsza? najmielsza? Które z drzew
jest najtrwalsze? najmiększe? Który owad jest najpożyte-
czniejszy? najuprzykrzejszy? Które narzędzie jest najostrzejsze?
najcieńsze? Która odzież jest najcieplejsza? Który mi-
nerał jest najdroższy? najtańszy? Który owoc jest najsmac-
czniejszy? Która z monet jest największa? najmniejsza? naj-
więcej wartująca? najmniej wartująca.

Który z twych współuczniów ma najpiękniejszy sur-
dut? najporządniejsze książki? najlepszą czapkę?

Którego ucznia odzież jest najnieporządniejsza? najwię-
cej podarta? najmniej połatana?

Którego zwierzęcia trucizna jest najjadowitsza? Wzglę-
dem kogo czujesz największą wdzięczność? największe przy-
wiązanie? największy szacunek? Które zwierzę ma naj-
dłuższe nogi? najdłuższe uszy? największą głowę? najnie-
zgrabniejszą postać?

Który ptak ma najpiękniejsze pierze? najpożyteczniej-
sze pierze? najpiękniejszy głos? najostrzejsze szpony? naj-
szersze skrzydła?

Który minerał ma największą wartość? najmniejszą
wartość? najcieńszą wagę?

Które zwierzęta mają nabystrzejszy wzrok? najdelika-
tniejszy węch?

Które materyje na odzież mają największą wartość?
Która pora roku jest najprzyjemniejsza? najzimniejsza, naj-
obfitsza, najgorętsza?

Kiedy są dni najdłuższe? najkrótsze? noce najdłuższe?
najkrótsze?

ZADANIE XXVIII.

a) Stopniowanie przysłówków.

Zamieniaj zachodzące w Ćwiczeniu 1 przymiotniki o ile się da, na przysłówki i stopnij je.

Czy wróbel, żaba i pajak mają porówno nóg? Co ma więcej nóg, niż wróbel? Co ma więcej nóg, niż żaba? Co ma najwięcej nóg? Co ma mniej nóg, niż pajak? Co ma mniej nóg, niż żaba? Co ma najmniej nóg?

Czy nauczyciel, uczeń i mały chłopiec piszą porówno dobrze? Kto pisze gorzej, niż nauczyciel? Kto pisze gorzej, niż uczeń? Kto pisze najgorzej? Kto pisze lepiej, niż mały chłopiec? Kto pisze lepiej, niż uczeń? Kto pisze najlepiej?

Czy szczygieł, kanarek i słowik zarówno pięknie śpiewają? Co śpiewa piękniej, niż szczygieł? Co śpiewa piękniej, niż kanarek? Co śpiewa najpiękniej?

Czy gwiazdy, księżyc i słońce zarówno jasno przyświecają? Co przyświeca jaśniej, niż gwiazdy? Co przyświeca jaśniej, niż księżyc? Co przyświeca najjaśniej?

Czy stare i nowe pióro zarówno dobrze piszą? Jakie pióro pisze najlepiej? najgorzej?

Który uczeń rysuje lepiej: starszy czy młodszy? Kto rysuje najlepiej?

Co smakuje więcej: chleb czy bułka? Co ci najbardziej smakuje?

Który uczeń rachuje najlepiej? czyta najpłynniej? pisze najpiękniej? uczy się najlepiej? najgorzej?

Który z ptaków lata najwyżej? najniżej, najciężej, naj-
lżej, najszybciej, najmocniej?

Które drzewo rośnie najszybciej? najwolniej? Które z o-
woców smakują najczęściej kwaśno? słodko? Które ze zwie-
rząt domowych idą najszybciej? najwolniej? Który z twoich
współuczniów najczęściej się śmieje? płacze? robi hałas?
Który z was najrzadziej się uczy? płacze? Który z was naj-
chętniej się uczy? rysuje? bawi się? Którego ucznia rodzice
mieszkają najdalej? najbliżej? Co lubisz najbardziej? naj-
mniej? Co jesz najchętniej? najniechętniej? Jakie drzewo
rąbie się najtrudniej? najłatwiej?

Kiedy jest najzimniej? najczęściej ciepło? Kiedy świeci
słońce najdłużej? najkrócej? Jakiego ucznia kocha nauczy-
ciel najbardziej? najmniej? Jakich ludzi chce mieć BÓG naj-
więcej? najmniej?

b) Im—tym.

Następujące zdania łącz za pomocą powyższych spójników
w jedno zdanie.

Chudy wieprz jest tani } Im chudszy wieprz, tym tańszy;
Tłusty wieprz jest drogi } im tłściejszy, tym droższy.

Czarny atrament dobry jest do pisania }
Błady atrament zły jest do pisania }

Pogodne powietrze jest przyjemne }
Słotne powietrze jest nieprzyjemne }

Nowa odzież jest czysta }
Stara odzież jest brudna }

Wielkie zwierzę potrzebuje wiele pożywienia }
Małe zwierzę potrzebuje mało pożywienia }

Wysokie, grube drzewo ma wielkie korzenie }
Niskie i cienkie drzewo ma małe korzenie }

Głęboka woda jest wielkim rybom przyjemna }
Płytką woda jest małym rybom przyjemna }

Ciepła woda przyjemna jest do kąpania }
Zimna woda nieprzyjemna jest do kąpania }

Pełna beczka jest ciężka }
Mniej pełna beczka jest lekka }

Młode zwierzę jest małe }
Starsze zwierzę jest wielkie }

Zdrowy mężczyzna jest mocny }
Mniej zdrowy człowiek jest słaby }

Małe dzieci sprawiają rodzicom mało kłopotu }
Wielkie dzieci sprawiają rodzicom wiele kłopotu }

Człowiek pracowity zarabia wiele pieniędzy }
Człowiek opieszale zarabia mało pieniędzy }

Bogaty człowiek wiele ma bogactw }
Uboży człowiek cierpi wielki niedostatek }

Pobożny człowiek jest BOGU przyjemny }
Bezbożny człowiek bardzo zasmuca BOGA }

Dobre dzieci sprawiają rodzicom wielką pociechę }
Złe dzieci są wielkim smutkiem dla rodziców }

Sprawiedliwy i pobożny człowiek wiele pamięta o BOGU }
Zły, bezbożny człowiek mało myśli o BOGU }

Pilny uczeń chętnie się uczy i rychło wstaje }
Opieszale uczeń niechętnie idzie do nauki }

Małpa stroi wielkie figle—dzieci bardzo się śmieją.

Rolnik skrzętnie pracuje—on bardzo się poci.

W piecu wiele drzewa się spali—w pokoju jest ciepło.

Ludzie wiele grzeszą—Pan BÓG bardzo się smuci.

Uczeń jest nieuważny w szkole—on mało się nauczył.

Zwierzę czuje wielki głód—ono ubiega się bardzo za po-
żywieniem.

Chory czuje wielki ból—on posyła prędko po lekarza.

Ludzie piją wiele upajających trunków—oni stają się ubodzy.

Człowiek jest miłośniwy—on lituje się bardzo nad ubogim.

Dziecko jest krnąbrne—ono bardzo nie podoba się rodzicom.
Latem są wielkie upały—wody wysychają bardzo.
Słońce grzeje ciepło na wiosnę—rośliny sporo rosną.
Powietrze zimą jest mroźne—ludzie ciepło się ubierają.
Konie są mocne—one uciągną wielki ciężar.
Kura jest tłusta—ona mało jaj niesie.
Niebo bardzo jest zachmurzone—słońce mało się pokazuje.
Zboża jest wiele we worku—worek jest ciężki
Księżycyca wiele przybywa—w nocy jest jasno.
Mróz jest wielki—woda bardzo zamarza.
Deszcz wielki pada—w stawie jest wiele wody.
Żelazo dobrze jest rozpalone—ono kuje się łatwo.
Na polu wiele żniwiarzy kosi—zboże jest prędko skoszone.
Kwiat ma wiele woni—on jest przyjemny.
Dzieci chętnie się bawią—one mało się uczą.
Miasto jest bardzo odległe—podróżny długo idzie.
Dzieci są bardzo rozpieszczone—one mają wiele wolności.
Dzieci mają wiele wolności—one stają się złe.
Dzieci kochają bardzo swych rodziców—one chętnie pełnią
ich wolę.
Kłamca wiele przyrzeka—ludzie mało mu wierzą.
Człowiek mało się chwali—on umie częstokroć wiele.
Uczniowie są pilni—nauczyciel bardzo się cieszy.
Chleb jest wielki—Żyto jest tanie.
Bułki są małe—pszenica jest droga.
Wełna jest droga—sukno jest drogie.
Wełna jest tania—materyje wełniane są tanie.
Człowiek żyje umiarkowanie—on jest zdrowy i wesóły.
Las jest gęsty—drzewo jest cienkie.
Ludzie zachowują przykazania BOGA—oni stają się pobożni.
Owoc jest niedojrzały—on jest szkodliwy zdrowiu.
W ogrodzie jest wiele kwiatów—widok jest przyjemny.
Woda jest czysta i chłodna—ona jest dobra do picia.

Dzieci są wdzięczne—one pamiętają bardzo o rodzicach.
Krawiec prędko szyje odzież—on zarabia wiele pieniędzy.
Szewc mocno robi obuwie.—on ma wiele zarobku.
Żołnierz musztruje się dobrze—oficer chwali bardzo.
W stodole mało ludzi młóci—oni długo nie wymłócą zboża.
Strzelec zręcznie strzela—on wiele zwierzyny upoluje.
Na proso wiele wróbli siada—prosa jest mało.
Muzykant pięknie wygrywa—ludzie chętnie się przysłuchują.
Głowa bardzo łysieje—na głowie jest mało włosów.
Człowiek idzie wysoko pod górę—on bardzo się zmęczy.
Żelazko jest dobrze rozpalone—bielizna dobrze się prasuje.
Książka jest gruba—trzeba ją długo czytać.
Hebel jest ostry—deska dobrze się hebluje.
Garnek jest wielki—wlać można wiele wody.
Nóż jest ostry—chleb dobrze się kraje.
Rola dobrze jest uprawiona—ona wydaje wiele zboża.
Bielizna jest dobrze wyprana—ona jest czysta.
Zboże dobrze jest zmielone—mąka jest światła.
Chłopiec drażni bardzo psa—pies jest zły.

(Zamień utworzone powyższe zdania w liczbie pojedynczej na liczbę mnogą!)

ZADANIE XXIX.

Liczebniki porządkowe, podziałowe, ilorakie, nieoznaczone.

Zanim się przystąpi do tworzenia zdań w zastosowaniu do powyższych liczebników, przejść należy pobieżnie także na podstawie liczb kardynalnych (pierwotnych), które zresztą znać już uczeń powinien, nietylko z odnośnej *nauki poglądownej*, ale także i z *nauki rachunków*.

Szemat do tworzenia i wyuczenia różnorodnych liczebników następujące zawieraćby mógł rubryki, np.

Ile? Ilu?	Iloraki?
1—jeden, jedna, jedno (raz)	jednoraki-a-e
2—dwa, dwie, dwóch (dwoje)	dwojaki-a-ie
3—trzy, trzech (troje)	trojaki-a-ie
4—cztery, czterech (czworo)	czworaki-a-ie
5—pięć, pięciu (pięcioro)	pięcioraki-a-ie
6—sześć, sześciu (sześcioro)	sześcioraki-a-ie
7—siedm, siedmiu (siedmioro)	siedmioraki-a-ie
8—ośm, ośmiu (ośmioro)	ośmioraki-a-ie
9—dziewięć, dziewięciu (dziewięcioro)	dziewięcioraki-a-ie
10—dziesięć, dziesięciu (dziesięcioro)	dziesięcioraki-a-ie

Który-a-e (z kolei)?	Po który raz?
----------------------	---------------

pierwszy-a-e	po pierwsze
drugi-a-ie	po drugie—powtóre
trzeci-a-ie	po trzecie
czwarty-a-e	po czwarte
piąty-a-e	po piąte
szósty-a-e	po szóste
siódmy-a-e	po siódme
ósm-y-a-e	po ósme
dziewiąty-a-e	po dziewiąte
dziesiąty-a-e	po dziesiąte.

i tak dalej.

Podług powyższego szematu mogą się dalej tworzyć liczebniki na pytanie: *Po ile razy? Ile razy?* np. jeden raz, dwa razy, trzy razy, cztery razy i t. d.—po jednym razie, po dwa razy, po trzy razy, po cztery razy i t. d.

Praktyczne zastosowanie liczebników w następujących znajduje się zadaniach.

Jak się nazywa pierwszy dzień w tygodniu? drugi dzień w tygodniu, trzeci, czwarty, piąty, szósty, siódmy? Jak się

nazywa szósty dzień w tygodniu? czwarty, pierwszy, trzeci, drugi, piąty, ostatni?

Którym dniem w tygodniu jest środa? sobota, poniedziałek, czwartek, niedziela, piątek, wtorek? Jak się nazywa pierwszy miesiąc w roku? trzeci, piąty, siódmy, dziewiąty, jedenasty, dziesiąty, drugi, ostatni, czwarty, szósty, ósmy, dwunasty?

Którym miesiącem w roku jest: grudzień? październik, sierpień, czerwiec, kwiecień, luty, marzec, styczeń, maj, lipiec, wrzesień, listopad?

Który miesiąc jest pomiędzy czwartym a szóstym miesiącem? pomiędzy siódmym a dziewiątym, ósmym a dziesiątym, pierwszym a trzecim, ostatnim a drugim, piątym a siódmym, trzecim a szóstym, ósmym a ostatnim?

Ile dni upływa od trzeciego lutego do dwunastego? od piętnastego marca do trzydziestego, od drugiego grudnia do dwudziestego, od ósmego października do dwudziestego czwartego, od osiemnastego lipca do dwudziestego ósmego?

Którego dziś mamy? Którego było wczoraj? Którego będzie jutro? Którego było przedwczoraj? Którego będzie pojutrze?

Który rok liczymy teraz? Jak się nazywał rok przeszły? Jak się nazywać będzie rok przyszły? Która godzina jest teraz? Która godzina jest o północy? Ile godzin upływa od ósmej rano do dwunastej? od ósmej rano do trzeciej po południu? od ósmej rano do piątej po południu? od ósmej rano do ósmej na wieczór? od drugiej rano do czwartej po południu? od trzeciej po południu do piątej rano?

Ile razy jesz na dzień? Ile razy w tygodniu jesz obiad? Ile razy w tygodniu chodzisz do kościoła? Ile razy w tygodniu jest kaligrafija? rysunki, religija, historyja święta, jeografia, rachunki? Ile razy masz po pięć palcy?

Po ile ma ocz każde zwierzę? Po ile skrzydeł ma każdy ptak? Po ile nóg ma każda pszczoła? każdy pajak? każdy ptak? każde zwierzę ssące? Po ile palcy masz u rąk i nóg? Po ile palcy ma każdy człowiek? Po ile jest teraz żyto? pszenica? Po ile złotych ma każdy talar? Po ile groszy ma każdy srebrnik? Po ile fenigów ma każdy grosz? Po ile stóp ma każdy pręt? Po ile prętów liczy się każda mila? Po ile stóp rachują ludzie każdą milę?

Czy wszystkie zwierzęta jedzą trawę? Co jedzą *jedne* zwierzęta? Co jedzą *inne* zwierzęta? Co jedzą *niektóre* zwierzęta? Co robią *wszystkie* zwierzęta? Co ma *każde* zwierzę?

Czy wszystkie drzewa rodzą jabłka? Co rodzą *jedne* drzewa? Co rodzą *drugie* drzewa? Co rodzą *inne* drzewa? Co rodzą *niektóre* drzewa? Co ma *każde* drzewo?

Czy wszystkie naczynia są z gliny? Z czego są *jedne* naczynia? Z czego są *drugie* naczynia? Z czego są *inne* naczynia? Z czego są *niektóre* naczynia? Komu są *wszystkie* naczynia potrzebne?

Czy wszystkich narzędzi potrzebuje kowal? Kto potrzebuje *jednych* narzędzi? Kto potrzebuje *innych* narzędzi? Kto potrzebuje *innych jeszcze* narzędzi? Kto potrzebuje *niektórych* narzędzi? Kto nie potrzebuje *żadnych* narzędzi?

Czy wszyscy ludzie są rzemieślnikami? Czem są *jedni* ludzie? Czem są *drudzy* ludzie? Czem są *inni* ludzie? Czem są *niektórzy* ludzie? Co musi robić *każdy* człowiek?

Czy wszystkie zwierzęta mają *jednakową* barwę? Jaką barwę mają *jedne* zwierzęta? *drugie* zwierzęta? *inne* zwierzęta? *niektóre* zwierzęta? Czego potrzebuje *każde* zwierzę?

Czy wszyscy ludzie są zarówno zdrowi? Jacy są *jedni* ludzie? *inni* ludzie? Jakich ludzi jest *najwięcej*?

Czy każdy papier jest biały? Jakiego koloru jest *jeden* gatunek papieru? *drugi* gatunek papieru? *inny* gatunek papieru? Jakiego papieru jest *najwięcej*?

Czy każdy atrament jest czerwony? Jakiego koloru jest *jeden* gatunek atramentu? *inny* gatunek atramentu? Jakim atramentem piszą ludzie *najwięcej*.

Czy każda róża jest biała? Jakie są *jedne* róże? *inne* róże? Ilorakie są róże?

Czy każdy goździk jest pstry? Jakiego koloru są *jedne* goździki? *inne* goździki? *inne jeszcze* goździki? Ilorakie są goździki?

Czy każdy stół jest owalny? Jakiego kształtu są *jedne* stoły? *drugie* stoły? Ilorakiego kształtu są stoły?

Czy wszystkie piece są z kafli? Z czego są *jedne* piece? Z czego są *inne* piece? Z czego są *inne jeszcze* piece? Ilorakiego gatunku są piece?

Czy wszystkie kwiaty kwitną czerwono? Jak kwitną *jedne* kwiaty? *drugie* kwiaty? *inne* kwiaty? *inne jeszcze* kwiaty? *niektóre* kwiaty? Ilorako kwitną kwiaty?

Czy wszystkie zwierzęta są drapieżne? Jakie są *jedne* zwierzęta? *inne* zwierzęta? Ilorakie są zwierzęta?

Czy wszystkie zwierzęta mają po cztery nogi? Po ile nóg mają *jedne* zwierzęta? *drugie* zwierzęta? *inne* zwierzęta? *inne jeszcze* zwierzęta? Bez czego są *niektóre* zwierzęta.

ZADANIE XXX.

Użycie spójników, okoliczność związku i porządku wyrażających: *najprzód* — *najpierw* — *popierwsze*, *powtórę* — *podrugie*, *potrzecie*, *poczwarte* i t. d., *dalej*, *następnie*, *potem*, *prócz tego*, *nareszcie* — *nakoniec*.

Tak przy nauce pogładowej w ogólności, jak przy opisach pojedynczych przedmiotów w szczególności nietru-

dną jest rzeczą, przyzwyczać zawczasu już ucznia, aby gdy wylicza przymioty, części, czynności lub rodzaje rzeczy, za każdą razą odnośną ilość palców wskazał. Ztąd też łatwą będzie rzeczą oznaczenie takowe wyliczań porządkiem po sobie idących przetłumaczyć zaraz na wyrazy: *najprzód* (po pierwsze), *powtórę* (podrugie), *potrzebie*, *poczwarte*, *dalej*, *następnie*, *potem*, *prócz tego*, *nareszcie* (nakoniec).

Przy wyjaśnieniu pojęcia *koniec* w przeciwstawieniu do pojęcia *początek*. Ztąd też wyjaśnić się może zarazem uczniowi przysłówek *początkowo* (pierwiastkowo) z przysłówkiem *nakoniec*. Pojęcia te uzmysłowiać się powinny na następujących przykładach, np.

W naszych lasach znajdują się *popierwsze* sosny, *podrugie* dęby, *potrzebie* buki, *poczwarte* olsze, *dalej* graby, *następnie* jodły, *potem* świerki, *prócz tego* dzikie grusze, *a nareszcie* płonki i t. d.

Które drzewa znajdują się w naszych lasach? Które zwierzęta chowają się między ludźmi? Które zwierzęta ssące żyją po lasach? Które znasz swojskie ptaki? dzikie? drapieżne zwierzęta? ryby? gady? owady? Których zwierząt niewidziałeś jeszcze? Jakie zboża sieją ludzie po polach? po ogrodach? Które drzewa pielęgnują ludzie w ogrodach? Które drzewa służą ludziom na budowlę? na opał? Którym zwierzętom braknie nóg? Które zwierzęta są bez rogów? Które zwierzęta bronią się rogami? kopytami? zębami? żądłem?

Jakiej broni potrzebuje wojsko? Jakiej odzieży używają mężczyźni? niewiasty?

Jakich narzędzi potrzebuje kowal? stolarz? cieśla? Jakie sprzęty pokojowe robi stolarz? Czem możesz pisać? Czego potrzebujesz do pisania listu? Co krają ludzie nożem? Co kosi rolnik kosa? Których narzędzi potrzebuje rolnik? Jakie znasz zabawki? Jakie napoje leją ludzie w butelki?

Co zwożą ludzie do stodoły? O co powinni ludzie prosić Pana BOGA? O co starają się rodzice dla swych dzieci? Na jakich instrumentach grają ludzie? Z czego robią ludzie naczynia? Które rzeczy wyrabiają ludzie ze srebra? ze złota? z miedzi? z żelaza? z blachy? z drzewa? Co jest wewnątrz ciała ludzkiego? zewnątrz ciała ludzkiego? Co się znajduje wewnątrz ziemi? Co wyrasta ze ziemi? Jakie znasz budynki? Jakie znasz gatunki chleba? napojów? pieniędzy? naczyń? zwierząt? roślin? towarów? wody? Które zwierzęta żywią się sianem i trawą? ziarnem zbożowym? mięsem? Jaki pożytek mają ludzie z krów? z owiec? z koni? ze świń? z gęsi? z drzewa?

Wymień przysłówki wyrażające:

okoliczność czasu, miejsca, sposobu, twierdzenia, przeczenia, ilości, porównania.

ZADANIE XXXI.

Użycie spójników: *albo—albo, częścią—częścią, nietylko—lecz, ale, ani—ani.*

Spójniki: *częścią—częścią* wyjaśnić się najlepiej dają przez opisowe określenie: *jedna część, druga część*, przy czem rozróżniać należy, czy spójniki *częścią—częścią* do podmiotu lub orzeczenia się odnoszą, np.

Jedna część garnków jest gliniana. *Druga część* garnków jest żelazna; czyli, garnki są *częścią* gliniane, *częścią* żelazne (garnki są *albo* gliniane *albo* żelazne) i t. d.

Spójniki: *nietylko—ale* podać się uczniowi mogą jako równoznaczące z wyrażeniami *tudzież, jakrównież, jakoteż*, np.

Garnki *nietylko* są gliniane, *ale* żelazne.—Garnki są gliniane *tudzież* żelazne.—Garnki są gliniane *jakrównież* żelazne.—Garnki są gliniane *jakoteż* żelazne.

Spójników: *ani—ani* używa się przy kilku *negacyjach*, o czym już Zadanie v traktowało.

Następujące przykłady do zastosowania dopełnią reszty. Z czego stawiają ludzie piece? Z jakiej materji szyją ludzie odzież? Z czego albo z czego robią ludzie pieniądze? Z czego albo z czego wyrabiają ludzie naczynia? Czem albo czem jest ciało zwierząt pokryte? Czem albo czem pieczętować można listy? Jaką albo jaką farbą maluje malarz pokoje? Jakiem albo jakim piórem piszemy? Jakie albo jakie są dzioby ptaków? Jakiego albo jakiego koloru są róże? Po ile albo po ile nóg mają zwierzęta? Gdzie albo gdzie żyją zwierzęta? W czym albo w czym przyrządza kucharka potrawy?

Popraw następujące zdania:

Niebo być pogodny—zachmurzony. Stoły . . grania-
sty . . okrągły . . owalny. Kapelusze . . czarny . . biały . .
drogi . . tani. Odzież . . sukienny . . materyjalny . . płó-
cienny . . jedwabny . . stary . . nowy. Woda . . płynący
. . stojący . . ciepły . . czysty . . mętny . . miękki . . twardy.
Drzewo wysoki . . niski . . gruby . . cienki . . prosty . .
krzywy. Talerz . . głęboki . . płytki . . porcelanowy . . cy-
nowy. Człowiek . . stary . . młody . . zdrowy . . chory . .
mocny . . słaby. Pies . . siedzieć . . stać . . leżeć . . szcze-
kać . . wyć. Uczeń . . pisać . . rysować . . rachować . .
przysłuchiwać się . . bawić się. Kapelusze być . . słoma . .
plusz . . jedwab. Lichtarze być . . mosiądz . . blacha . . cy-
na . . srebro. Ludzie pić . . woda . . mleko . . kawa . . her-
bata . . czekolada . . wino. Ludzie jeść . . surowe potrawy
. . gotowane potrawy . . pieczone potrawy . . smażone po-
trawy. Zwierzęta być . . zwierzęta ssące . . ptaki . . ryby
. . gady . . owady . . robaki. Budynki być pokryte . . szku-
dły . . słoma . . dachówka . . tektura . . blacha . . łupek.

Ludzie krasieć potrawy . . okrasa . . . szmalec . . masło . . .
sadło . . lój . . olej . .

Jest cukier gorzki, kwaśny? ale jaki? Jest mleko
czarne, czerwone lub zielone? Jesteś dziecęcikiem, mę-
żem lub starcem? Czy śpiący człowiek słyszy, widzi, lub
pracuje? Czy słońce ma kształt graniasty, lub owalny? Czy
ptaki jedzą trawę, siano lub siewkę? Czy używamy do pi-
cia wody mętnej, cieplej lub cuchnącej? Czy krają ludzie
chleb brzytwą, scyzorykiem lub widelcem? Czy smarują
ludzie chleb łożem lub starem masłem? Czy rybak chwytą
pułapką lub siłkami? Czy ludzie tuczają wieprze mięsem,
obrokiem lub sianem? Czy owce, krowy lub konie pasą
się mięsem? Czy pies strzelecki szuka na polu wróbli, sko-
wronków lub wiewiórek? Czy kwaśne pokarmy lub owoce są
choremu zdrowe? Czy ryby, żaby i węże latają po powie-
trzu? Czy umiesz grać na organach lub na fortepianie?
Czy możesz biegać po wodzie lub po powietrzu? Czy zajac
ucieka przed muchą, komarem lub motylem? Czy można
budować piece z drzewa lub ze szkła? Czy można robić
lichtarze z papieru, ze słomy lub tektury? Czy jabłka ro-
dzą się na dębie, sosnie lub gruszy?

ZADANIE XXXII.

Użycie słów posiłkowych sposobu: *módz*—*być w stanie*,
umieć—*potrafić*, *chcieć*, *woleć* (*być wolno*—*przystoi*),
kazać, *mieć*, *robić*, *musieć* (*powinien*).

Przy wszystkich dotąd tworzonych sądach uważał
uczeń przedewszystkiem na stosunek pewien pomiędzy pod-
miotem i orzeczeniem i jedynie twierdząco lub przecząco orze-
kał o rzeczach. Obecnie powinien także poznać i uczyć się

oznaczając stosunek słów powyższych do *trybu bezokolicznego*. Znaczenie i użycie sposobu słów posiłkowych, zna już po części uczeń z poglądowej nauki, to też uzmysłowienie ich nie przyczyni zbytnej trudności a następujące przykłady do tworzenia zdań, dopełnią reszty, np.

Głową mogą poruszać, kiwać, potakiwać, zaprzeczać, skinać, myśleć. Głową możemy poruszać, kiwać i t. d.

Oprócz tworzenia zdań z podanych poniżej zadań, w pytaniach zupełnych i wyczerpujących, może uczeń podług sposobu podanego w Zadaniu VI szematu odmieniać rzeczona słowa posiłkowe w głównych czasach.

Co może robić człowiek głową? Które zwierzęta mogą ruszać głową? Czy mogą się poruszać kamienie i budynki? Co możesz poruszać? Czego nie możesz poruszać? Co może biegać? Co nie może biegać? Co może się wywrócić? Czy możesz czoło zmarszczyć? Co nie może zmarszczyć czoła? Co możesz robić z włosami? Czem można ostrzydz włosy? Co można strzydz nożycami? Co możesz robić? Czy możesz przysłuchiwać się muzyce? przypatrywać się obrazkowi? kosztować potraw? Czego nie może głuchy słyszeć? niewidomy widzieć? Które zwierzęta nie mogą ócz zamykać? Co możesz robić nosem? Co możesz ustami? Czy potrafisz gwizdać? Czy umiesz śpiewać? czytać? pisać? pływać? na łyżwach ślizgać się? piąć się na drzewo? tańczyć? grać na gitarze? Co może robić koń? pies? wół? Co możesz robić zębami? Które zwierzęta umieją skakać? latać? ryczeć? beczec? kwiczeć? krząkać? gęgać? pisać? rzeć? krakać? pięknie śpiewać? Co możesz robić ręką? ramieniem? piórem? nożem? nogami? Co może rosnać? zgnić? uschnąć? skwaśnieć? zwietrzeć? Do którego roku mogą rosnać ludzie? Kto umie robić obuwie? sprzęty pokojowe? odzież? zegarki? zamki? garnki? fuzyje? rądle? i kotły? płótno? sukno? Które sprzęty kuchenne potrafi robić blacharz? garncarz? kotlarz? Z czego robić

można garnki? Z czego może kucharka sporządzać zupę? Które zwierzęta umieją latać? pływać? Które zwierzęta mogą żyć w wodzie i na lądzie? Które zwierzę potrafi miód robić? Których zwierząt mięso jeść mogą ludzie? Jakiego mięsa nie można jeść? Które zwierzęta mogą długo bez pokarmu wytrzymać? Czem możesz jeść? krajać? pukać? pisać? Jaka być może woda? Ile nóg mieć może stół? stołek? Jakiego koloru być może papier? atrament? Jaki kształt mieć mogą stoły? Jakie być mogą potrawy? buty? nożyce? Jakie mogą być włosy ludzkie? Co potrafi robić zegarmistrz? kowal? ślusarz? rolnik?

Czego chce głodny? spragniony? strudzony? Które zwierzęta nie chcą jeść trawy? mięsa? sieczi? Co chcą robić dzieci w szkole? rolnik na polu? ludzie w kościele? strzelec na polu? kowal w kuźni? stolarz we warsztacie? Kto rad chce iść na przechadzkę? Kto być chce rzemieślnikiem? nauczycielem? księdzem? Czem ty być chcesz? Jakich ludzi mieć chce Pan BÓG? Co wolisz pić wino czy piwo? Co wolisz jeść: kapustę czy kluski? chleb czy placek? mięso czy kartofle? Które ptaki wolą biegać jak latać? latać jak pływać? pływać jak latać? Który z uczniów woli próżnować, niż uczyć się? Czy wolno jest uczniom ciągle się bawić? Czy wolno jest kłócić się? kłamać? być psotnym? Co wolno jest dzieciom robić? Czego niewolno robić dzieciom? O której godzinie wolno ci jest iść spać? Komu nie wolno jest palić cygar? Kiedy wolno jest polować? Kiedy niewolno jest strzelcom polować? Kiedy nie powinni ludzie pracować? Czy wolno jest kraść? oszukiwać? Czy wolno jest choremu jeść kwaśny owoc? pić wódkę? Kogo wolno jest ukarać? Jakiego psa wolno jest zastrzelić? Jakie zwierzęta wolno jest strzelać? Jakich zwierząt niewolno strzelać? Kto powinien być posłuszny? Kto musi chodzić do szkoły? lekarstwa zażywać? potrawy przyrządzać? w stodole młócić? w więzie-

niu siedzieć? konie zaprzęgać? paść bydło? owce? świnie?
w nocy czuwać? mleć zboże? robić obuwie? szyć odzież męz-
ką? sadze wymiatać? rolę uprawiać?

Co musi robić żołnierz? służący? kucharz? aptekarz?
szwaczka? uczeń? pocztylion? Komu wolno leniwego ucznia
ukarać? zbrodniarza na śmierć skazać? zbrodniarza uła-
skawić? grzesznika rozgrzeszyć? Czego nie powinienes ro-
bić? Co powinienes robić? Kto powinien pracować? uczyć
się? mocne obuwie robić? Kogo powinienes kochać? słuchać?
Względem kogo powinienes być wdzięczny? uprzejmy? Kto
każe dzieciom chodzić do szkoły? Kto każe uczniom w szko-
le pisać? Kto każe służącej iść po wodę? Kto każe słońcu
przyświecać i roślinom rosnąć?

(Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą! Zamień
powyższą twierdzącą formę pytań na przeczącą!

ZADANIE XXXIII.

Użycie rzeczowników słownych, oraz spójnika *aby*.*)

Do czego potrzebują ludzie noża? siekiery, świdra, he-
bla? Do czego służą: obrus? łyżka wazowa, garnek, imbryk,
herbatnik, tygielek, zapalki, krzesiwko, piwo, chleb, gąbka,
wiecheć, miotła, szczotka?

Do czego używają ludzie: pióra? linijału i ołówka, scy-
zoryka, brzytwy, pieczętki i laku?

---

*) Choćby rzeczowniki słowne znane są uczniowi z nauki poglądowej, to prze-
cież nie od rzeczy będzie, aby obecnie choć pobieżnie tworzył sobie rzeczowniki sło-
wne na pytanie: *Do czego?* Materiału ku temu następcza Zadanie III, tudzież
Obrazkowy elementarz str. 60 do 65.

Co do zastosowania ćwiczeń tych w zadaniu, to dwojako się wyrazić da na py-
tanie: *Do czego potrzebują ludzie noża?* np. *Ludzie potrzebują noża do krajania.* —
Ludzie potrzebują noża, aby nim krajać i t. d.

Do czego służy krawcowi miara? nożyce, żelazko, igła i nici, napairstki?

Do czego potrzebuje stolarz piły? całówki, dłota, śruby? Do czego potrzebuje kowal kleszczy? młota, pilnika? Do czego potrzebuje praczka wody? mydła, mączki, sznura, garnków i kotła? Do czego służy książka? piórniki, krzesło, kanapa i ława, guma, pędzel i farba, szafa od sukien, szafa od książek? Do czego służą domy? szczytce, łóżko, ręcznik, miednica, grzebień, szczoteczka od zębów, pacholek (wyzuwacz), magiel, ognisko, pokrywka, ówierć, polewaczka, młotek, masielniczka, kierzynka, dzierzka, lejek, tarka, moździeż, młynek, piecyk? Do czego są potrzebne: cegła, glina i wapno? dachówka i szkudły, cukierniczka, okrasa, szmalec i masło? Do czego są potrzebne człowiekowi ręce? nogi, oczy, uszy, usta, zęby, język, barki? Do czego wół ma rogi? pszczoła żądło? kot pazury? Do czego służą rolnikowi: brony? pług, mierzwa, grzebielec i szczotka, widły od gnoju, widły od siana, grabie, cepy, szufel, rydel? Do czego używają ludzie koni? wozów, czołna, fuzyi, kłódki i zamka, sikawki, kołowrotka, cierlicy, narzędzi muzycznych?

(Zamień utworzone zdania na liczbę mnogą! Zamień powyższą formę pytań twierdzącą na przeczącą).

ZADANIE XXXIV.

Oznaczenie czasu. Użycie czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego. Użycie spójników: *gdy*, *skoro*, *podczas gdy*, *zanim*, *nim*.

Nie ulega wątpliwości, że uczeń wielokrotnie już obserwował rzeczy co do zmian swoich w czasie t. j. w teraźniejszości, przeszłości i przyszłości. Przez zastanawianie się przy

odnośnej nauce pogładowej nad rozmiarem czasu, nad zegarem, nad zmianą dnia i nocy, nad wracającymi porami roku, uroczystościami i t. p. nauczył się już uczeń za podaniem odnośnych zwrotów i form językowych bliżej określać czas. Obecnie ma się uczeń podług przyjętych form gramatycznych rozróżniać i odmieniać nauczyć słów we wszystkich czasach, sposobach i trybach, Równocześnie ma się ćwiczyć także w rozróżnianiu słów *dokonanych* od *niedokonanych*, *jednotliwych* od *częstotliwych*, czego najlepiej się przy logiczno-gramatycznym rozbiórce zdań, przy czytaniu odnośnych ustępów dopełni. Może także uczeń tworzyć sobie mechanicznie ze słów znanych lub w Obrazkowym elementarzu na str. 60 do 66 umieszczonych powyższe słowa i takowe, zrobiwszy z napisem rubryki, w odnośnych umieszczać.

Twórz z następujących zadań w pytaniach, zupełne zdania:

Czy dziecko zawsze zostanie dzieckiem? Jakie jest dziecko? Jakie ono będzie? Jakie ono było? Jakie ono będzie?

Pozostanie człowiek zawsze młodym i mocnym? Jakim on będzie? Co się stanie z człowiekiem?

Pozostanie cielę zawsze cielęciem? Co się stanie z cielęciem? Czem się stanie cielę?

Co się stanie z jagnięciem? z kozłędziem? z kaczęciem? Co będzie z gąsienią? z prosięciem? z drzewką? z dziewczęciem? chłopcem? z młodzieńcem? z dziewicą? z gąsienicą? z poczwarką? z jaja gęsiego?

Czem był młodzieniec? Czem się stał chłopiec? Czem był chłopiec? Czem był starzec? Czem był ojciec? matka? Czem była krowa? Co się stało z cielęciem? Czem była klacz? Co się stało ze źrebkiem? Czem była owca? Co się stało z jagnięciem? Czem była kura? Co się stało z kurczakiem? Czem był pies? Co się stało ze szczeniakiem? Czem był kozieł? Co się stało z kozłędziem? Czem była gęś? Co się stało z gąsienią?

Co się wylęgło z jaja gęsiego? Czemu był motyl? Co się wylęgło z jajki motyla? Co się stało z gąsienicy? Co się stało z poczwarki? Czemu był chrabąszcz? Co się wylęgło z pendraka?

Jakie były żółte liście drzew? W jakie liście zamieniły się zielone liście? Jakiem masłem było stare masło? W jakie masło zamieniło się świeże masło? Jakim surdudem był stary surdut? W jaki surdut zamienił się nowy surdut?

Czy cielę jest już krową? Co się stanie z cielęciami? Jakie ono będzie? Jest źrebię już koniem? Co się stanie ze źrebkiem? Jakie ono będzie? Jest już trawa sianem? Co się stanie z trawy?

Jakiego koloru jest świeże liście drzew? Jaki kolor miało żółte liście? Jaką barwę przybierze zielone liście?

Zanim, nim, gdy, skoro.

Czy drzewa zawsze mają kwiecie? Co miały drzewa zanim kwiecie dostały? Co będą rodziły drzewa, gdy okwitną? Jaki był owoc zanim się dojrzał? Jaki będzie owoc, gdy się dojrzeje? Jakie były śliwki, zanim się dojrzały? Jakie będą śliwki, skoro dojrzeją? Jaki kolor miały śliwki, zanim się dojrzały? Jaki kolor dostaną śliwki, gdy się dojrzeją? Gdzie byłeś, zanim zacząłeś chodzić do szkoły? Czego się uczyć będziesz, gdy ze szkoły wystąpisz? Co zażywałeś, gdy byłeś chory? Kogoś widział dzisiaj, zanim do szkoły przyszedłeś? Jaki smak miały gruszki, zanim się dojrzały? Jaki smak mają gruszki, gdy się dojrzeją? Co robiły konie, gdy były w stajni? Co będą konie robiły, gdy je gospodarz do pługa zaprzęże? Co będą robiły dzieci, gdy przyjdą ze szkoły? Jakie są kartofle, gdy się ugotują? Dokąd poszedł strzelec, gdy wziął flintę na ramię? Dokąd idą ludzie, skoro wyjdą z kościoła? Czemu był nauczyciel, zanim został nauczycielem? Kogo naucza nauczyciel, gdy zo-

stanie nauczycielem? Czem był krawczyk, zanim został majstrem? Co robi krawiec, gdy zostanie majstrem? Czem był stolarz, zanim został majstrem? Co robi stolarz, gdy zostanie majstrem? Czem był czeladnik szewcki, zanim został czeladnikiem? Co robi czeladnik, gdy zostanie czeladnikiem? Co robią uczniowie, zanim idą do szkoły? Co robią uczniowie, skoro przyjdą do szkoły? Co robisz, zanim idziesz spać? Co robisz, skoro się położysz? Co robisz teraz? Co robiłeś przed godziną? Co będziesz robił w południe? Co będziesz robił w nocy? Co będziesz robił w niedzielę przed południem?

Kiedy jest owoc niedojrzały? Kiedy się owoc dojrzeje? Kiedy jesz obiad? śniadanie? podwieczorek? kolację? O której godzinie jadłeś wczoraj drugie śniadanie? O której godzinie będziesz jadł jutro podwieczorek? Gdzie jesteś teraz? Kiedy byłeś w kościele? Kiedy będziesz w mieście? Kiedy nie palą ludzie w piecu? Kiedy będą palili ludzie w piecu? Kiedy paliła tutaj w piecu? Kiedy będą drzewa i kwiaty kwitły? Kiedy był mróz? Kiedy nie widzisz gwiazd na niebie? Jakie były drzewa, zanim liście dostały?

Z ilu godzin składa się dzień? Co się dzieje we dnie? Co się dzieje w nocy? Które są pory roku? Kiedy wschodzi teraz słońce? kiedy zachodzi? Kiedy jest jasno? kiedy ciemno? Kiedy świeci słońce? Kiedy przyświecają księżyc i gwiazdy? O której godzinie jest południe? północ? Co robisz w szkole od rana? O której godzinie wstajesz? Kładziesz się spać? Co robisz, gdy się umyjesz? Co robisz, zanim jesz śniadanie? Kiedy się rozpoczyna nauka w szkole? Jak długo trwa nauka przedpołudniowa? popołudniowa? Dokąd idą dzieci po nauce? O której godzinie zaczyna się teraz dzień? wieczór? Co widzisz wieczorem na niebie?

Co jadłeś wczoraj na śniadanie? na obiad? na kolację? na podwieczorek?

Ile godzin trwa teraz noc? dzień? Komu nie wolno spać w nocy? Co robi stróż, gdy zobaczy w nocy ogień? Co następuje po nocy? po dniu? Jak się dzień dzisiejszy nazywa? Jak się nazywał dzień wczorajszy? dzień onegdajszy? Jak się będzie nazywał dzień jutrzejszy? dzień pojutrzejszy? Jaki dzień będzie od dziś za tydzień? od jutra za tydzień? Jaki dzień był przed tygodniem?

Którego jest dzisiaj? Którego było wczoraj? onegdaj? Którego będzie jutro? pojutrze? Którego było zeszłej niedzieli? Którego będzie przyszłej niedzieli? W którym miesiącu jest Nowy rok? Boże narodzenie? Wielkanoc? Zielone świątki? Jakie uroczyste święta zachodzą w lutym? w marcu? w czerwcu? w sierpniu? we wrześniu? w listopadzie? w grudniu? W którym miesiącu koszą ludzie łąki? W których miesiącach pada deszcz często? śniegi panują największe upały? jest największe zimno? dojrzewają owoce? Ile jest pór roku? Jak się one nazywają? Kiedy się zaczyna wiosna? kiedy się kończy? Po ile miesięcy trwa każda pora roku? Co się dzieje na wiosnę? Kiedy się zaczyna i kończy lato? jesień? zima? Ile miesięcy trwa lato? jesień? zima? Ile dni trwa tydzień? miesiąc? kwartał? rok? W których miesiącach grzmi najczęściej? najrzadziej? W których miesiącach sieje rolnik oziminę? jarzynę? W których miesiącach sadzą ludzie kartofle? W której porze roku kopią ludzie kartofle? Kiedy dojrzewają zboża i owoce? Kiedy strzygą owce? Kiedy przylatują do nas bociany i słowiki? kiedy odlatują? Kiedy jest najwięcej chrabąszczy? Kiedy polują strzelcy na zwierzynę? Kiedy jest najwięcej mgły? szronu? Kiedy zamarza woda? Kiedy opada liść z drzewa? Kiedy jest najwięcej owocu? orzechów? ogórków? winogron? Kiedy śpiewają słowiki? kwitną fijołki? Kiedy latają nietoperze, sowy i chrabąszcze?

ZADANIE XXXV.

Użycie formy biernej. Imiesłów odmienn czasu przeszłego.

Ponieważ formie biernej odpowiadająca czynność zupełnie przy uzmysłowieniu tak się przedstawia, jak wypowiedziane we formie czynnej działanie, przeto podaje się tu forma bierna, jako synonim—równe mający znaczenie ze znanymi już uczniowi orzeczeniami. Przy wpajaniu formy biernej baczyć trzeba na to, aby w odpowiedniem użytej była znaczeniu, iżby przy zamienianiu formy *biernej* na *czynną* uczeń błędnych pojęć w zdanie nie wprowadzał. Nierzadko się bowiem wydarza, że głuchoniemy bezmyślnie przekręca pojęcia, np. *Chłopiec bije psa.*—*Chłopiec bity jest przez psa* zamiast *Pies jest bity przez chłopca.*

Rozwinięcie pojęć *być czynnym*—*być biernym* niechybnie dopomogą uczniowi do jaśniejszego wyobrażenia o nowej formie w znaczeniu właściwem, np. *Chłopiec bije psa.*—*Pies jest bity przez chłopca.* W powyższem zdaniu niechaj uczeń oznaczy: *Kto jest czynnym?*—*Kto jest biernym?* Szereg przykładów podobnych w różnych czasach podanych uczniowi dopełni reszty.

Co do użycia imiesłowu czasu przeszłego w bezpośrednim stosunku do podmiotu, to postępowanie przy uzmysławianiu zupełnie jest to samo, jak przy bliższem określeniu podmiotu przez przymiotnik. Imiesłów ten zresztą znany już jest uczniowi w znaczeniu przymiotnika z nauki pogładowej.

Co do odmiany formy biernej przez wszystkie czasy i tryby, to opiera ona się zupełnie na podanym w Zadaniu IV szemacie.

Następujące zdania popraw i zamień na główne czasy formy czynnej i biernej w liczbie pojedynczej i mnogiej.

1. Chłopiec bić pies. (Chłopiec bije psa. — Pies jest bity od chłopca. Chłopiec był bity od chłopca. Chłopiec będzie bił psa. — Pies będzie bity od chłopca).
2. Ciesła budować dom.
3. Stolarz robić różne sprzęty.
4. Malarz malować obraz.
5. Murarz murować budynek.
7. Ogrodnik sadzić drzewka.
7. Kucharka przyrządzać potrawa.
8. Praczka prać bielizna.
9. Szwaczka szyć żeńska odzież.
10. Parobek kosić łąka.
11. Kobieta grabić siano.
12. Chłop młócić zboże.
13. Cyrulik golić pan.
14. Nauczyciel chwalić uczeń.
15. Ojciec ukarać psotny syn.
16. Matka czesać małe dziecię.
17. Nauczyciel łajać opieszały uczeń.
18. Drukarz drukować książka.
19. Introligator oprawiać książki.
20. Policyjant chwytac zbrodniarz.
21. Chory leczyć lekarz.
22. Narzędzia muzyczne robić instrumentarz.
23. Chłopiec pisać list . . rodzice.
24. Kucharka pomywać sprzęty kuchenne.
25. Służąca uprzątać pokój.
26. Matka karmić głodne dziecię.
27. Kobieta doić krowa.
28. Kościelny zapalać świeca.
29. Rzeźnik bić na rzeź bydło karmne.
30. Chłopiec strugać i jeść jabłko.
31. Zwierzchność karać zły człowiek.
32. Syn przeproszać rodzice.
33. Uczeń pozdrawiać nauczyciel.
34. Owczarek paść owce . . . pole.
35. Młynarz mleć zboże . . . młyn.
36. Kowal kuć rozpalone żelazo.
37. Szewc sporządzać podarte obuwie.
38. Rębacz rąbać drzewo.
39. Kominiarz wymiatać sadze.
40. Kot chwytac mysz i szczur.
41. Pług ciągnąć woły albo konie.
42. Rolnik orać i obsiewać pole.
43. Pończocha robić dziewczę.
44. Krawiec szyć i sporządzać odzież.
45. Ciężko naładowany wóz ciągnąć konie.
46. Ksiądz chrzcic małe dzieci.
47. Zegarmistrz robi i naporzadzać zegar.
48. Nauczyciel nauczać

uczeń. 49. Jubiler wyrabiać . . złoto i srebro różne drogie rzeczy. 50. Pszczoły zbierać miód . . kwiaty.

Czem bywa rola orana? zboże młócone? łąka koszona? siano zgrabiane? zasiane zboże zawłócone? chleb krajany? bielizna prasowana? dziura wierecona? żelazo piłowane? drzewo rąbane? list pieczętowany? ryby chwywane? pióro temperowane? konie poganiane? włosy czesane? chleb smarowany? kury karmione? kartofle kopane? woda czerpana? odzież czyszczona?

W czym bywają potrawy gotowane? napoje przechowywane? okrasa smażona? herbata sporządzana? chleb pieczony? masło robione? pióro maczane? W co bywa wino i piwo zlewane? atrament nalewany? zboże sypane.

Na czym bywa kałamarz stawiany? żelazo kute? zwierciadło i obrazy zawieszane? kawa i herbata obnoszona?

Z czego bywają podkowy robione? odzież szyta? sznurki i liny kręcone? budynki stawiane? naczynia robione? świece lane? piwo warzone? wódka palona? pieniądze bite?

Co bywa z żelaza robione? z drzewa? z ołowiu? z płótna? z łoju i wosku? z sukna? z popiołu i łoju?

Zkąd sprowadzane bywa drzewo? rzeczy kopalne wydobywane?

(Zamień powyższą formę pytającą na przeczącą!)

ZADANIE XXXVI.

Czynności w następstwie po sobie.

Wzór do opisu dziennego.

O której godzinie wstałeś? Kto cię budził? Co robiłeś najprzód? następnie? potem? O której godzinie jadłeś śniadanie? Z czego składało się twoje śniadanie? Co zrobiłeś

wprzód, zanim jadłeś? Co zrobiłeś po śniadaniu? Co robili inni współuczniowie? O której godzinie wyszedłeś z domu do szkoły? Co widziałeś po drodze? Kogo spotkałeś? Pozdrowiałeś po drodze znajomych ci ludzi? Kto był już w szkole, gdy przyszedłeś? Był już pan nauczyciel w szkole? O której godzinie przyszedł pan nauczyciel do klasy? Którzy uczniowie zapóźno przyszedli do klasy? Co mówiłeś, skoro pan nauczyciel wszedł do klasy? O której godzinie rozpoczęła się nauka? Coście zrobili zanim się nauka rozpoczęła? Co się działo potem w klasie? Jak długo byłeś w klasie? Co robiłeś w pierwszej godzinie? Kto cię uczył? Co robili inni uczniowie? Kto ich nauczał? Co robiłeś w drugiej godzinie? Co robi drugi, trzeci oddział? Co robiliście w trzeciej godzinie? Co miał drugi, trzeci oddział? Co mieliście w czwartej godzinie? Co robił drugi, trzeci oddział? Co robiłeś potem? Co robili jedni uczniowie? inni uczniowie? Co robiłeś w południe?

Czy byłeś wczoraj po południu w szkole? O której godzinie rozpoczęła się po południowa nauka? O której godzinie skończyła się po południowa nauka? Ile godzin trwała nauka popołudniu? Kto was nauczał po południu? Jaki przedmiot naukowy mieliście w pierwszej godzinie? w drugiej godzinie? Co robiłeś po szkole? potem? Ile godzin byłeś wczoraj w szkole? Co robiłeś wczoraj po podwieczorku? Czego się uczyłeś? Co potem robiłeś? następnie? potem? O której godzinie jadłeś kolację? Z czego się składa twoja kolacja? Czy sam tylko jadłeś? Smakowała ci twoja kolacja? Co robiłeś po kolacji? Co robili drudzy? O której godzinie poszedłeś spać? Co zrobiłeś, zanim się spać położyłeś? Zmówiłeś na bożnie twój pacierz? Czy zasnąłeś zaraz, skoro się położyłeś? Przebudziłeś się w nocy? Przebudził cię kto? Czy spałeś spokojnie? Czy ci się co śniło? Jaki sen miałeś? O której godzinie wstałeś dzisiaj?

ZADANIE XXXVIIa.

Użycie spójnika oświadczonego: *że — iż*.

Przy słowach działanie zewnętrznych i wewnętrznych zmysłów wyrażających.

Uzmysłowienie i wyjaśnienie powyższego spójnika dzieje się za pomocą licznych przykładów i ćwiczeń, zwłaszcza z użyciem słów działanie zewnętrznych i wewnętrznych zmysłów wyrażających.

Takimi słowami są np. *widzieć, czuć, słyszeć, smakować, poznawać, spostrzegać, mówić, twierdzić, zapewniać, przy sięgać, obiecać, przyrzekać, donosić, oznajmić, oświadczyć, ogłosić, opowiadać, objaśniać, pouczać, odpowiadać, rozeznawać, wiedzieć, zapomnieć, wierzyć, domyślać się, przypominać sobie, obiecać, obwiniać, posądzić, oskarżyć, skarżyć się, cieszyć się, gniewać się, spodziewać się, dziwić się, być przyczyną, mieć winę, robić sobie wyrzuty, robić komu wyrzut, zdawać się, wymyślić sobie, wyznaczyć, przyznaczyć się, zaprzeczać i t. d.*

Znaczenie słów powyższych najlepiej uczeń pozna przez zastosowanie ich w licznych przykładach, np.

Widzę, ty jesteś zdrow — Widzę, że jesteś zdrow.

Widzisz, jestem zdrow — Widzisz, że jestem zdrow.

Przy oznaczeniu *przyczyny* jaką poprzedzające zdanie wyraża, np.

Cieszę się, że jesteś zdrow — Cieszę się z twego zdrowia.

Martwię się, że chory jesteś — Choroba twoja martwi mnie.

Dalej przy oznaczeniu *skutku* wyrażonej w zdaniu poprzedzającym przyczyny, np.

Lenistwo twoje sprawia, że jesteś ubogim — Ubóstwo twoje jest skutkiem lenistwa twojego i t. d.

Ażeby przekonać się, czy uczeń jasne powziął wyobrażenie, trzeba mu liczne przedłożyć wzory i przykłady, np.

Chory użala się na swe cierpienia. Bogacz chełpi się ze swego mienia. Każdy człowiek cieszy się zdrowiem swoim. Kłamca wstydzi się swych wybiegów. Smutek sprawia żal i boleść i t. d.

Jeżeli uczeń powyższe zdania dobrze zrozumiał, to też zapomocą spójnika rzeczzonego że — iż rozwiązać je potrafi, np.

Chory użala się, że cierpi. Bogacz chełpi się, że się ma dobrze. Każdy człowiek cieszy się, że jest zdrow i t. d.

Jak spójnika tego w wielu innych jeszcze używać razach, powinien nauczyciel szczególnie przy analitycznym czytaniu, za każdą nadarzoną sposobnością, przez odpowiednie wyjaśniać przykłady.

Widzę książkę } Widzę, że książka leży — Widzę leżącą
Książka leży } książkę.

Widzę:

stół stoi; obrazy wiszą; dzieci uczą się; nauczyciel naucza; słońce świeci we dnie; księżyc i gwiazdy przyświecają w nocy; żołnierz stoi na straży; na dworze piękna jest pogoda; woda jest czysta; szyba jest przezroczysta; niebo jest błękitne; obłok jest ciemny; wieża kościelna jest wysoka.

Słyszeć:

zegar bije; pies szczeka; kot miauczy; mysz piszczy; kura gdaćce; kogut pieje; koza beczy; wół ryczy; świnia kwiczy; koń rży; nauczyciel mówi; organista śpiewa; muzykant gra; słowik śpiewa; wóz turkocze; wiatr huczy; liść szeleści.

Czuć:

piec jest zimą ciepły; lód ziębi; wiatr wieje; ogień grzeje; głowa boli; rana dolega; woda chłodzi; ciasto jest mękkie; żelazo jest twarde; szkło jest gładkie; ściana jest chropowa.

ta; kara cielesna boli; pochwała nauczyciela sprawia radość
nagana zasmuca; karmelek rozpuszcza się w ustach; komar
klóje; ciało świerzbi; ból dokucza; wełna jest miękka; aksa-
mit jest gładki; suknia jest sucha.

Poznawać węchem:

róża miły ma zapach; ser stary niemiły ma zapach; ocet jest
kwaśny; okowita jest tęga; woda niema zapachu.

Rozróżniać smakiem:

śliwka jest słodka; jabłko jest kwaśne; wino jest wytrawne;
woda niema smaku; lekarstwo jest gorzkie; mleko jest sma-
czne; stare masło czuć nieprzyjemnie; ciastko jest mdłe; pro-
szek na womity jest przykry; czekolada jest słodka.

Wiedzieć:

latem jest upał; zimą panują wielkie mrozy; w nocy jest
czasem bardzo ciemno; we dnie nie trzeba świecy; wieczo-
rem zapalają ludzie światło w pokoju; muszę się uczyć;
wkrótce opuszczę szkołę; muszę się nauczyć rzemiosła; po-
winiem być pracowity, porządny i pobożny; kiedyś umrę;
dobrzy, pobożni ludzie pójdą do nieba; źli grzeszni ludzie
pójdą do piekła; po nocy następuje dzień, a po dniu noc;
nauczyciel gniewa się na leniwego ucznia; zbrodniarzy za-
myka zwierzchność do więzienia; drzewo niknie w ogniu;
okowita się pali jasno; upajające trunki szkodzą zdrowiu;
nie wolno czynić źle; trzeba zachować przykazania BOGA;
kradzież jest wielkim grzechem: powiniem rodziców, nau-
czycieli i przełożonych szanować; trzeba kochać BOGA
nadewszystko; trzeba kochać bliźniego jak samego siebie;
BÓG stworzył świat; BÓG daje ludziom i zwierzętom ży-
cie; ryby nie mogą żyć bez wody; drzewa będą na wiosnę
kwitły; ludzie zbierają owoce latem i w jesieni; ludzie i zwie-
rzęta nie mogą żyć bez pokarmu i pożywienia.

Poznawać wzrokiem:

na niebie jest niezliczona moc gwiazd; w boru rośnie wiele

drzew dzikich; w ogrodzie chodują ludzie drzewa i krzewy owocowe; wiele wozów przyjeżdża w dzień targowy do miasta; wskazówki zegarowe pokazują godziny; na dworze lata niezliczona moc ptaków i owadów.

Pojmować rozumem:

nauka jest potrzebna człowiekowi; próżniactwo jest wielką hańbą; Pan BOG rządzi całym światem; BÓG karze złe; BÓG wynagradza dobre; niewolno mi nic złego czynić; powinienem względem dobroczyńców mych być wdzięcznym; powinienem kochać bliźnich moich.

Każdy wie, . . Pan BÓG stworzył świat cały. Dzieci wiedzą, . . one powinny rodzicom być uległe. Każdy uczeń wie, . . on powinien być w szkole uważnym i skromnym. Przypominam sobie, . . miałem febrę i zażywałem lekarstwa. Nieprzypominam sobie . . byłem niemowlęciem. Cieszę się, . . umiem pisać. Dziecko cieszy się, . . ono dostało na gwiazdkę piękne podarunki. Nauczyciel cieszy się, . . uczeń uczy się dobrze. Rodzice smucą się, . . syn jest opieszwały i nieposłuszny. Leniwy uczeń gniewa się, . . on dostał od nauczyciela naganę. Dobry, pilny uczeń raduje się, . . nauczyciel go chwali i kocha. Cieszę się, . . moi rodzice są zdrowi. Ojciec dowiedział się od nauczyciela, . . syn jego jest zawsze pilny. Nauczyciel przekonał się, . . uczniowie pracowali w domu pilnie. Chłopiec opowiada, . . ubogi stoi za drzwiami. Nie mogę dosłyszeć, . . ktoś puka do drzwi. Rodzice spodziewają się, . . oni będą ze swych dzieci pociechę mieli. Spodziewam się, . . dostanę list wkrótce z poczty. Mam nadzieję, . . po śmierci dostanę się do nieba. Nauczyciel ma nadzieję, . . leniwy uczeń poprawi się. Wielu ludzi myśli, . . wieloryb jest rybą. Wiem z pewnością, . . wieloryb jest zwierzęciem ssącym. Wielu pogan myśli, 1. słońce jest BOGIEM. Wiemy, . . słońce nie jest BOGIEM, ecz stworzeniem BOGA. Każdy Chrześcijanin wierzy, . .

dusza jego jest nieśmiertelna. Nauczyciel opowiada uczniom, woda w morzu jest słona, gorzka i do picia niezdatna. Spostrzegamy czasem, . . . niebo zaczerwienia się. Widziałem dawniej, . . . pożar był w mieście. Latem spostrzegamy, . . . błyska się i grzmi. Ludzie opowiadają, . . . niekiedy grzmi zimą. Złodziej nigdy się przyznać nie chce, . . . on coś ukradł. Chłopiec zaprzecza, . . . słońce świeci w nocy. Chłopiec potwierdza, . . . księżyc i gwiazdy świecą w nocy. Ludzie domyślają się . . . zboże będzie tanie i . . . piekarze większy chleb piec będą. Nauczyciel smuci się, . . . on ma w klasie kłamliwego ucznia. Syn cieszy się, . . . ojciec kupił mu nowy surdut. Ludzie dziwią się, . . . latem pada śnieg. Dzieci śmieją się, . . . mała stroi figle. Uczeń wstydzi się, . . . on nie umie pięknie pisać. Dzieci smucą się, . . . rodziców spotkało nieszczęście. Rodzice kłopotą się, . . . dzieci niechcą się brać do pracy. Niektórzy ludzie chępią się, . . . oni umieją i rozumieją wszystko. Nauczyciel mówi o uczniu, . . . on się uczy dobrze. Ojciec opowiada o córce, . . . ona jest skrętna i pracowita. Mówią o tobie, . . . ty rad się bawisz a mało się uczysz. Zdaje się, . . . zboże obrodzi się w tym roku obficie. Pismo święte opowiada nam, . . . Adam i Ewa żyli w raju. Wiemy z pisma świętego, . . . Adam i Ewa zjedli owoc z zakazanego drzewa. Wiemy, . . . pierwsi nasi rodzice stali się BOGU nieposłusznymi. Pismo święte głosi, . . . JEZUS czynił wielkie cuda. Ganiają niektóre dzieci, . . . one są nieumiarkowane w jedzeniu. Mówimy o JEZUSIE, . . . ON jest naszym zbawicielem. Rodzice pochwalili syna, . . . on napisał pięknie wypracowanie. JEZUS nauczał nas, . . . zli ludzie nie wejdą do królestwa niebieskiego. Niektórzy ludzie twierdzą, . . . słońce obraca się około ziemi. Nauczenni jesteśmy od nauczyciela, . . . ziemia obraca się około słońca a księżyc koło ziemi. Pewien chłopiec opowiadał, . . . widziałem w zimie bociany i jaskółki. Drugi chłopiec nie wie-

rzy, . . w zimie są bociany i jaskółki; on mówi, . . chłopiec kłamie. Myśliwy mówi, . . byłem na polowania i ubiłem zająca i kilka kuropatw. Uczeń opowiada, . . wstałem dzisiaj o godzinie czwartej rano. Pewien pan ogłosił w gazetach, . . zgubiłem trzos mój ze 100 talarami;— rzetelny znalazca dostanie 10 talarów należnego. Pan N. mówi, . . widział w Poznaniu Arcybiskupa. Uczeń opowiada, . . moje imieniny są dnia . . . Pan B. mówi, . . urodziłem się dnia 3-go lutego 1827 roku. Uczeń mówi do nauczyciela, . . . zrobiłem moje zadanie. Chłopiec przyznaje się, . . . jestem swarliwy i niezgodny. Niejeden uczeń nie chce się przyznać, . . on jest leniwy. Poznają, . . moi rodzice i nauczyciele są moimi największymi dobroczyńcami. Niektóre dzieci nie mogą pojąć, : . nauka jest pożyteczna. Niejeden chłopiec stale zaprzecza, . . on nic złego nie robił. Niejeden opieszwały uczeń zapóźno sobie przypomni, . . on nie wykończył swych prac szkolnych. Chłopiec mówi, . . wiem przy której ulicy jest poczta. Chłopiec mówi, . . widziałem już niedźwiedzia. Chory mówi, . . nie mogłem dziś spać w nocy. Nauczyciel cieszy się, . . uczeń prawdę mówi. Chłopiec mówi, . . kupiłem sobie za grosz szyfer. Schorzały narzeka, . . jestem bardzo słaby. Lekarz zaleca, . . chory ma zażyć proszek na wymioty. Nauczyciel zaleca, . . uczniowie mają mieć swoje książki w porządku. Ubogi żali się, . . nie ma co jeść i czem się przyodziać cierpi wielki niedostatek. Chłopiec zaprzecza, . . nie sprzeciwiłem się drugiemu chłopcu i nie kłóciłem się z nim. Niejeden uczeń przechwala się, . . umiem bardzo dobrze rachować. Chłopiec przypomniał sobie, . . nie skończył jeszcze swej pracy.

ZADANIE XXXVIII.

Spójnik pytanie lub wątpliwość wyrażający: *czy*.

Spójnika *czy* używa się przy *pytaniach* lub wypowiedzeniu jakiejś *wątpliwości* i *niepewności*. Na samym wstępie wyjaśnia spójnik ten w połączeniu ze słowem: *pytać* przy czym uczeń nauczyć się *ma*, zamieniać *pytania wprost* na *okoliczne* (niewprost) pytania, np.

Nauczyciel pyta się ucznia: Umiesz twoje zadanie? —
Nauczyciel pyta się ucznia: *czy* umie swoje zadanie. Ojciec pytał syna: Jesteś zdrow? — Ojciec zapytał syna, *czy* jesteś zdrow i t. d.

W ogólności te same reguły prawie zastosować się dają przy użyciu spójnika tego, jakie u spójnika *że—iż* zachodziły. Poniżej wymienione zastawienia niechaj uczeń w stosowne łączy zdania z użyciem spójnika *czy*, i to w liczbie pojedynczej i mnogiej, np.

Nie wiem, *czy* ojciec mój jest zdrow. Nie wiemy *czy* ojcowie nasi są zdrowi. Nie wiem, *czy* doczekam jutra. Nie wiemy, *czy* doczekamy jutra i t. d.

Nie wiem, . . mój wuj jest zdrow; . . jutro będę żył; . . jutro będzie piękna pogoda; . . na przyszły rok będzie wiele owoc; . . moi rodzice kupią mi nową odzież; . . jutro wstanę zdrowo; . . dostanę gwiazdkę od rodziców; . . doczekam się sędziwego wieku; . . będę sobie mógł kiedyś kupić zegarek; . . będę kiedyś potrzebował okularów; . . będę kiedyś w Paryżu; . . będę dobrym majstrem.

Pojmować wzrokiem:

atrament jest czarny albo blady; . . woda jest czysta albo mętna; . . lampa pali się ciemno albo jasno; . . naczynie jest czyste albo brudne; . . na dworze pogoda lub słota.

Poznawać słuchem:

muzykant gra piosnkę albo taniec; . . słowik śpiewa lub sko-

wronek; . . kogut pieje lub kura kwocze; . . żołnierz strzela z armaty lub z karabina; . . ksiądz prawi kazanie głośno lub niegłośno; . . wiatr świszczy mocno; lub słabo; . . zegar bije godziny lub nie.

Rozróżniać czuciem:

piec jest ciepły albo zimny; . . deska jest wygładzona lub chropowata; . . woda jest zimna, letnia albo gorąca.

Rozpoznać smakiem:

lekarstwo jest przykre lub łagodne; . . potrawa jest słona lub niedosolona; . . jabłko jest kwaśne lub słodkawe; . . pączek jest świeży lub stary; . . masło jest świeże lub stare; . . owoc jest dojrzały lub niedojrzały.

Rozeznać węchem:

ziola mają zapach miły lub niemiły; . . mięso jest świeże lub stare; . . ocet jest tęgi lub słaby.

Nauczyciel pyta się, . . jest twój ojciec w domu? Podróżny pyta się; . . jest w tej wsi gospoda? Matka pytała się córki, . . nie boli cię głowa? Nauczyciel pytał zię ucznia, . . chcesz być stolarzem? Syn pyta się ojca, . . mogę bawić się w ogrodzie? Nauczyciel pytał się uczniów, . . będziecie zawsze pilni? Uczeń prosił nauczyciela, . . mogę wyjść na dwór? Dzieci pytały się rodziców, . . wolno nam się bawić? Córka pytała się matki, . . wolno mi iść na przechadzkę? Służąca prosiła panią, . . mogę iść do kościoła? Parobek pytał się gospodarza, . . mogę jechać do boru po drzewo? Dziecko pytało się rodziców, . . mogę sobie kupić owocu? Matka pytała się dziecka, . . kochasz mnie?— Lekarz pytał się chorego chłopca, . . masz obłożony język? Żandarm pytał się złodzieja, . . ukradłeś konia? Oficer pytał się żołnierza, . . wyczyszczyłś twą broń? Ojciec pyta się syna, . . byłeś podczas nauki uważnym? Lekarz pyta się chorego, . . spałeś pan w nocy spokojnie? Podróżny pyta się pasterza, . . daleko jeszcze do najbliższego miasta? Go-

ścinnny pyta się podróżnego, . . . zanocujesz pan dzisiaj u mnie?
Nauczyciel pyta się ucznia, . . . uczyłeś się pilnie w domu?
Gospodarz pyta się parobka, . . . napiłeś już konie? Nau-
czyciel pyta się uczniów, . . . kto z was potrafi jeździć na
łyżwach?

Kucharka kosztuje, . . . jest potrawa doprawiona lub nie?
Widzę, . . . książka leży na stole lub na stolku. Nie wiem,
. . . mój ojciec jest zdrow lub chory. Nauczyciel nie wie, . . .
uczeń wygotował swoje zadania lub nie. Dziecię nie może
rozdzielić, . . . goździk jest piękniejszy, niż róża. Dzieci
wątpią, . . . wolno im się bawić lub nie. Rolnik powątpie-
wa, . . . będzie jutro piękna pogoda lub słotne powietrze.—
Rozpoznaję, . . . rzecz jakaś jest kosztowna lub tania. Mogę
się przekonać, . . . kwiat ma miły zapach lub niemiły. Po-
trafię rozróżnić, . . . jabłko jest więcej kwaśne niż gruszka.

ZADANIE XXXVIII.

Przyczyna i skutek.

Użycie spójników przyczynowych i wnioskujących: *po-
nieważ, bo, albowiem, gdyż, więc, przeto, dla tego, te-
dy, zatem, ztąd.*

Jak każdy inny stosunek pojedynczych rzeczy między
sobą, tak i niniejszy przyczynowy pojął uczeń przez dotych-
czasową naukę, a to tym dokładniej, że i surowy, bez za-
dnego wykształcenia głuchoniemy bardzo trafnie w duszy
swej rozoznaje *przyczynę i skutek;—powód i działanie*. Często
bowiem braniem się swem najoczywiściej pokazuje, że w
danym razie najtrafniejszy wywieść sobie potrafi wniosek.
I tak np. zaparłby on się nieraz popełnionego błędu, gdy

by z przykładów dawniejszych nie wywnioskował sobie, że go za to kara spotkać może.

Przez stopniową naukę pojęcia te nietylko w duszy jego jaśniej rozkrzewiać się mają, ale zarazem podany być ma mu wyraz na oznaczenie swych myśli w powyższem rozumieniu.

Aby zbudzić w głuchoniemym samowiedzę tych pojęć umysłowych, przytaczać mu należy takie przykłady, na których tym łatwiej uzmysłwić sobie potrafi związek naturalny dwóch rzeczy, działań, czynności i t. p. w stosunku do ich skutku. Przy wytłumaczeniu mu *przyczyny i skutku* wystawia mu się przed oczy znane mu rzeczy, czynności, działania, wydarzenia i t. p. z których jedne naturalnem są następstwem drugich jak np.

Ogień i ciepło; deszcz i błoto; krnąbrność i kara; zaziębienie i choroba; nieostrożność i nieszczęście; rozrzutność i ubóstwo; oszczędność i bogactwo; lenistwo i niewiedza; złe sumienie i strach; choroba i stękanie i t. d.

Bez zapuszczania się w logiczny podział wniosków zniewała się ucznia, aby sobie sam takowe pod przewodnictwem nauczyciela wywodził. I tak np. kazawszy mu wyjrzeć oknem na ulicę, zapyta go się:

Jak jest na ulicy.

Przypuściwszy, że uczeń odpowie: *Na ulicy jest mokro* pyta go się dalej: *Zkąd to wiesz o tem.* Na to niechybnie lub po pewnym namyśle odpowie: *Bo deszcz padał.* Następnie każe sobie nauczyciel porządek rzeczy tych, działań lub wydarzeń ustnie i piśmienne oznaczyć, np.

Deszcz padał; — na ulicy jest mokro.

Deszcz pada; — na ulicy będzie mokro.

Deszcz jest pierwszym czynem (przyczyną); mokrość jest drugim czynem (skutkiem czyli następstwem).

Deszcz *czyni* czyli *sprawia* mokrość. Deszcz jest *przyczyną* mokrości.

Mokrość następuje po deszczu. Mokrość jest *następstwem* czyli *skutkiem* deszczu.

W powyższy sposób *unaoczniać* można *przyczynę* i *skutek* na wielu innych przykładach np.

1 czyn — przyczyna	2 czyn — skutek	1 czyn — przyczyna	2 czyn — skutek
a, ogień	ciepło	g, być nieumiarkowanym	zachorować
b, kłamstwo	wstyd	h, jeść	nasycić się
c, kradzież	kara	i, być nieostrożnym	upaść
d, nieostrożność	nieszczęście	k, wiele wina	upić się
e, pracowitość	dobrobyt	l, starzeć się	słabnąć
f, marnotrawstwo	ubóstwo	m, pożar	przestrach

i tak dalej.

Te i tym podobne przykłady wielostronnie przejść należy z uczniem w praktycznym zastosowaniu.

Ponieważ przyczyna różną być może jak np: *moralna*, *logiczna* i t. p. przeto wyjaśnić należy najpierw takie działania, które w materalnym względzie bezpośrednio oczom dziecka się przedstawiają.

Bez przytoczenia odnośnych spójników zestawiać się mogą zdania w następującym porządku np.

ponieważ	przeto—dla tego.
Kucharka pomywa talerz	one będą czyste
Dziecko stłukło się	ono płacze
Uczeń był chory	on nie przyszedł do szkoły
Woda stoi przy ogniu	ona zagotuje się
Drzewo leży na ogniu	ono spali się
Drzewo leży w wodzie	ono zgnije
W piecu ogień się pali	w pokoju będzie ciepło
Błyska się i grzmi	będzie nawałnica.

i tak dalej.

Poniżej podane zestawienia niechaj uczeń łączy w odpowiednie zdania w liczbie pojedynczej i o ile się da mnogiej:

Mam zdrowe oczy } Ponieważ mam zdrowe oczy, przeto
Ja widzę } widzę.

Mam nos .. wącham. Mam nogi .. biegam. Nie mam skrzydeł .. nie mogę latać po powietrzu. Niewidomy nie ma wzroku .. on nie może rozróżniać kolorów. Głuchy nie ma słuchu .. on nie może dosłyszeć głosu. Ptaki mają skrzydła .. one latają po powietrzu. Gęsi mają nogi opatrzone błonkami .. one pływają po wodzie. Koty mają pazury .. one drapią. Psy mają ostre zęby .. one gryzą. — Woły mają rogi .. one bodą. Pszczoły mają kończate żądło .. one kłują. Gąsienica nie ma skrzydeł .. ona nie może wlatywać. Słońce ciepło grzeje .. śniegi tają i lód rozpuszcza się. Wielbłąd jest mocny .. on może udźwignąć wielkie ciężary. Chłop pił wiele wódki .. on tacza się. — Dziecko jadło niedojrzały owoc .. ono zachorowało. Ogień pali się w piecu .. w pokoju będzie ciepło. Woda stoi przy ogniu .. ona będzie się gotowała. Chłopiec czyści buty .. one będą się lśniły. Wosk leży na ciepłym miejscu .. on rozpuści się. Słońce wschodzi .. będzie jasno. Słońce zachodzi .. będzie ciemno. Pada deszcz .. na dworze będzie mokro. Słońce bystro świeci po deszczu .. ziemia osuszy się. Na dworze jest mroźno .. woda ścina się. Księżyc przyświeca .. w nocy jest jasno. Niebo jest zachmurzone .. słońca nie widać. Błyska się .. będzie grzmiało. Pracznia pierze .. bielizna będzie czysta. Na niebie są ciemne chmury .. słońce nie świeci. Zimno na dworze .. ludzie ubierają się ciepło. Chory czuje się być słabym .. kładzie się w łóżko. Żniwiarze są znużeni .. oni pragną wypocząć. Rola w ogrodzie jest sucha .. trzeba ją skropić. Latem są czasem wielkie upały .. żniwiarze zdejmują surdut. W po-

koju jest zbyt ciepło . . trzeba otworzyć okna. Pani jest miłosierna . . ona daje ubogiemu jałmużnę. Wielu ludzi nie chce pracować . . oni wolą żebrać. Mężczyzna jest napiły . . dzieci szydzą z niego. Uczeń jest opieszawy . . nauczyciel łaje go. Chłopiec stroi figle . . dzieci śmieją się. Dzieci są uprzejme i posłuszne . . rodzice cieszą się. Dziecko zobaczyło kominiarza . . ono kryje się. Chłopiec nie ochrania odzieży . . rodzice łają go. Dziecko jest krnąbrne . . matka karze je. Bóg ciśnie . . dostać można odcisków. Uczeń przychodzi często zapóźno do szkoły . . nauczyciel zawstydzają go.

Zwierzęta mają oczy . . co więc mogą robić? Pies nie ma skrzydeł . . czego nie może robić? Wróbel nie ma nóg z błonkami . . czego więc nie może robić? Kaczki mają nogi opatrzone błonkami . . co więc mogą robić? Niektóre ptaki mają zakrótkie skrzydła . . czego nie mogą robić? Ryby nie mają skrzydeł . . czego więc nie mogą robić? Światło pali się wieczorem w pokoju . . jest w pokoju ciemno? Rolnik jedzie z pługiem na pole . . co będzie robił? Rzeźnik kupił karmnego wieprza . . co z nim zrobi? Jastrząb schwycił gołębia . . co więc zrobi z nim? Parobek idzie z kosą na pole . . co będzie robił? Bydło idzie na pastwisko . . co będzie robiło? Podróżny jest znużony . . co zrobi? Rosliny powiędły od upału w ogrodzie . . co więc należy zrobić? Latem jest bardzo gorąco . . co robi wiele dzieci? W pokoju jest niekiedy bardzo parno . . co należy zrobić? Niektórym ludziom nie chce się pracować . . co wolą robić? Uczeń chce się czegoś nauczyć . . co robi więc? Chłopiec jest napiły . . jak idzie więc? Dzieci są niekiedy krnąbrne i opieszawe . . co należy z nimi zrobić? Niektórzy ludzie noszą żalobę . . czego nie wolno im robić? Chory czuje się być słabym . . co więc robi? Kot spostrzegł psa . . co robi więc? Matka jest chora . . jakie są więc dzieci? Małe dziecko zobaczyło

kominiarza . . co robi? Gęś ma nogi z błonkami i skrzydła . . co więc może robić? Jastrząb ma szpony, skrzydła i dziób . . co więc może robić? Kot ma ostre zęby i pazury . . co więc może robić? Zimą jest na dworze zimno . . co więc robią ludzie? Na wiosnę jest ciepło . . co się więc dzieje z drzewami? Latem są wielkie upały . . co się dzieje więc z owocem i zbożem? Pewien uczeń był bardzo pilny . . czy dostał nagane od nauczyciela? Pewien człowiek był bardzo ubogi . . czy mógł sobie sprawić nową odzież? Człowiek ma ręce i nogi . . co więc może robić? Pies nie ma ani rogów ani skrzydeł . . czego więc nie może robić? Węże nie mają ani nóg ani skrzydeł . . czego nie mogą więc robić? Człowiek ma ręce i nogi ale nie ma skrzydeł . . co więc może robić a czego nie może robić? Niektórzy ludzie mają dobry wzrok, ale nie mają słuchu . . co mogą robić, czego nie mogą robić? Niewidomy słyszy dobrze ale nie widzi . . jaki zmysł ma, jakiego zmysłu mu brakuje?

Czemu widzisz? wąż chasz? biegasz? nie lataasz? Czemu niewidomy nie widzi? Czemu głuchy nie słyszy? Czemu głuchoniemy nie mówi? Czemu mogą ptaki latać? Czemu kot drapie? Czemu taje śnieg na wiosnę? Czemu może kłuc pszczoła? Czemu nie latają myszy? Czemu nie może bósć świnia? Czemu ryje świnia? Czemu na dworze jest niekiedy błotno? Czemu zamarza woda zimą? Czemu nie marznie latem? Czemu jest czasem w nocy jasno? Czemu nie widać czasem słońca we dnie? Czemu może dzika kaczka latać i pływać? Czemu może bocian latać i po wodzie brodzić? Czemu możesz biegać a nie możesz latać? Czemu niewidomy nie widzi ale słyszy? Czemu dojrzewa zboże latem? Czemu się gniewają czasem rodzice na dzieci? Czemu rozpościerają ludzie na dworze parasole? Czemu nie noszą latem kożuchów? Czemu nie chodzą ludzie zimą w lekkiej odzieży? Czemu pijesz czasem wodę? Czemu posyła

chory po lekarza? Czemu chwali nauczyciel ucznia? Czemu płaczesz, gdy rodzice ukarzą? Czemu się bali pierwsi rodzice BOGA? Czemu Pan BÓG wydalil pierwszych rodziców z raju?

Kain był zazdrośny . . on zabił brata swego Abła. Ludzie popełniali wiele ciężkich grzechow . . Pan GÓG ukarał ich potopem. Ludzie nie mają częstokroć za co sobie kupić obuwia . . oni chodzą boso. Czemu chodzą ludzie często boso? Dziecko było nieporządne . . matka je wylała? Czemu wylała matka dziecie? Uczeń przychodzi często zapóźno do klasy . . nauczyciel napomina go. Czemu nauczyciel napomina ucznia? Zając zobaczył wyżła . . on ucieka. Czemu uciekł zając? Mysz spostrzegła kota . . ona uciekła do dziury. Czemu uciekła mysz do dziury? Chory czuje wiek ból . . on stęka i narzeka. Czemu narzeka i stęka chory? Dzieciom pozwolili rodzice bawić się . . one cieszą się. Czemu cieszą się dzieci? Pani nosi żałobę . . jej nie wolno używać żadnych zabaw. Dla czego niewolno jest pani używać zabaw? Pijanica tacza się . . dzieci się śmieją. Czemu szydzą dzieci z pijanicy? Uczeń chce się w szkole wiele rzeczy pożytecznych nauczyć . . uważny. Czemu jest zawsze uczeń w szkole uważny? Niektórzy ludzie są bezbożni . . oni nie podobają się BOGU. Czemu nie podobają się niektórzy ludzie BOGU? Robotnicy pilnie pracują . . oni pocą się. Czemu pocą się robotnicy. W piecu spaliło się wiele drzewa . . w pokoju będzie zagorąco. Czemu jest w pokoju bardzo ciepło? Żebrak lichy jest ubrany . . on trzęsie się od zimna. Czemu trzęsie się żebrak od zimna? Małe dzieci są niedoświadczone . . one żądają czasem szkodliwych rzeczy? Czemu napierają się dzieci szkodliwych rzeczy? Kucharka źle przyrządziła potrawy . . pani się gniewa. Czemu gniewa się pani. Ludzie grzeszą . . Pan BÓG się gniewa. Czemu się gniewa Pan BÓG? Dziewczę dostało od ro-

dziców nową suknię . . cieszy się. Dla czego cieszy się dziewczę? Żli ludzie niepoprawili się . . Pan BÓG ukarał ich potopem. Czemu ukarał BÓG złych ludzi potopem? Uczeń jest niedbały i opieszwały . . on niczego się nie nauczy. Czemu się uczeń niczego nie nauczy. Mężczyzna zgubił portmonetkę z pieniędzmi . . on bardzo się smuci Czemu mężczyzna jest bardzo zasmucony? Zwierzę jest głodne . . ono szuka pożywienia. Czemu szuka zwierzę pożywienia? Pies zobaczył pana swego . . on łąsi się. Czemu cieszy się pies? Rodziców spotkało nieszczęście . . dzieci smucą się bardzo. Czemu smucą się dzieci? Kot jest zdradliwy . . on drapie. Dla czego kot drapie? Dziecię jest niedoświadczone . . ono chwyta rączką za płomień. Czemu chwyta dziecię za płomień? Rozbójnicy przechowują się w boru . . podróżni boją się iść przez las. Dla czego podróżny boi się iść przez las. Koń czuje pragnienie . . on szuka wody. Czemu ogląda się koń za wodą? Koń niechce iść . . jeździec bije go batem. Czemu bije jeździec konia batem? Świeca pali się niejasno . . chłopiec ją objaśnia. Czemu trzeba objaśnić świecę? Atrament jest zagęsty . . nie dobrze się nim pisze? Czemu się atramentem źle pisze? W lampie braknie oleju . . ona gaśnie. Czemu gaśnie lampa. Igła złamała się . . szwaczka nie może szyć. Czemu nie może szyć szwaczka? Zegar nie jest naciągniony . . on stoi. Czemu stoi zegar.

ZADANIE XXXIX.

Użycie spójników celowych: *aby—ażeby—żeby—iżby*.

Już w Zadaniu xxxiii przy tworzeniu zdań z rzeczownikami słownymi nauczył się uczeń spójników powyższych

używać. Obecnie nauczyć się ma, jak spójnika tego i w innych jeszcze razach w zastosowaniu użyć można. Zarazem rozpoznawać się ma uczyć, że przy wypowiedzeniu *zamiaru* lub bez z podaniem *środka* użyć się rzeczownika *cel* oznaczającego albo *słowa* lub też spójnika określającego: *aby*, *żeby*, *ażęby*, np.

Czego życzysz choremu? Choremu życzę zdrowia—Choremu życzę, ażęby wyzdrowiał.

W jakim celu (czemu?) zażywa chory lekarstwo? Cemu (w jakim zamiarze) polewa ogrodnik kwiaty? Czego życzą rodzice swojemu dziecku? Dla czego (w jakim celu) karze nauczyciel złego ucznia? i t. d.

Przy tej sposobności podają się uczniowi w zastosowaniu czasowniki, po których spójnika *aby*—*ażęby* używać się zwykło, np.

Chcieć, żądać życzyć sobie, domagać się, prosić, rozkazywać, zakazywać, napominać, przypominać, ostrzegać, pozwolić, obawiać się, lękać się, być godnym, zasłużyć i t. d.

Następujące zadania w pytaniach, które uczeń w zdanie odnośne ma łączyć dopełnią reszty:

Czego potrzebuje uczeń, aby pisać? Czego potrzeba, aby chleba ukrajać? potrawy gotować? jeść zupę z talerza? krajać mięso na talerzu? nakryć stół? smażyć okrasę? nanieść ogień? zmasać tablicę? polinijować kajet? zatemperować pióro? szyć? heblować? wyprać bieliznę? prasować? usieść? pieczętować? malować? przejrzeć się? umyć się? wyczesać się? zamieść pokój? wyczyścić odzież? zrobić masło? przecedzić mleko? utłuc pieprzu? utrzeć chrzanu? umleć kawy? upalić kawy? zemleć zboże? upiec chleb? wybudować dom? jeździć po lodzie? dostać się na górę lub do sklepu? okrasić potrawy? zorać pole? zawlec zboże? obradlić kartofle na polu? skopać zagon? zgrabić siano? skosić łąkę? rozrzucić

mierzwę? wymłócić zboże? zwiać zboże? zmierzyć zboże?
zważyć towary? jechać wozem? przewieść się przez wodę?
polować na zwierzynę? upiłować żelaza? przybić deskę?
zamknąć drzwi? ugasić ogień? prząść nici? ułowić ryb?

Czego potrzebujesz, aby widzieć? słyszeć? pracować?
Co należy zrobić, aby było w pokoju ciepło? na wieczór ja-
sno? Czego potrzebują rośliny, aby rosły? zwierzęta, aby
żyły? Czego potrzebuje szewc, aby zrobić obuwie? piekarz,
aby chleb upiec? stolarz, aby szafę zrobić? kowal, aby
ukuć podkowę? malarz, aby wymalował pokój? chory, aby
wyzdrowiał? garncarz, aby zrobić garnek? murarz, aby
murować? cieśla, aby belkę obrobić? krawiec, aby sur-
dut uszyć?

Dla czego masz oczy? nos? język i usta? ręce? nogi?
książki i kajety? linijał? szyfer i pióro?

Dla czego pszczoła ma żądło? kot pazury? wół rogi?
pies zęby? ryba pletwy? ptaki skrzydła? ptaki wodne nogi
z błonkami? rybak sieć? szewc dratew? krawiec żelazko?
szwaczka igłę i nici? kupiec towary?

Dla czego palą ludzie zimą w piecu? zapalają ludzie
wieczorem świecę w pokoju? rosną rośliny i owoce.

Dla czego skrapia ogrodnik kwiaty? jedzą i piją zwie-
rzęta? dał Pan BÓG ludziom ręce? chodzą dzieci do szkoły?
kwitną drzewa owocowe? są kościoły? pierze praczka bieli-
znę? wieszka bieliznę? potrzebuje stolarz drzewa? kowal
młota? ślusarz piłnika? kucharka tygła? ludzie potrzebują
herbatnika? filiżank?i zapalek?

Do czego służy gąbka? linijał? atrament? papier? lak?
guma? ołówek?

ZADANIE XL.

Użycie spójników wnioskujących: *więc—przeto,*
dlatego—zatem.

Wnioskowania (sylogizmy).

Z pouczeniem o *przyczynie i skutku* łączy się bezpośrednio nauka wywodzenia wniosków (sylogizmy). Zdolność tworzenia wniosków jest głuchoniememu, podobnie jak rozum, wrodzona. Od nauczyciela zależy tylko, aby ćwiczenia swoje w tym względzie tak urządził, iżby władza duszy *kombinowania i konkludowania* coraz więcej się doskonaliła. Przykłady powinny być jak najprzystępniejsze z dziedziny świata zmysłowego wzięte, gdyż tylko tym sposobem łatwość w pojmowaniu się popiera. Jeżeli bowiem uczeń związek wyobrażeń pojął dokładnie, to też z następstwa wywieść odpowiedni ztąd wniosek potrafi. Tego zaś niechybnie się dokaże, jeżeli licznemi do tego zaprawiony zostanie przykładami, np.

Wszyscy ludzie są śmiertelni.

Jestem człowiekiem, przeto jestem śmiertelny — Ponieważ wszyscy ludzie są śmiertelni, przeto i ja jestem śmiertelnym (bo jestem człowiekiem). — Jestem śmiertelny, ponieważ wszyscy ludzie są śmiertelni (a ja jestem człowiekiem) i t. d.

Również z opuszczeniem pierwszej premisy tworzyć się dają wnioski, np.

Wyrobnik sam cierpi niedostatek, przeto nie może wspierać drugich.

Uczeń nie ma pióra i atramentu, przeto nie może pisać.
Chłopiec kłamie często, dla tego nie można mu wierzyć
wszystkiego i t. d.

Z następujących zestawień niechaj uczeń tworzy odpowiednie zdania, i wywodzi stąd konkluzyje:

Każda roślina ma swoje nasienie.

Dąb jest rośliną — co ma przeto?

Żadna ryba nie wydaje głosu.

Szczupak jest rybą — przeto . . .

Wszystkie żyjące istoty potrzebują pożywienia.

Rak jest żyjącą istotą — więc . . .

Każdy kruszec rozpuszcza się w ogniu . . .

Złoto jest kruszczem — zatem . . .

Wszystkie gady mają zimną krew.

Żółw jest gadem — dla tego . . .

Wszystkie zwierzęta ssące karmią młode mlekiem.

Nietoperz jest zwierzęciem ssącym — przeto . . .

Wszyscy ludzie są śmiertelni.

Jestem człowiekiem — zatem . . .

Każda odzież niszczy się.

Płaszcz jest odzieżą — więc . . .

Żaden robak nie lata po powietrzu.

Pijawka jest robakiem — dla tego . . .

Każdy ptak pokryty jest pierzem.

Kruk jest ptakiem — przeto . . .

Żadna ryba nie jest sierścią pokryta.

Wiewiórka jest sierścią pokryta — więc . . .

Żaden robak nie ma nóg.

Chrabąszcz ma nogi — zatem . . .

Wszystkie ptaki mają po dwie nogi.

Nietoperz na cztery nogi — więc . . .

Żadna ryba nie może żyć długo bez wody.

Żaba nie jest rybą — dla tego . . .

Żaden zazdrosny nie czuje się szczęśliwy.

Kain był zazdrosny — przeto . . .

Każdy grzech nie może się podobać BOGU.

Pobożność nie jest grzechem — zatem . . .

Wszelka cnota miłą jest Panu BOGU.

Zazdrość nie jest cnotą — więc . . .

Żaden zbrodniarz nie jest BOGU przyjemny.

Złodziej jest zbrodniarzem — dla tego . . .

W jesieni odlatują bociany. Co się więc stanie przyszłej jesieni?

Na wiosnę rozwijają się wszelkie drzewa i rośliny. Co się więc stanie następnej wiosny?

Każdej zimy bywa mróz. Co więc będzie przyszłej zimy?

Każdego roku sprzątają ludzie zboże. Co się więc stanie na przyszły rok?

Wszystkie budynki mają dachy. Co musi mieć zatem stodoła?

Na jesień opadają liście z drzewa. Co się więc stanie na przyszłą jesień?

Każdego dnia rozpoczyna się nauka o godzinie ósmej. Kiedy się zatem rozpocznie nauka w poniedziałek?

Na każdą uroczystość zamykają się klasy. Co się więc stanie na Zielone Świątki?

Na każdą Wielkanoc przypadają feryje szkolne. Co się więc stanie na przyszłą Wielkanoc?

Każda książka ma stronnice i karty. Co zatem musi mieć także twoja książka?

Każde zwierzę drapieżne chciwe jest połowu. Za czym ubiega się więc także kot?

Każdy człowiek potrzebuje do życia pokarmu i napoju. Czego zatem i ty potrzebujesz do życia?

Każdy człowiek śpi i odpoczywa w nocy. Co zatem i ty zrobisz dzisiejszej nocy?

Każdego dnia wschodzi i zachodzi słońce. Co się stanie więc jutrzejszego dnia?

Każdy uczeń powinien się pilnie uczyć. Co zatem i ty zrobić powinieneś?

Na gwiazdkę spodziewają się zwykle dzieci padarunków.

Czego się więc i ty spodziewasz na przyszlą gwiazdkę?

Na wiosnę zwykli rolnicy uprawiać rolę. Co się więc stanie na przyszlą wiosnę?

Zimą zwykli się chłopcy ślizgać po lodzie. Co się więc stanie także przyszłej zimy?

Wszystkie dzieci powinny szanować i kochać swych rodziców i dobroczyńców. Co zatem i ty powinieneś?

Wszystko dobre pochodzi od BOGA. Od kogo zatem pochodzi życie i zdrowie twoje?

BÓG karze złe, a wynagrodza dobre. Co więc uczyni BÓG z cnotliwym człowiekiem? ze zbrodniarzem?

BÓG każe przyświecać słońcu sprawiedliwym i złym ludziom. Komu więc przyświeca i dziś słońce?

Żaden grzech nie ukryje się przed BOGIEM. Czy zatem kłamstwo ucznia może się ukryć przed BOGIEM?

Czemu?

ZADANIE XLI.

Użycie spójników warunkowych i czasowych: *jeśli—jeżeli—skoro — jaktylko, więc—tedy, natenczas, wtenczas, to.*

Jeżeli uczeń na przykładach do poprzedzającego ćwiczenia się odnoszących dobrze zrozumiał rzeczywistą *przyczynę* ze *skutkiem*, to też nietrudno mu pojąć będzie *przypuszczalnie możliwy powód* za wyjaśnieniem mu takowego na *stosownych* przykładach. Własne jego doświadczenie przychodzi mu tu w pomoc. I tak, widział on już nieraz, że

na dworze po deszczu mokro było. Nauczyciel zwraca się zatem do okoliczności tej w chwili, gdzie ona właśnie nie ma miejsca, zniewalając tem samym ucznia do oświadczenia się, coby z konieczności wyniknąć musiało, *gdyby w tej chwili deszcz padać zaczął*.

Ztąd wykazuje uczniowi potrzebę użycia spójnika warunkowego *jeżeli* w stosunku do trybu warunkowego ze spójnikiem *gdyby*.

Na samprzód obeznac należy głuchoniemego ze znaczeniem spójnika *jeżeli*. Spójnik ten ze znaczenia swego *czas* oznaczający stał się prawie wyłącznie *warunkowym* a to dla tego, że *warunek* rzeczy najczęściej w związku z *czasem* pozostaje.

Celem uzmysłwienia spójnika tego wystawia nauczyciel naocznie zmianę zachodzącą pomiędzy przyczyną i skutkiem. I tak np. wyjmuje nauczyciel zegarek z kieszeni, pokazuje go uczniowi, po czem go znowu chowa do kieszeni z zapytaniem:

Czy widzisz teraz zegarek? Czemu go teraz nie widzisz? Kiedy go znowu zobaczyć możesz? i t. d.

Następnie podaje się zaraz na spostrzeżenia takie wyraz odnośny z zastosowaniem do rzeczonoego spójnika, np.

Kiedy nie możesz widzieć zegarka? *Skoro* (jeżeli) zegarek jest w kieszeni, *tedy* go widzieć nie mogę. Kiedy możesz zobaczyć zegarek? i t. d.

Przykłady tego rodzaju w różnej przekształcić także można formie zapomocą użycia *spójników wyłączających*: „*wyjawszy że, chyba że*“ i t. d., np.

Jeżeli zdrows będę, to przyjdę jutro do klasy.—Przyjdę jutro do klasy, chyba że nie będę zdrows.—Przyjdę jutro do klasy, wyjąwszy że nie będę zdrows i t. d.

Przy sposobności tej zaznaczyć można także ucznia ze *spójnikiem przeciwnym* „inaczej—w przeciwnym razie—inaczej bowiem—bo inaczej“ i t. d.

Uczniowie powinni być pilni.

Jeżeli uczniowie nie są pilni, natenczas odbiora karę.—

Uczniowie powinni być pilni, inaczej odbiorą karę.

Powinniśmy w młodości pracować.

Jeżeli w młodości pracować nie będziemy, tedy ułakniemy na starość.— Powinniśmy pracować w młodości, bo inaczej ułakniemy na starość i t. d.

Z następujących zestawień niechaj uczeń odnośnie tworzy zdania z powyższymi spójnikami, np.

Jeżeli będzie piękna pogoda; natenczas będą uczniowie mogli iść na przechadzkę.— Skoro będzie piękna pogoda, to uczniowie będą iść mogli na przechadzkę.— Uczniowie będą iść mogli na przechadzkę, chyba że będzie niepogoda i t. d.

... będzie piękna pogoda . . uczniowie będą iść mogli na przechadzkę.

Drzewa zakwitną . . będą także owoc rodziły.

Deszcz będzie padał . . rośliny będą rosły.

Deszcz pada . . woda ciecze z dachu.

Stolarz wyhebluje deskę . . ona będzie gładka.

Kamień rzuci się w wodę . . on utonie.

Pies jest drażniony . . warezy i gryzie.

Chory słucha lekarza . . on może wyzdrowieć.

Strzelec ma fuzyję, szrót i proch . . może strzelać.

Uczeń chce być od nauczyciela kochany . . on musi być pilnym.

Chcesz być zręcznym . . musisz się uczyć.

Piec ma być ogrzany . . trzeba drzewa.

W pokoju ma być na wieczór jasno . . potrzeba światła.

- Rolnik ma orać . . musi mieć . .
Parobek chce kosić . . powinien mieć . .
Rośliny mają rosnąć . . muszą mieć . .
Krawiec chce surdut zrobić . . musi mieć . .
Zwierzęta mają żyć . . muszą mieć . .
Chłopiec chce się wykapać . . musi iść . .
Pracznica chce wyprać bieliznę . . musi mieć . .
Stolarz chce stół zrobić . . musi mieć . .
Słońce świeci . . ludzie nie potrzebują światła.
Kowal chce okuć konia . . on potrzebuje . .
Służąca chce skopać zagon . . ona potrzebuje . .
Dziewczę chce się wyczesać . . ono potrzebuje . .
Dziewka chce użąć trawy dla bydła . . ona potrzebuje . .
Ludziom ma być w zimie ciepło . . oni obłócą . .
Śmigi u wiatraka mają się obracać . . potrzeba . .
Chcę sobie kupić owocu . . potrzebuję . .
W nocy ma być na dworze jasno . . powinien przyświecać . .
Zboże na polu ma stać pięknie . . rolnik powinien dobrze uprawiać rolę.
Bydło ma tłusto wygławać . . dostać powinno pod — dostatkiem paszy.
Kot jest drażniony . . drapie.
Zbrodniarz jest schwytyany . . powinien być zamknięty w więzieniu.
Dzieci są dobre i grzeczne . . one sprawiają rodzicom pociechę.
Dziecko jest krnąbrne . . rodzice smucą się.
Rzemieślnik chce mieć zarobek . . on musi rzetelnie pracować.
Grzeszny człowiek czyni pokutę . . BÓG daruje mu grzechy.
Ludzie chcą dostać się do nieba . . oni powinni żyć podług przykazań BOGA.
Uczniowie nie są pilni . . oni niczego się nie nauczą.

Uczeń uczy się dobrze . . on sprawia nauczycielowi pociechę.
Chory czuje się być słabym . . on powinien posłać po lekarza.
Dziecko coś złego zrobi . . rodzice powinni je skarcić.
W pokoju jest zagorąco . . należy otworzyć okno.
W ogrodzie jest zbyt sucho . . kwiaty powinny być skrapiane.
Pies jest zły . . on szczeka i gryzie.
Spracowany człowiek jest znużony . . rad idzie na spoczynek.
Robotnicy rącho pracują . . oni pociągają się zwykle.
Dostanę pochwałę . . czuję wielką radość
Widzę kalekę . . czuję litość.
Jem nieumiarkowanie . . mogę zachorować.
Idę pociemku . . mogę się uderzyć.
Zając zobaczy wyżła . . czuje strach i ucieka.

Z A D A N I E XLII.

Tryb warunkowy.

O użyciu praktycznym *trybu warunkowego* z zastosowaniem spójnika *gdyby* w ogólności powiedzieć się da, że wszelka w trybie warunkowym wypowiedziana myśl, zawsze poniekąd jest *zaprzeczeniem*, chociaż to, co się wypowie na pozór możliwem do wykonania być się zdaje. Wyjaśnienie tego w następujący nastąpićby mogło sposób. I tak np. wzięść można śpilkę do ręki a przymierzając jej końcem do ręki lub palca głuchoniemego, udaje się, jakby go się ukłuć chciało śpilką. Przy procedurze tej pyta się nauczyciel:

Czy ukłułem cię w palec? Czy pocięła krew z palca?—

Co się stanie, jeżeli cię ukłuję śpilką?

Następnie każe się uczniowi wypowiedzieć odnośne zdanie które mogłoby brzmieć tak np.

Pan nauczyciel nie ukłuł mnie w palec. Krew nie ciecze z palca. Gdyby mnie Pan naucz. ukłuł w palec, pocie-

kłaby krew. Krew pociekłaby, gdyby i t. d. Dziedzic jest bogaty. On ma piękne konie i pojazd. Gdyby dziedzic był ubogi, nie miałby ani pięknych koni ani pojazdu. Czy dziedzic ma konie i pojazd? Jakim nie jest dziedzic? Czemu może dziedzic mieć piękne konie i pojazd?

To samo na odwrót:

Wyrobnik jest ubogi, przeto nie ma pojazdu i koni. — Gdyby wyrobnik był bogaty, mógłby mieć konie i powóz i t. d.

Skoro uczeń dokładnie pojął znaczenie trybu warunkowego, zaznajomiony także winien być z odmianą słów w rzeczonym trybie.

W końcu i co do szyku wyrazów i rozmaitych sposobów wyrażania jednego i tego samego zdania powinien być także uczeń pouczony np.

Gdybym był majątny wspierałbym chętnie ubogich. —
Wspierałbym chętnie ubogich, gdybym był majątny.
Chętniebym wspierał ubogich, gdybym był majątny i t. d.

Następujące zdania niechaj uczeń uzupełni przez spójnik *gdyby* i wywiedzie z utworzonego zdania dalsze wnioski:

Człowiek mieć skrzydła — módz latać.

Koń mieć rogi — bósć.

Zwierzęta mieć rozum — mówić umieć.

Piec być ogrzany — w pokoju być ciepło.

Chłopiec być pilny — nauczyć się w szkole wiele.

Dzieci być zawsze dobre i posłuszne — rodzice cieszyć się.

Chłopiec mieć zawsze pieniądze — módz sobie kupić owoc.

Ludzie być pobożni — Pan Bóg błogosławić im.

Uczeń skłamać — być od nauczyciela ukarany.

Waż mieć nogi — módz biegać.

Chłopiec mieć koń — módz jeździć konno.

Śpilka być ze złota — kosztować wiele.

Dzieci mieć wiele wolność—stać się zły.
Ludzie wszyscy bogaci—nie pracować.
Pszczoła nie mieć żądło—nie módz kłuć.
Wół nie mieć rogi—nie módz bóść.
Świnia nie mieć rogi—nie módz ryć.
Koń nie mieć kopyto—nie módz kopać.
Kot nie mieć pazury—nie módz drapać.
Pióro być złe—uczeń nie módz pisać.
Ołówek nie być zarznięty—ludzie nie módz linijować.
Siekiera być z ołowiu—rębacz nie módz rąbać drzewo.
Atrament być zbyt blady uczeń nie módz pisać.
Piec być z drzewa zrobiony—ludzie nie módz w nim palić.
Buty być żelazne—być mocne.
Cieśla nie mieć topór—nie módz co robić belka.
Rolnik nie mieć pług i bydło—nie módz orać.
Rębacz nie mieć siekiera—nie módz rąbać drzewo.
Uczeń nie mieć papier atrament i pióro—nie módz pisać.
Nie być słońce, powietrze, deszcz-- rośliny nie rosnąć.
Parobek nie mieć cepy—nie módz młócić zboże.
Kowal nie mieć młot i kowadło—nie módz kuć żelazo.
Człowiek nie mieć ręce i nogi—nie módz pracować i biegać.
Głuchoniemy mieć słuch—módz słyszeć i mówić.
Niewidomy mieć wzrok—módz rozróżniać kolory.
Kucharka nie mieć woda i ogień—nie módz gotować.
Krawiec nie mieć nożyce—nie módz przykrawać.
Szwaczka nie mieć igła i nici—nie módz szyć.
Szewe nie mieć dratew i szydło—nie módz szyć obuwia.
Stolarz nie mieć narzędzi—nie módz robić sprzęty.
Pracznica nie mieć woda i mydło--nie módz wyprać bielizna.
Ryby nie mieć wody—nie módz długo żyć.
Zwierzęta i ludzie nie jeść i nie pić--nie módz rosnąć.
Chłopiec skaleczyć się w palec—ciec krew.
Pies być drażniony—módz ugryść.

Rola zawsze dobrze być doprawiona — wydać wiele owoc.
Ludzie zawsze być pracowici — nie doznać niedostatek.
Konie mieć poddostatkiem obrok — mózdz być tłuste.

Zmien następujące zdania:

Bez pożywienia nie żyją zwierzęta i ludzie. Rośliny obumierają bez powietrza ciepła i deszczu. Ryba umiera bez wody. Ptak nie lata bez skrzydeł. Krawiec nie robi surduta bez narzędzi krawieckich. Człowiek nie widzi bez wzroku. Piec nie jest ciepły bez ognia. Kucharka nie może ugotować potraw bez ognia. Kowal nie ukuje żelaza bez narzędzi kowalskich. Murarz nie może murować bez wapna i gliny. Parobek nie może młócić zboża bez cep. Chłop nie może kosić zboża na polu, bez kosy i oselki. Bez szpadla nie może skopać ogrodnik zagona. Bez słońca ciemnoby było zawsze na dworze. Bez ciepłej odzieży byłoby ludziom zimą zimno. Bez światła byłoby zawsze w pokoju na wieczór ciemno. Bez żądla nie kłuje pszczoła. Bez rogów nie bodzie bydło. Bez szewców nie mieliby ludzie obuwia. Bez grzebienia nie może się dziewczę wycesać. Bez wody nie może się koło młyńskie obracać. Bez wiatru nie obracają się śmigi u wiatraka. Bez słońca i ognia byłoby zimno. Bez igły nie może krawiec uszyć surduta. Bez drzewa budulcowego nie może cieśla wystawić budynku. Bez pszczół nie mieliby ludzie miodu. Bez lnu nie mieliby ludzie płótna. Bez nauczyciela nie mogłyby się dzieci niczego nauczyć. Bez powietrza nikt nie może żyć. Bez pazurów nie drapałby kot. Bez zboża nie byłoby chleba. Bez pracy nie mieliby ludzie co jeść. Bez pieniędzy nie mogliby nic sobie kupić. Bez szczotki nie mógłby chłopiec wyczyścić sobie butów. Bez cep nie mógłby parobek zboża wymłócić. Bez skóry nie mógłby szewc zrobić butów.

Czy byliby ludzie biedni, gdyby pilnie pracowali? Czy wolałbyś tłustego lub chudego konia? Czy wolałbyś nożyk czy piernik? Co wolałbyś, obrazek lub karmelek? kawał chleba lub ciastko? kwaśne lub słodkie jabłko? mało lub wiele gruszek? stary lub nowy surdut? podarte lub całe buty? Czem wolałbyś być szewcem lub krawcem? Jakim rzemieślnikiem wolałbyś być, niż koszykarzem? Jaką wolałbyś czapkę, niż starą? Mógłby rybak ułowić ryb, gdyby sieci nie miał? Mogłaby praczka prasować, gdyby żelazko zimne było? Mogłyby raki długo żyć, gdyby wody nie miały. Mógłby bednarz pobić beczkę, gdyby narzędzi nie miał? Mógłby głuchoniemy dobrze mówić, gdyby słuch miał? Mógłbyś żyć, gdybys nigdy nie spał?

ZADANIE XLIII.

Użycie zaimków wskazujących: *ten — ów, ten — tamten*, oraz przysłówków miejsca: *tu (oto) — tam*.

Bezpośrednio po wyjaśnieniu w zastosowaniu praktycznym przyimków i przysłówków względ miejsca wyrażających a na pytanie *Gdzie?* używanych wyjaśnić należy i powyższe zaimki wskazujące.

Zaimek *ten, ta, to* oznacza w niniejszem znaczeniu przedmiot bliżej się znajdujący, a *ów, owa, owo*, rzecz w znaczniejszem oddaleniu.

Celem dokładniejszego ich uzmysłowienia użyć można przysłówków miejsca *tu (oto) — tam* np.

Ten tu chłopiec jest pilny, tamten opieszale.

Następujące zdania napoczęte niechaj uczeń uzupełni wypowiadając coś o każdym z tychże, np.

Szafa i komoda są sprzętami domowemi. Ta jest niska

- tamta jest wysoka. Frak i płaszcz są odzieżą. Tamten jest szczupły, ten obszerny i t. d.
- Czem są szafa i komoda. . . Jaka jest ta? jaka owa?
- Frak i płaszcz są (czem). . . Jaki jest ten? jaki ów?
- Dłuto i szydło są. . . Jakie jest to? jakie owo?
- Orzeł i lew są. . . Co robi ten? co robi ów?
- Kaczka i kura. . . Co robi owa? co robi ta?
- Ciełe i krowa . . . Jakie jest owo? jaka jest ta?
- Paproć i tulipan . . . Gdzie rośnie tamta? gdzie rośnie ten?
- Dęby i sosny . . . Co rodzą te? co tamte?
- Łóżka i krzesła . . . Do czego służą owe? do czego te?
- Buty i trzewiki . . . Dla kogo są owe? dla kogo te?
- Jabłonie i buki . . . Gdzie rosną te? gdzie owe?
- Organy i fortepijan . . . Gdzie się znajdują zwykle owe? gdzie ten?
- Szewe i krawiec . . . Co robi ten? co ów?
- Cieśle i murarze . . . Jakich narzędzi potrzebują owi? jakich ci?
- Wół i koń . . . Czem się broni wół? czem koń?
- Rak i pszczoła . . . Co ma rak do bronienia się? Co ma pszczoła?
- Kruk i bocian . . . Jaki jest dziób bociana? Jaki kruka?
- Gęś i kura . . . Jakie są nogi gęsi? Jakie kury?
- Hebel i brony . . . Czyją własnością są brony? czyją hebel?
- Róża i fijołek . . . Jakie jest kwiecie roży? jakie fijołka?
- Wąż i jaszczurka . . . Co ma jaszczurka? Czego brakuje wężowi?
- Krowy i kury . . . Mleko krów—jaja kur.
- Mężczyzna i niewiasta . . . Włosy mężczyzny—włosy niewiasty.
- Słoń i jelen . . . Nogi jelenia—nogi słonia.
- Dąb i grusza . . . Owoc gruszy—owoc dębu.
- Mysz i sarna . . . Sierść myszy—sierść sarny.
- Brzoza i dąb . . . Kora brzozy—kora dębu.

- Wielbłąd i koń . . Grzbiet wielbłąda—grzbiet konia.
Motyl i chrabąszcz . . Skrzydła chrabąszcza—skrzydła motyla.
Salopa i płaszcz . . Kto potrzebuje płaszcz? kto używa
salopy?
- Wiewiórka i zając . . Ogon wiewiórki—ogon zająca.
Roża i bielun . . Zapach róży—zapach bieluniu.
Paw i wróbel . . Pióra pawia—pióra wróbla.
Sierp i kleszcze . . Do czego służą kleszcze? Kto potrzebu-
je sierpa?
- Garnek i filiżanka . . Do czego służy garnek? Do czego
filiżanka?
- Brony i cepy . . Kto potrzebuje bron? Do czego służą cepy?
Okrasa i sól . . Do czego służy okrasa? Do czego sól?
Żelazko i szydło . . Kto potrzebuje szydła? Do czego słu-
ży żelazko?
- Kot i zając . . Przed kim ucieka zając? Co się boi kota?
Szczur i sarna . . Czego boi się szczur? Czego boi się sarna?
Czapka i czeppek . . Kto nosi czepki? Kto używa czapki?
Owczarz i skotarz . . Co pasie owczarz? Co skotarz?
Leniwy i pilny uczeń . . Czego jest godzien pilny uczeń?
Kto łaje leniwego ucznia?
- Scyzoryk i nóż . . Co robi się scyzorykiem? Do czego
służy nóż?
- Siekiera i młot . . Do czego służy młot? Kto potrzebu-
je siekiery?
- Uszy i oczy . . Do czego służą uszy? Do czego oczy?
Język i zęby . . Do czego służy język? Co robisz zębami?
Nos i usta . . Co robisz nosem? Do czego służą usta?
Igła i świder . . Kto potrzebuje świdra? Do czego służy igła?
Łokieć i szefel . . Jakie towary mierzą łokciem? Co mie-
rzą szeflem?
- Piła i nożyce . . Do czego służą nożyce? Czyjem narzę-
dziem jest piła?

Pług i szpadel . . Co się robi szpadłem? Do czego służy pług?
Bicz i różga . . Co poganiają biczem? Na kogo jest różga?
Nożyce i brzytwę . . Co robią nożycami? Kto potrzebuje
brzytwę?

Kosa i wędka . . Co robią wędką? Do czego służy kosa?

Kawa i chleb . . Co jedzą ludzie? Co piją?

Ćwierć i szkopek . . Do czego potrzebny szkopek? Co ro-
bią ćwiercią?

Grabie i szufel . . Co robią grabiami? Do czego służy szufel?

Wapno i kreda . . Kto potrzebuje kredy? Do czego służy
wapno?

Dratew i nici . . Komu jest potrzebna dratew? Kto używa nici?

Grzebień i grzebielec . . Do czego służy grzebielec? Co ro-
bią grzebieniem?

Ręce i nogi . . Co robią rękami? Do czego służą nogi?

Głodny i chory człowiek . . Co jest potrzebne choremu? Cze-
go potrzebuje głodny?

Uczeń szkolny i uczeń szewcki . . Czego się uczy pierwszy?
U kogo terminuje drugi?

Lis i kot . . Kto poluje na lisa? Do czego chowają lu-
dzie koty?

Pończochy i skarpetki . . Kto nosi zazwyczaj pończochy?
kto skarpetki?

Koń i pies . . Co jest przyjemne koniowi? Co lubi pies?

Chory i zdrowy człowiek . . Co jest pomocne choremu?
Czego nie potrzebuje zdrowy człowiek?

Kowal i szewc . . Jakich narzędzi potrzebuje kowal? Ja-
kich narzędzi potrzeba szewcowi?

Koń i królik . . Co jest podobne królikowi? Co ma podo-
bieństwo do konia?

Trąbka i organy . . Kto nosi zwykle trąbkę? Kto gra na
organach?

Sukno i skóra . . Co wyrabiają ze skóry? Co szyją ze sukna?

- Kałamarz i piórnik . . Co kładą uczniowie do piórnika?
Do czego służy kałamarz?
- Kierzynka i dziezka . . Do czego służy dziezka? Co robią
w kierzynce?
- Jaje i orzech . . Co się znajduje wewnątrz jaja? Co jest
wewnątrz orzecha?
- Wańtuch i miech . . Co pakują we wańtuch? Co sypią
w miech?
- Łóżko i kolebka . . Do czego służy łóżko? Kto śpi zazwy-
czaj w kolebce?
- Złoto i żelazo . . Co wyrabia złotnik ze złota? Kto potrze-
buje żelaza?
- Cyna i glina . . Co wyrabia konwisarz z cyny? Kto po-
trzebuje gliny?
- Dom mieszkalny i kościół . . Co robią ludzie w kościele?
Od czego chronią ludzi domy?
- Krawiec i rzeźnik . . Jakich narzędzi potrzebuje ów? Ja-
kich ten?
- Głowa i piersi . . Co się znajduje wewnątrz piersi? Co jest
zewnątrz głowy?
- Nogi i rogi . . Które zwierzęta są bez rogów? Które nie
mają nóg?
- Owce i konie . . Jakie budynki stawiają ludzie dla owiec?
Jakie dla koni?
- Dziewczęta i chłopcy . . Jakiej odzieży używają chłopcy?
Co noszą dziewczęta?
- Wzory rysunkowe i kaligraficzne . . Co robią uczniowie
podług wzorów rysunkowych? Co podług wzo-
rów kaligraficznych?
- Wóz i pług . . Co jest u wozu? Czego nie ma pług?
- Surdut i spodnie . . Które są części spodni? Co ma surdut?
- Beczki i butelki . . Co toczą z beczki? Co zlewają w butelki?
- Kamień i marmur . . Jest kamień tak twardy jak marmur?

Jabłko i gruszka . . Jest jabłko tak słodkie jak gruszka?
Trzcinka i prątek . . Jest prątek tak giętki, jak trzcinka?
Syczoryk i nóż . . Jest nóż tak ostry, jak brzytew? Co jest
ostrzejsze?
Piwo i wódka . . Jest piwo tak mocne, jak wódka? Co jest
słabsze?
Topola i wierzba . . Czy wierzba jest tak wysoka, jak to-
pola? Co jest wyższe?
Brzoza i dąb . . Czy dąb jest tak cienki, jak brzoza? Co
jest grubsze?
Surdut i kożuch . . Jest tamten tak ciepły, jak ów? Co jest
cieplejsze?
Drzwi i ściana . . Są drzwi również tak chropowate, jak
ściana? Co jest gładsze?
Frak i płaszcz . . Czy frak jest tak obszerny, jak płaszcz? Co
jest szczuplejsze?
Karabin i pistolet . . Czy pistolet jest tak ciężki, jak kara-
bin? Co jest lżejsze?
Stół i ławka . . Jest ta tak szeroka, jak ów? Co jest szersze?
Koza i krowa . . Jest koza tak pożyteczna, jak krowa? Co
jest pożyteczniejsze?

Tu — tam.

Miasto i wieś . . Kto mieszka pospolicie na wsi? w mieście?
Obora i owczarnia . . Co się znajduje w oborze? w chlewie?
Rzeka i morze . . Jaka woda jest w morzu? w rzece?
Bór i sad . . Jakie drzewa są w boru? Jakie drzewa piele-
gnują w ogrodzie?
Zakład głuchoniemych i seminaryjum . . Kto się kształci
w seminaryjum? Kto się uczy w zakładzie głuch?:
Kuchnia i pokój . . Jakie sprzęty są w kuchni? jakie w pokoju?
Kościół i szkoła . . Co się dzieje w kościele? Co w szkole?

Księgarnia i apteka . . Co się znajduje w księgarni? Co sprzedają w aptece?

Gołębnik i kurnik . . Co przebywa w gołębniku? co w kurniku?

Sklep i góra . . Co składają ludzie do sklepu? co na górę?

Pole i ogród . . Co się sieje w polu? co w ogrodzie?

Ziemia i powietrze . . Co się znajduje w ziemi? co w powietrzu?

Stodoła i spichrz . . Co się robi w stodole? co na spichrzu?

ZADANIE XLIV.

Użycie spójników łączących: *i*, *tudzież*, *również* *i*, *prócz tego* *i*, *nie tylko* — *ale* *i*, *tak*, *jakoteż*.

Spójnik *i* oznacza najogólniejsze połączenie dwóch zdań i ich części, dla tego też używać go można zamiast wielu innych spójników. Z użyciem jego już w Zadaniu IX uczeń zaznajomiony został. Jak w różnych razach użyć spójnika tego, każda podręczna gramatyka dostatecznie wykazuje.

Spójniki: *tudzież*, *również*, *prócz tego*, są prawie z powyższym równoznaczące. W ich znaczeniu używa się także w odpowiednich razach: *przytem*, *do tego*, *także* i t. d., np.

Gruszki są soczyste *i* słodkie — Gruszki są soczyste *tudzież* słodkie — Gruszki są soczyste *również* *i* słodkie — Gruszki są soczyste *przytem* słodkie — Gruszki są *nie tylko* soczyste *ale* *i* słodkie — Gruszki *tak* soczyste, *jakoteż* słodkie i t. d.

Podług powyższego, łącz następujące zestawienia w różne równoznaczące zdania.

Gruszki są soczyste }
Gruszki są słodkie }

Miód jest słodki }
Miód jest lepki }

Szkło jest gładkie }
„ „ przezrocyste }
Krew nasza jest czerwona }
„ „ „ ciepła }
Liść jest zielony }
Trawa jest zielona }
Gruszka jest smaczna }
Śliwka „ „ }
Szafa stoi }
Piec stoi }
Zwierzęta jedzą }
„ piją }
Piłka jest zabawką }
Lalka „ „ }
Brzozy i buki są drzewa leśne }
Dęby i sosny „ „ „ }
Umiem pisać }
„ czytać }
Głuchoniemy nie słyszy }
„ „ „ mówi }
Orły latają wysoko }
„ „ szybko }
Fiołek pachnie przyjemnie }
Róża „ „ „ }
Kostka jest graniasta }
Skrzynka „ „ „ }
Sarny i jelenie są szybkimi zwierzętami }
Zające i lisy „ „ „ }
Mrówka jest skrzętnym owadem }
Pszczoła „ „ „ }
Róże kwitną pięknie }
Goździki „ „ „ }
Słoń jest największym zwierzęciem lądowym }
„ „ „ najmocniejszym zwierzęciem }

- Grusze kwitną biało }
Tereśnie „ „ }
    Rośliny rosną i potrzebują pokarmu }
    Zwierzęta „ „ „ „ „ }
Gruszki i brzoskwinie są soczyste }
Jabłka i śliwki „ „ }
    Krew gadów jest zimna }
    „ „ „ czerwona }
Mam dwa oczy i dwa uszy }
„ dwie ręce i dwie nogi }
    Dąb ma wielkie konary }
    „ „ rozłożyste korzenie }
Ludzie używają za pokarm różnych jarzyn }
„ „ „ „ mięsa zwierząt }
    Piekarz piecze chleb }
    „ sprzedaje „ }
Kot chwytą myszy }
„ pożera „ }
    Mydlarz robi mydło }
    „ leje świece }
Rolnik uprawia rolę }
„ obsiewa „ }
    Uczniowie uczą się w szkole }
    „ „ „ w domu }
Myszy boją się kota }
„ „ „ pułapki }
    Ludzie obawiają się złodzieja }
    „ „ „ pożaru }
Płóciennik potrzebuje warsztatu }
Sukiennik „ „ }
    Sosna ma zamiast liści iglice }
    Świerk „ „ „ „ }
Ptastwo domowe żywi się zbożem }
Niektóre dzikie ptaki żywią się zbożem }

- Pracle pieką z mąki pszennej }
Bułki „ „ „ „ }
    Piwo zlewają w beczki }
    Wiele innych napojów zlewają w beczki }
Bydło bodzie }
    „ kopie }
    Jeleń ma rozłożyste rogi }
    „ „ rozdzielone kopyta }
Uczniowie piszą kaligrafię podług wzorów }
    „ rysują podług wzorów }
Ptaki mają po dwie nogi }
    „ „ „ dwa skrzydła }
Krawcy szyją nową odzież }
    „ wyporządkują starą odzież }
    Bydło je świeżą paszę }
    „ „ ususzoną „ }
Niektórzy ludzie zażywają tabakę }
    „ „ palą tytoń }
    Róża i głóg mają ostre kolce }
    Cierń i akacyja „ „ „ }
Ludzie jedzą surowe potrawy }
    „ „ gotowane „ }
    Konwalija jest miłym kwiatem }
    „ pachnie przyjemnie }
Owoce są smaczne }
    „ mają miły zapach }
    W nocy przyświeca księżyc }
    „ „ przyświecają gwiazdy }
Psy jedzą gotowane mięso }
    „ „ surowe „ }
    Konie lubią trawę i siano }
    „ „ owies i siewkę }
Ryby umieją pływać }
Wiele innych zwierząt pływa }

- Krew zwierząt ssących jest czerwona i ciepła }
„ ptaków „ „ „ „ „ }
Dzieci kochają swych rodziców }
„ są wdzięczne swym rodzicom }
Rolnicy orzą i obsiewają swe pola }
„ zawłócą obsiane pola }
Pszczoła i osa mają kolczyste żądła }
Szerszeń i trzmiel „ „ „ }
Mięso być może gotowane }
„ „ „ pieczone lub wędzone }
Kościelny uprzęta w kościele }
„ zapala świece na ołtarzu }
Organista gra na organach }
„ śpiewa }
Gęsi pływają w wodzie }
„ latają po powietrzu }
W niedzielę idą ludzie do kościoła }
„ „ modlą się ludzie w kościele }
Nie wolno jest kłamać }
„ „ „ kraść }
Nie godzi się z drugich szydzić }
„ „ „ „ kłócić się }
Żaby skaczą po ziemi }
„ pływają w wodzie }
Drzewa rozwijają liście na wiosnę }
„ kwitną „ „ „ }
Kwiaty chodują ludzie w ogrodach }
Różne warzywa „ „ „ }
Starzy ludzie umierają }
Młodzi „ „ }
Kwiaty kwitną na wiosnę i latem }
„ „ w jesieni }
Wiele owadów ma po cztery skrzydła }
„ „ „ „ sześć nóg }

Rodzice starają się dla dzieci o przydzwiek }
" " " " " o utrzymanie }
Zając ucieka przed psem }
" " " strzelcem }
Na niebie widzimy słońce i księżyc }
" " " mnóstwo gwiazd }
Bydło poi się często u strumyka }
" " " " przy studni }
Narzędzia są z drzewą }
" " ze żelaza }
Gady mogą żyć w wodzie }
" " " na łądzie }
Rolnicy uprawiają ziemię na wiosnę }
" " " w jesieni }
Ptaki latają po powietrzu }
Niektóre zwierzęta ssące latają po powietrzu }
Wiele drogich rzeczy wyrabiają ze srebra }
" " " " ze złota }
Dzieci powinny chętnie iść do szkoły }
" " ochędożnie się ubrać }
Przed kilku laty nie umiałem pisać }
" " " " " czytać }
Na wieczór będę jadł kolację }
" " " się jeszcze uczył }
Nauczyciel zakazuje uczniom przy nauce rozmawiać }
" " " " " bawić się }
Nauczyciel jest w szkole }
Uczniowie są " " }
Uczniowie mają być w czasie nauki uważni }
Uczennice " " " " " uważne }
W niedzielę nie masz nauki w szkole }
W uroczyste święto " " " " " }
W niedzielę idą ludzie do kościoła }
" " " " odpoczywają po pracy }

ZADANIE XLV.

Użycie przeciwstronnego spójnika: *a—zaś—lecz—ale*.

Powyższe spójniki służą poczęści do ograniczenia myśli w poprzedzającym wypowiedzianej zdaniu. Jak spójników w wielu innych jeszcze używać razach, niepodobna tu bliżej oznaczyć, tem bardziej, że różnica ich między sobą jest nieznaczna. Tu wystarczy wskazać uczniowi, że się ich w równem używa znaczeniu a dopiero w danym razie mianowicie przy rozbiorem czytaniu bliżej z nim pomówić o niejednej zachodzić mogącej różnicy

Z poniższego pierwszego przykładu następujące równoznaczające utworzyć się dają zdania np.

Złoto jest żółte a srebro białe. — Złoto jest żółte, srebro zaś białe. — Złoto jest żółte, ale (lecz) srebro białe.

W podany sposób, łącz następujące zestawienia w zdania.

Złoto jest żółte }
Srebro jest białe }

Cegła jest twarda }
Gлина jest miękka }

Kreda jest biała }
Węgiel jest czarny }

Ocet jest kwaśny }
Miód jest słodki }

Żelazo jest ciężkie }
Drzewo jest lekkie }

Obraz wisi }
Szafa stoi }

Wół ryczy }
Swinia kwiczy }

Lód ziębi }
Ogień grzeje }

Gęś gęga }
Kogut pieje }

- Pies szczeka }
Owca beczy }
    Koń rzy }
    Wilk wyje }
- Chleb jest pokarmem }
Piwo jest napojem }
    Żaba jest gadem }
    Rak jest owadem }
- Dąb jest drzewem }
Leszczyna jest krzewem }
    Węgórz jest rybą }
    Pijawka jest robakiem }
- Wieloryb jest zwierzęciem ssącym }
Sum jest rybą }
- Kaczka jest ptakiem domowym }
    Kuropatwa jest ptakiem dzikim }
- Koza jest zwierzęciem domowym }
Sarna jest zwierzęciem dzikim }
- Wróbel jest ptakiem }
    Nietoperz jest zwierzęciem ssącym }
- Siekiera jest narzędziem do rąbania }
Świder jest narzędziem do wiercenia }
- Fuzyja jest bronią }
    Fagot jest narzędziem muzycznym }
- Dziób orła jest zakrzywiony }
Dziób bociana jest prosty }
- Pióra kruka są czarne }
    Pióra pawia są pstre }
- Mleko ma kolor biały }
Atrament ma kolor czarny }
- Kožuchy noszą wieśniacy }
    Futra noszą bogaci panowie }
- Pióra pawie noszą niekiedy parobcy }
Pióra strusie noszą bogate panie }

Kot drapie pazurami }
Pies gryzie zębami }

Konie bieżną szybko }
Woły idą powoli }

Jabłonie kwitną czerwono }
Grusze kwitną biało }

Nożycami szczypie rak
Żądłem kłuje pszczoła

Łokciem mierzy kupiec materyje

Wagę odważa kupiec kawę, cukier i t. d.

Porządnego chłopca odzież jest czysta
Nieschludnego „ „ „ „ brudna

Mucha nie ma dwóch nóg }

Bocian nie ma sześciu nóg }

Garncarz nie robi obuwia }

Szewc nie robi garnków }

Koń nie jest pokryty wełną }

Owca nie jest pokryta sierścią }

Dąb nie rodzi gruszek }

Grusza nie rodzi żołądzi }

Dzieci boją się kominiarza }

Zające i sarny uciekają przed wyzłem }

Ubogiemu dajemy jałmużnę }

Bogaty nie potrzebuje jałmużny }

Czego się uczy terminator szewcki? Czego się uczy krawczyk?

Co nawraca pies owczarski? Czego szuka wyżeł?

Kto potrzebuje nożyc? Kto potrzebuje topora?

Jakiemu człowiekowi jest lekarstwo pomocne? Kto nie potrzebuje lekarstwa?

Jakim ludziom błogosławi Pan BÓG? Jakich ludzi nie kocha Pan BÓG?

Co robi bydło rogami? Co robią konie kopytami?

Co robisz nosem? Co robisz ustami?

Jakie są włosy starca? Jakie są włosy twoje?

Kto ci dał życie? Kto ci daje pożywienie i odzież?
Co się znajduje w kałamarzu? Co kładą dzieci do piórnika?
Gdzie rosną brzozy i dęby? Gdzie rosną jabłonie i grusze?
Co wyrasta ze ziemi? Co się znajduje w ziemi?
Na czym siedzą zazwyczaj ludzie? Na czym śpią?
Co się znajduje wewnątrz orzecha? Co jest zewnątrz jaja?
Kiedy sieje rolnik oziminę? Kiedy sieje jarzynę?
O kim pamiętają dobre dzieci? Kogo utrzymują i wychowują rodzice?

W co zlewają ludzie piwo? w co sypią zboże?
Jakie zabawki są dla chłopców? Jakie dla dziewcząt?
Co się znajduje pod naszymi nogami? Co nad głowami?
Co brakuje głuchemu? Czego niedostaje niewidomemu?
Co jest cięższe od krzesła? Co lżejsze od stołu?
Co jest głębsze niż talerz? Co jest płytsze od kotła?
Co jest droższe od czapki? Co jest tańsze niż płaszcz?
Które ze zwierząt domowych jest największe? Które najmniejsze?

Który ptak jest największy? Który najmniejszy?
Który ptak ma dłuższy dziób niż kruk? Który ptak ma ostrzejszy dziób niż bocian?
Kiedy jest dzień najdłuższy? Kiedy jest noc najdłuższa?
Który z uczniów jest najmłodszy? Który najstarszy?
Kiedy latają sowy i nietoperze? Kiedy bociany i wrony?
Co musi mieć rolnik, aby orać? Co musi mieć, aby młócić?
Czego potrzebuje krawiec, aby szyc? Czego, aby prasować?
Co muszą mieć ludzie zimą, aby im było ciepło? Co muszą mieć ludzie, aby im latem było chłodno?
Mógłbyś rysować bez gumy i ołówka? Możesz pisać bez ołówka?

Umiałbyś pisać bez nauki? Możesz jeść bez nauki?
Mógłby bocian latać bez skrzydeł? Może on biegać bez skrzydeł?

Mógłbyś żyć bez pokarmu i napoju? Możesz żyć bez zegarka?
Mógłbyś biegać bez nóg? Mógłbyś pracować bez nóg?
Może człowiek widzieć bez wzroku? Może mówić bez wzroku?

ZADANIE XLVI.

Użycie spójników przeciwstawnych:

<i>choć</i>	—	<i>to jednak</i> ,	<i>to przecie</i> ,	<i>atoli</i> ,	<i>wszelako</i>
<i>lubo</i>	—	„	„	„	„
<i>jakkolwiek</i>	—	„	„	„	„
<i>aczkolwiek</i>	—	„	„	„	„
<i>pomimo że</i>	—	„	„	„	„
<i>wprawdzie</i>	—	„	„	„	„

Wszystkie powyżej wymienione spójniki oznaczają pewne zboczenie od tego, czego by się wedle wszelkiego oczekiwania i prawideł rozsądku spodziewać wypadało.

Aby użycie ich i znaczenie w przystępny wyjaśnić uczniowi sposób, wymienia mu się w pierw zdanie orzekające to, czego się wedle reguł przyjętego obyczaju, zwyczaj, praw rozsądku kategorycznie spodziewać wypada, a z tego dopiero przychodzi się do zamierzonego celu, np.

Jeżeli na dworze jest słońce, nie wychodzą ludzie na przechadzkę. Pan B. wychodzi na przechadzkę nie tylko w czasie pogody, ale i podczas słońca.—Pan B. wychodzi na przechadzkę chociaż jest słońce.—Chociaż (lubo, jakkolwiek) jest słońce, to przecie Pan B. wychodzi na przechadzkę.

Niewinnego nie należy potępiać. Piłat potępił niewinnego JEZUSA.—JEZUS był niewinnym, a przecie potępił GO Piłat.—Lubo JEZUS był niewinnym, to jednak potępił GO Piłat i t. d.

Z następnych wzorów niechaj uczeń odnośnie do niniejszego zadania, tworzy zdania, np.

Chociaż stół ma cztery nogi, wszelako nie może biegać.—

Stół nie może biegać, pomimo że ma cztery nogi i t. d.

Rosliny żyją i rosną — poruszają się one z miejsca na miejsce?

Pszczoły kłóją — one są pożyteczne owady.

Korona jest mniejszą od pięcio — markówki — ona ma więcej wartości.

Słoń jest największem i najmocniejszym zwierzęciem — on nie jest zwinny.

Lew jest o wiele mniejszy niż słoń — on jest zwinniejszy.

Niektórzy ludzie modlą się często — czy oni źle czynią?

Świnia jest nieporządkiem zwierzęciem — ona jest pożyteczna.

Wódka jest szkodliwym napojem — niektórzy piją jej wiele.

Piołun ma przykry smak — on jest skuteczny przeciw febrze.

Mrówka jest małym owadem — ona skrzętnie pracuje.

Nietoperz lata po powietrzu — on nie jest ptakiem.

Węże nie mają nóg — one poruszają się z miejsca na miejsce.

Motyle są piękne — one nie są pożyteczne.

Słowik jest małym ptakiem — on śpiewa głośno i pięknie.

Mierzwa ma niemiły zapach — ona jest bardzo rolnikowi potrzebna.

Wieloryb żyje w wodzie — on nie jest rybą.

Pijawka nie ma pletw — ona pływa w wodzie.

We dnie nie widzimy czasem słońca — ono świeci za chmurami.

Zwierzęta mają mózg w głowie — one nie mają rozumu.

Raki nieprzyjemnie wyglądają — ludzie jedzą raki.

Golijat był wielkiego wzrostu i mocny — mały Dawid zabił go.

JEZUS upominał Judasza — Judasz zdradził JEZUSA.

Zwierchność karze złodziei — oni kradną.

Żydzi patrzyli na cuda JEZUSA—oni nie wierzyli w JEZUSA.

Słońce małem się zdaje—ono oświeca i ogrzewa wszystko.
Zwierzęta mają życie jak ludzie—one mają śmiertelną duszę.

Pies nie ma rozumu—on służy wiernie człowiekowi.

Skąpiec zgromadza bogactwa—on ich często nie używa.

Kot łasi się—on jest zdradliwy.

Burza rządzi ludziom czasem wiele szkody—ona jest pożyteczna.

Struś ma skrzydła—on nie może latać po powietrzu.

Byłem czasem chory—wyzdrowiałem.

Mam zęby—nie gryzę nikogo.

Jestem czasem chory i słaby—nie kładę się zaraz w łóżko.

Wolno mi jest czasem bawić się—wolę pracować.

Byłem czasem leniwy—chcę teraz być pilny.

Pan obije psa—on jest zawsze wierny swemu panu.

Kruk kąpie się czasem w wodzie—on pozostanie czarny.

Małpy mają ręce—one nie umieją stawiać domów.

Rak ma nożyce—on nie przykrawa materyi.

Zwierzęta mają język—one nie umieją mówić.

Dąb ma silne korzenie—wiatr może wyrzucić dąb.

Ludzie są grzeszni—Pan BÓG nie karze zaraz ludzi.

Niejedyn ubogi nie ma czasem co jeść—on woli pracować pilnie, niż żebrac.

Jest wielką hańbą być złodziejem—wielu ludzi kradnie.

Niejedyn uczeń uczy się czasem bardzo pilnie—on nie może się nauczyć.

Kain wiedział,—zabójstwo jest grzechem—on zabił brata swego.

Adam i Ewa wiedzieli,—BOG zakazał zrywać owoc—oni jedli z zakazanego drzewa owoc.

Piłat był przekonany,—JEZUS był niewinnym—on skazał JEZUSA na śmierć.

Dzieci wiedzą,—krnąbrność nie podoba się rodzicom—one okazują się niekiedy krnąbrnymi.

Ludzie wiedzą,—Pan BÓG złe karze—oni popełniają grzechy.

Wprawdzie—ale.

Wiewiórka mogłaby latać po powietrzu—ona nie ma skrzydeł.

Koń mógłby bóć—on nie ma rogów.

Niektórzy uczniowie wieleby się nauczyć mogli—oni nie okazują ochoty do nauki.

Wąż mógłby biegać—on nie ma nóg.

Mógłbym sobie kupić owocu—braknie mi pieniędzy.

Buty mogłyby być trwałe—one nie są z żelaza.

BÓG błogosławiłby ludziom—ludzie nie są pobożni.

Niejedno dziecko miałoby dłużej odzież — ono nie ochrania odzieży.

BÓG chętnie odpuścić chce ludziom grzechy—ludzie nie czynią pokuty.

Nóż mógłby być długo ostry—strużesz często nożem.

ZADANIE XLVII.

Użycie spójnika sposobu: *że* przy przysłówkach okoliczność miary i stopnia wyrażających *tak że* a przy przeczeniach w odwrotnym znaczeniu *nie tak—żeby*.

Ze spójnikami przyczynowymi łączą się spójniki sposobu: *tak—że; nie tak — ażeby — żeby*.

Celem wyjaśnienia takowych zastosowaćby się mogło np. następujące postępowanie:

Nauczyciel każe jednemu ze słabszych fizycznie uczniów unieść przedmiot jakiś ciężki, czego tenże dokazać nie może. Następnie przyzywa mocniejszego ucznia, który tego z łatwością dokonywa.

Korzystając z tego, tworzą się zaraz odpowiednie zdania, np.

N. jest tak mocny, że może udźwignąć stół. B. nie jest tak mocny, żeby mógł stół udźwignąć i t. d.

W powyższym rodzaju robi się jeszcze wiele innych doświadczeń, aby z formą tą wyrażenia, dokładnie zaznajomić ucznia.

Poniżej podane przykłady do uzupełnienia dopełnią reszty.

Lew jest bardzo mocny—on może unieść wołu.

Robotnicy bardzo rączo pracowali—oni spocili się.

Zając jest bardzo bojaźliwy—szelest liścia wystraszy zająca.

Nie jeden ubogi jest bardzo lekko ubrany—on się trzęsie od zimna.

Piec jest niekiedy bardzo rozpalony—on się nie da dotknąć.

Chory jest bardzo czasem słaby—on się podnieść nie może.

Małe dzieci są bardzo niedoświadczone—one sobie niejedno źle wyrządzają.

Nie jeden uczeń jest bardzo uporczywy i leniwy—nauczyciel musi go ukarać.

Nie jedna kucharka przyrządzi bardzo źle potrawę—nikt nie może tej potrawy jeść.

Wicher bardzo się sroży niekiedy—on wywraca drzewa i domy.

Kain był bardzo zazdrośny—on zabił Abła brata swego.

Niektóre góry są bardzo wysokie—one sięgają obłoków.

Niektórzy ludzie są bardzo starzy—oni nie mogą pracować.

Zwierzęta drapieżne są czasem bardzo głodne—one napadają na ludzi.

Pies jest bardzo wierny—on rad zawsze za swym panem chodzić.

Niektórzy ludzie są bardzo bezbożni—oni nie chodzą do spowiedzi.

BÓG jest bardzo miłosierny—ON chce odpuścić grzechy największemu zbrodniarzowi.

Zimą jest czasem wielki bardzo mróz—zwierzęta marzną.

Kruk ma bardzo długie życie—on może żyć do 300 lat.

Latem są czasem wielkie upały—woda w studniach wysycha.

Czasem pada wielki grad—on niszczy zboże na polu i zabija zwierzęta.

Niektórzy ludzie są bardzo słabi—oni chodzą muszą o kiju.

Kuna jest bardzo zręczna—ona małą dziurą się przecisnie.

Niekiedy wieje zimą bardzo łagodny wiatr—śnieg taje i lód rozpuszcza się.

Na niebie widać bardzo wiele gwiazd—nie można ich policzyć.

Morze jest miejscami bardzo głębokie—ono nie da się zgłębić.

W nocy jest czasem bardzo ciemno—nic nie można rozróżnić.

Niektóre zwierzęta zasypiają bardzo długim snem—one budzą się dopiero po wielu miesiącach.

Parowóz idzie bardzo szybko—najszybszy go koń nie doścignie.

Róża pachnie bardzo przyjemnie—żaden kwiat nie wyrówna róży.

Niektórzy ludzie mówią bardzo pocichu—nie można ich zrozumieć.

Orzeł ma bardzo bystry wzrok—on może z wysokości mysz dojrzeć.

Wyżeł ma bardzo delikatny węch—on zdaleka poczuje zwierzynę.

Wódka jest bardzo szkodliwa—od wódki można stracić rozum.

Nie jeden chory jest bardzo słaby—on nie może ani stać, ani iść.
Niektórzy ludzie są bardzo biedni—oni nie mają za co sobie kupić ani odzieży, ani pożywienia.

Skąpiec bardzo kocha swoje pieniądze—on ani sobie nie chce kupić, ani drugim nie dać nie chce.

Słońce świeci bardzo jasno—nie można patrzeć na słońce.

W jesieni jest czasem wielka mgła—nie rozróżnić nie można.

Słoń ma w swej trąbie wielką zręczność—on może trąbą butelkę odkorkować i szpilkę podnieść z ziemi.

W wodzie żyją bardzo małe zwierzątka—nie można ich dojrzeć okiem.

Niektórzy ludzie są bardzo mocni—oni zginać mogą podkowy.

Dyjament jest bardzo twardy—on nie da się z łatwością piłować.

Pierwsi ludzie bali się bardzo, po popełnieniu grzechu—oni skryli się przed BOGIEM.

Na drzewach jest czasem wiele owocu—gałęzie się uginają.

Na wiosnę jest niekiedy bardzo zimno—ludzie kożuchy obłóczą.

Noe żył bardzo pobożnie i sprawiedliwie—BÓG uchronił Noego od potopu.

Niektórzy ludzie boją się bardzo grzmotu—oni kryją się ze strachu.

JEZUS umiłował bardzo ludzi—ON zstąpił z nieba na ziemię.

Mały Dawid był bardzo odważny—on wyzwiał Golijata do walki.

Golijat miał bardzo wielką siłę—on nikogo się nie bał.

Ryk lwa przeraża bardzo zwierzęta—one kryją się ze strachu.

Niektórzy ludzie są bardzo leniwi—oni wolą zebrać niż pracować.

Skóra słonia jest bardzo gruba—kula nie przejdzie przez skórę.

Józef bardzo kochał swego ojca—on żywił ojca do śmierci.

ZADANIE XLVIII.

Użycie zaimka względnego: *który* — *a* — *e*.

Imiesłów odmienny czasu teraźniejszego i przeszłego.

Zaimek względny zastępuje miejsce poprzedzającego rzeczownika, do którego się odnosi.

Ściąga on się albo do podmiotu w zdaniu, np.

Uczeń, który się pilnie uczy, zasługuje na pochwałę;
albo do rzeczownika od orzeczenia zawisłego, np.

Słońce ogrzewa ziemię, na której mieszkamy.

Obeznanie ucznia ze znaczeniem zaimka względnego nie jest zbyt trudnem, atoli wyuczenie go dokładne przez wszystkie przypadki w trzech rodzajach starannej wymaga pracy.

Przy objaśnianiu użycia zaimka tego następuje się sposobność uzmysłowienia imiesłowu odmiennego czasu teraźniejszego i przeszłego. Głównem tu jest zadaniem, aby uczeń odnośne zdania z *zaimkiem względnym* dla skrócenia przez *imiesłów* wyrazić potrafił i na odwrót, aby zdanie, w którym *imiesłów odmienny* zachodzi rozwinąć potrafił przez *zaimek względny*.

Poniżej przytoczone przykłady, które uczeń w zdania odnośne łączyć powinien, obfitego do zastosowania następują materiału, np.

Mężczyzna, który się trudni robieniem odzieży nazywa się krawcem. — Mężczyzna trudniący się robieniem odzieży, nazywa się krawcem.

Odzież, która jest dobrze uszyta, jest trwała. — Odzież dobrze uszyta jest trwała i t. d.

Mężczyzna trudni się robieniem odzieży }
Mężczyzna jak się nazywa? }

Odzież dobrze jest uszyta }
„ jest trwała }

- Mężczyzna trudni się murowaniem budynków }
„ jak się nazywa? }
Domy są murowane }
„ są mocne }
Mężczyzna szyje obuwie }
„ jak się nazywa }
Obuwie jest niedbale zrobione }
„ „ słabe }
Chłopiec uczący się szewstwa }
„ jak się nazywa? }
Szewczyk dobrze się rzemiosła wyuczył }
„ czem będzie? }
Rzemieślnik kręci powrozy, postronki i liny }
„ jak się nazywa? }
Postronek dobrze jest ukręcony }
„ jest mocny }
Pan leczy chorych }
„ jak się nazywa? }
Chory dobrze jest leczony }
„ może wyzdrowieć }
Pan przyrządza lekarstwo }
„ jak się nazywa? }
Lekarstwo jest podług przepisu lekarza przyrządzone }
„ jest choremu pomocne. }
Człowiek trudni się uprawą roli }
„ jak się nazywa? }
Rola jest dobrze uprawiona }
„ wydaje wiele plonu }
Kobieta przyrządza potrawy w kuchni }
„ jak się nazywa? }
Potrawa dobrze jest przyrządzona }
„ jest smaczna. }
Niewiasta trudni się praniem bielizny }
„ jak się nazywa? }

- Bielizna dobrze jest wyprana }
„ podoba się każdemu }
Człowiek trudni się rąbaniem drzewa }
„ jak się nazywa? }
- Drzewo jest porąbane }
„ składają ludzie do drwalni }
Mężczyzna trudni się goleniem }
„ jak się nazywa? }
- Broda dobrze jest ogolona }
„ jest gładka }
Zwierzę pieje zwykle }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzę szczeka, skomli i wyje }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzę miauczy, drapie, chwyta myszy }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzę beczy i jest wełną porośle }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzę rzy, kopie, ma grzywę }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzę bodzie, ryczy, daje mleko }
„ jak się nazywa? }
- Zwierzęta mają czerwoną, ciepłą krew; karmią młode }
mlekiem }
- „ jak się nazywają? }
- Zwierzęta mają czerwoną, ciepłą krew, niosą jaja }
„ jak się nazywają? }
- Zwierzęta mają czerwoną zimną krew, żyją częścią }
w wodzie częścią na lódzie }
- „ jak się nazywają? }
- Zwierzęta mają czerwoną zimną krew, i tylko w wodzie żyją }
„ jak się nazywają? }
- Zwierzęta mają białą, zimną krew }
„ jak się nazywają? }
- Zwierzę ma skrzydła, żądło i robi miód }
„ jak się nazywa? }

- Rzeczy należą do szkolnego użycia }
„ jak się nazywają? }
- Rzeczy służą do kuchennego użycia }
„ jak się nazywają? }
- Rzeczy znajdują się w pokoju }
„ jak się nazywają? }
- Narzędzia należą do rzemieślnika }
„ jak się nazywają? }
- Drzewa rosną pospolicie po lasach }
„ jak się nazywają? }
- Zioła rosną zazwyczaj po łąkach }
„ jak się nazywają? }
- Drzewa rodzą jadalny owoc }
„ jak się nazywają? }
- Rzeczy palą się z łatwością w ogniu }
„ jak się nazywają? }
- Ludzie mieszkają pospolicie po wsiach }
„ jak się zowią? }
- Ludzie mieszkają po miastach }
„ jak się zowią? }
- Dziecko nie ma ani ojca, ani matki }
„ jak się zowie? }
- Rzemieślnik nazywa się stolarzem }
„ jakie sprzęty robi? }
- Rzemieślnik nazywa się rymarzem }
„ co robi? }
- Rzemieślnik nazywa się kotlarzem }
„ jakie robi naczynia? }
- Rzemieślnik zowie się bednarzem }
„ jakie robi naczynia? }
- Którego człowieka nazywamy sukiennikiem? płóciennikiem?
koszykarzem? mydlarzem? kołodziejem? kowalem? pieka-
rzem? młynarzem? cukiernikiem? organistą? kościelnym?
włodarzem? pisarzem? aptekarzem? optykiem? organmi-

strzem? instrumentarzem? zegarmistrzem? muzykantem?
lekarzem? nauczycielem? sędzią?

Którą niewiastę zwiemy prządką? szwaczką? przekupką?
gospodynią? służącą? wyrobnicą? kucharką? wdową?

Jakiego człowieka zowią kulawym? głuchym? głuchonie-
mym? niewidomym? łysym? bogatym? ubogim? dobro-
czynnym? zazdrośnym? leniwym? pracowitym? mądrym?
nieukiem? podchlebcą? mściwym? chciwym? skąpcem?

Które rzeczy nazywają się giętkie? sztywne? płynne? pa-
chnące? bez zapachu? rozciągliwe (elastyczne)? przezro-
czyste? jadalne? widzialne? niewidzialne?

Jakie pismo zwiemy nieczytelne? czytelne?

Które zwierzęta zowią się: swojskie? dzikie? drapieżne? wo-
dne? wodno-ziemne? krajowe? zagraniczne?

Rolnik chce zasiać zboże }
„ uprawia wpierw rolę }
Parobek chce kosić łąkę }
„ ostrzy }

Uczeń chce iść do szkoły }
„ bierze książki pod pachę }
Uczeń kocha nauczyciela swego }
„ nie zasmuca nauczyciela }

Podróżny jest daleką drogą znużony }
„ wypoczywa czasem pod cienistym drzewem }

Bydło czuje pragnienie }
„ idzie napić się do strumyka }
Żelazo wykopuje się z ziemi }
„ jest bardzo pożytecznym kruszczem }
Bzducha jest do pietruszki podobna }
„ jest trującą rośliną }

Mlecz ma biały, lepki sok }
„ rośnie na suchych miejscach }
Dęby rodzą bardzo mały owoc }
„ są największe drzewa leśne }

- BÓG widzi i wie wszystko }
„ pamięta o najmniejszym robaczku }
Wiele dzikich zwierząt przebywa w norach }
Nory znajdują się po lasach }
Ziemia wydaje rozmaite rośliny }
Rośliny te służą ludziom i zwierzętom za pokarm }
Człowiek niechce pracować }
„ nie powinien także jeść }
Człowiek jest oszczędny i pracowity }
„ nigdy nie dozna niedostatku }
Dzieci nie okazują się rodzicom uległe }
„ powinny być ukarane }
Dzieci szanują swych rodziców }
„ są Bogu przyjemne }
Człowiek żyje podług woli BOGA }
„ spodziewać się może nieba }
Człowiek żyje rozpustnie i bezbożnie }
„ zasługuje sobie na piekło }
Żołnierz mężnie walczy }
„ podobny jest do lwa }
Jacy ludzie są podobni do lwa?
Żołnierz boi się wystąpić do walki }
„ podobny jest do tchórza }
Kogo nazywamy bojaźliwym tchórzem?
Dziecko często ma nieumytą twarz i poplamioną odzież }
„ podobne jest do brudnej świnki }
Jakie dziecko nazywamy nieschludną świnką?
Dziecko lubi łakocie }
„ podobne jest do kota }
Człowiek pochlebia, przymila się a jest fałszywy }
„ podobny jest do kota }
Jakiego człowieka nazywamy zdrażliwym kotem?
Dziecko je chciwie, łakomo i wiele }
„ podobne jest do żarłocznego wilka }
Kogo zowią żarłocznym wilkiem?

- Dziewczę śpiewa bardzo pięknie i melodyjnie }
„ podobne jest do słowika }
Kto zowie się śpiewnym słowikiem?
- Dzieci pracują skrzętnie i ochoczo }
„ podobne są do pszczoły i pracowitej mrówki }
Jakie dziecko nazywamy pilną pszczołką?
- Dzieci naśladują innych ludzi }
„ podobne są do małpy }
Kogo nazywają małpą?
- Uczeń nic nie umie i jest leniwy }
„ podobny jest do osła }
Jakiego ucznia nazywają czasem osłem?
- Dziewczę kocha się w pięknym ubiorze i jest dumne }
„ podobne jest do pawia }
Kogo nazywamy pysznym pawiem?
- Niektórzy chłopcy są niezręczni i niezgrabni }
„ „ są podobni do niedźwiedzia }
Kogo zowią czasem niedźwiedziem?
- Niektórzy ludzie są chytry i podstępni }
„ „ podobni są do lisa }
Kogo zowią niekiedy lisem?
- Dzieci są zgodne, pobożne i niewinne }
„ podobne są do gołąbków }
Jakie dziecko nazywamy gołąbkim?
- Dziecko jest zdrowe, ma rumiane lica }
„ podobne jest do różyczki }
Jakie dziecko zowią różyczką?
- Ludzie nie przechwalają się i nikomu się nie narzucają }
„ podobni są do fijołka }
Kogo nazywamy skromnym fijołkiem?
- Ludzie udają pobożność a potajemnie grzeszą }
„ są podobni do faryzeuszów }
Kogo nazywają ludzie faryzeuszem?

Ludzie udają życzliwość a są zdraclwi }
„ podobni są do Judasza }
Kogo zowią Judaszem?

Okolica jest nader piękna i wesoła }
„ podobna jest do raję }
Jakie miejsce nazywamy rajem?

(Użycie zaimka względnego w 2-im przypadku).

Uczeń został od nauczyciela pochwalony }
Książki tego ucznia były w porządku }
Jakich uczniów chwali nauczyciel?

Rodzice gniewają się niekiedy na dziecko }
Odzież tego dziecka jest poplamiona }
Na jakie dzieci gniewają się niekiedy rodzice?

Rzeźnik bije bydło na rzeź }
Mięso tego bydła służy ludziom za pokarm }
Jakiego bydła mięso służy ludziom za pokarm?

Ludzie chowają wiele bydła }
Użytek tego bydła jest rozmaity }
Jakiego bydła użytek jest rozmaity?

Bogaci mają w swych pokojach stoły }
Wierzch tych stołów jest z marmuru }
Jakich stołów wierzch jest z marmuru?

Pani pochwaliła kucharkę }
Sprzęty kuchenne tej kucharki były czyste }
Jaką kucharkę pochwaliła pani?

Na ziemi rosną rośliny }
Użytek tych roślin jest rozmaity }
Jakich roślin użytek jest rozmaity?

Wieloryb żyje w morzu }
Ciężkość tego wieloryba nie wyrówna żadnemu zwierzęciu }
Ile centnarów waży wieloryb?

Morze jest niezmierzone }
Woda tego morza jest słona i gorzka }

Ludzie czytają niekiedy na książce }
Okładka tej książki jest podarta }
Niektóre drzewa rodzą owoc }
Smak tego owocu jest cierpki }
Znam drzewo }
Owocem tego drzewa tuczą wieprze }
Jadłem już potrawy }
Smak tych potraw był mdły }
Uczymy się w pokoju }
Ściany tego pokoju są jak pomalowane }
Natrafia się czasem na krowę }
Róg tej jest strącony }
Widziałem nóż }
Okładka tego noża była ze srebra }
Róża kwitnie w czerwcu }
Zapach tej róży nader miły }
Znam chłopca }
Ojciec tego chłopca jest rolnikiem }
Niewiasta nazywa się wdowa }
Mąż tej niewiasty umarł }
Widziałem już owcę }
Wełna tej owcy była czarna }
Dziecko nazywa się sierotą }
Rodzice tego dziecka umarli }

(trzeci przypadek).

Dzieci powinny rodzicom zawsze być wdzięczne }
Rodzice wyświadczają tym dzieciom wiele dobrego }
Jakie dziecko powinno rodzicom być wdzięczne?
Córka powinna zawsze pamiętać o matce }
Matka dała tej córce dobre wychowanie }
Które dzieci powinny zawsze o rodzicach pamiętać?
Człowiek nazywa się kłamcą }
Nikt nie chce wierzyć temu człowiekowi }
Jakich ludzi zowią kłamcami?

Uczeń nazywa się leniwym
Temu uczniowi brakuje chęci do nauki }

Jakich uczniów zwiemy leniwcami?

Rzemieślnik nazywa się krawcem
Temu rzemieślnikowi dają ludzie odzież do szycia }

Których rzemieślników zwiemy krawcami?

Pan nazywa się lekarzem
Temu panu powierzają leczenie chorych }

Których ludzi zowią lekarzami?

Rzemieślnik nazywa się szwecem
Temu rzemieślnikowi dają ludzie obuwie do sporządzania }

Których rzemieślników zowią szwecami?

Człowiek nazywa się bogaczem
Temu człowiekowi na niczem nie zbywa }

Których ludzi zwiemy bogaczami?

Człowiek nazywa się sumienny
Temu człowiekowi wszystko można powierzyć }

Których ludzi zowią sumiennymi?

Uczeń (temu uczniowi kazał się nauczyciel uczyć) wolał się bawić.

Którzy uczniowie woleli się bawić?

Dzieci (matka tym dzieciom umarła) smucą się bardzo i przywdziewają żałobę.

Które dziecko przywdziewa żałobę?

Mężczyzna (żona umarła temu mężczyźnie) zowie się wdowcem.

Których mężczyzn nazywamy wdowcami?

Ludzie (Pan Bóg dał tym ludziom wszelkie dostatki) powinni pamiętać o ubogich.

Który człowiek powinien pamiętać o ubogich?

Człowiek (temu człowiekowi źle się powodzi) nie powinien zaraz rozpaczać.

Którzy ludzie nie powinni zaraz rozpaczy się oddawać?

Człowiek (temu człowiekowi darujesz urazy) stanie się twoim przyjacielem.

Którzy ludzie mogą się stać twymi przyjaciółmi?

Unikamy zazwyczaj towarzystwa ludzi (tym ludziom nie ufamy).

Których ludzi unikamy towarzystwa?

Ludzie powinni okazywać litość nad człowiekiem (temu człowiekowi nieszczęśliwie się powodzi).

Nad jakimi ludźmi powinieneś okazywać litość?

Człowiek (temu człowiekowi ufamy) zasługuje na szacunek i miłość.

Którzy ludzie zasługują na miłość i szacunek?

(czwarty przypadek)

Rolnik sprząta we żniwa z roli }
„ uprawił i zasiał tę rolę na wiosnę }
Dzikie zwierzęta przebywają w norach }
„ „ wygrzebują sobie same te nory }
Bociany chwytają żaby }
„ niosą te żaby dla swych młodych }
Ziemia wydaje wiele roślin }
Te rośliny jedzą ludzie i zwierzęta }
W lasach rosną różne grzyby i bedłki }
Ludzie zbierają te grzyby i bedłki do jedzenia }
Bydło pasie się sianem }
Rolnik sprząta corocznie to siano z łąki }
Wóznica kieruje końmi }
„ zaprzągnął te konie do woza }
Noszę na sobie odzież }
Krawiec uszył tę odzież }
Powinieneś przeprosić człowieka }
Tego człowieka obraziłeś }
Dziecko krzychało mocno i płakało }
Pszczoła ukłula to dziecko }

Uczeń idzie wesoł ze szkoły do domu }
Nauczyciel pochwalił tego ucznia }
Powinieneś się smucić z człowiekiem }
Tego człowieka widzisz smutnym }

(szósty przypadek)

Woźnica trzyma bicz w ręce }
„ poganiam tym biczem konie }
Cieśla ma topór }
„ obciosuje tym toporem }

Kupiec ma łokieć }
„ odmierza tym łokciem towary }

Rzeźnik ma narzędzia }
„ bije temi narzędziami bydło na rzeź }

Ryby mają płetwy }
„ pływają temi płetwami }

Niektóre chłopcy kupują wędkę }
„ „ chwytają na te wędkę ryby }

Rzemieślnicy potrzebują narzędzi }
„ wyrabiają temi narzędziami różne rzeczy }

Kleszcze są zrobione }
Kowal trzyma temi kleszczami rozpalone żelazo }

Naczynie zowie się ćwiercią }
Tem naczyniem noszą wodę }

Pług jest dla rolnika ważnym wynalazkiem }
Rolnik orze tym pługiem rolę }

Blacharz lub konwisarz robi łyżki }
Ludzie jedzą temi łyżkami potrawy }

Narzędzie nazywa się siekierą }
Tem narzędziem rąbią drzewo }

Ludzie leją na miednicę wodę }
„ myją się tą wodą }

Many grzebienie }
Czeszemy się temi grzebieniami }

Miotła zrobiona jest z gałązek brzoźowych }
Kominarz wymiata tą miotłą sadze }

Masło robi gospodyni w kierzynce }
Tem masłem smarujemy chleb i krasimy }
Pióro jest albo stalowe albo gęsie }
Tem piórem piszemy }
Sieć zrobiona jest ze szpagatu }
Tą siecią łowią ludzie ryby }

(zaimek względny z przymkami)

Dom nazywa się: zakład głuchoniemych }
Głuchoniemi kształcą się w tym domu }
Budynek nazywa się seminaryjum }
Młodzi ludzie kształcą się na nauczycieli w tym budynku }
Odzież, (w tej odzieży chodzą mężczyźni) nazywa się odzież
mężka.
Piersi (w tych piersiach znajdują się płuca) są częścią ciała
ludzkiego.
Miejsca (w tych miejscach rosną drzewa dzikie) nazywają
się lasami.
Miejsce (w tem miejscu chodują drzewa owocowe) nazywa
się sadem.
Miejsca (na tych miejscach żadna roślina nie rośnie nazywa
się pustynią).
Konfesyjonał (przy tym konfesyjonałe zwykli się ludzie spo-
wiadać) jest sprzętem kościelnym.
Dzieci (o te dzieci podejmują wiele starania) okazują się czę-
sto niewdzięcznemi.
Butelki (ludzie zlewają w te butelki różne napoje) robią w
hutach szklanych ze szkła.
Pieniądze (ludzie ubiegają się wiele o te pieniądze) są nie-
pewnem bogactwem.
Zdrowie (o to zdrowie powinniśmy BOGA najbardziej pro-
sić) jest najlepszem bogactwem.
Narzędzie muzyczne (organista gra w kościele na tem narzę-
dziu) nazywa się organami.

Trawa (między tą trawą rosną różne zioła) jest dobrą paszą dla bydła.

Srebro (z tego srebra biją w mennicy pieniądze) wydobywają górnicy z ziemi.

Papier (na tym papierze piszemy) robią pospolicie z płatów. Garbarz wyprawia skórę (z tej skóry mamy obuwie).

Szkło (z tego szkła mamy rozmaite naczynia) wynalezione jest przypadkiem.

Nici (z tych nici robią płótno) przędzą się ze lnu.

Sukno (z tego sukna mamy odzież) wyrabia się z wełny.

Okulary (przez te okulary patrzą ludzie słaby wzrok mający) robi optyk ze szkła.

Fuzya (w tej fuzyi nie ma kurka) jest niezdatna do strzelania.

Wozem nie można jechać (u tego woza ułamała się oś).

Nie można potrzebować szydła (u tego szydła ułamał się koniec).

Palestyna (Abraham żył w Palestynie) jest bardzo pięknym krajem w Azji.

Egipt (żydzi długo byli w niewoli w Egipcie) ma tylko jedną rzekę.

Góra Synai (żydzi odebrali przykazania na tej górze) leży w Arabii.

Jerozolima (Jezus często przebywał w Jerozolimie) była stołecznym miastem kraju żydowskiego.

Betleem (Chrystus narodził się w Betleem) leży w ziemi Judzkiej.

Golgota (żydzi ukrzyżowali Jezusa w tem miejscu) leży blisko Jerozolimy.

Grób (ciało Jezusa złożone zostało do tego grobu) wyciosany był w skale ogrodowej.

Sodoma (Lot uszedł szczęśliwie z tego miasta) miała bardzo bezbożnych mieszkańców.

Budynek (do tego budynku schodzą się żydzi na modlitwę) nazywa się bóżnicą lub synagogą.

Paryż (w tem mieście zamieszkuje cesarz) jest stolicą cesarstwa Francuzkiego.

ZADANIE XLIX.

Imiesłów nieodmienny czasu teraźniejszego i przeszłego oraz użycie do ich rozwinięcia spójników: *gdy, podczas gdy, kiedy*.

Stosunek czasowy, w jakim jedna czynność do podmiotu swego się odnosząca do drugiej pozostaje, wyraża się w języku polskim najczęściej w skróceniu przez imiesłów nieodmienny, lub też przez określenie czyli rozwiązanie zdania z imiesłowem takim za pomocą spójników: *gdy—podczas gdy—kiedy* oznaczających stosownie do myśli zawartej w zdaniu albo równoczesność, albo poprzedzenie tego, co się w pobocznem wypowiedziało zdaniu.

Z nauką o spójnikach tych łączy się tworzenie imiesłowa nieodmiennego czasu teraźniejszego i przeszłego i na odwrót rozwiązywanie imiesłowów tych przez wspomniane spójniki, np.

Uczeń pisze list   } Uczeń pisząc list, namyśla się—Gdy
„   namyśla się   } uczeń list pisze, namyśla się.

Rzeczony spójniki atoli nietylko w znaczeniu rozwiązanych imiesłowów, gdzie orzeczenie obu zdań do jednego ściągają się podmiotu—używane bywają, ale także w razach takich, gdzie w równoczesności orzeczenia obu zdań do jednego podmiotu się nie ściągają, np.

Gdy Staś pisze, bawi się Teodorek.

Podczas gdy się w szkole uczymy, nauczyciel jest przy nas.

Uczyłem się jeszcze, kiedy ty już spałeś i t. d.

Ponieważ zdania takie nie dają się w skróceniu przez imiesłów wyrazić, przeto dobrze będzie, jeżeli dla lepszej wprawy zdania tego i powyższego rodzaju w mieszanym porządku uczniowi do zastanawiania się i opracowania przedłożą.

Z zestawień poniżej przytoczonych niechaj uczeń odnośne tworzy zdania:

- Uczeń siedzi spokojnie w klasie }
„ uważa na nauczyciela }
Uczeń usiadł przy stole }
„ uważa na nauczyciela }
Chłopiec stał przed nauczycielem }
„ czytał na książce }
Chłopiec stanął przed nauczycielem }
„ czyta na książce }
Bydło leży w oborze }
„ przeżuwa paszę }
Bydło układało się na pastwisku }
„ przeżuwało paszę }
Ksiądz klęczał (klęczy) przed ołtarzem }
„ modli (modlił) się nabożnie }
Ksiądz ukląkł przed ołtarzem }
„ modlił się z brewijarza }
Żniwiarze odpoczywają (odpoczywali) na polu }
„ zajadają (zajadali) smacznie podwieczorek }
Żniwiarze odpoczęli na polu }
„ ochoczo koszą (kosili) zboże }
Jabłka wiszą na drzewie }
„ dojrzewają od słońca }
Jabłka dojrzały na jabłoni }
„ same spadają }
Podróżny idzie drogą }
„ śpiewa sobie wesołą piosnkę }

- Podróżny znużył się daleką podróżą }
„ usiadł pod cienistym dębem }
Żniwiarze machają kosą }
„ ścinają zboże na pokosu }
Żniwiarze posilili się pod wieczorkiem }
„ rączo się wzięli do pracy }
Ludzie śpią w nocy }
„ odpoczywają i nabierają sił do pracy }
Chory zasnął snem nagłym }
„ więcej się nie przebudził }
Pies pilnuje wiernie swego domu }
„ odpędza złodzieja i budzi szczekaniem swego pana }
Szewczyk zostaje czeladnikiem }
„ wyzwalany bywa od majstra }
Szewczyk został czeladnikiem }
„ dostaje zapłatę za robotę od majstra }
Ty jesteś w kościele }
Ty powinieneś się modlić nabożnie }
Ludzie wyszli po nabożeństwie z kościoła }
„ idą do domu }
Uczniowie są w szkole }
„ powinni pilnie uważać na nauczyciela }
Uczniowie wyszli ze szkoły }
„ idą skromnie przez ulicę do domu }
Żołnierz musztruje się }
„ uważa na komendę oficera }
Dzieci hasały sobie po dworze }
„ skromnie się bawiły }
Dzieci nabawiły się na dworze }
„ idą do domu na spoczynek }
Pies ujadając za zającem }
„ szczeka czasem }
Pies przeskoczył przez płot }
„ gonił kota }

- Parobcy tańczą w karczmie }
„ weselą się }
- Parobcy natańczyli się }
„ wesoło wracają do domu }
- Organista gra na organach }
„ śpiewa pieśń nabożną }
- Gady pelzają po ziemi }
„ szukają sobie pożywienia }
- Chłopiec wchodził na drzewo }
„ rozdarł sobie surdut }
- Chłopiec wszedł na drzewo }
„ utrząsł sobie gruszek }
- Ludzie wychodzą z kościoła }
„ żegnają się świeconą wodą }
- Ludzie wyszli z kościoła }
„ witają się i rozmawiają z sobą }
- Dziecię idące nieostroźnie }
„ skaleczyło się w nogę }
- Dziecko skaleczyło się w nogę }
„ mocno płakało }
- Człowiek pływa po wodzie }
„ odgarnia wodę rękami i nogami }
- Pies przepływał strumyk }
„ otrząsł się i utarzał się w piasku }
- Okręt płynie po morzu }
„ pruje przodkiem wodę }
- Okręt przepłynął morze }
„ ugrzązł na brzegu w piasku }
- Bocian brodzi po wodzie }
„ szuka żab dla młodych }
- Napiły człowiek tacza się }
„ upadł i zranił się }
- Wóz potoczył się z ciężarem }
„ wywrócił się w rów }

- Koń potknął się
„ zrzucił z siebie jeźdźca }
Ludzie i zwierzęta jedzą }
„ nabierają sił }
Dzieci zjadły śniadanie
„ dążą ochoczo do szkoły }
Pani krajala chleb }
„ urznęła się w palec }
Pani ukrajala chleba }
„ dała ubogiemu }
Rybak chwytą ryby }
„ zapuszcza sieć w wodę }
Dzieci rwały kwiatki }
„ śpiewały wesoło }
Dzieci narwały kwiatów }
„ splotły koronę }
Kucharka odcedzała kartofle }
„ sparzyła się w rękę }
Kucharka odcedziła kartofle }
„ obiera je }
Kucharka nieci ogień na kominie }
„ wyszukuje smolnych drzazg }
Kucharka naneciła ogień na kominie }
„ zastawia garnki z potrawami }
Żandarm schwycił zbrodniarza }
„ prowadzi go na policyjną }
Uczeń pisze }
„ macza pióro w kałamarzu }
Pan napisał list }
„ oddał go na pocztę }
Dzieci mówią pacierz }
„ powinny uklęknąć nabożnie }
Dzieci zmówiły pacierz }
„ kładą się spać }

- Szewc szyje obuwie }
„ wesoło sobie przyspiewuje }
Krawiec uszył surdut }
„ odnosi go panu }
Dziewczę zrobiło pończochę }
„ przymierza ją na nogę }
Dziewczę czesze się }
„ przegląda się w zwierciadle }
Dziewczę wyczesало się }
„ myje się potem }
Chłopiec obudził się }
„ wstaje szybko }
Chłopiec umył się i ubrał }
„ ukląkł i zmówił pacierz }
Chłopiec usiadł potem do stołu }
„ powtarzał sobie lekcycje }
Chłopiec zjadł śniadanie }
„ zabrał się do szkoły }
Chłopiec wszedł do klasy }
„ pozdrowił swych współuczniów }
Chłopiec usiadł sobie skromnie }
„ czytał sobie książkę }
Owczarek pasie owce }
„ przygrywa na fujarce }
Praczką pierze bieliznę }
„ mydli ją }
Praczką wyprała bieliznę }
„ suszy, magluje i prasuje ją }
Kowal rozpala w ogniu żelazo }
„ roznieca ogień miechem }
Kowal rozpałił żelazo w ogniu }
„ kuje żelazo na kowadle }
Zwierzęta czują głód }
„ szukają sobie pożywienia }

Chory uczuł wielką słabość }
„ posłał po księdza }
Mam iść do szkoły }
Gotuję się na lekcycję }
Mam grzebień }
Mogę się wyczesać }
Chcę pisać list }
Potrzebuję papieru, pióra, atramentu, laku }
Jestem trochę chory }
Nie żądam zaraz lekarza }
BÓG jest wszędzieobecny }
„ „ także przy mnie }
Masz ołówek }
Możesz linijować lub rysować }
Chcesz wejść do nieba }
Zachowaj przykazania BOGA }
Masz pieniądze }
Możesz sobie kupić, co zechcesz }
Chcemy się czego nauczyć }
Powinniśmy dokładać pracy }
Chcecie mieć łaskę u nauczyciela }
Musicie być dobrymi i pilnie się uczyć }
Jesz za wiele }
Możesz zachorować }
Ukończyłeś swoje prace }
Możesz wypocząć }
Obraziłeś BOGA }
Powinieneś pokutować }
Znaleźliście coś cudzego }
Nie powinniście przywłaszczać sobie tego }
Zostaniesz ukarany }
Nie powinieneś mścić się }

KURS WYŻSZY

Zadania do samodzielniejszych wypracowań.

ZADANIE I.

1. Wymień różne sprzęty w ogólności!

Wymień sprzęty szkolne! pokojowe! kuchenne! ogrodowe! rolnicze! stołowe! do pisania! do mycia się! do mycia! do polowania! do zabaw! sprzęty kościelne! kupieckie! i t. d.

2. Wymień naczynia do picia! do prania! do piwa! do gotowania! do kawy! naczynia porcelanowe! gliniane! i t. d.

3. Wymień gatunki stołów! krzesel, noży! nożyc! książek! kluczy! szczotek! zegarów! lamp! wozów! narzędzi! instrumentów muzycznych! instrumentów muzycznych dętych! smyczkowych! instrumentów optycznych! gatunki broni! broni palnej! kolnej! siecznej!

4. Wymień różne rodzaje odzieży! odzież męską! żeńską! obuwie! przykrycia na głowę! okrycia zwierzchnie! ozdoby! gatunki odzieży męskiej! żeńskiej! gatunki obuwia! kapeluszy! czapek! rękawiczek! pończoch! skarpetek! parasoli! surdutow! grzebień! i t. d.

5. Wymień pokarmy różne! pokarmy surowe! gotowane! sztuczne! pieczone! pokarmy z kartofli! mączne! mleczne! gatunki mięsa! kiszek! mąki! zup! jaj! tłuszczu do kraszenia! różnych pieczyw! słodyczy! i t. d.

6. Wymień napoje różne! napoje sztuczne! naturalne! ciepłe! zimne! upajające! gatunki wody do picia! gatunki piwa! wódek! likieru! wina! mleka! ziół!

7. Wymień różne rodzaje zwierząt! wymień ptaki! zwierzęta ssące! gady! owady! robaki! zwierzęta mające krew ciepłą! krew zimną! zwierzęta rogate! z kopytami! z racicami! z pazurami!

pokryte łuskami! pierzem! sierścią! wełną! szczecina! iglicami! zwierzęta ogoniaste! bez ogona! bez nóg! latające zwierzęta! zwierzęta dwunożne! czteronożne! sześcionożne! ósmionożne! zwierzęta mięsożerne! żywiące się roślinami! zwierzęta dzikie! swojskie! wodne! leśne! jadowite! krajowe! zagraniczne!

8. Wymień różne rodzaje roślin! wymień rośliny ogrodowe! trujące! jadalne! polne! leśne! wodne! krajowe! zagraniczne! kwitnące! niekwitnące! lekarskie! i t. d.

9. Wymień różne rodzaje drzew! drzewo owocowe! leśne! liściaste! Wymień krzewy! krzewy leśne! ogrodowe! do ozdoby służące! jagody rodzące! Wymień kwiaty i zioła! zioła dziko rosnące! rośliny pastewne! warzywne! Wymień zielska! kwiaty pachnące! bez zapachu! doniczkowe! wiosenne! jesienne! i t. d.

10. Wymień różne gatunki zbóż! gatunki róż! grochu! drzew! krzewów! psów! koni! zwierząt ssących! ptaków! ryb! żab! i t. d.

11. Wymień różne owoce! owoce drzew! krzewów! owoce ogrodowe! dzikie! latem dojrzewające! w jesieni dojrzewające! zagraniczne! nasiona żdźbła wypuszczające! nasiona strączkowe! gatunki orzechów! żyta! pszenicy! jęczmienia! winogron! i t. d.

12. Wymień różne ciała kopalne! wymień kruszce! palne! minerały! minerały rozpuszczające się! solne! topiące się w ogniu! gatunki kamieni! ziemi! węgla! wody! i t. d.

13. Wymień materiały różne! materiały naturalne! sztuczne! na odzież! przedzione i na warsztacie robione! materiały budulcowe! palne! gatunki skór! futer! kozuchów! drzewa! papieru! nici! i t. d.

14. Wymień wyroby stolarskie! garncarskie! piekarskie! koszykarskie! kuśnierskie! jubilerskie! towary żelazne! łokciowe! kolonijalne i t. d.

NB. Przy zadaniu należałoby liczbę wymienić się mających przedmiotów stanowczo (numerycznie) oznaczyć.

15. Wymień różne *monety!* gatunki *pieniędzy!* gatunki *pieniędzy srebrnych!* *miedzianych!* *złotych!* *papierowych!* gatunki *wag!* *miar!* wymień *miary długości!* *zboża!* *płynów!* gatunki *budynków!* wymień *uroczystości w roku!* *podział czasu!* *okolicę świata!*

16. Napisz nazwiska rzeczy *żywotnych!* *nieżywotnych!* *stworzonych!* *sztucznych!* *ciał ziemskich!* *ciał niebieskich!* *istot rozumem obdarzonych!* *bezrozumnych!* rzeczy *płynnych (ciekłych!)!* *stałych!* *twardych!* *miękkich!* *rozciągliwych (elastycznych!)!* *kruchoch!* *giętkich!* i t. d.

17. Wymień rodzaje *kupców!* *rzemieślników!* *urzędników!* *żołnierzy!* *ślug!* *kalek!* *złoczyńców!* i t. d.

18. Wymień różnych *nauczycieli!* *księży!* *uczniów!* *urzędników miejskich!* *sądowych!* *policyjnych!* *pasterzy!* *ludzi co do wyznania!* *co do narodowości!* i t. d.

ZADANIE II.

1. Napisz rzeczy *drewniane!* *sukienne!* *plócienne!* *skórzane!* *papierowe!* *słomiane!* *szklane!* *żelazne!* *ołowiane!* *cynowe!* *srebrne!* *złote!* *gliniane!* *rogowe!* *blaszane!* i t. d.

2. Wymień rzeczy które z natury są *wyłącznie białe!* *czerwone!* *zielone!* *czarne!* *niebieskie!* *żółte!* *brunatne!* *szare!* *psre!* i t. d.

3. Napisz rzeczy, które są *kształtu kulistego!* *owalnego!* *walcowatego!* *graniastego!* *trójgraniastego!* *czworograniastego!* *sercowatego!* *łukowatego!* *zakrzywionego!* *kraglowatego!* i t. d.

4. Które rzeczy są w stosunku do siebie *wysokie—nizkie?* *grube—cienkie?* *obszerne—szczupłe?* *wielkie—małe?* *głębokie—płytkie?* *długie—krótkie?* *szerokie—wąskie?* i t. d.

5. Które rzeczy są co do swego kierunku i położenia *ukośne?* *prostopadłe?* *krzywe?* *poziome* *proste?* *równe?* *nierówne?* *równoległe?* *nierównoległe?* *u góry?* *na dole?* *z przodu?* *z tyłu?* *na prawo?* *na lewo?* i t. d.

6. Do każdego z następujących rzeczowników wyszukaj 6 do 10 stosownych przymiotników (np. *Stół*:—graniasty, duży, stary, wysoki, malowany, brudny, mocny, dębowy i t. d.) *piec, dom, szafa, pióro, kamień, koło, uczeń, nauczyciel, król, powietrze, miasto, dach, noga, drzewo, liść, ptak, ryby, kwiaty, książki* i t. d.

7. Do każdego z następujących przymiotników wyszukaj 6 do 10 rzeczowników w rodzaju męzkim, żeńskim i nijakim z dodaniem zaimka wskazującego: *miękki, suchy, ciepły, zimny, słodki, ciemny, jasny, brunatny, wydrążony, próżny, bezrozumny, niezgrabny, miły, urodzajny, bojaźliwy, soczysty, giętki, martwy, ruchomy, czujny, szczupły, nieruchomy* i t. d.

8. Wyszukaj przeciwstawne wyrazy od następujących pojęć: *dzień, początek, przyjaźń, smutek, wojna, niedostatek, sława, ubóstwo, cnota, szczęście, grubiaństwo, pilność, młodość, góra, ciepło, skąpstwo, zgoda, pożytek, pochwała, majster, pan, nauczyciel, mieszczanin, olbrzym, przyroda, dawca, wschód, stwórca, wydatek, zarobek, pokora, złość, choroba, pogoda, nagroda, rozrzutność, wierność, zbytek, wolność, prawość, ukontentowanie, miłosierdzie, brzydkość, pokój, odległość, złączenie, zaufanie, niebezpieczeństwo, trwoga, doczesność, potępienie* i t. d. *dać, płakać, mleć, spać, rozkazywać, karać, zamykać, oszczędzać*, — *szczupły, mokry, leniwy, martwy, zwiędły, tłusty, mętny, pogodny, tani, smaczny, zdrowy, skromny, grzeczny, surowe mięso, surowy człowiek, surowe obyczaje, surowe potrawy, surowe płótno, surowa przędza, ostre powietrze, ostra droga, ostre narzędzie, ostre prawo, ostry napój, dzikie zwierzę, dziki chłopiec, dziki człowiek, dzikie drzewo, stary mężczyzna, stare czasy, stare wino, stary chleb, stara odzież, ciemny dzień, ciemny człowiek, ciemna farba* i t. d.

ZADANIE IIIa.

1. Do każdego z podanych rzeczowników wyszukaj 10 do 20 czynności: *koń, kogut, pszczoła, rolnik, krawiec, stolarz, kupiec, kupujący, nauczyciel, uczeń, kowal, ogrodnik, żołnierz, ksiądz, pasterz, furman, strzelec, lekarz i t. d.*

2. Co robią następujące zwierzęta, gdy głos z siebie wydają? np. *wilk, kruk, sowa, wąż, mysz, osieł, pies, słowik, kozieł, wieprz, kogut, żaba, gołąb, pszczoła, owca, kura, chrabąszcz, kukulka, świerszcz, bocian, gęś, kaczka, koń, kot i t. d.*

3. Jak się mówić zwykło o czynnościach: *wichru? wiatru? grzmotu? wozu? dzwonka? fuzyi? struny? ognia? drzewi? wiatraka? bicza? łańcucha? szkła? talara? uschłych liści? sukni jedwabnej i t. d.*

Wymień 30 czynności *ruch* oznaczających! 20 czynności *względ* znajdowania się na miejscu *wyrażających*! 30 czynności *odgłos* lub *brzmienie* jakie *wyrażających*!

4. Jak się nazywa zawód *stolarza? krawca? kowala? ślusarza? powoźnika? piwowara? gorzelnika? rybaka? ogrodnika? ciesli? ceglarza? farbiarza? garbarza? płóciennika? sukiennika? sitarza? malarza? kupca? kucharza? nauczyciela? organisty? i t. d.*

5. Uporządkuj poniżej podane nazwiska podług trzech królestw (królestwo zwierząt, roślin, rzeczy kopalnych) i pisz odpowiednie nazwisko w przeznaczony rubryce (w porządku alfabetycznym): *Tulipan, wapno, orzeł, fioletek, kryształ, malina, georginija, glina, narcyz, małpa, lew, grusza, diament, jaszczur, wiśnia, piasek, osieł, soliter, alun, bez turecki, zieba, bursztyn, poziomka, zając, żelazo, wielbłąd, kot, porzeczek, magnes, kruk, jeź, złoto, węgiel kamienny, czajka, kaczka, len, lew, mech, pchła, węgórż, sól, muszarka, papuga, żywe srebro, kręmień, szczupak, rubin, dąb i t. d.*

6. Uporządkuj następujące nazwy zwierząt w odpowiednich rubrykach:

- a) na zwierzęta ssące, ptaki, ryby!
- b) na zwierzęta czworonożne, dwunożne, beznożne!
- c) na zwierzęta żyjące na ziemi, w wodzie, pod ziemią!
- d) na zwierzęta żywiące się mięsem! roślinami!

Szczupak, kuna, lis, nietoperz, węgórz, kawka, lew, sarna, kura, kot, pliszka, jelen, śledź, zając, wilk, małpa, pies morski, jeź, tchórz, karp, nosorożec, kanarek, dzika gęś, wiewiórka, jastrząb, wół, karaś, kret, skrzeczek, orzeł, skowronek, wielbłąd, sum, sęp i t. d.

7. Podziel ludzi:

- a) podług części ziemi, które zamieszkują.
- b) podług ich narodowości.
- c) podług ich wyznań.
- d) podług ich zawodów i godności.
- e) podług barwy ich ciała.
- f) podług płci.

8. Podziel monety:

- a) podług kruszcu, z którego się robią.
- b) podług kraju, gdzie się je bije.
- c) podług ich wielkości.
- d) podług ich wartości.

9. Podziel stoły:

- a) podług przeznaczenia, do czego służą.
- b) podług kształtu.
- c) podług koloru.
- d) podług wielkości.
- e) podług materyjału, z jakiego stół zrobiony być może.
- f) podług liczby nóg.

10. Podziel kapelusze:

- a) co do kształtu; b) co do koloru; c) co do materyjału, z jakiego zrobione być mogą; d) podług przymiotów,

które się *zmysłem dotykania* dostrzegają; e) podług pory roku, w której się kapelusze nosić zwykły; f) podług *pleci osób*, które kapelusze noszą; g) podług *kraju*, gdzie je robią.

11. Podziel *konie* i uważaj przy tem: na *wzrost, barwę, siłę, stan zdrowia, wiek, wartość*.

12. Podziel *budynki* i uważaj przy tem: na *materyjał*, z jakiego wybudowane być mogą, na *wielkość, trwałość, kolor, użytek i przeznaczenie, cenę, dogodność* i t. d.

ZADANIE III b.

Wyszukiwanie przyczyn i skutku.

1. Rozróżniaj w następujących zdaniach przyczynę i skutek:

a) Kto zawiele je, zachoruje. b) Po długiej pracy, czuje znużenie i głód. c) Wielu już ludzi zgotowało sobie przez grę w karty upadek. d) Gdy słońce wschodzi, zaczyna być dzień. e) Kto zbyt wiele przy świetle gazu pisze, może zaniewidzieć. f) Pijąc za wiele trunków upajających, dostać można pomieszania zmysłów.— g) Chłopiec szydził z kulawego kaleki a ten rzucił na niego kamieniem. h) Na wiosnę wzbiera woda w rzekach, bo śnieg taje. i) Rośliny schną, gdy nie mają wilgoci. k) W jesieni opadają liście z drzew, bo mroźny wiatr wieje. l) Trawa dla tego schnie, że jest piękna pogoda.

2. Co jest w następujących zdaniach przyczyną? co skutkiem?

a) Chropowate kamienie dla tego stają się gładkie, że się je szlifuje. b) Drzewo dla tego pływa po wodzie, że jest lżejsze od wody. c) Kamień dla ciężkości swej tonie w wodzie. d) Dzieci płaczą po stracie rodziców.—

e) Wielu już ludzi umarło z przestachu. f) Od upału słonecznego opala się twarz. g) Tępy nóż staje się przez szlifowanie ostrym. h) Przytępionym rysikiem źle się pisze. i) Po długiej chorobie czujemy osłabienie.— k) Mokrą odzież wysuszyć trzeba. l) Po dobrym śnie wstaje się rano orzeźwionym. m) Wśród upału wysycha ziemia i t. d.

3. Następujące zdania zawierają *przyczynę*; do każdej więc wyszukaj *skutek*:

a) Gęś ma skrzydła. b) Kaczka ma nogi z błonkami do pływania. c) Wół jest silny. d) Zimą są mrozy.— e) Latem dopieka słońce. f) Osa ma żądło. g) Zimą późno wschodzi słońce a wcześniej zachodzi. h) Latem wcześniej wschodzi słońce i późno zachodzi. i) Na wiosnę topnieją śniegi i lody. k) Uczeń nie uczył się pilnie. l) Najemnik rącho pracował. i t. d.

4. Do następujących zdań *skutek* oznaczających wyszukaj zdania *przyczynę* wyrażające:

a) Niektóre noce są bardzo ciemne. b) Wiele nocy jest jasnych. c) W jesieni bywają dni krótsze. d) Zimą są noce najdłuższe. e) Lód załamał się pod chłopcem.— f) Chłopiec wpadł w wodę. g) Orzeł bardzo wysoko latać może. h) Kura nie lata wysoko. i t. d.

Przykład: Niektóre dni są ponure, bo niebo jest zachmurzone.

5. Do jednego *skutku* wyszukaj jak najwięcej *przyczyn* na pytanie:

Co może być przyczyną bogactwa? ubóstwa? choroby? śmierci? trzęsienia się? zawalenia się budynku? rany? smutku? gniewu? nieczystego sumienia? głodu? powodzi? radości? i t. d.

Przykład: Przyczyną bogactwa mogą być: praca, pilność, szczęście, zręczność, sukcesyja, wygrana, oszukań-

stwo, nierzetelność, skąpstwo, gra w karty lub w loteryję, wygrany zakład i t. d.

ZADANIE IV.

Cel i środek.

1. Wyszukaj w następujących zdaniach *cel* i *środek*:

a) Kto karany być nie chce, winien powinności swoje sumiennie wypełniać. b) Kto chce być kochanym, winien dobrze czynić. c) Kto upaść nie chce, powinien być ostrożnym. d) Kto z drugimi żyć chce w zgodzie, powinien być łagodnym. e) Kto pożyczki szuka, powinien mieć zaufanie. f) Kto się czego nauczyć chce, powinien starać przykładać. g) Kto poprawić się chce, powinien z uległością przyjąć naganę. h) Kto chce dobrobytu, powinien pracować i być oszczędnym. i) Aby podróżować móż, potrzeba pieniędzy. k) Aby nauczyć się czegoś, trzeba się pilnie uczyć. l) Aby ochędoźnie wyglądać, trzeba się myć i czesać codziennie. m) Aby na starość biedy nie cierpieć, trzeba za młodu pracować i oszczędzać. n) Aby zawsze mieć wiarę, nie należy nigdy kłamać i t. d.

Przykład: Celem jest: „nie chcieć być karanym” a środkiem: „powinności swoje pełnić” i t. d.

2. Jakich środków użyć trzeba:

aby się czegoś nauczyć? aby coś zarobić? aby zdrowym być? aby żyć? aby ryb ułowić? aby zboże sprzątnąć z pola? aby zimą izbę ogrzać? aby móż pisać? aby sobie chleba kupić? aby móż wyjechać gdzie? aby wieczorem izbę oświetlić? aby pokój zamieść? aby przebyć rzekę? aby coś znaleźć? aby mieć zaufanie? aby kogoś

dośćgnąć? aby módz czytać? pisać? aby się od zimna uchronić? aby się z bogacić? aby nie upaść? i t. d.

Przykład: Aby się czegoś nauczyć, trzeba dołożyć pilności i starania i t. d.

3. Jaki cel ma ten:

który szuka? który się uczy? pracuje? umiarkowanie je i pije? sieje? sieć w wodę zapuszcza? zimną w piecu pali? list pisze? kto wieczorem lampę zapala? kto zamiata? kto kogoś gani? kto zimną ciepło się ubiera? kto się myje? kąpie się? łapkę zastawia? kto lekarstwo zażywa? idzie do kościoła? przy piecu się grzeje? na polowanie idzie? kwiaty podlewa? w ogrodzie piele i t. d.

Przykład: Kto szuka, ten chce coś znaleźć.

4. *Czemu* używa myśliwy fuzyi? *Czemu* się kładzie cukier do kawy? dzieci chodzą do szkoły? bociany odlatują w jesieni? ogrodnik obwija drzewka zimną w słomę? jesz i pijesz? używa chory lekarstwa? furman trzyma bicz w rękę? wypędza się kury z ogrodu? komin się czyści? rola się mierzwi?

Przykład: Myśliwy na to używa fuzyi, aby mógł polować na zwierzybę.

5. Odpowiedz w zupełnych zdaniach na następujące pytania:

Do czego służy stodoła? woda jest użyteczna? używa się gwoździ? służy góra? sklep? sypialnia? kuchnia? spiżarnia? obora? stajnia? chlew? kurnik? owczarnia? drwalnia? stół? krzesło? lustro? zegar? sukno? wełna? skóra? olów? cyna? złoto? srebro? miedź? (Śpichrz do tego służy, aby w nim módz składać zboże—Śpichrz służy do składania zboża).

6. Z podanych tu dwóch sądów wyszukaj trzeci:

a) Wszyscy ludzie obdarzeni są rozumem. Chińczycy są ludzie przeto . . . b) Ryby nie mają głosu. Śledź

jest rybą, przeto . . . c) Stałe gwiazdy są jasne. Słońce jest stałą gwiazdą przeto . . . d) Płyiny rozłożyć się dają na krople. Olej skalny jest płynem, przeto . . . e) Prorocy przepowiadali przyszłość. Danjel był prorokiem, zatem . . . f) Żadne zwierzę nie ma rozumu. — Koza jest zwierzęciem . . . g) Zły czyn hańbi. Kradzież jest złym czynem, a zatem . . . h) Każdy kruszec rozpuszcza się. Żelazo jest kruszczem, a więc . . . i) Jadowite bedłki szkodzą. Muszarka jest jadowitą bedłką, to też . . . k) Każda choroba osłabia. Febra jest chorobą a zatem . . . Żadnego zwierzęcia nie należy dręczyć. — Mucha jest zwierzęciem, . . . m) Każda niewinna zabawa jest dozwoloną. Jeżdżenie na łyżwach jest niewinną zabawą . . . n) Ptaki śpiewne rozweselają nas swym głosem. Skowronek jest ptakiem śpiewającym . . . o) Każdy człowiek zbłądzić może. Jestem człowiekiem . . . p) Słaby nie może szybko iść. Dziecko jest słabe . . . i t. d.

ZADANIE V.

1. W następujących zdaniach zastąp — o ile się da, stojące przymiotniki i przysłówki takimi wyrazami, które zupełnie przeciwny wyrażają sens (np. *Mały chłopczyk pisze pięknie* — *Wielki chłopiec pisze brzydtko*).

- a) *Młody koń biega szybko.* b) *Stary dom jest drogi.*
c) *Pilny chłopiec jest wesoly.* d) *Dobrze uprawione pole jest wrodzajne.* e) *Nowa książka jest droga.* f) *Skromne i pilne dzieci chwalą i kochają ludzie.* g) *Ostry nóż kraje dobrze.* h) *Weseli ludzie są dobrymi towarzyszami.*
i) *Mokre drzewo źle się pali.* k) *Zdrowemu smakuje każda potrawa.* l) *Zgodny człowiek zawsze jest wesół.*

- m)* Kto ma czyste sumienie, ten jest szczęśliwy. *n)* Czarna krowa białe mleko daje. *o)* Nowa odzież jest droga. *p)* Biedny nie zawsze jest nieszczęśliwym.

2) Zamień następujące zdania w ten sposób, że zachodzące przymiotniki i przysłówki we wszystkich trzech stopniach wyrazisz, (np. Czarny atrament jest dobry. Czarniejszy atrament jest lepszy. Najczarniejszy atrament jest najlepszy).

- a)* Cienki lód łatwo się załamie. *b)* Daleki strzał słychać mało. *c)* Przebiegły oszust jest ostrożny. *d)* Czyste powietrze jest zdrowe. *e)* Świeże drzewo źle się pali. *f)* Wielki gwóźdź tkwi mocno w ścianie. *g)* Ostra brzytwa goli dobrze. *h)* Stary budynek jest słaby. *i)* Żyzna rola wiele zboża wydaje. *k)* Twarda gruszka źle smakuje. *l)* Duże naczynie żelazne jest ciężkie. *m)* Wierny sługa przywiązany jest do domu i t. d.

3. Każde z następujących zdań ma być trzy lub cztery razy tak zmienione, aby sens był ten sam, (np. Uczniowie byli dziś rano w kościele—Dziś byli rano uczniowie w kościele—W kościele byli dziś rano uczniowie—Rano dziś byli uczniowie w kościele).

- a)* Na imieniny moje dostałem piękną książkę z obrazkami. *b)* Kupcy co rok jadą do Lipska na jarmark. *c)* Surdut mój kosztuje z robotą ośm talarów. *d)* Nie skończoną dobroć BOGA wszędzie widzimy. *e)* Latem grzmi niekiedy tak mocno, że się aż dom trzęsie. *f)* Wdzięczny zawsze pamięta o swym dobroczyńcy. *g)* Nie powinieś zasztybko biedz, bo sobie zaszkożysz. *h)* Wichher zrządza czasem wielką szkodę w ogrodach. *i)* Lenistwo wielu już do ostatniej nędzy doprowadziło. *k)* Potrawy dopiero po osoleniu smaczniejszą się stają. *l)* Dobre dzieci są największą pociechą rodziców i t. d.

4. Każde z następujących zdań zmień trzykrotnie najprzód w formie *pytania*, dalej w formie *życzenia*, nareszcie *rozkazująco*, (np. Rolnik jedzie z pługiem w pole. Czy jedzie rolnik z pługiem w pole? Oby rolnik jechał z pługiem w pole! Rolniku, jedź z pługiem w pole!)

- a) Krawiec przykrawa i szyje odzież b) Słowik śpiewa pięknie. c) Mgła opada. d) Robotnik ręczo pracuje. e) Uczeń pisze pięknie. f) Żniwiarz odpoczywa po pracy. g) Dzieci kochają swych rodziców. h) Dziewczynka smacznie przyrządza potrawy. k) Ogrodnik sadi kwiaty i t. d.

ZADANIE VI.

1. Uporządkuj następujące zdania:

- a) Sumienie spokoj złe nie dać. b) Kto nie mieć chleb, pieniądze i, ubogi jest bardzo ten. c) Obyczajne dobre przykłady złe psuć. d) Bezpieczna wszędzie niewinność jest. e) Obchodzić się z chory łagodnie należy. f) Zalety wiele bardzo przed zwierzętami człowiek mieć. g) Nikt z kłótniwy człowiek lubić nie przestawać. h) Skowronek z śpiewające ptaki wiosna śpiewać najpierwej. i) Wiele ubodzy na spuszczać się to, ich że bogaci ludzie wspierać. k) Uczniowie szkoła jeżeli nie chodzić regularnie, postępy nie robić móżd i t. d.

2. O każdym z następujących przedmiotów daj krótkie objaśnienie (definicję), np. o *ptaku*. Ptak jest zwierzę piernem porośle, które ma dwie nogi, dwa skrzydła, dziób, niesie jaja i wysiaduje je.

- a) Szafa. b) Nóż. c) Zwierzę ssące. d) Ryba. e) Robak. f) Suknia. g) Mysz. h) Lekarz. i) Beczka. k) Drze-

wo. *l*) Dom *m*) Garnek. *n*) Browar. *o*) Kościół. *p*) Ratusz. *r*) Kucharz. *s*) Rolnik. *t*) Strzelec. *u*) Rybak. *w*) Butelka. *x*) Kapelusze. *y*) Stodoła. *z*) Okulary.

3. Następujące żartobliwe i zagadkowe pytania niechaj sam uczeń rozwiązać i odgadnąć się stara:

- a*) Jak się nazywa zamrożona woda? Jak nazywamy suchą trawę? zmielone żyto? obłupione proso? obłupiony jęczmień? martwe ciało? spalone drzewo? splecione włosy? *b*) Co można tylko w nocy widzieć na niebie? *c*) Kto nosi domek swój zawsze ze sobą? *d*) Których nożyc nigdy szlifierz nie ostrzy? *e*) Co ma zęby, ale nie gryzie? *f*) Co jedzie drogą bez koni? *g*) Co jedzie wodą bez wiatru? *h*) Co parzy, a jednak nie jest gorące? *i*) Z 10 wróbli na dachu zastrzelił ktoś 4; ile wróbli pozostało jeszcze na dachu? *k*) Co jest cięższe, funt pierza, czy funt ołowiu? *l*) Kto żyje (ma utrzymanie) z wiatru? *m*) Jakiego oka nie masz w głowie?

ZADANIE VII.

Konieczne i przypadkowe znamiona rzeczy.

1. Które są konieczne znamiona noża? stołu? krzesła? okularów? widelca? fuzji? kuli? zegara? igły? kościoła? miasta? żelazka? szafy? kostki? lustra? wsi? drzewa? ptaka? krzewu? ryby? zwierzęcia? zwierzęcia ssącego? pszczoły? świecy? i t. d. (np. Konieczne znamiona ławy są: *siedzenie* i *nogi*!).

2. Wymień u powyższych rzeczy przypadkowe znamiona! (np. Przypadkowe znamiona ławy są: *kolor*, *wysokość*, *długość*, *szerokość*, *materiał*).

3. Wyszukaj różnicę pomiędzy poniżej podanymi dwoma przedmiotami i napisz takową w krótkich zdaniach, (np.

Czem się różni stodoła od domu? Stodoła tem się różni od domu: Stodoła nie ma izb, kuchni, okien, pieców, komina; dom zaś ma to wszystko. Stodoła nie jest wewnątrz bielona ani tapetowana, ani malowana; dom zaś może być wewnątrz bielony, tapetowany, albo malowany. Stodoła najczęściej budowana jest z drzewa; dom zaś murowany jest zwykle).

- a) Jaka różnica jest między wozem a taczka? b) Czem się różni izba szkolna od zwyczajnego pokoju? c) Jaka różnica jest między domem mieszkalnym a kościołem? d) Czem się różni tabliczka łupkowa od tablicy szkolnej? e) Czem się różni kominiarz od młynarza? f) Czem się różni Niedziela od powszedniego dnia? g) Jaka różnica jest między wsią a miastem? h) Czem się różni zwierzę ssące od ptaka? i) Jaka jest różnica między szczupakiem a jaszczurką? k) W czym się różni żaba od żółwia? l) Jaka zachodzi różnica między glistą a gąsienicą? m) Czem się różni topola od jabłoni? n) W czym się różnią nożyce od szczypców? o) Jaka zachodzi różnica między wołem a koniem? p) Czem się różni zeszyt (kajet) od tablicy łupkowej? r) Czem się różni pilny uczeń od leniwego? s) Czem się różni mszał od elementarza? t) Wypowiedz różnicę między solą i cukrem? u) Jaka zachodzi różnica między wróblem a gęsią? i t. d.

4. W czym są powyżej (ad 3) wymienione przedmioty do siebie podobne? (np. Jakie podobieństwo jest między mszałem a elementarzem?—Mszał i elementarz w tem są do siebie podobne: Mszał ma okładkę; elementarz ma to samo. Mszał ma karty i stronnice; elementarz także. Mszał jest drukowany; elementarz także. Mszał oprawił introrigator; elementarz także i t. d.

ZADANIE VIII.

Różne krótsze i dłuższe, łatwiejsze i trudniejsze opisy*)

1. Opis **konia** podług następującej dyspozycji:

Główne części: (głowa, szyja z grzywą, kadłub, nogi, ogon). *Pokrycie ciała. Kolor. Rodzaj. Pobyt. Pożywienie. Właściwości konia* (wspaniały, odważny, przywiązany, rzy, w ciemności widzi dobrze, szybko biega—stępo, truchtem, cwałem). *Pochodzenie konia. Choroby konia. Pożytek z koni* (jeżdżenie konne, na wojnie, użycie do zaprzęgu—użytek z włosia i sierści, ze skóry, z kopyt, z kości). *Różne rodzaje i nazwy koni.*

2. Opis **owcy**. *Rodzaj* (do którego owca należy). *Główne części. Wielkości. Pokrycie ciała. Kolor. Pobyt. Pożywienie. Właściwości owcy* (spokojna, cierpliwa, nieodważna—strachliwa). *Zachowanie się w czasie pазарu i grznotu. Gatunki owiec. Pożytek* (wełna, skóra, mięso, łój, rogi, flaki, kości, mierzwa). *Choroby owiec.*

3. Opis **pawia**. Uzupełniaj następujący opis:

Pawia nie chować ludzie u nas dla pożytek, lecz dla przyjemność. Paw należy do najpiękniejszej ptaki nasze okolicy. Głowa szyja i górna część pierś mieć jasnobłękitny; grzbiet być siwy z czarne plamy. Długi i rozłożysty ogon składać się z przesliczne pióra. Na głowa mieć ruchoma kitka z pierze. Należać paw do rodzaj kury i mieć wiele znamiona wspólne z kury. Pożywienie paw składać się

---

*) Nader wielkiego doboru dyspozycyj do różnych opisów jak np. pojedynczych części ciała ludzkiego, pokarmów, napojów, odzieży, szkoły, izby, pojedynczych sprzętów izdebnych i t. d. nastęrcza dziełko niedawno wyszłe pod tytułem:

„200 Praeparationen fuer den allgemeinen Anschauungsunterricht (erster Theil) von Franz Wiedemann. Dresden bei Meinhold et Söhne“

Życzyćby wypadalo, aby na wzór tejsze ksiązki coś podobnego w języku polskim wyjść mogło.

z rozmaite nasiona i owady. Kwiat bzu i pokrzywa dla paw trujący. W zimne kraje nie chować się paw. Nieczystość i wyziewy cuchnące nie lubić paw. Na noc lubić siedywać na drzewa albo dach. Głos paw niemiły. Piękny ogon i bukiet na głowa dostać paw dopiero w trzeci rok. Na jesień gubić paw swoje piękne pierze a na wiosna dostać nowy. Pawie pochodzić z Afryki 20 do 30 jaja;— u nas tylko 8 do 12 jaja.

4. **Skrzeczek.** *Rodzaj.* Długość (6 do 8 cali). Włosy (krótkie, górą rudawe, dołem czarne). Głowa (dosyć duża). Pysk (górną wargę rozdzieloną, długie wąsy, w pysku torebki—do czego?). Uszy (małe, zaokrąglone). Szyja (krótka). Tułów (smukły). Ogon ($\frac{1}{2}$ całego ciała—wpół goły). Przednie nogi (cztery pazurki). Tylne nogi (pięć pazurków—podeszwa goła). Pobyt (strefa umiarkowana—w norach). Pożywienie (zboże, zioła, korzenie, groch). Rozmnażanie się (co rok 2 do 3 razy po 6 do 10 młodych). Właściwości (odważny, swarliwy, zły, skąpy, znosi zapasy na zimie do jamy, śpi przez zimę). Użytek i szkoda (futro; kradnie zboże).

5. **Królík.** *Rodzaj.* Długość (1 do $1\frac{1}{2}$ stop). Włos (miękki jak jedwab, biały albo czarny, pstry i t. d.). Oczy (czerwone). Głowa. Pysk (kusy, długie wąsy, rozdzielona wargę). Zęby (brak zębów bocznych). Uszy (długie, gołe). Szyja (gruba, tak długa jak głowa). Tułów (skłębiony). Ogon (krótki). Tylne nogi (wiele dłuższe od przednich,—te o czterech owe o pięciu palcach—ostre pazury—włosista podeszwa u stóp). Pobyt (strefa umiarkowana i gorąca—kopie nory w pagórkowatej, lekkiej ziemi). Pożywienie (rośliny). Rozmnażanie się (co 5 tygodni 4 do 9 młodych). Właściwości (w nocy wychodzą żeru szukać—strachliwe—leczą szybko pod górę—zmysł powonienia delikatny—słuch dobry). Pożytek i szkoda (mięso, skórka, sierść;—psują młode drzewka, w jarzynach robią szkodę).

6. **Wiewiórka.** *Rodzaj zwierząt.* Długość (8 do 9). *Sierść* (długa, rudoczerwona, szyja, pierś, brzuch białawe). *Głowa* (podłużna, po bokach spłaszczona cokolwiek, oczy duże wypukłe). *Pysk* (kończaty, długie wąsy). *Zęby* (dwa rodzaje). *Uszy* (długie, sztywne, zakończone kitką włosów). *Szyja* (krótka). *Tułów* (smukły, walcowaty). *Ogon* (długości ciała). *Przednie nogi* (krótsze od tylnych—palce 4 u przednich a 5 u tylnych stóp—pazurki ostre). *Pobył* (w umiarkowanej strefie na drzewach). *Pożywienie* (jądrka orzechów, nasiona, żołądz, buczyna, pąki drzew). *Rozmnażanie się* (trzy do pięć młodych rocznie). *Właściwości* (żwawa, schludna, pocieszna, oswaja się, pojętna, lubi muzykę, mieszka niekiedy w gniazdach wron, srok — buduje sama gniazdko z gałązek i mchu z otworem ku wschodowi, który na słotę zatyka). *Pożytek i szkoda* (skórka, włosy na pędzle; robi szkodę w korach).

7. **Sarna.** *Rodzaj zwierząt.* Długość ($3\frac{1}{2}$). *Sierść* (latem brunatna, zimą rudo-szara; szyja, podgardle i kolana białawe, po każdej stronie wargi górnej biała plamka). *Głowa* (podługowata, rogacz rogi z trzema odnogami, sarna brak rogów). *Zęby* (przednich 8 w dolnej szczęce, górą i dołem 6 zębów trzonowych). *Uszy* (duże, kończate). *Szyja* (długa, smukła, prosto nosi). *Tułów* (wysmukły, walcowaty, nieco ścieśniony). *Nogi* (długie i cienkie racice). *Pobył* (w lasach w środkowej Europie). *Pożywienie* (rośliny, liście, gałązki, kora). *Rozmnażanie się* (rocznie 2 młode). *Właściwości* (wesoła, miła, szybka, wzrok bystry, węch delikatny). *Pożytek i szkoda* (mięso, tłuszcz, skóra, kości, rogi;—robi szkodę w zasiewach i lasach).

8. **Lis.** *Rodzaj zwierząt.* Wielkość (do 3 stóp długi). *Sierść* (długa, z wierzchu rudo-żółta, pod spodem biała, za uszami i u nóg czarna, koniec ogona biały). *Głowa* (podługowata, prawie trójgraniasta). *Pysk* (cienki, kończaty, nos bez wło-

sów, wilgotny, zimny). *Zęby* (trzy gatunki). *Uszy* (miernej, wielkości, prosto stojące, kończate). *Szyja* (miernie długa walcowata). *Tulów* walcowaty, ścieśniony—ku tylnym nogom szczuplejszy). *Ogon* (rzęśisty, krótszy o połowę od ciała, wlecze po ziemi). *Nogi* (u przednich stóp 5 u tylnych 4 palce długie, — tępe niewysuwalne pazury). *Pobył* (północna Europa, Azycja, lasy w pobliżu zamieszkałych miejsc, jamy o kilku otworach). *Pożywienie* (jaja, owoc, miód, mleko, ser, winogrona, mięso drobiu i t. d.). *Rozmnażanie się* (3 do 9 młodych, z początku ślepe). *Właściwości* (przebiegły, chytry). *Użytek i szkoda* (tępi myszy, ślimaki, skrzeczki, chrząszcze; — futra ciepłe; — kradnie drób, owoc).

9. Lew. Uzupełnij następujące zdania!

Wysokość lew wynosić czasem 4 stopa, a długość 8 do 9 stóp. Lew mieć duży łeb, płaski czworograniasty pysk, gruby kark, piersi szeroki. Szyja zawieszać się długi grzywa u samiec. Szeroki język lew być szorstki tak i kolczysty, za liźnięcie że skaleczyć. Ogon cztery stopa mieć wielka siła, człowiek powalić móżdżk ziemia. Kolor sierść być szaro-żółty albo brunatny. Postawa lew być majestatyczny, głos straszliwy. Słyszeć móżdżk ryk lew odległość pół mila i tak być przeraźliwy, że trząść się zwierzęta inne strach. Ludzie nazywać lew król zwierzęta. Lew zdobyć na swój czatować w zasadzka, rzucać się nagle w skoki 12 do 15 stopa wielki i wrypiąć ostre szpony zwierze w ciało. Najmilszy lew pokarm być wielbłąd, koń, bydło, jelen i inny większy zwierzę. Lew napadać ludzie wielki tylko głód lub zemścić się chcieć. Mięso lew jeść niektórzy ludzie w ciepłe kraje Afryka i Azycja. Skóra lew potrzebować ludzie koc na pokrycie i odzież.

ZADANIE IX.

(Dalszy ciąg)

10. **Jaźwiec.** *Rodzaj zwierząt. Wielkość* (dwie stopy, — gruby). *Sierść* (dosyć długa, gęsta, na grzbiecie szara, pod brzuchem czarna). *Głowa* (podobna jak u psa). *Zęby* (trzy rodzaje). *Szyja* (gruba). *Tulów* (niezgrabny). *Ogon* (dosyć długi). *Nogi* (krótkie, krzywe z ostremi pazurami). *Pobył* (Europa i Azyja w jamach). *Pożywienie* (młode zające, króliki, drób, myszy, korzenie i t. d.). *Rozmnażanie się* (rocznie do 5 młodych). *Właściwości* (nieruchawy, żyje samotnie, śpi przez całą zimę). *Użytek* (futro, skóra, mięso a szczególnie tłuszcz).

11. **Bóbr.** Dziwny stworzenie ten być wielkość średni pies, mieć mały łeb, krótki duży nos, małe oczy, okrągłe uszy, krótkie nogi. Palec nogi tylny być spojony błonką pływania. Ogon być długi pół stopa przeszło, cał gruby, dosyć szeroki, łuskowata skóra pokryty. Sierść kolor kasztanowaty, lśniący. Chód bóbr być ociężały — zręczniej pływać niż biegać. Budować sobie rzeki nad i jeziora sztuczny mieszkanie. Domki ten być zwykle trzy piętro—dolna część spoczywać w woda. Żywić się delikatny drzewo, świeży kora, liście, pączki drzew i t. d. Zima znosić sobie zapas na żywność do mieszkanie. Skóra bobrowa zeszycie kuśnierze kosztowny futro. Czarny skórka lśniący najwięcej pokupny być. Długi włos bóbr służyć wyrabianie do pończochy, rękawiczki,—krótszy sierść wełniasty potrzebować kapelusznik kapelusze wyrabianie do. Sierść funt bóbr kosztować módz 8 do 16 talarów. Ogon bóbr być jadalny i ryba jak smakować. Bóbr z mieć także lekarstwo, bobrowy krople.

12. **Tygrys.** *Rodzaj zwierząt. Wielkość* (jak lew, 4 stopy wysoki, 8 do 9 stóp długi) *Włos* (gęsty, blado-żółty, czar-

ne prążki). *Głowa* (okrągła podobna do kota). *Pysk* (kusy, wąsy długie). *Zęby* (trzy rodzaje). *Uszy* (małe do góry stojące). *Szyja* (gruba, mocna) *Tulów* (smukły, giętki, walcowaty). *Ogon* (dosyć długi). *Nogi* (krótkie, mocne z pazurami ostremi u łap). *Pobył* (gorąca Azyja, Indyje wschodnie, blisko rzek). *Pożywienie* (mięso i krew). *Rozmnażanie się* (rocznie dwa do trzech młodych). *Właściwości* (drapieżny, krwi i mordy cheiwy, silny, zwinny). *Użytek* (skóra,—mięso nie miły odór, Indyjanie jedzą).

13. Opis **scyzoryka**. Scyzoryk być narzędzie krajanie do. Ludzie zarzynać scyzoryk gęsi pióra lub ołówki. Być daleko mniejszy nóż i składać się z rękojeść i głownia (brzeszczot). Głownia być zrobiony z żelazo hartowany czyli stal. Na koniec rękojeść znajdować się zwykle krótki trzonek żelazo albo mosiądz rozłupywanie do pióra. Na tylek rękojeść być giętki sprężyna, który podtrzymywać głownia scyzoryk i ułatwiać otwieranie i zamykanie.

14. **Nietoperz**. *Rodzaj zwierząt*. *Wielkość* (kilka cali). *Włos* (podobnie jak u myszy ciemno-brunatny). *Głowa* (mała, okrągława). *Pysk* (kusy). *Zęby* (wiele, ostre). *Uszy* (długie, kończate). *Tulów* (walcowaty). *Ogon* (komoły, jak u ptaka bez ogona). *Palce* (długie, przednie nogi połączone ze sobą cienką błonką, stanowiące skrzydła; tylne nogi, długie ostre pazury, błonką połączone). *Pobył* (w starych budynkach, wieżach, sklepach, skałach, dziuplach i t. d.). *Pożywienie* (owady), *Rozmnażanie się* (jedno młode, które wiszące samica w locie z sobą nosi). *Właściwości* (unika światła, z ziemi wlecieć nie może, siedzi na przednich nogach, lot szybki, zawieszają się tylnymi nogami i sen zimowy odbywa; delikatny zmysł czucia). *Użytek lub szkoda* (tępi nie miłe owady, w wędzarniach słoninę obgryza).

15. W powyższy sposób opisz: *psa! kota! krowę! świnię! zającą! kreta! ośła! tchórza! łaskę! jelenia! wilka! jeża! koźle!*

ZADANIE X.

(Dalszy ciąg).

16 **Słoń.** *Zwierzę ssące. Rodzaj. Wysokość* (12 do 16 stóp, długość 15 do 18). *Skóra* (gruba pomarszczona, krótkimi szczecinowatymi włosami pokryta). *Głowa* (słoń azyjatycki ma podłużną głowę, afrykański okrągłąwą). *Nos* (przedłużony w trąbę 6 do 8 cali długą, — zręczność trąby). *Zęby* (brak przednich, dwa boczne zęby 7 do 8 cali długie w górnej szczęce). *Ciało* (niezgrabne). *Szyja* (krótka). *Uszy* (okrągłe, ruchome u słonia afrykańskiego daleko większe, porośnięte szczeciną). *Ogon* (cienki 2 do 3 cali długi na końcu kończaty z kitką czarnych lśniących włosów). *Nogi* (od góry do dołu równej grubości, 5 do 6 stóp wysokie). *Pobył* (Azyja i Afryka chłodne lasy, okolice w wodę obfitujące). *Pożywienie* (rośliny, najwięcej ryż, tabaka, lubi upajające trunki). *Rozmnażanie się* (jedno młode). *Siła* (unieść może 2 do 3000 funtów). *Pojętność i roztropność.* *Użytek* (skóra, kość słoniowa, mięso u niektórych narodów jadalne, — dawniej na wyprawy wojenne używany był słoń).

17. **Wróbel.** *Rodzaj zwierząt. Wielkość* (mały ptak). *Pierze* (czubek i kark popielaty, grzbiet i piórka w skrzydłach kasztanowato-brunatne, podbródek czarny u samca, — brak tego u samicy, — podbrzuszek biały). *Dziób* (niedługi, gruby, mocny, nieco zakrzywiony). *Skrzydła* (sięgają połowy ogona). *Ogon* (na końcu nieco wycięty). *Nogi* (krótkie, mocne z przodu 3, z tyłu 1 palec). *Pobył* (w bliskości mieszkań ludzkich). *Budowa gniazda* (niedbała, niezgrabna z siana, słomy, perzu, płatów, pierza). *Rozmnażanie się* (niosą 5 do 6 jajek modrawych z popielatemi kropkami, do roku 4 razy lęże). *Pożywienie* (nasiona, wiśnie, tereśnie, winogrona, gąsienice). *Właściwości* (żyją gromadnie, żarłoczne, przebiegłe, śmiałe, swarliwe, źle śpiewają). *Pożytek i szkoda* (tępią gą-

sienice i inne owady; robią szkodę w zasiewach, w ogrodach i sadach).

18. Opis mojej **książki**. Książka, czytać który na, tytuł mieć . . . —, drukowany być (gdzie?) napisany być (przez kogo?). Mój książka mieć kształt czworoboczny, być dłuższy niż szeroki. Składać wiele z karty, który być ułożony podług numery i oprawiony. Oprawa dać introligator z tektura i skóra. Skóra być na rogi i grzbiet książka. Oprawa taka nazywać się oprawa w półskórek. Każdy karta mieć dwie stronica. Moja książka ma (ile stronic, ile kart)? Na każdy strona być wiele wierszyki. W każdy wierszyk być kilka wyrazy. Każdy wyraz składać się z głosek (liter). Książki być albo dla dorośli albo dzieci. Drukarz drukować książki a księgarz sprzedawać. Cena i wielkość książka być rozmaity.

19. **Mysz**. *Rodzaj*. *Długość*. (3 cale). *Włosy* (krótkie miękkie, szaropopielate, czasem białe). *Głowa* (mała, owalna). *Nos* (kończaty, naprzód wysunięty, górna warga rozdzielona, wąsy). *Zęby* (przednie i trzonowe; przednie podobne do małych kliników). *Uszy* (muszla uszna okrągława). *Szyja* (krótka). *Kadłub* (smukły, prawie walcowaty). *Ogon* (tak długi, jak całe ciało, — sztywne włoski). *Nogi* (krótkie, cienkie — przednie stopki o 4 a tylne o 5 ostrych pazurkach). — *Pobyt* (cała ziemia). *Pożywienie* (rośliny i mięso). *Rozmnażanie się* (rocznie kilka razy 4 do 6 młodych). *Właściwości* (ochędożna, żwawa, zwinna, zręczna, pnie się). *Pożytek i szkoda* (pożywienie kotów, sów, jeży, i t. d.; — psuje zboże, obgryza i tnie wszystko).

20. **Wieloryb**. Wieloryb największy zwierzę być. Życie ciągle w wodzie, ale należeć nie do ryby, lecz zwierzę ssące być. Długość wieloryb wynosić 70 stopa. Dawniej ludzie poławiać wieloryby 120 stopa długość. Grubość wynosić 40 do 50 stopa a ciężkość do 1,000 centnarów. Skóra wie-

loryb być gładki bez łuski. Ogromny łeb zajmować trzecia część ciała. Wśrodek głowa na wierzch znajdować dwie duża dziura nosowy na $1\frac{1}{2}$ stopa duży. Otwory te służyć wieloryb głównie do oddychanie i wytryskiwanie woda z paszcza. Oczy nie być większy jak u bydło. Za oczy znajdować się otwory słuchowy, bez muszla uszna. Paszcza być duży tak, że w niej pomieścić się módz czołno z 5 do 8 ludzie. Krtań mieć tak szczupły, że zaledwie pięść przecisnąć się módz. Język nieruchomy ważyć kilka tysięcy funty i wydawać 14 do 20 beczka tran. Wieloryb nie mieć zęby, ale w górna szczęka do 350 łukowaty rogówki, które wydawać fiszbin. Płetwy piersiowe być 10 do 12 stopa długi i prawie tyleż szeroki. Każdy płetwa wydawać przeszło beczka jedna tran. Wieloryb przebywać najwięcej w morze nad biegun północny, ale znajdować się także w południowe morze. W ogon mieć ogromna siła; za uderzeniem mały okręt pogruchotać módz. Ogonowa płetwa mieć poziomy położenie o dwa skrzydła. On być broń wieloryb. Żywić się wieloryb małe ryby i inne drobniejsze zwierzęta morskie. Mięso wieloryb jeść mieszkańcy kraje północne Ameryki. Skóra być na palec gruby i służyć na obuwie.

ZADANIE XI.

(ciąg dalszy)

21. **Kanarek.** *Rodzaj i wielkość.* *Pierze* (zwykle białawo-żółte, niekiedy zielonawe, piórka lotne i sterowe). *Dziób* (krótki, sklepiony, kręglowaty). *Ogon* (nierozdzielony).— *Nogi* (od kolanek gołe; długie, kończate pazurki szybko rosną i czasem obrzynać je trzeba). *Pobył* (na wyspach kanaryjskich, u nas ptakiem pokojowym chowanym w klatkach).— *Budowa gniazda* (pojedyncza, niesztuczna; — czasem w klat-

kach lęga się kanarki). *Jaja* (3 do 4 szarawych jaj, wysiaduje 14 dni do roku kilka razy). *Pożywienie* (nasiona, kopie, rzepak, sałata, cukier, świeża woda). *Właściwości* (śpiew silnie brzmiący, przyjemny, — pojętność i roztropność, — wśród rozmowy i zgiełku najdonośniej śpiewa). *Użytek* (przyjemność, śpiewa przez cały rok).

22. **Skowronek.** *Gatunek zwierząt i wielkość.* *Pierze* (gęste dosyć, czerwono-szare, koło dzióbka brunatno-szare, piórka lotne na zewnątrz białe, na brzuszku białawe z czarnymi plamkami). *Dziób* (mocny, dosyć gruby, krótki, kręglowaty, kończaty). *Skrzydła* (długie i szerokie). *Ogon* (nierozdzielony). *Nogi* (u stóp w tyle pazurek dłuższy od innych palców). *Pobył* (nigdy w lesie, zawsze na polach i łąkach, na ziemi, rzadko w górach). *Budowa gniazda* (nieszuczna na ziemi). *Jaja* (5 do 6 brudno-czerwone albo żółtawo-białe, — czerwono-szaro-marmurkowane; samiczka sama wysiaduje dwa razy do roku). *Pożywienie* (nasiona i owoady). *Właściwości* (żwawy, wesoły, strachliwy, nie pozostaje długo na jednym miejscu, nie siada na krzewach; — przelotny; młode drugiego lęgu zostają przez zimę u nas; chwytany bywa dla smacznego mięsa; nieznudzony śpiewak w locie). *Użytek* (rozwesela ludzi śpiewem).

23. **Kukułka.** *Gatunek zwierząt i wielkość* (jak gołąb polny) *Pierze* (gęsto ułożone, na grzbiecie popielate, na gardziółku białawe z prążkami; podbrzuszek jasno-popielaty; pióra w ogonie czarne z białymi plamkami). *Dziób* (średniej wielkości, nieco zakrzywiony). *Skrzydła* (długie). *Ogon* (długi). *Nogi* (krótkie, słabe, składne do pięcia się, dwa pazury na przodku i dwa w tyle). *Pobył* (Europa). *Budowa gniazda* (własnego gniazda nie ma, nie wysiaduje jaj swych, ale znosi je po jednym dziennie w gniazdo innego ptaka, np. pliszki, skowronka, dzwońca, który dla braku miejsca własne jaja wyrzuca i wysiaduje 14 dni). *Jaja* (okrągławe, bru

dno-białe, nakrapiane szaro-brunatno, wielkości jaskółczego jaja). *Pożywienie* (owady i robaki). *Znamiona charakterystyczne* (niespokojna, płocha, lata szybko z przerwami nisko, ptak przelotny, w kwietniu przylatuje a we wrześniu odlatuje, — młode później odlatują). *Pożytek* (tępi wiele owadów, mięso ma być smaczne szczególnie młodych kukulek).

24. Kraska. *Rodzaj zwierząt. Wielkość* (jak sroka). *Pierze* (pulchne; głowa, szyja, gardziołek u samców modro-zielone, na plecach i karku kolor skórkowy, skrzydła pod spodem fioletkowe, pióra w ogonie czarne). *Dziób* (szeroki z końcem na dół zagiętym). *Skrzydła* (dosyć długie). *Ogon* (długi nierozdzielony). *Nogi* (mocne, krępe). *Pobył* (u nas jako ptak przelotny). *Budowa gniazda* (na wysokich drzewach w gęstych lasach, z suchych gałęzek). *Jaja* (5 do 6 wysiadauje 14 dni). *Pożywienie* (robaki, owady, jagody, zboże). *Właściwości* (płocha, schwytane nie chcą nic jeść, trudno oswoić się dają; głos podobny do skrzeku żaby). *Pożytek* (tępienie robaków i owadów; mięso jedzą niektórzy).

25. Czapla. *Rodzaj Wielkość* (2 stopy długa). *Pierze* (z wierzchu niebieskawo-popielate, pod spodem białe, nad oczami prążka, kitka pierza na głowie czarna, gardziel—przodek szyi czarno-nakrapiany). *Dziób* (żółtawy, długi, prosty). *Skrzydła* (długie). *Ogon* (krótki). *Nogi* (długie). *Pobył* (nad wodami, otoczonymi lasami). *Budowa gniazda* (na wysokich drzewach, kilkanaście razem). *Jaja* (3 do 4 blade-zielone). *Pożywienie* (ryby, żaby i t. d.). *Znamiona charakterystyczne* (przelotna, strachliwa, dzika, broni się dziobem i skrzydłami; chód powolny; lot szybki, lekki; brodzi po wodzie nie głębokiej).

26. Jastrząb. *Rodzaj. Wielkość* (15 cali długi, samica nieco większa). *Pierze* (u młodych i u samicy brunatne, u starych samców ciemno-popielate; pod spodem stare białe z czarno-brunatnymi prążkami poprzecznie, — młode, białe

łe z ciemno-brunatnymi prążkami wzdłuż). *Dziób* (krótki, mocny od korzenia zaraz zagięty, ząb na końcu górnej szczęki). *Skrzydła* (krótkie). *Nogi* (kosmate pierzem porośnięte, silne i ostre szpony). *Pobył* (w bliskości mieszkań). *Budowa gniazda* (na wysokich drzewach). *Jaja* (3 do 4 wielkości kurzych jaj, zielonawo-białe). *Pożywienie* (mięso świeże). *Znamięna charakterystyczne* (silny, śmiały, krąży szybko, zwinny). *Pożytek i szkoda* (porywa drób).

27. Na wzór powyższych dyspozycyj opis: *kawkę! wrone! srokę! bociana! łabędzia! słowika! puszczyka! perlicę! indyka! kurę! gęś! gołębia! kaczkę* i t. d.

ZADANIE XII.

(Dalszy ciąg).

28. *Jaszczurka*. *Rodzaj* (gad, czerwona, zimna krew, oddycha płucami). *Wielkość* (5 do 8 cali). *Pokrycie i kolor* (drobne łuski; kolor samca na czubku głowy, plecach i ogonie czerwono-szarobrunatny, na grzbiecie białe plamki, brzuch i boki zielone, czarno-nakrapiane; — samica wzdłuż grzbietu dwa jasne, trzy ciemnobrunatne pręgi, podbrzuszek prawie biały). *Głowa* (podobna do piramidy, oczy po bokach głowy, powieka dolna, bez muszelki usznej, paszcza duża, język rozdzielony, wiele zębów) *Tułów* (wzdłuż rozciągniony, prawie walcowaty). *Ogon* (prawie tak długi, jak tułów i głowa razem, kończaty). *Nogi* (cztery krótkie, stopki o 5 palcach, ostre pazurki). *Pobył* (Europa, miejsca ciepłe w słońcu, pod krzakami, w kamieniach w gruzach). *Pożywienie* (owady, żaby, robaki i t. d.). *Rozmnażanie się* (5 do 8 jaj, brudno-białe, błonka, wielkość wróblích jaj, słońce wylęga, w ciemności świecić się mają). *Właściwości charakterystyczne* (linieje w jesieni i na wiosnę, pęłza zwin-

nie i szybko, ukąszenie nieszkodliwe, wytrzymała na głód, trwałe, giętkie życie, zasypia snem zimowym). *Pożytek i szkoda* (tępi wiele owadów).

29. Ropucha. *Wielkość* (5 do 6 cali długa, 3 do 4 cali szeroka). *Pokrycie i kolor* (lepka błona, kolor ziemi, zielone, brunatno żółte plamki). *Tubów* (grubszy i niezgrabniejszy niż u żaby). *Ogon* (brak). *Nogi* (kuse, krótsze niż u żaby). *Pobył* (wilgotne cieniste, ciemne miejsca). *Pożywienie* (owady i robaki). *Rozmnażanie się* (jajka czyli skrzek w wodzie, ciepło słoneczne wylęga, kijanki). *Znamiona charakterystyczne* (pełza, nie skacze, wychodzi w nocy szukać żeru, ryje w ziemi, bardzo giętkie życie, wrosnięta w kamienie, w drzewo żyje). *Pożytek i szkoda* (tępi owady i robaki, obgryza w sklepie warzywa;—zapachu ruty znieść nie może i tym sposobem wypłoszyć ją można).

30. Żaba. *Rodzaj zwierząt. Główne części! Pokrycie. Kolor. Pobył. Pożywienie. Rozmnażanie się. Właściwości charakterystyczne* (ostrożna, rechce na wiosnę, życie giętkie, skacze na lądzie, sen zimowy). *Pożytek.*

31. Opisz węża! padalca! żabkę drzewiarke! krokodyla! żółwia! i t. d.

32. Szczupak. *Rodzaj. Wielkość i kolor* (6 do 8 cali długi, ale są jeszcze daleko większe; z wierzchu brunatny i na czarno-marmurowany, pod brzuchem biały z małymi czarnymi plamkami). *Pobył* (w rzekach, stawach, jeziorach). *Pożywienie* (ryby, młode ptastwo wodne, szczury, węże, ropuchy) *Właściwości* (żarłoczny, między sobą się pożerają). *Pożytek i szkoda* (smaczne mięso; wytępia i kaleczy wiele ryb w stwaie).

33. Karp. *Rodzaj Pobył. Części ciała. Pokrycie. Wielkość. Kolor. Kształt głowy i pyska. Pożywienie. Rozmnażanie się* (narybek). *Właściwości* (giętkie życie, wysoki wiek, oswojenie). *Pożytek.*

34. Opisz *karasia! węgorza! płotkę! suma! leszcza reki-
na!* i t. d.

35. **Chrabąszcz.** *Oczy* (duże, nieruchome, brak powieki). *Macadelka* czyli *czułki* (o 10 członeczkach, z tych 7 końcowych tworzy palczyki liściaste (wachlarzyki). *Piers* (trzy wyraźne pierścienie, pierwszy ruchomy). *Brzuszek* (odwłok — sześć pierścieni, ostatni tworzy kończaty ogonek). *Skrzydła* (cztery wierzchnie sztywne nie służą do lotu, lecz chronią ciało; — dolne skrzydła błonkowate). *Nogi* (sześć, — stopki z pazurkami). *Podbrzuszek* (czarny). *Głowa i piers* (długie włoski, reszta ciała porośla krótkimi włoskami). *Pobyt* (żyje na drzewach). *Pożywienie* (żywi się liśćmi). *Rozmnażanie się* (samica znosi jajka w ziemi; ciepło wylęga z jajek pandrowie, te mają duży łąpek z obciążkami do gryzienia, sześć nóg, ciało 10 obrączek, 4 lata rosną jako pandrowie, dochodzą długości $1\frac{1}{2}$ cała, linieją raz do roku, a za czwartą razą zamienia się pandrów w poczwarkę czyli w lalkę, z tej wychodzi na wiosnę chrabąszcz dziurką walcowato-okrągłą jakby wywierconą, siada na dzień na drzewach ukryty, a nocą lata z brzękiem). *Pożytek i szkoda* (służy ptastwu za pokarm, wewnątrz piersi brunatny sok farbę brunatną wydający; obgryza liście u drzew).

36. **Motyl kapuścianka.** *Dzienny motyl.* *Głowa* (mała). *Oczy* (duże, półkuliste, nieruchome). *Macadelka* czyli *czułki* (długie, cienkie, ku końcowi kręglowate). *Trąbka do ssania* (dość długa). *Tułów* (długi prawie walcowaty, u ogonka kończaty). *Skrzydła* (zaokrąglone, zupełne brzegi, przednie z wierzchu białe z czarnym koniuszkiem, pod spodem żółte, u samicy dwie czarne plamki w środku; tylne skrzydła na brzegu przednim czarna plamka, z wierzchu białe, pod spodem żółte z czarnymi kropkami). *Pożywienie* (miód z kwiatów). *Jajka* (żółte jak złoto; ciepło wylęga gąsienice żółte, później modro-zielone z czarnym łąpkim; bardzo żarłoczne, robią

wiele szkody na drzewach). *Poczwarka* (nakrapiana czarnymi punkcikami).

37. Mucha. *Rodzaj* (mały owad). *Głowa* (półkulista). *Macadelka* (o trzech kolankach). *Trąbka* (wysuwalna). *Oczy* (siatkowe, duże). *Skrzydła* (dwa lancetkowate). *Ciało* (popielate, brzuszek blado-żółty, odwłok o 4 obrączkach). *Nogi* (sześć). *Pobył* (w domach). *Pożywienie* (soczyste rzeczy).

38. Pszczoła. *Głowa* (duża na płask ścieśniona). *Oczy* (nieruchome podłużne, duże z licznych płaszczyzn się składają, bez powieki). *Macadelka* (krótkie nitkowate, wiele przedziałków). *Nogi* (sześć). *Skrzydła* (cztery przednie większe od tylnych). *Skład ciała* (tylna część ciała złączona jest cienkimi włóknami z piersią i głową; porośłe brunatnawo-szaremi włoskami). *Rodzaj pszczoł* (mężkie pszczoły czyli trutnie, królowa, robocze pszczoły; królowa sama znosi jajka. Robocze pszczoły mają w ogonku żądło ukryte w pochewce; u królowej jest ta pochewka zakrzywiona. Trutnie mają gruby, krótki, kusy, gęsto obrosły brzuszek; trąbka krótka; skrzydła długie; brak żądła. W ulu jest około 30,000 pszczoł roboczych i 1000 trutniów. Dzikie pszczoły w dziuplach drzew, swojskie w ulach, kószkach). *Pożywienie* (sok z kwiatów). *Rozmnażanie się* (królowa niesie od wiosny do jesieni dziennie po 100 do 200 jajek; z jajek poczwarki zasklepiają się włosistem włóknem, komórki zalepione woskiem. Po 14 dniach wylęgają się z poczwarek pszczoły, roją się. Komórki sztuczne, sześcioboczne, — do miodu i do zarodku. Pszczoła obraz pilności, skrzętności, porządku i zgody).

ZADANIE XIII.

(ciąg dalszy).

39. **Jedwabnica.** Ojczyzna Jndyje i Chiny. U nas od niedawna hodowane. Motyl należy do ćmów, skrzydła grzebieniaste, na grzbiecie ułożone, kolor blado-biały z prążkami blado-brunatnymi, plamka w kształcie księżycy. Niesie do 500 jajek, żółtawe albo blado-niebieskawe, na wierzchu szara kropeczka; ciepło wylęga gąsienice żywiące się morwowym liściem. Gąsienica zamienia się w poczwarkę, przędzie sobie okrycie grube z nitki jedwabnych znacznej długości, zasklepia się błonkową skorupą kształtu owalnego. Skorupa ta koloru żółtawego albo zielonkawatego. Całe przędziwo nazywa się kokonem. Z kokonów wychodzą po dwóch lub trzech tygodniach motyle. Samiec umiera tego samego dnia, samica po kilku dniach naniosłszy wpierw jaj. Z kokonów zbiera się jedwab nie pozwalając wykluć się motylowi.

40. **Świerz.** Długość około 1 cala. Kolor żółto-szary. Skrzydła z końcami rogowatymi, sięgają za brzusek. Samiec ćwierka. Jaja podłużne, żółtawo-białe, składa samica w ziemi, ciepło wylęga po 10 do 14 dniach. Po dwóch miesiącach młode wyrastają zupełnie. Pożywienie mąka, chleb, mięso i t. d. Pobyt w domach na ciepłych miejscach na piecach, zapieckach, w kominkach i t. d. Polny świerz grubszy, niezgrabniejszy, czarny. Pobyt w norach ziemnych, które tylnymi nóżkami sobie grzebią. Żywi się roślinami i owadami.

41. **Pająk.** Głowa mała od reszty ciała ostrokątnem wydrążeniem oddzielona. Ocz osiem, pojedyncze, świecące się w nocy. Szczęki cztery. Piers większa od głowy, okrągła, przyczepione 8 nóg. Brzuszek krótki, owalny wielkości grochu a czasem orzecha laskowego, połączony z piersią cien-

kim kanałem. Na końcu brzuszka brodaweczka do przedzenia pajęczyny. Nogi długie. Kolor popielaty albo żółtawo-czarny, rzadko czerwony, na brzuszku krzyżują się białe plamki, nogi żółtawe, czarne prążki. Pożywienie muchy, komary; bez żeru długo wytrzyma. Rozmnażanie się kilkadziesiąt jajek drobnych - ciepło wylęga. Pożytek i szkoda tępi muchy, komary i t. d; ukąszenie ludziom i większym zwierzętom nieszkodliwe. Pajęczyna w siatkę, kołową. Napada w głodzie na inne pająki i pożera. Żyje 3 do 4 lat.

42. **Glista.** Ciało walcowate, składa się ze 120 do 140 pierścieni, długie, z obu końców sztyłowate. Głowa nieznaocznie oddzielona od reszty ciała. Ócz nie masz. Pyszczyk pod pierwszym pierścieniem. U każdego pierścienia 8 krótkich włosków, szczecinek. Pobyty, wilgotne miejsca, tłusta ziemia, pod kamieniami, kłocami i t. d. Rozmnażanie się przez jajka. Pożywienie: tłusta ziemia, młode korzonki, drobne owady. Nocą i po deszczu wychodzi z kryjówek pionowych. Robi w ogrodach pomiędzy kwiatami i warzywami młodemu szkodę, podgryza korzonki. Służy za żer kretom, jeżom, padalcom i t. d.

43. **Ślimak.** Długość zaledwie cal. Kolor z wierzchu czerwono-szary, pod spodem białawo-szary. Ciało podługowate, prawie walcowate, wilgne, ślizkie. Macadełka 4 na dwóch większych w czubku oczy. Grzbiet z przodu mięsistą tarczką pokryty. Dziurka do oddychania: z prawej strony na brzegu tarczy. Pobyty na rolach w ogrodach. Pożywienie, liście. Rozmnażanie się: — niesie jajka. Właściwości: pełza wolno, na suchej ziemi i w słońcu szybko zdycha. Szkodzi obgryzając liście.

44. Opis na wzór powyższy: *komara, mrówkę, robaczka świętojańskiego, osę, krówkę, trzmiela, pijawkę.*

ZADANIE XIV.

(ciąg dalszy).

44. **Tereśnia i wiśnia.** *Korzenie:* grube rozłożyste, daleko się rozchodzą. *Kłoda:* zwykle prosta, kora gładka, gałęzie grube. *Liście:* dosyć duże, podługowato-okrągłe, ząbkowane, z przodu kończate, stoją naprzemian. *Kwiat:* korona kwiatowa pięciolistna, biała; kielich o pięciu zielonych przedziałkach (listeczkach); wiele naczyń pyłkowych; kwiat na długich szypułkach tworzy baldaszek. *Owoc:* okrągły, u spodu przy szypułce cokolwiek wklęsły. Kolor tereśni i wiśni; różne gatunki; smak. *Pożytek;* owoc i drzewo; z drzewa różne sprzęty. Owoc smaczny orzeźwiający pokarm; z wiśni konfitury, marynaty, wytłaczanie soku na wiśniak; także suszyć się dają wiśnie. Tereśnia i wiśnia bardzo urodzajne drzewa, co rok rodzą.

45. **Jabłoń.** Gatunek roślin. *Korzeń:* mocny gruby, rozłożysty. *Kłoda:* drzewiasta 20 do 30 stóp wysoka, korona rozległa. *Liście:* owalne, ząbkowane, gołe, ciemnozielone, naprzemian stojące. *Korona kwiatowa* biała i różowa, duża, pachnąca, pięciolistna; kielich zielony także o pięciu listkach; wewnątrz kwiatu liczne naczynia pyłkowe. *Owoc:* jabłko; — różne gatunki jabłek. *Kapsułka pestkowa* o dwóch do pięciu przedziałkach (komóreczkach) wysłanych błonką chrząstkowatą gładką. *Chodowanie* w sadach; rozmnażanie się przez pestki, oczkowanie, szczepienie, kopulizowanie. *Pożytek:* drzewo, owoc surowy, gotowany, suszony, sok jabłecznik

46. **Dąb.** Drzewo leśne najwspanialsze, łączące piękność, siłę, trwałość i pożytek. *Korzenie* bardzo obszernie rozchodzące się, silnie podtrzymują drzewo. *Kłoda* rośnie prosto, wysoko. *Konary* i gałęzie bardzo mocne, rozłożyste, tworzą okrągłą koronę. *Liście* wielkie kłapiaste, wycinane, cie-

mnozielone tworzą wiązeczki. Owoc: żołądz podługowato-okrągła, smak gorzkawy. Rośnie zwolna na dobrej, niezawilgnej ziemi — 200 do 300 lat zanim dobrze wyrosnie; dochodzi wieku 1,000 lat. Są dęby grubości 18 stóp średnicy. Użytek: trwałe budulec, budowle na wodę i wilgoć wystawione, różne sprzęty. Kora na garbnik do wyprawiania skór. Żołądz do tuczenia trzody. Galas tworzący się na listkach do robienia atramentu.

47. Buk. Gatunek roślin. Korzenie długie rozłożyste. Kłoda smukła, walcowata do 120 stóp wysoka. Korona gładka; konary i gałęzie rozchodzą się od kłody pod ostrym kątem. Liście pojedyncze, szerokie, owalne, ząbkowane (strzępiaste), kończate, z wierzchu ciemno-zielone, pod spodem bledsze, żeberka brzeżne prawie równoległe, 3 do 4 cali długie 2 do 3 cali szerokie. Kwiat: męzki o 5 przedziałkach z dwoma łuskami u dołu tworzy główkowate baški (kotki); żeński kwiat o czterech przedziałkach, bardzo mały. Naczynia pyłkowe i słupek oddzielnie stoją na tej samej roślinie w jednym kwiecie 8 do 12 naczyń pyłkowych i 2 do 3 słupków. Owoc: jadalny pod nazwą buczyny, kształt trójgraniasty, łuska chrząstkowata, brunatna lśniąca. Rośnie w lasach. Pożytek: drzewo na opał, na budowle za kruche, popioł dobry na potaż; z buczyny wytłaczają olej — tuczają trzodę buczyną. Łuski mają być trujące.

48. Niezapominajka. Gatunek roślin. Korzeń brunatny, wiele włókien. Łodyga: do 1½ stopy wysoka, graniasta, włoskami obrosła. Liść: kształt lancetki, u dołu węższy, kusy, goły, bez szypułki. Kielich kwiatowy o pięciu ząbkach. Korona kwiatowa w kształcie talerzyka, brzeg korony o pięciu przedziałkach; kolor błękitny, głębiej żółty; 5 pyłkowych pręcików, 1 słupek. Owoc gołe ziarnka czarne w każdym kielichu cztery. Miejsce wilgotne, łąki, nad strumykami, na bagnach. Pożytek: miła dla oka; bydło nie je.

49. Truskawka, poziomka. Gatunek. Korzeń brunatny, w położeniu poziomem lub ukośnem, czasem jakby ugryziony, włókna dosyć grube; z korzenia wyrasta łodyga; wyrostki nitkowate po ziemi się pnące. Łodyżka na palec wysoka i więcej, u góry dzieli się na kilka odnózek kwiatowych, bez liści porośla włoskami odstającymi. Liście z korzenia zaraz wyrastają na długich szypułkach, pierzaste, listeczki owalne, ząbki wielkie kończate, z wierzchu mało włosków, pod spodem gęsto porośle. Kielich kwiatowy o 10 przedziałkach; korona kwiatowa biała pięćlistna. Liczne naczynia pyłkowe na kielichu osadzone, wiele słupków, bardzo krótkie. Na węzélku mięsistym mnóstwo jagódek gołych; węzełek ten z jagódkami stanowią właściwą poziomkę. Rośnie w zaroślach i lasach we wszystkich strefach, ale nie w najgorętszej. Jedzą świeże z cukrem, winem, mlekiem, są zdrowe, robić z nich można sok. Liść mieści w sobie wiele garbniku; młody, w cieniu ususzony służy za herbatę.

50. Macoszki czyli bratki. Kwiatek. Korzeń włóknisty. Łodyżka pionowo wyrasta. Liść na szypułce, podługowaty, karbowany. Korona kwiatowa pięćlistna; górne listeczki kwiatowe fioletowo-purpurowe, dwa średnie fioletowe ciemniejsze prążki, dolny listek kwiatowy na brzegu fioletowy, na spodzie żółty; pięć pręcików pyłkowych i jeden słupek. Rośnie na polach uprawnych, często w ogrodach dla ozdoby. Roślina wydaje farbę. Herbata z macoszek pomocna na wyrzuty i słabości piersiowe.

51. Żyto. Zboże. Korzeń włóknisty. Źdźbło rurkowane z kolankami pod kłosem delikatnymi włoskami obrosłe, 4 do 6 stóp wysokie. Liść bez szypułki wstążkowaty. Kwiat tworzy dwurzędowy kłos 3 do 6 cali długi. Pojedynczy kwiat bez kielicha, bez korony kwiatowej tworzy dwa łuskowate listki, słupki bardzo krótkie. Żyto zimowe i letnie (ozimina i jarka). Ozimina ma słomę dłuższą i ziarno

większe. Ziarno ma w sobie wiele mąki wyborny pokarm dla ludzi i zwierząt. Z żyta palą wódkę. Żytnia słoma najlepsza i najpożyteczniejsza.

52. Opisz *jęczmień! tulipan! owies! proso! fiołek! różę! klu-
czyki! konwalię! sosnę! brzozę! gruszę! śliwę! brukiew! kartofel!
orzech włoski!* i t. d

ZADANIE XV.

Opisy wedle podanych dyspozycyj w pytaniach.

1. Opis papieru. a) Kto robi i gdzie się robi papier? b) Z czego bywa robiony? c) Jakie są gatunki papieru pod względem użytku? d) Jakiego koloru być może papier do pisania? do pakowania? na okładki? pod druk? e) Co się powiedziec da o wielkości arkuszy papieru? f) Jakie przymioty mieć może papier pod względem zmysłu dotykania? g) Jak się nazywa papier najdelikatniejszy? h) Co powiedzieć możesz o papierze listowym? nutowym? rysunkowym? i) Na jakim papierze nie można atramentem pisać? czemu? k) Co znajduje się czasem na arkuszach, patrząc pod światło? l) Jak się liczy papier? m) Ile arkuszy idzie na librę? ile libr na ryzę? ile ryz na bełę? n) Jak nazywają czwartą część arkusza? ósmą? dwunastą? szesnastą część? o) Ile kosztować może libra papieru conceptowego? białego? nutowego? okładkowego? p) Do czego służy papier? na czym pisali starożytni ludzie?

Zadanie. Napisz 12 do 15 zdań o *tabliczce łupkowej!*
o *tablicy szkolnej!* o *kałamarzu!* i t. d.

2. Opis kredy. a) Jaka jest kreda co do koloru? b) Jaki kształt mieć może kreda? c) Jaki kształt przybiera kreda zwykle przy pisaniu? d) Skąd mamy kredę? z czego się robi

lub składa? e) Gdzie są kopalnie kredy? f) Jakie przymioty spostrzegamy za dotknięciem kredy? jakie przymioty mieć może przy pisaniu? g) Co się da zrobić z kredy? h) Co się dzieje, gdy się kreda w palcach trzyma i pisze? i) Co się niekiedy znajduje wewnątrz kredy? k) Na czym pisać można kredą? na czym nie można? l) Gdzie się używa najczęściej kredy do pisania? m) Który rzemieślnik używa często kredy? do czego? n) Do czego używają czasem kredy na gościach (w karczmach)?

Zadanie. Napisz 12 do 15 zdań o *gąbce!* o *rysyku!* o *piórze!* o *ołówku!* i t. d.

3. Opis laku. a) Do czego potrzebuje się laku? b) Co pieczętuje czasem władza urzędowa lakiem? czemu? c) Jaki jest zwykle lak co do koloru? jakiego koloru być może? d) Kiedy używa się laku czarnego do pieczętowania? e) Jakie gatunki laku znasz? f) Z czego robią lak? g) Gdzie dostać można kupić laku? h) Co się da wypowiedzieć o laku pod względem kształtu i wielkości? i) Jakie przymioty powinien mieć dobry lak? k) Jakie przymioty ma zły lak? l) Jakie znaki spostrzegasz czasem na laseczce laku? m) Co potrzeba oprócz laku, aby rzecz jakąś zapieczętować? n) Jaką ostrożność zachować należy przy pieczętowaniu lakiem?

Zadanie. Napisz 12 do 15 myśli o *ołówku!* o *opłatk!* o *kopercie!* i t. d.

4. Opis atramentu. a) Jakiego koloru jest nasz zwyczajny atrament czyli inkaust? jakiego koloru może być atrament? b) Kto używa zwykle czerwonego atramentu? do czego? c) Jakie przymioty mieć powinien zwyczajny atrament? jakich przymiotów mieć nie powinien? d) Co się niekiedy robi z atramentem szczególnie, gdy w ciepłym miejscu stoi? e) W jakim naczyniu jest zwykle atrament do pisania? f) Co się osadza czasem po bokach i na spodzie w kałamarzu? g) Z czego robią atrament nasz? h) Czy zawsze tylko po-

dług jednego przepisu robi się atrament? *i*) Co się dzieje, gdy atrament jest za ostry? za gęsty? za rzadki? *k*) Czemu trzeba ostrożnie obchodzić się z atramentem? *l*) Co znaleźć czasem można w zeszytach niedbałych i nieporządnym dzieci? *m*) Czy dają się z łatwością wywabić plamy?

Zadanie. Napisz 15 do 20 myśli o książce! o zeszytach! o wzorze rysunkowym! i t. d.

5. Opis krzesła. *a*) Jakim sprzętem jest krzesło? *b*) Które są części krzesła? *c*) Do czego służy krzesło? *d*) Na ile osób jest krzesło urządzone? *e*) Kto robi krzesła? *f*) Z jakiego drzewa robią krzesła? *g*) Z czego jeszcze zrobione być mogą krzesła? *h*) Kto robi krzesła z trzciny i prątków? żelazne krzesła? *i*) Jakiego kształtu jest zwykle siedzenie? *k*) Jak się nazywa wyściełane krzesło z poręczami? *l*) Jakie krzesło jest wygodniejsze: z siedzeniem wyściełanym, wypłatanym lub drewnianym? *m*) Do czego służą poręcze u foteli? *n*) Jakie inne jeszcze znasz sprzęty do siedzenia? *o*) Na czym siedzą zwykle dzieci w szkole? nauczyciel w klasie? małe dzieci w domu? *p*) Jakiego kształtu jest zwykle stołek szewcki? o ilu jest nogach? czy ma poręcz? *r*) Jak się nazywa duże krzesło w kościele, w którym ksiądz zwykle spowiedzi słucha? krzesło do przenoszenia słabych i chorych? kosztowne krzesło, na którein monarcha zasiaduje?

Zadanie. Opisz kanapę! łóżko! komodę! i t. d.

6. Opis dzbanka. *a*) Czem jest dzbanek? *b*) Jakie mogą być dzbanki co do materiału? *c*) Z czego robią się zgrzebne dzbanki? porcelanowe? blaszane i żelazne? kto je robi? *d*) Które są części dzbanka? *e*) Co jest czasem na wierzchu dzbanka do przykrywania? *f*) Z czego zwykle zrobiona jest przykrywka u dzbanka? *g*) Co się powiedzieć da o kształcie dzbanków? co o ich wielkości? o kolorze? *h*) Do czego używane są dzbanki? *i*) Co się może stać z dzbankiem? *k*) Jak się należy obchodzić z dzbankiem? czemu? *l*) Jaki powinien

być dzbanek? jaki nie ma być? *m*) Czy nie znasz jakiego przysłowia, które o dzbanku wzmiankuje?

Zadanie. Napisz 13 do 16 myśli o *stole!*

7. Opis **zwierciadła.** *a*) Czem jest zwierciadło? *b*) Jakie inne jeszcze nazwisko ma zwierciadło? *c*) Z czego się składa zwierciadło czyli lustro? *d*) Czem jest szkło u zwierciadła wyłożone? *e*) Jak wygląda bita cyna (staniol)? *f*) Z czego mogą być ramy u zwierciadła? *g*) Co możesz wypowiedzieć o kształcie, wielkości i cenie zwierciadeł? *h*) Jakiego kształtu jest najwięcej zwierciadeł? *i*) Jakie zwierciadła mają zażoźni i bogaci? uboźzy? *k*) Jakie są ramy zwierciadeł małych, zgrzebnych? *l*) Jakie gatunki znasz zwierciadeł? *m*) Do czego potrzebują najczęściej mężczyźni zwierciadła? damy? *n*) Gdzie bywa zwykle zwierciadło dam bogatych umieszczone? *o*) Co mógłbyś powiedzieć o kieszonkowych zwierciadłach? *p*) Gdzie robią zwykle zwierciadła? czy są u nas fabryki zwierciadeł? *r*) Jakie przymioty powinno mieć zwierciadło? jakich mieć nie powinno? *s*) Co się dzieje, jeżeli szkło zwierciadła jest nierówne? wklęsłe? wypukłe? *t*) Do czego służą zwierciadła w ogólności? *u*) Co robią zbyt często próźni ludzie przed zwierciadłem?

Zadanie. Napisz 15 do 20 myśli o zegarku kieszonkowym! ściennym! o lampie! o świeczniku! i t. d.

8. Opis **noża.** *a*) Czem jest nóż? *b*) Jakie gatunki znasz noży? *c*) Jakie znasz inne jeszcze narzędzia z ostrzem? *d*) Które są części noża? *e*) Z czego jest głownia (brzeszczot) większych noży? mniejszych noży? *f*) Z czem jest głownia połączona? *g*) Z czego może być rękojeść (okładka czyli trzonek) noży? *h*) Jak są urządzone noże kieszonkowe? *i*) Które noże nie są składane? *k*) Co możesz o ilości brzeszczotów noży kieszonkowych powiedzieć? *l*) Jakie inne przyrządy mieć może nóż-kieszonkowy? *m*) Co czasem wi-

dzisz na głowni noża wyrytowane (wytłoczone)? *n*) Które części rozróżniamy u głowni? *o*) Jak się nazywa nożyk, którym pióra gęsie się zarzynają (temperują)? nóż, którym gołą się? rzeźnik bije na rzeź? *p*) Co się dzieje z nożem przez częste używanie? *r*) Co należy zrobić z tępym nożem? *s*) Czemu nie należy dawać dzieciom noża do ręki? *t*) Co robią niekiedy psotne chłopcy nożykami? *u*) Kto robi noże? *w*) Jakie przymioty mieć powinien nóż stołowy? jakich nie powinien mieć? *x*) Ile może kosztować tuzin noży stołowych? nożyk kieszonkowy? nóż kuchenny? *y*) Jakie są zwykłe końce noży stołowych? *z*) Czy noże rzeźnicze mogą być z przytępionymi (komołemi) końcami? czemu?

Zadanie. Napisz 15 do 20 myśli o *siekierze!* o *dłótku!* o *świderku!* o *heblu!* i t. d.

ZADANIE XVI.

(Dalszy ciąg).

9. Opis **szczotki**. *a*) Czem jest szczotka? *b*) Jakie znasz gatunki szczotek? *c*) Z czego składa się szczotka do czyszczenia odzieży? do zmiatania? do zmiatania kurzu? kurzu ze ścian i sufitu? (kuczyna — baba). *d*) Czem naciąga się szczotka? *e*) Czem się wciąga szceć, włosie lub sierść w dziurki deszczulek? *f*) Co się powiedzieć da o kształcie, wielkości, dobroci, cenie szczotek do czyszczenia odzieży? *g*) Co się da o deszczułkach szczotek powiedzieć? *h*) Jakie przymioty mieć powinna szczotka od czyszczenia odzieży? szczoteczka od zębów? szczotka od włosów? *i*) Co się robi szczoteczką od szuwaksu? od zębów? szczotką od butów? szczotką od szorowania? *k*) Do czego potrzebuje młynarz szczotki? słu-

ząca? lokaj? *l)* Do czego jest czasem szczotka przed drzwiami zamożnych ludzi? *m)* Kto robi szczotki?

Zadanie. Wypowiedz coś w 12 do 16 zdaniach o *miotle!* o *szufelce!* o *konwi!* o *beczce!* o *garnku!* o *imbryczku!* *piecyku do kawy!* *młynku!* i t. d.

10. Opis **płaszcza.** *a)* Czem jest płaszcz? *b)* Jak nazywamy żeński płaszcz? *c)* Kto robi płaszcze? *salopy?* *d)* Które są części płaszcza? *e)* Jakie są zwykle rękawy płaszcza? *kołnierze?* *peleryny?* *f)* Kto nosi zwykle płaszcze o kilku pelerynach? *g)* Czy są także płaszcze bez peleryn? bez rękawów? *h)* Z jakiej materji są zwykle płaszcze? *salopy?* *kołnierze u płaszczy?* *i)* Czem mogą być *podbite płaszcze?* *salopy?* *k)* Czy wszystkie płaszcze są jednej wielkości? koloru? kroju? ceny? *l)* Podług czego przykrawają krawcy odzież? jaki może być krój? *m)* Zkąd przychodzą do nas mody? *n)* Kiedy noszą zazwyczaj płaszcze i do czego one służą? *o)* Co noszą niektórzy ludzie zamiast płaszcza zimą? *p)* Czy można się w paletot tak wygodnie zawinąć jak w płaszcz? *r)* Jakie przymioty mieć powinien płaszcz? *s)* Jakie znasz przysłowie o płaszczu wzmiankujące?

Zadanie. Wypowiedz 15 do 20 myśli o *surducie!* o *butach!* *kaloszach!* o *futrze!* o *kamizelce!* o *kurtce!* o *spodniach!* i t. d.

11. Opis **kapelusza.** *a)* Czem jest kapelusz? *b)* Jakie rodzaje znasz kapeluszy? *c)* Kto nosi kapelusze męskie? damskie? *d)* Z czego robią kapelusze? *e)* Jakie zatem rozróżniamy gatunki kapeluszy pod względem materji? pod względem pory roku? *f)* Z czego robią się kapelusze pilśniowe? *g)* Jakie gatunki pilśniowych kapeluszy rozróżniamy pod względem dobroci i ceny? *h)* Z czego robią najłżejsze i najdelikatniejsze kapelusze pilśniowe? jak się one nazywają? ile kosztować może *kastorowy* czyli *bobrowy* kapelusz? *i)* Z czego robią się kapelusze jedwabne? *k).* Czem są zwy-

kle kapelusze podbite? czem brzegi wewnętrzne podszyte? czem brzegi randa obszyte? *l)* Co się wypowiedzieć da o kształcie kapeluszy? o kolorze? *m)* Jakie kapelusze noszą stangreci (furmani)? strzelcy? księża? *n)* Jakie kapelusze wydziela niekiedy papież? *o)* Z jakich materyj są zwykle kapelusze damskie? *p)* Czem są damskie kapelusze przyozdobione? *r)* Kto uchyla zazwyczaj kapelusza przy powitaniu? gdzie go się zdejmuje? kiedy go się kładzie znowu na głowę? *s)* Czy niewiasty kłaniają się także kapeluszem? zdejmują go w kościele? *t)* Kto robi kapelusze?

Zadanie. Opisz własnymi wyrazami *czapkę! czepek! półczochy! frak!* i t. d.

12. Opis **rękawiczki.** *a)* Co są rękawiczki? *b)* Jakie znasz rękawiczki pod względem kształtu? *c)* Kto nosi zwykle rękawiczki o jednym palcu? *d)* Jakie znasz rękawiczki pod względem materyi, z której są zrobione? *e)* Jakie znasz gatunki rękawiczek skórzanych? *f)* Kto robi rękawiczki skórzane? jedwabne? *g)* Czem opatrzone zazwyczaj są rękawiczki na dole przy otworze? *h)* Czy można prać skórzane rękawiczki? czy je każdy prać potrafi? *i)* Jakie rękawiczki noszą zazwyczaj żołnierze? *k)* W której porze roku najczęściej się noszą rękawiczki? czemu? *l)* Kto nosi i latem rękawiczki? dla czego? *m)* Kiedy noszą rękawiczki futrem podbite? kto je także prócz rękawicznika robi? *n)* Przy jakiej okazji występuje się w rękawiczkach? *o)* Co oznaczało dawniej rzucić przed kogoś rękawiczkę?

Zadanie. Co wypowiedzieć możesz o *trzewikach! o sukni! o salopie! o kołnierzyku!* i t. d.

13. Opis **koszuli.** *a)* Czem jest koszula? *b)* Z czego szyją zwykle koszule? z jakiej innej materyi można je także robić? które są trwalsze? *c)* Ile łokci płótna potrzeba na koszulę dla dorosłego? *d)* Które są części koszuli? *e)* Jakie wyszywania i ozdoby są niekiedy u kołnierza i u mankie-

tów? na przodach koszul? *f*) Jakie rodzaje koszul rozróżniamy pod względem materyi? płci? koloru? ceny? *g*) Co się wyszywać lub wypisywać zwykło na koszuli? *h*) Kto szyje koszule? *i*) Kto powinien się szycia i kroju koszul uczyć?—
k) Co się może stać z koszulą? *l*) Co zrobić trzeba z brudną koszulą? *m*) Kto pierze bieliznę? *n*) Jak długo nosisz zwykle twą koszulę? *o*) Kiedy biorą zwykle ludzie czystą koszulę? *p*) W której porze roku należy często przewłóczyć koszulę? czemu? *r*) Jak nazywają koszulę, którą niektórzy ludzie—furmani, podróżni—na wierzch biorą? *s*) Jak mówimy czasem o człowieku, którego biedę i niedoskatek wystawić chcemy? *t*) Jakiego przysłowia używają czasem samolubni ludzie co do koszuli?

Zadanie. Wypisz się w 12 do 18 zdaniach: *o płótnie!*
o suknie! *o jedwabiu!* *o bawełnie!* i t. d.

ZADANIE XVII.

(ciąg dalszy)

14. Opis **skóry**. *a*) Z czego wyrabiają skórę? *b*) Jakie gatunki skór rozróżniamy? *c*) Kto wyprawia skóry? *d*) Jakie skórki wyprawia białoskórnik? *e*) Gdzie wyprawiają się skóry? *f*) Czego potrzebuje garbarz do wyprawy skór? *g*) Z jakich zwierząt wyprawia garbarz skórę na podeszwy? *h*) Jakie przymioty mieć powinna skóra pod podeszwy? skóra na rękawiczki? jakich przymiotów mieć nie powinna skóra? *i*) Z jakiej skóry najlepsze jest obuwie? *k*) Którzy rzemieślnicy potrzebują wiele skóry? *l*) Czy skórę na łokcie sprzedają? *m*) Jaki kolor nadać można skórom i skórkom? *n*) Jak się nazywa delikatny lśniący gatunek skór? *o*) Co robią ze skór safijanowych i lakierowanych? *p*) Wymień rzeczy robiące się ze skóry?

Zadanie. Napisz 15 do 20 myśli *o niciach!* *o welnie!* i t. d.

15. Opis **chleba**. *a)* Czem jest chleb? *b)* Z jakich części składa się bochenek chleba? *c)* Jakie przymioty ma lub mieć może ośrodek? skórka? *d)* Z jakiej mąki pieką pospolicie chleb? *e)* Jakiego smaku zazwyczaj jest chleb z mąki żytniej? pszennej? *f)* Czy chleb z jęczmiennej mąki jest tak lekki, pulchny i zdrowy jak chleb pszenny lub żytni? *g)* Na czem zarabia się zazwyczaj chleb żytni? pszenny? *h)* Co sprawiają młódzie lub kwas w cieście? *i)* Czy z niewyruszonego ciasta udaje się pieczywo? *k)* Kiedy zwykł dostawać chleb zakalec? *l)* Z czego piecze się chleb razowy czyli komysniak? *m)* Kto używa najwięcej za pokarm komysniaka? *n)* Kto wypieka zwykle chleb? *o)* Kto powinien także umieć piec chleb? *p)* Co się staje z chlebem, gdy zadługo się piecze? — *r)* Jakie przymioty mieć powinien chleb? jakich przymiotów mieć nie powinien? *s)* Czy chleb świeży z pieca jest zdrowy? czy dobrze jest napić się po świeżym chlebie? *t)* Jakie znaczenie mają te wyrażenia: „Pracuj na chleb! Szukaj chleba!” *u)* Czy znasz przysłowie wzmiankujące o chlebie i soli? — jak ono brzmi?

Zadanie. Napisz 15 do 20 myśli o *pączkach!* o *bulkach!* o *prachu!* i t. d.

16. Opis **mięsa**. *a)* Czem jest mięso? *b)* Skąd mamy mięso? *c)* Jakie rodzaje mięsa są ci znane? *d)* Których zwierząt mięso jest jadalne? *e)* Które dzikie zwierzęta dostarczają nam mięsa? *f)* Jak się nazywa mięso dzikich zwierząt? *g)* Który drób je się często? *h)* Które zwierzęta dostarczają najpożywniejsze mięso? *i)* Co można robić z mięsem? *k)* Jak się nazywa mięso wędzone? pieczone? peklowane? niegotowane? świeże? *l)* Jakie przymioty mieć powinno mięso? jakich przymiotów mieć nie powinno? *m)* Od kogo kupuje się mięso? *n)* Które zwierzęta biją rzeźnicy na rzeź? *o)* Czy mięso sprzedaje się na łokcie? ale jak? *p)* Kiedy bywa zwykle mięso droższe? *r)* Ile kosztuje teraz 1 funt wieprzowiny? wołowi-

ny? skopowiny? cielęciny? s) W których dniach wstrzymują się pobożni ludzie od mięsnych pokarmów? t) Kto dał nam przykład postu?

Zadanie. Opisz *kartofle! ogórek! śledzia!* i t. d.

17. Opis **wina**. a) Czem jest wino? b) Skąd się bierze wino? c) Czy u nas są winnice? d) Kiedy zbierają i wytłaczają wino? e) Jak nazywają ludzie świeże zupełnie wino? — f) Jaki smak ma moszcz? g) Jaka zmiana zachodzi z moszczem w beczkach? h) Czy moszcz lub wino fermentujące jest smaczne i zdrowe? i) Jakie gatunki win być mogą pod względem koloru? smaku? dobroci? pochodzenia? k) Skąd mamy najlepsze wina? mniej dobre wina? l) Co się da pod względem przechowywania wina powiedzieć? co o starem winie w stosunku do młodego? m) Komu nie służy wino? jakim ludziom miernie użyte dodaje siły? n) Co wiesz z pisma świętego o winie? o) Kto najpierwszy założył winnicę? p) Jaki cud uczynił Jezus na godach weselnych w Kanie Galilejskiej?

Zadanie: Napisz 15 do 20 zdań o *piwie!* o *wódce!* o *herbacie!* o *kawie!* i t. d.

18. Opis **wody**. a) Skąd mamy wodę? b) Jakie gatunki wody rozróżniamy? pod względem pochodzenia? c) Jakie przymioty ma woda do picia? jakich mieć nie powinna? — d) Jakie są gatunki wody pod względem cząstek, jakie w sobie zawiera? e) Kto zwykle używa wód mineralnych do picia? do kąpania? f) Wymień kilka miejsc u nas znanych, dokąd chorzy ludzie zwykli jeździć do wód? g) Jak nazywamy wodę zdrojową i rzeczną w stosunku do wody morskiej? h) Czy woda morska przydatna jest do picia? i) Czy woda do picia jest zupełnie czysta? k) Jakie żyjątka znajdują się w wodzie? l) Czy gołem okiem dają się wyczerzki spostrzedz w wodzie? ale za pomocą czego? m) Co się dzieje z wodą podczas wielkiego zimna? co w czasie wielkich upałów? n) Do czego słu-

zy woda ludziom? zwierzętom? a) Czy możnaby się obejść bez wody? p) Którzy rzemieślnicy potrzebują wody? r) Czy nie znasz przysłowia, w którym wyraz „woda” zachodzi?

Zadanie: Napisz 15 do 20 myśli o mleku! o limonijadzie!
o oleju! i t. d.

19. Opis pokoju. a) Czego częścią jest pokój? b) Które znasz części pokoju? c) Dokąd prowadzić mogą drzwi z pokoju? d) Czemu powinien mieć każdy pokój piec? e) Jakiego kształtu są zwykle pokoje i izby mieszkalne? jakiego kształtu być czasem mogą? f) Jakie mogą być ściany pokojowe? g) Jaki jest zawsze sufit (posowa)? h) Co jest niekiedy na środku sufitu? i) Czem są czasem ściany na kilka stóp od dołu wybite? k) Czy widziałeś już pokój z lamperyjami? — l) Jakie przymioty mieć powinien zdrowy pokój? m) Czemu należy często okna pokojowe otwierać? n) Które są najniezbędniejsze sprzęty w pokoju? o) Czem są czasem ściany pokoju przyozdobione? p) Co się powinno codziennie w pokoju zamieszkałym robić? r) Co się zwykle znajduje przed drzwiami niektórych pokoiów? s) Co robią ochędźni ludzie przede drzwiami zanim do pokoju wejdą? t) Jacy ludzie muszą sobie najmować pokoje, mieszkanie? u) Komu płacić muszą komorne? w) Czy u nas jest drogie komorne? x) Czy twoi rodzice mieszkają na komornem?

Zadanie: Opisz sypialnię! sien! sklep! i t. d.

ZADANIE XVIII.

(ciąg dalszy).

20. Opis kuchni. a) Co jest kuchnia? b) Które są części kuchni? c) Jaka może być podłoga (posadzka) w kuchni? — d) Co jest niezbędne w kuchni? e) Jakiego rodzaju być mogą ogniska czyli kominki? f) Co się zwykle znajduje ponad

ogniskiem? *g*) Do czego służy kaptur? *h*) Dokąd wychodzi dym i para z kaptura? *i*) Co się musi od czasu do czasu robić z kominem? *k*) Kto czyści czyli wymiata kominy? *l*) Co się stać może, jeżeli sadze w kominie zbyt długo nie są wymiatane? *m*) Jakie sprzęty znajdują się w kuchni? *n*) Do czego służą konwie i stągiew? wanienska? garnki? szafa kuchenna? i t. d. *o*) Co się da o ścianach kuchennych powiedzieć? *p*) Jak powinna schludna służąca lub kucharka utrzymywać swą kuchnię?

Zadanie: Napisz 15 do 20 zdań o górze! o spizarni! o drwalniku! o stodole! i t. d.

21. Opis wsi. *a*) Z czego składa się wieś? *b*) Jakie są zwykle budynki wiejskie? *c*) Do czego są domy wiejskie urządzone? *d*) Kto mieszka zazwyczaj na wsi? *e*) Czem się trudnią wieśniacy? *f*) Co jest zwykle obok mieszkania chłopskiego? *g*) Co się da o położeniu domów wiejskich powiedzieć? co o drogach i ulicach we wsi? co o studniach? *h*) Czy w każdej wsi jest szkoła i kościół? *i*) Którą wieś nazywamy parafijalną? *k*) Kto mieszka we wsi parafijalnej? *l*) Jak się nazywają budynki i grunta przez plebana używane? przez nauczyciela? *m*) Kto mieszka oprócz księdza, nauczyciela i wieśniaków czasem we wsi? *n*) Jak się nazywają budynki i grunta do dziedzica (do dworu) należące? — ludzie we dworze służący? *o*) Co tworzą razem mieszkańcy wsi? *p*) Kto stoi na czele gminy wiejskiej? *r*) Kto winien sołtysowi posłuszeństwo? *s*) Gdzie stoi zwykle we wsi nazwisko wsi wypisane? *t*) Co można zwykle na tablicy takiej wyczytać? *u*) Co się znajduje wkoło wsi? *w*) Do kogo należą role te? łąki? do kogo las przy wsi? i t. d.

Zadanie: Opisz podobnie miastol

22. Opis ogrodu. *a*) Co jest ogród? *b*) Jakie są rodzaje ogrodów? *c*) Co się sieje i sadi w ogrodzie warzywnym? co jest w sadzie? *d*) Kto pielęgnuje w ogrodzie kwiaty, warzy-

wa, drzewa, szkółkę? *e*) Jak się nazywają urządzone do przechadzania się w ogrodzie dróżki? *f*) Czem są chodniki te wysadzone i uprawiane? *g*) Czem jest ogród zazwyczaj otoczony? dla czego? *h*) Co stoi czasem w środku ogrodu? *i*) Czem obrasta altana? do czego i kiedy służy? *k*) Jakie inne jeszcze wygody urządzone są czasem w ogrodzie? *l*) Co rośnie pośród kwiatów i warzywa na zagonkach? *m*) Jakiej pracy wymagają zielskiem zarosłe grządki? — warzywa i kwiaty wczasie suszy? drzewa na wiosnę? *n*) Co trzeba zimą w oranżeryi i cieplarni robić, aby kwiaty nie pomarły? *o*) Co należy zrobić z niektórymi drzewkami i krzewami na zimę, aby nie pomarły? *p*) Które z domowych zwierząt zrzadzają czasem szkodę w ogrodzie? *r*) Których innych zwierząt nie lubi ogrodnik w ogrodzie? *s*) Jaki pożytek mamy z ogrodów?

Zadanie: Opisz las! pole! łąkę! staw!

23. Opis **obłoku**. *a*) Gdzie widzimy obłoki? *b*) Jakiem zjawiskiem są obłoki? *c*) Czy obłoki zawsze są na jednym miejscu? *d*) Co wprawia w ruch obłoki? *e*) W jakim kierunku idą obłoki? *f*) Co się powiedziec da o kolorze i kształcie obłoków? *g*) Jak się nazywa obłok, z którego deszcz pada? — *h*) Jakie chmury rozróżniamy? *i*) W której porze roku przechodzą u nas chmury gradowe? chmury nawałne? śnieżne? *k*) Jak wygląda niebo wczasie deszczu lub nawałnicy (burzy)? *l*) Co się tworzy czasem na chmurze przeciwległej słońcu? *m*) Co zasłaniają i zaciemniają chmury? *n*) Co można podług biegu chmur rozpoznać? *o*) Jak się mówi o człowieku ze smutnem, zaszępiem czołem?

Zadanie: Napisz twe myśli o wietrze!

24. Opis **burzy**. *a*) W jakiej porze roku powstają zwykle burze? *b*) Jakie bywa powietrze przed burzą? *c*) Jaki skutek wywiera na ludzi i zwierzęta to duszne i parne powietrze? — *d*) Co widzimy na niebie za zbliżeniem się burzy? co w po-

wietrze? *e*) Co poprzedzać zwykło burzę? *f*) Po czem pozna się, czy nawałnica jest bliska? *g*) Co dostrzegamy u budynków, szczególnie u okien, gdy grzmi gwałtownie? — *h*) Co wypada po zabłyśnięciu się z obłoku? *i*) Jakie szkody zrzęda piorun? *k*) Jakim sposobem uchronić można budynki przed piorunem? *l*) Gdzie zwykł najczęściej uderzać piorun? *m*) Jaką ostrożność zachować winieneś, gdy jesteś wczasie burzy na wolnem powietrzu? *n*) Jak się zachować należy w domu podczas burzy? *o*) Co towarzyszy najczęściej burzy? *p*) Co niekiedy wśród burzy pada i niszczy zasiewy? *r*) Jaki pożytek jest z burzy i grzmotu? *s*) Jakie zwykło być powietrze po burzy? *t*) Jak się zachowują dzieci i bojaźliwi ludzie wśród burzy i grzmotu?

Zadanie: Napisz myśli twe o deszczu!

25. Opis **gliny**. *a*) Co jest glina i skąd ją wydobywają ludzie? *b*) Jakie gatunki gliny rozróżniamy? *c*) Co spostrzegamy w glinie, gdy się ją z wodą pomiesza? *d*) Jakiego przymiotu nabywa glina w ogniu? *e*) Którzy rzemieślnicy potrzebują gliny? *f*) Co obrzuca czasem mularz gliną? *g*) Jakiego koloru jest zwykle surowa glina? wypalona glina? garncarska glinka? *h*) Co robi garncarz z gliny garncarskiej? *i*) Co musi wpierv zrobić z gliną? *k*) Jakiego narzędzia używa garncarz do robienia naczyń? *l*) Gdzie wypala ukształtowane naczynia? *m*) Co robi ceglarnik z gliny?

Zadanie: Opisz wapno! cegłę! kamień! i t. d.

26. Opis **ołowiu**. *a*) Co jest ołów? skąd go wydobywają? *b*) Czy zaraz czysty z ziemi wychodzi? *c*) Co zatem robią z rudą ołowianą? *d*) Jakiego koloru jest czysty ołów? *e*) Jakie ma przymioty pod względem zmysłu dotykania? *f*) Co się z nim dzieje w ogniu? *g*) Jak wyglądają świeżo w ogniu rozpuszczony ołów? *h*) Jakiej zmianie ulega na powietrzu? *i*) Do czego potrzebuje ołowiu szklarz? mularz? blacharz? *k*) Co robią z ołowiu dla strzelców i żołnierzy? co robi konwisarz?

l) Do jakich kruszców dodają ołowiu? czemu? m) Które towary znajdują się niekiedy w ołowianych puszkach? n) Co zawierają zwykle w ołów na cienko prasowany?

Zadanie: Napisz 15 do 20 zdań o żelazie!

27. Opis miedzi. a) Czem jest miedź i skąd ją ludzie mają? b) Co się dzieje z nią, zanim jej użyć można? c) Jaki kolor ma? d) Jakie zmiany co do koloru zachodzą na wolnym powietrzu? e) Co się powiedziec da o brzmieniu miedzi? — f) Jakie przymioty okazują się przy kuciu? g) Co się dzieje z miedzią, jeżeli kwas się na nią dostanie? h) Co wiesz o śniedzi? i) Jakim sposobem zabezpieczamy naczynia miedziane aby nie śniedziały? k) Czem się pobielają naczynia miedziane wewnątrz? l) Który rzemieślnik najwięcej ma z miedzią do czynienia? m) Co wyrabia kotlarz z miedzi? co pokrywa dekarz czasem blachą miedzianą? n) Do czego potrzebuje jej rytownik (miedziorytnik)? o) Do czego używaną bywa miedź dla łatwej swej łączności z innymi kruszcami? p) Co zawierają zatem srebrne i złote monety oraz sprzęty? r) Które monety są całkiem z miedzi? s) Poczem poznajemy ile w złotych i srebrnych rzeczach mieści się miedzi? t) O jakich ludziach mówimy, że są cery miedzianej? u) Skąd pochodzi cera miedziana?

Zadanie: Napisz 15 do 20 zdań o srebrze! o złocie! o soli!
o siarce!

ZADANIE XIX.

(ciąg dalszy)

28. Opis zębów. a) Co są zęby? gdzie się znajdują? ile ich jest? b) Jakie znasz gatunki zębów? c) Które zęby nazywamy mleczne zęby? d) Które są części zęba? (korona szyjka w dziąsłach, korzeń o jednej i kilku odnogach, wnę-

trze zęba z nerwem i żyłką). e) Do czego służą zęby? f) Co szkodzi zębom? g) Co przestrzegać należy, aby zachować zdrowe i mocne zęby?

Zadanie. Opisz: *głowę! rękę! nogę! stopę! oko! twarz!* i t. d.

29. Opis **butelki**. a) Jakie naczynie nazywa się **butelką**? b) Które są części butelki? c) Z jakiego materiału zrobiona może być butelka? gdzie robią butelki szklane? d) Które naczynia robią się także w hutach szklanych? e) Jakie znasz butelki podług użytku? f) Jak się obchodzić należy z butelką? co należy robić z butelką? czego robić nie należy? g) Jaka jest cena butelki?

Zadanie. Opisz: *herbatnik! filiżankę! kociet! moździerz! żelazko od prasowania!* i t. d.

30. Opis **wozu**. a) Jakim sprzętem jest wóz? b) Które inne sprzęty służą także do jeżdżenia? c) Które są części wozu? d) Jakie znasz gatunki wozów? e) Którzy rzemieślnicy pracować muszą nad zrobieniem wozu? nad wykończeniem landary? f) Ile może kosztować wóz? landara? g) Jaki użytek mamy z wozów?

Zadanie. Opisz: *plug! bronie! cepy! kose! sierpi! taczki!* i t. d.

31. Opis **lnu i roboty koło niego**. a) Kto hoduje len i gdzie sieją siemię? b) Co się używa właściwie ze lnu? gdzie się znajduje włókno? c) Jakim sposobem oddziela się włókno od pozostałej łodygi? (moczenie, suszenie, tarcie na cierlicy, trzepanie, czesanie). d) Co odpada przy tarcu i trzepaniu? przy czesaniu? e) Co robią z wyczesanym lnem i z pakułami? (przędzenie, motanie, dzielenie na pasma i parniki, gotowanie przędzy). f) Do czego używa się przędzy i nici? g) Który rzemieślnik robi płótno? kto powinien się znać także na robieniu płótna? h) Jaka zachodzi robota około surowego płótna? (bielenie, farbowanie, mączkowanie (apretowanie)).

Zadanie. Opisz pracę około *kapusty! ćwikły! maki! szczy-
pienia drzewek!* i t. d.

32. Opis **kwiatu i owocu.** *a)* Co nazywamy kwiatem? *b)* Które są części kwiatu? *c)* W której porze pokazują się najczęściej kwiaty? kiedy mniej? kiedy najmniej? *d)* Co powstaje z kwiatu? *e)* Z czego składa się owoc? (właściwe nasienie, jądrko, mięso albo treść osłaniająca nasienie). *f)* Co otacza jądrko orzecha? żołądz? *g)* Jaka materija otacza pestkę od śliwki? wiśni? tereśni? pestki od gruszki? i t. d. *h)* Do czego służy owoc i jak go spożywać można?

33. Opis **jabłka.** *a)* Czem jest jabłko? *b)* Jak się nazywają drzewa rodzące jabłka? *c)* Jakiego kształtu jest jabłko i jak z obu końców wygląda? *d)* Co tkwi w dolnem wklęśnięciu? *e)* Czem jest wiszące na drzewie jabłko połączone z gałązką? *f)* Jak dochodzi pokarm jabłku z drzewa? (przez szypułkę). *g)* Co się znajduje w górnem wklęśnięciu czyli na czubku? (pozostałe resztki kielicha kwiatowego). *h)* Jaką skórką otoczone jest jabłko? jakiego koloru jest skórka? *i)* Jak się nazywa to, co z jabłka pożywamy? *k)* Jaka jest treść (mięso) jabłka co do koloru? co do smaku? *l)* Co się znajduje wewnątrz jabłka? *m)* Gdzie spoczywa pestka wewnątrz jabłka? *n)* Czem są przedziałki te czyli komóreczki wyłożone? *o)* Jakiego koloru są pestki dojrzałego jabłka? niedojrzałego? *p)* W której mianowicie porze roku zbierają jabłka?

Zadanie. Opisz *tereśnię! orzech włoski! groch tyczkowy!
gruszkę! żyto! rzepę!* i t. d.

34. Opis **uprawy roli i siewy.** *a)* W której porze i przez kogo odbywa się uprawa roli? *b)* Co poprzedzać musi orkę (podór, radlenie, bronowanie) (włóczenie); wywóz, rozrzucenie, przyoranie mierzwy). *c)* Co się dzieje po zoraniu? (przepasanie się fartuchem lub płachtą, nasypianie weń zboża z miecha, przeżegnanie, sięganie ręką po zboże, wysiew).

d) Co się dzieje po obsianiu pola? e) Co się dzieje z ziarnem zasianem?

Zadania różne: Krótkie opisanie w czynnościach po sobie następujących: a) *bielenia izby;* b) *robienia cegły;* c) *omłotu zboża;* d) *łowienia ryb siecią;* e) *chwytania ryb na wędkę;* f) *pieczenia chleba;* g) *podbierania miodu;* h) *zabijania tuczniaka;* i) *gry w piłkę;* k) *kulania w kręgle;* l) *robienia masy;* m) *robienia sera;* n) *sianożęcia;* o) *jeżdżenia na łyżwach;* p) *nabożeństwa niedzielnego w kościele;* r) *nauki w szkole;* s) *chrztu dziecka;* t) *pogrzebu;* u) *ślubu (wesela) i t. d.*

ZADANIE XX.

Następujące powiastki urywkowe niechaj uczeń po dobrem zrozumieniu treści sam uzupełni, lub też niech nauczyciel w zupełności opowie, wyjaśni a uczeń po powtórzeniu treści własnymi opiszszsłowy.

1. Pilny Antoś.

Antoś 10 lat. Rodzice, nauczyciel, wszyscy znajomi cieszyć się, bo skromny, grzeczny, bardzo pilny. Wstawac codziennie bardzo rychło, uczyć się na pamięć, czytać, pisać. W szkole zawsze uważny, pracowity. Ze szkoły przyjść do domu, starannie robić swoje prace szkolne albo pomagać rodzica w praca. Antoś dla tego zawsze wesół i wszędzie go kochać i chwalić *).

Zadanie: Wymyśl sobie na wzór powyższy powiastkę pod tytułem: *Leniwy Franuś.*

---

*) Przy przebieżeniu z uczniami powiastki i jej pojedynczych zdań zapytać należy podobnie jak przy czytaniu zwyczajnem:

„O czym (o kim) tutaj jest mowa? Co jest o tem (o nim) powiedziane?“ przy czem omówić można wszelkie bliższe stosunki i okoliczności.

Po uzupełnieniu poprawnem takiej powiastki i jej skorygowaniu wedle podanych w „przedwstępnej uwadze“ wskazówek przez samego ucznia polecenia go-

'2. Porządna Walerka.

Walerka dobre dziewczątko. Rodzice najwięcej z niej dla tego być kontenci, że lubić we wszystkim czystość i porządek. W domu kłaść zawsze każda rzecz na swoje miejsce. Odzież odznaczać się czystością, świeżością a zeszyty i książki zawsze w najlepszy porządek bez plamy, i pozawijane karty. Dla tego nauczyciel bardzo lubić i stawiać za wzór inne uczennice.

Zadanie. Wymyśl powieść pod tytułem: *Nieporządna Karolinka.*

3. Nieochędożny Karolek.

Karolek w szkole być dosyć pilny i uważny chłopczyk. Nauczyciel niezupełnie jednak zadowolony być z niego a inni współuczniowie nie chcieć się bawić z nim, bo twarz i ręce zawsze brudne a odzież potłuszczony, opierzony, błotem obryzany. Rodzice i nauczyciel napominać często za-

---

dnąby było, aby tę samą powiastkę przerobił na *pierwszą* lub *drugą* osobę liczby pojedynczej i mnogiej i to w głównych czasach wedle okoliczności, np. Zamień powiastkę „Pilny Antos” na drugą osobę liczby pojedynczej czasu przeszłego:

„Ty miałeś 10 lat. Rodzice, nauczyciele i wszyscy ludzie cieszyli się z ciebie, bo byłeś skromny, grzeczny i bardzo pilny. Wstawałeś codziennie bardzo rychło, uczyłeś się na pamięć, czytałeś, pisałeś i t. d.

Ta sama powiastka opracować się da z omówieniem *niewprost* czyli *opowiadajęco* z użyciem spójnika oświadczającego „że — iż,” np.

„W tej powiastce jest mowa po pierwsze, że Antos miał 10 lat; po drugie, że rodzice, nauczyciele i wszyscy znajomi cieszyli się z niego, dalej opowiada powiastka, że Antos był skromnym, grzecznym i bardzo pilnym; następnie, że Antos wstawał codziennie bardzo rychło i t. d.

W dalszym przebiegu rozbięcia można w powiastce zawarte wyrazy podług ich *pochodzenia z głosów*, części mowy *odmian* przez *osoby*, *liczby*, *czasy przypadki* i t. d. Dobrem nie mniej ćwiczeniem jest rozkładanie powiastki na *pojedyncze proste zdania*, jak również *zamienianie* pojedynczych zdań w powiastce na *formę pytań*, np. „Ile miał lat Antos? Kto cieszył się z Antosia? i t. d.

chęcać do ochędóstwo, lecz to nic nie skutkować. Karolek wyrosnąć na młodzieniec, ale nie poprawić się i nie być schludniejszy. Dla tego porządni ludzie unikać go, nie chcieć przestawać z nim, nazywać go zawsze nieschludny.

Zadanie. Wymyśl powiastkę o *ochędóznym chłopcu*.

4. Gadatliwa Leosia.

Leosia lubić zawsze wiele mówić i opowiadać swoje towarzyszki o każda drobnostka, co widzieć i słyszeć. Jeżeli w szkoła dostać które dziecko nagana lub kara, Leosia rozgłaszać zaraz wszędzie i opowiadać czasem więcej, jak być prawda. Współuczniowie i współuczennice nie lubić Leosia i pogardzać a od rodzice ukarana być czasem za gadatliwość. Nic to nie pomagać; Leosia wyrosnąć, ale nie poprawić się. Wszyscy unikać nazywać ją pagardliwie plotkarka.

Zadanie. Napisz powiastkę o *skromnem, niegadatliwym dziewczęciu*.

5. Nieposłuszny Edward.

Edward krnąbrny i nieposłuszny chłopiec. Rodzice zakazać albo rozkazać mu coś, rzadko kiedy stosować się do tego. Lubić wchodzić na drzewo, rzucać kamienie, wałęsać się po droga. Ojciec często zakazywać, ale Edward nie zważać. Raz jeden w ogród lecieć nierozważnie, paść przez kamień, zbić sobie nos i wywichnąć noga. Doktor wprawić noga, Edward krzyżeć mocno i płakać. Edward wyzdrowieć, poprawić się i odtąd zawsze słuchać napomnienia inni ludzie.

Zadanie. Wymyśl sobie powiastkę o *posłusznym Kazimierku*.

6. Mściwy Jaś.

Jaś przechodzić koło ogród sąsiedni stanąć przed dwa ule. Tu przypatrywać się jak pilne pszczołki skrzątnie u-wijać się i wesoło brzęczeć. Naraz siadać jedna pszczołka Jaś na czoło i ukłuć dotkliwie. Chłopiec zakrzyknąć, pochwycić gałąź z ziemia i z gniewem rzucić się ku ul na pszczoły. Rodrażnione pszczoły wysypać się gromadnie z ul i kłuć nie-litościwie chłopiec po policzki, szyja, głowa, ręce. Krzyk chłopiec sprowadzić gospodarz; tenże spiesznie pochwycić chłopiec i unieść przed rozjątrzone pszczoły. Twarz i członki ciała pokłuty bardzo opuchnąć a chłopiec wiele bardzo ból wycierpieć za swa nierozważna mściwość.

7. Rzetelny Waclawek.

Waclawek iść droga zobaczyć na ścieżka nożyk. Szybko schylić się, podnieść i przypatrywać się z u-podobanie, bo być ładny, mieć biała oprawa i dwa nożyki. Pobiedz zaraz do poblizki kierz i urznąć sobie prątek. Na-gle zobaczyć chłopczyk podróżny czeladniczek z tłumok na plecy, który iść powoli, patrzeć w ziemia, szukać czegoś. — Waclawek domyślić się zaraz, że czeladnik zgubić swój no-żyk i szukać. Szybko pobiedz do niego i zapytać się, czego szukać. Podróżny odpowiedzieć: „zgubić nożyk o dwa głów-nie z biała okładzina.” Wnet sięgnąć Waclawek kieszeń do i oddać znalezione nożyk. Podróżny bardzo się ucieszyć, podziękować i chcieć dać W. kilka grosz należne, ale W. nie nie przyjmując, szybko odejść.

8. Sumienny Staś.

Staś wstępować często, gdy iść szkoła do, po swój współ-towarzysz. Raz jeden wejść izba do, nie zastać nikt. Przy

ścianie spostrzedz Staś kosz jabłka. Przybliżyć się i chcieć już kilka jabłka włożyć do kieszeń. Wnet pomyśleć sobie: „nie godzić się nic brać pokryjomu; ludzie wprawdzie nie widzieć, ale Bóg patrzeć na wszystko.” Odejść teraz śpiesznie kosz od. W tem odezwać się ktoś z zapiec: „stój nie odchódź!” Chłopiec przestraszyć się mocno. Staruszek wyjść teraz z zapiec, powiedzieć mu, że widzieć jego pokusa na jabłka, pochwalić sumienny chłopczyk i podarować mu kilka jabłka.

9. Usłużny Ignas.

Pewien pan obcy jechać—wieś. Wiele chłopcy bawić się wesoło—piłka—droga. Powóz nadjechać, chłopcy ustąpić—bok, aby konie nie strachnąć się i powóz móż wygodnie przejechać. W przejeździe uchylić chłopcy swe czapeczki i pozdrowić pan. Pan kazać furman stanąć i zapytać — najbliższa droga—miasto. Wnet wystąpić Ignas—grono współtowarzysze, poprosić jechać za sobą, iść przed pojazd aż — rozstajna droga i tam wskazać dobra droga. Pan podziękować usłużny chłopczyk, wyciągnąć pojazd ręką i chcieć dać na piwo, ale Ignas nie chcieć przyjąć, ukłonić się grzecznie i wrócić—pośpiech—swoi towarzysze.

10. Dobra Marynia.

Marynia mieć mały braciszek—imie Leos. Matka wychodzić często—zarobek Marynia zostać—dom—Leos, bawić go, piastować, kołysać. Pewien raz zasnąć L. na łono a Marynia położyć go—kołyska, potem usiąść — okno i robić pończocha. Wnet przyjść do niej Kasia córka sąsiad i opowiadać zacząć ciekawie, że — ulica człowiek jeden oprowadzać

niedźwiedź i kilka małpy. Kasia namawiać teraz Marynia, aby z nią iść przypatrzeć się; Marynia odpowiedzieć; „nie móż iść, musieć — brat pozostać i dom pilnować.” Kasia pójść sama. Teraz nadejść matka Marynia—dom. Marynia opowiedzieć wszystko. Matka pochwalić dobra Marynia i pozwolić jej teraz chętnie wyjść—ulica—towarzyszki zobaczyć niedźwiedź i małpki.

11. Bojaźliwa Stasia.

Jeden wieczór mówić matka — swoja córeczka mała: „Stasiu, iść — kuchnia, tam stać—stół czysta szklanka, przynieść mi ją!” Posłuszny Stasia natychmiast wstać i wyjść. Niedługo jednak powrócić bez szklanka zadyszany — twarz blada jak chusta. „Co ci jest?” zawołać matka. „Ach matuchno” odpowiedzieć Stasia jękać się i łkać—przestrach — „—kuchnia — ściana stać duch biały wysoki.” ” Matka szybko pochwyć — świeca i rzeknąć — śmiech: „Chodź za mną, tchórzliwa dziewczynko, zobaczyć ten duch i schwytać go!! Wnet wejść—kuchnia; Stasia trząść się zakryć dłoń oczy i pokazywać róg kuchnia. Tedy matka przystąpić bliżej, ale nic więcej nie zobaczyć, jak rozwieszony ręcznik, który na świecić księżyc. Ręcznik powiewać od wiatr, gdy bojaźliwy dziewczę drzwi otworzyć. Długo jeszcze potem śmiać się wszyscy—bojaźliwa Stasia.

ZADANIE XXI.

(ciąg dalszy).

12. Nieostróżna Frania.

Frانيا zbyt żywy dziewczę a często i trzpiotowaty. Schody po nigdy nie iść, jak się należy, ale podskakiwać

i przeskakiwać stopnie. Iść droga, nigdy nie patrzeć przed siebie, tylko tu i owdzie spoglądać. Nie raz już zawadzić noga o co, upaść i stłuc się mocno, ule nic to nie znaczyć. Raz jeden być Frania—matka kuchnia przy gotowanie. Matka potrzebować pietruszka i mówić do niej: „Iść—ogród przynieść pietruszka!“ Śpiesznie wybiedz Frania, bez najmniejsza uwaga biegnąć szybko—ogródek i nie patrzeć przed siebie. Kopaczka zostawić grabie—chodnik. Na te (grabie) stąpnąć Frania tak mocno, że trzonek w górę się podnieść i dziewczę mocno w nos uderzyć. Frania skrwa-wiony i zapłakany przybiedz—kuchnia bez pietruszka. Matka krew spostrzedz—twarz, mocno przestraszyć się; szybko obmyć twarz zimna woda. Ale nos Frania spuchnąć mocno a na czoło wyskoczyć potężny guz. Frania kilka dni teraz musieć chodzić—zeszpecona twarz.

13. Wdzięczny syn.

Marcinek—syn ubodzy rodzice. Często iść musieć głodny — szkoła a uczyć się pilnie. Gdy wyjść ze szkoła, pójść — gospodarz prosić — służba. Gospodarz przyjąć Marcinka — paszenie bydło i obiecać dać za dobra służba oprócz jadło sześć talary zasługi. Marcinek przyrzec być wierny i pilny sługa, ale prosić gospodarz, aby dostawać zapłata co tydzień — sobota. Opowiedzieć on gospodarz, że mieć ubogi i schorzały ojciec, chceć mu dopomódz. Gospodarz upodobać sobie chłopiec, pochwalić miłość i przywiązanie jego — rodzice, przystać chętnie na jego prośba. Marcinek długo pozostać — służba a gospodarz coraz więcej postępować mu zasługi, bo widzieć, że Marcinek być wierny, dbały i życzliwy. Pan BÓG tak pobłogosławić Marcinek, że sam potem stać się zamożny człowiek.

14. Psotny Piotruś.

Piotruś bardzo lubić psocić. Przechowywać często swoi współuczniowie książki, pisać kreda krzyżyki — plecy, wystraszać znieńacka, obryzgiwać inni błoto, psuć gniazda ptaki, łamać drzewka i t. d. Raz jeden wyrzynać nożyk różne figurki — drzewo — ogród sąsiad. Siąsiad zejść go przy ta psota. Osmagać go prątek i wygonić — ogród. Piotruś nietylko nie poprawić się, ale płaćć więcej jeszcze figle. Pewien niedziela nie iść — kościół, ale pójść — ptaki. Na drzewo wysokie spostrzedz duży gniazdo jastrzęb. Szybko wdrapać się i zacząć wybierać młode. Nagle nadlecieć stare, okrążyć chłopiec, rzucić się na niego, pokaleczyć głowa twarz i wydziobać lewy oko. Piotruś mieć na cały życie pamiątka za swoje psoty.

15. Łakoma Julka.

Mała Julka lubić każda rzecz jadalna naruszyć, skosztować, pozostałe resztki jadła — talerz palec wymuskiwać, palec — mlostek maczać i oblizywać. Często wydarzyć się, że w czem innem palec umaczać i oblizać. Raz umaczać palec zamiast — mleko, w mlostek z szare mydło i oblizać. Inny raz matka posłać Julka — sklep — butelka piwo. Polica na zobaczyć Julka garnek duży i myśleć, że w nim być miód. Szybko wspiąć się — garnek i palec umaczać, ale nagle wszczać wielki krzyk. W garnek być duże raki, matka schować je — sklep. Jeden rak bardzo mocno przyczepić się nożyce do palec a Julka z ból wielki i przestrasz przeraźliwie krzyczeć zacząć. Wnet nadbiedz domownicy. Wszyscy zaraz domyślić się, co się stać i wyśmiać Julka, który potem poprawić się na zawsze już.

16. Nienasycony Kostuś.

Kostuś nigdy nie przestawać na tem, co — rodzice dostać. Jeżeli matka dać mu 3 gruszki, to żądać 6; dostać 2 grosze, wołać 4 i zaraz je stracić. Nieraz rozgniewany ojciec nic mu nie dać i odebrać to co Kostuś mieć. Raz pewien dostać — ciotka półzłotek. Szybko pobiedz — przepkupka i kupić za wszystko owoc. Nikt nie dać z tego nic, sam zjeść potajemnie wszystko. W noc zachorować nagle Kostuś stękać, płakać i narzekać — żołądek. Rodzice posłać — doktor. Doktor zaraz poznać, że K. przeładować sobie żołądek owoc i dostać biegunka. Długo bardzo chorować Kostuś, a gdy potem przyjść — zdrowie przyrzeknąć sobie, że zawsze być umiarkowany — jedzenie.

17. Miłosierny Kubuś.

Kubuś przyjść — szkoła, dostać podwieczorek, usiąść przed dom i zajadać sobie smacznie. Wtem przechodzić bardzo ubogi dziewczynka zapłakany, wynędzniały, — podarta odzież, boso i spoglądać miłosiernie jedzący Kubuś. Wzruszony Kubuś wdać się — rozmowa — dziewczynka i dowiedzieć się, że nie mieć ojciec i matka, być bardzo biedny, nie jeść nic jeszcze od rano. Wnet Kubuś odjąć swój kawałek chleb — usta i dać dziewczynka. Potem zaprowadzić ją — rodzice, opowiedzieć wszystko i prosić — przytułek dla niej. Rodzice ucieszyć — dobry uczynek Kubuś i przyjąć sierotka — dom — wychowanie.

18. Uczynna Andzia.

Andzia pilnie chodzić — szkoła i uczyć się bardzo dobrze. Matka i ojciec cieszyć się. Obok Andzia — szkoła

siedzieć biedna dziewczynka, imię Małgorzatka. Andzia mieć zawsze — piórnik swój po kilka pióra, rysiki, ołówki. Biedna Małgorzatka często nie mieć ani rysik, ani ołówek. Andzia chętnie pożyczać jej ze swoje rzeczy. Jeżeli inne współuczennice nie wiedzieć czegoś, chętnie pouczyć je Andzia. Nieraz patrzeć na to nauczyciel, cieszyć się z tego i pochwalić Andzia. Wszystkie współuczennice kochać ją bardzo i starać się jej także sprawić przyjemność. Andzia opuścić szkoła, wyrosnąć, ale nigdy nie zmienić się i być zawsze pociecha swoi rodzice.

19. Dobre dziecko ustępuje drugiemu.

Teresia siedzieć — dom — ryczka i robić pończocha. Wtem nadejść młodszy brat Julek, zacząć spychać Teresia ryczka i wołać: „Ja tu chcieć usiąść!” Teresia odpowiedzieć na to: „„Usiądź na ławeczka obok stojąca!”” Julek zawrzasać rozgniewany: „Ja nie chcieć tam siedzieć, ja woleć tu usiąść!” Tedy wstać Teresia, usiąść — ławeczka a ryczka ustąpić brat, bo pomyśleć sobie, że mędrszy i starszy zawsze głupszy i młodszy ustąpić powinien.

20. Pawełek zna się na żartach.

Pewien wieczór siedzieć — stół Tadzio i Pawełek i robić swoje prace szkolne. Pawełek znużyć się przy zajęcie to, przechylić się — krzeselko, zdrzemnąć się i cokolwiek zasnąć. Tedy wyciągnąć Tadzio — kieszeń sznurek, pociachu zbliżyć się do Pawełek i przywiązać mu ręce — poręcz. Potem obudzić go przeraźliwy krzyk, lecieć ku drzwi i wołać: „gore! gore!” Pawełek skoczyć szybko — przestрах i chcieć biedz za Tadzio, ale oto przywiązany krzeselko do ramiona wlec się za nim. Paweł zdziwić się i nie wiedzieć

z początku, skąd to pochodzić. Nareszcie przekonać się — wszystko i zaraz domyślić się, że Tadzio spłatał mu ten figiel. Tedy zacząć się śmiać razem z psotny Pawełek i nie gniewać się wcale.

ZADANIE XXII.

(Ciąg dalszy).

21. Prima aprilis.

Był to pierwszy kwiecień. Augustek pomyśleć sobie: „Dziś koniecznie musieć zwieść kto“ Na droga — szkoły spotkać się — Boles i iść z nim razem dalej. Gdy przecho-
dzić koło apteka, zatrzymać się nagle Augustek i z poważna minka odezwać się — Boles: „Słuchaj Bolesiu, ja mieć wielki apetyt na kielbaski małe, idź — apteka i przynieś mi — trojak kielbaski, ja zjeść połowa i ty dostać także połowa. Nierozgarniony Boles skwapliwie pochwyć trojak i wnet być już w apteka. Augustek czekać za nim przed drzwi. Niezadługo wyjść Boles zawstydzony — apteki rzucić — gniew trojak przed nogi Augustek i zawołać: „Idź sobie sam — drugi raz — kielbaski — apteka! Dla czego sobie żartować ze mnie?“ Augustek odrzeknąć — śmiech: „Nie wiesz to, że dziś pierwszy kwiecień i nie pamiętasz przysłowia: — Prima aprilis, nie wierz, bo się omylisz?“

22. Nie odpłacaj złem za złe.

Grzes i Maksus być bracia, ale często nie zgadzać się, kłócić się a nawet bić się czasem. Siostra ich Magdusia być łagodny i lubić zgoda. Zdarzać się, który z braci krzywda jej wyrządzić, przebaczyć im Magdusia i nie być

zagniewany. Pewien dzień siedzieć Maksus — konik biegunowy i kołysać się. Grzesz nadejść i chcieć także usiąść — konik. Wołać tedy na Maksus, aby zejść tenże. Maksus nie usłuchać. Tedy Grzesz pochwycić Maksus i gwałtem ściągnąć go z koni. Wszczęć się bójka. Gdy się obaj bracia mocować, bić i za włosy targać, nadbiedz Magdusia, wejść pomiędzy nich i rozbroić ich. Wnet popuścić Maksus Grzegorza, uderzyć — Magdusia i począć ją nielitościwie kułakować. Ale Magdusia nie bić na odwrót, tylko płakać rzewnie — ból. Wtenczas zrobić się Maksus żałośnie na serce, pobiedz — Magdusia, ścisnąć, całować ją i przeproszać i prosić, aby o tem rodzice nie dowiedzieć się. Magdusia chętnie przebaczyć mu i odtąd w najlepsza zgoda zawsze żyć z sobą.

23. Nie bierz szpilki do ust!

Józia mieć zwyczaj przy ubieranie się trzymać — usta szpilki. Starsi upominać ją często, ale Józia nie zważać wcale na to i myśleć, że to żart. Pewien poranek stać — zwierciadło i ubierać się. Właśnie trzymać — usta kilka szpilki, kiedy młodszy brat jej wpaść — pokój, trzymać — ogon zabita mysz i straszyć nią Józia. Wylekły Józia zakrzyknąć i w tem połknąć dwie szpilki. Wnet uczuć Józia boleści wewnątrz, narzekać na klucie i opowiedzieć wszystko rodzice. Przywołany lekarz zapisać lekarstwo, lecz to nie pomódz. Józia w boleści męczyć się kilka miesięcy aż w końcu umrzeć.

24. Nie drażnij zwierząt!

Macius być syn ekonom — wieś. Lubić on drażnić nie tylko inne dzieci, ale psy, koty, konie i tym podobne

zwierzęta. Często ugryźć go pies, gdy go targać Maciuś za uchu lub ciągnąć — ogon, lecz wnet zapomnieć ból i swoje broić. Zakradać się raz po raz — stajnia, gdy konie obrok jeść, brać bicz i smagać konie. Raz — południe, gdy fornale pójść — obiad, wcisnąć Maciuś — stajnia, zdjąć — kołek bicz i począć znowu smagać i podcinać konie. Cieszyć się z tego, gdy widzieć, jak się konie strachać i wierzgać kopyta. Do jeden koń zanadto zbliżyć się Maciuś i drażnić go. Naraz wierzgnąć koń kopyta i trafić go prosto — piersi. Maciuś upaść — ziemia, krzyżeć narzekać, pluć krew. Wnet nadbiedz fornale, wzięść chłopiec — ręce i zanieść — dom. Wystraszeni rodzice posłać — lekarz. Maciuś czuć wielki ból — piersi. Lekarz zapisać lekarstwo, kazać przystawić — piersi mnóstwo pijawki, lecz napróżno. Maciuś dostać wkrótce zapalenie piersi, słabnąć coraz więcej aż w końcu wśród wielkie boleści życie zakończyć.

25. Nie bądź zbyt ciekawym!

Mały Henryś być bardzo ciekawy chłopiec. Skoro widzieć, że matko nieść coś — papier lub koszyczek do dom, zaraz pytać się — wszystko ciekawie. Gdy ojciec — dom wychodzić badać zaraz, dokąd idzie? po co? Jeżeli ktoś obcy przyjść — rodzice, pytać się zaraz: „Kto to być? Po co przyjść? Gdzie mieszkać? i t. d.“ Raz jeden bawić się — sień, kiedy właśnie służąca wejść i śmiać się. Szybko pobiedz do niej i badać ją, czemu się śmiać. Służąca nie chcieć i nie móż powiedzieć przyczyna śmiech i w żart odpowiedzieć: „Oto widzisz, Henrysiu, tam na róg ulica ukulać chłopcy ogromny bałwan — śnieg, który biegać, skakać i kłaniać się“ Zdziwiony Henryś szybko pobiedz szukać ów bałwan, lecz nigdzie nic nie widzieć. Tedy powrócić — dom łajać służąca i przezywać ją. Służąca i rodzice wy-

śmiać go i ostrzedz, aby nie być inny raz zbyt ciekawy i łatwowierny.

26. Nie jedz malowanych cukierków!

Pewien wieśniak mieć dwa chłopcyki, które bardzo kochać. Raz pewien być — jarmark, chcieć obu chłopcy sprawić uciecha, kupić dużo różne kolorowe cukierki. Gdy powrócić — dom oddać każdy z chłopcyki spory paczka. Chłopcy cieszyć się nadzwyczajnie, bawić się długo a potem zacząć jeść cukierki. W nocy zachorować najprzód jeden a potem drugi. Obaj narzekać — wielkie boleści — żołądek, mdłości. Rodzice przestraszyć się i posłać — lekarz. Lekarz zaraz domyślić się, że dzieci zatruc się farbowane cukierki, zapisać lekarstwo — wymioty i kazać pić wiele mleko. Młodszy chłopczyk zapewne jeść więcej cukierki wkrótce umrzeć. Starszy długo musieć leżeć — łóżko, ale potem wyzdrowieć zupełnie.

27. Rzetelność.

Ubog i Woś zbierać jeden dzień suche gałązki — ogień — las i zgubić woreczek swój skórzany — pieniądze. Biedny chłopczyzna długo szukać, nie znaleźć. Smutny i zakłopotany usiąść — sosna i płakać. Właśnie polować także dziedzie — las, spostrzedz płaczący chłopiec, przybiedz i zapytać się: „Czemu płakać? Czy spadnąć — drzewo?“ Woś odpowiedzieć: „Nie Panie, ja nie spadnąć — drzewo, ale zgubić woreczek mój — pieniądze“ Pan sięgnąć — kieszeń, wyciągnąć ładny woreczek napełniony pieniądze i zapytać się: „Czy to ten woreczek?“ Woś odpowiedzieć: „Nie, Panie; mój woreczek być skórzany mały i w nim być tylko 20 groszy.“ Pan uśmiechnąć się i wyciągnąć powtórnie

inny woreczek i rzeknąć: „Nie być to ten woreczek?“ Ucieszony Woś podskoczył — radość i zawołał: „Tak, Panie, to być mój woreczek.“ Pan pochwalił rzetelny chłopczyk, oddać mu jego woreczek i darować jeszcze talar cały.

28. Kłameca.

(ciąg dalszy z poprzedzającej powiastki).

Woś opowiedzieć swój zdarzenie — las inne chłopcy. Jędrus chciwy i zazdrośny jeden chłopiec pomyśleć sobie: „Ja potrafić już oszukać Pan i musieć dostać także talar.“ Jeden poranek przechodzić Pan — wieś — strzelec swój — polowanie — las. Jędrus spostrzedz to. Szybko zwinąć się, pobiedz manowce — las, usiąść — dąb, gdzie Pan mieć przechodzić. Gdy pan zbliżać się ku niemu, zacząć szlochać i na całe gardło wołać: „O mój worek, mój worek, zgubić mój worek — pieniądze!“ Na krzyk Jędrus nadbiedz Pan, wyciągnąć swój kosztowny worek — dukaty i zapytać Jędrus: „Czy to ten twój worek zgubiony?“ Jędrus -- chciwość wielki podskoczyć, oburzyć uchwycić worek i wykrzyknąć: „Tak, to być mój własny worek.“ To być nieprawda, bo Jędrus wcale nie zgubić worek, on skłamać. Tedy Pan bardzo się oburzyć — Jędrus bezczelny, groźnie spojrzeć na niego i rzeknąć ostro: „Ty niegodziwy kłameca, to być przecie mój worek, ty nic nie zgubić.“ Po tem kazać Pan strzelec osmagać pręt chłopak kłamliwy, aby na drugi raz nie kłamać. Zamiast talar dostać Jędrus chłosta.

29. Ukarana kradzież.

Mały Ludwiś patrzeć okno jeden poranek — ogród sąsiad. Pod drzewa leżeć mnóstwo wyborny owoc, który wiatr strząść — drzewa. Szybko wybiedz — dom, wcisnąć

się pokryjomu — ogród — wyłom w płot i napełnić sobie kieszenie owoc. Nagle nadbiedz właściciel — smagły pręt. Ludwiś wcześniej to spostrzedz, uciekać śpiesznie — wyłom w płot i chcieć wyjść napowrót. Ale niestety nie móż się przecisnąć, bo wypchane kieszenie owoc przeszkadzać. Musieć tedy skradziony owoc oddać właściciel napowrót i zostać jeszcze należycie wychłostany — swa kradzież.

ZADANIE XXIII.

(Ciąg dalszy).

30. G r z y b y.

Raz jeden posłać matka córka swoja Jadwisia — bór — grzyby. Dziewczynka z radość pobiedz i uzbierać spory koszyczek różnobarwne bedłki. Gdy powrócić — dom rzeknąć radośnie — matka: „Widzisz matuchno, jakie piękne czerwone grzyby uzbierać, jakby wysadzone perełkami. Wiele inne tam być grzyby szare, ale to zostawić, bo mi się nie podobać.“ Na to zawołać matka przerażony: „O ty nierozsądny dziecko, wszystkie te twoje kolorowe grzyby być jadowite a kto z nich jeść, umrzeć natychmiast musieć. Owe zaś szare niepozorne grzyby, które wzgardzić i zostawić, być najlepsze. Pamiętaj sobie to przysłowie: „Nie wszystko złoto, co się świeci!“

31. Nie dręcz zwierząt!

Mały Karolek chwycać muchy, wrywać im skrzydełka, albo schwyttane chrabąszcze i inne owady nadziewać — szpilki i — przyjemność przypatrywać się, gdy te zwierzątka drgać i męczyć się. Starsi ludzie ganić taka zabawa

i napominać Karolek, ale bezskutecznie. Pewien dzień zobaczyć — okno, jak Kruczek pies podwórzowy rozciągnąć się — słońce, wygrzewać się i spać. Wnet wziąć go chętnie, dokuczyć także Kruczek. Szybko pobiedz — obcegi, przyczajony zbliżyć się do śpiący pies i pochwycić go — cała siła — ogon. Nagle zerwać się rozdrażniony pies i chaćnąć mocno Karolek — ręka. Odtąd zaprzestać Karolek dręczenie zwierzęta i na zawsze poprawić się.

32. Nie naśmiewaj się z drugich!

Helenka bardzo skromny, pobożny dziewczątko, ale być ułomny i zyzowaty. Inne dzieci naśmiewać się często z niej. Najwięcej jednak szydzić z niej Małgorzatka, która być dumna — zgrabność swoja i ładniejsza twarz. Raz odezwać się Małgorzatka do niej — szyderstwo: „Czemuż też ty nigdy prosto nie patrzeć na mnie, tylko zawsze z ukosa.“ Helenka zawstydzić się, westchnąć tylko i milczeć. Niedługo potem zachorować Małgorzatka — ospa a — całe ciało wystąpić mnóstwo zaropione krosty. Po chorobie dostać Małgorzatka ospowata, szpetna twarz a oczy być ciągle ciekące. Gdy ozdrowieć i pierwszy raz znowu przyjść — szkoła, za ledwie śmieć spojrzeć — inne dzieci. Pewien dzień zapytać się jej psotne jedno dziecko — szyderstwo: „Czemu ty ciągle płakać?“ Tedy Małgorzatka bardzo zawstydzić się, bo przypomnieć sobie, że dawniej szydzić także — Helenka.

33. Nie igraj z ogniem!

Dwoje dzieci, brat — siostra, sami pozostać — dom, rodzice wyjść. Bawić się — izba, potem pójść — sień i — kuchnia. Tu zobaczyć — ognisko pudełko — zapalki. Szybko wziąć je, przynieść — izba i zapalać jedna zapalka

po drugiej. Przy pocieraniu paść iskra — len leżący — ła-
wa. Wnet zając się len a płomień ogarnąć obok stojące
sprzęty i wisząca — ściana odzież. Dzieci przestraszony
wybież czempredzej na dwór i krzyżecz — pomoc. Wiele
ludzie zbiedz się — konwie, — wiadra, — sikawki i gasić
ogień, ale napróżno. Niezadługo cały dom stać — płomie-
nie i spalić się do szczętu. Ani dom, ani sprzęty nie być
zabezpieczony od pożar i dla tego cały rodzina podupaść
bardzo i żyć odtąd — wielka nędza.

34. Skąpiec.

Pewien pan mieć wiele pieniądze, ale być bardzo ską-
py. Chodzić — podaty, wybrudzony odzież i jadać bar-
dzo liche potrawy. Dzieci jego cierpieć głód wielki, a ubo-
dzy żebracy nigdy nie dopuszczają do siebie. Dom zrujno-
wany, spustoszały nie kazać wyporządzić. Kocha się tylko
— pieniądze i starać się usilnie, coraz więcej gromadzić
skarby. Raz być zima bardzo ostry. Dzieci bogacz trząść
się — zimno, bo skąpiec nie pozwolić palić — piec i nie
chcieć opał kupić. Jeden wieczór tak być wielki mróz, że
sam bardzo zeziębnać. Kazać wtenczas napalić — piec. Ale
piec być stary, mieć wiele rysy i szpary a skąpiec nie dać go
wcale wyporządzić. Gdy wszyscy pójsć spać, nie wygasnąć
jeszcze ogień. Zaledwie zasnąć, zapaść się piec a ogień wy-
buchnąć — izba. Wnet zacząć się izba palić a wkrótce ca-
ły dom stać — płomień. Żona i dzieci szybko wyskoczyć
— łóżko, ubrać się i wyratować się. Ale skąpiec pozostać
jeszcze — izba, wyszukiwać pieniądze i chcieć je ratować.
Gdy nareszcie wyjść chcieć, już być zapóźno. Płomień
ogarnąć skąpiec i tak nędznie życie zakończyć.

ZADANIE XXIV.

(Ciąg dalszy)

35. Pan BÓG wykryje w końcu zbrodnię.

Raz dobyć się dwaj rozbójnicy - - noc — młyn i chcieć złupić bogaty młynarz. Gdy — ciemna sień — palce przeciskać się i — sypialnia młynarz dojsć, zapiać kogut. Młodszy złodziej zadrzeć — strach i radzić pocichu, aby lepiej wrócić napowrót, bo bać się być schwytany. Ale starszy wyśmiać go i nazwać tchórz, który się bać lada kogut lub mysz. Zbrodniarze dostać się potem — sypialnia młynarz, zamordować go, zabrać pieniądze i uciec. Rozbój ten być rozgłośny — cała okolica. Władza policyjny śledzić wszędzie, ale nadaremnie. Trzy lata potem nocować raz ci sami złoczyńcy - gościniec pewien. O północ zapiać kogut tak mocno, że obaj zbrodniarze obudzić się. Tedy mówić starszy złodziej: „Przeklęty kogut ze swoje pianie, ja ukręciłby łeb, bo od ta noc we młyn, przerażać mnie bardzo pianie kogut. Drugi zaś zbrodniarz przyznać się, że i on podobny strach uczuwać. Rozmowa ta wysłyszeć gospodarz, który niedaleko leżeć i jeszcze nie zasnąć. Śpiesznie donieść — wysłyszana rozmowa policyja. Wnet pochwycić, powiązać i uwięzić niebezpieczny dwaj rabuś. Przed sąd długo zapierać się, ale w końcu przyznać się — wina a sędziowie skazać ich — stracenie — topór.

36. Zły czyn nie ujdzie kary BOGA.

Robert być jeszcze mały chłopczyk, kiedy ojciec jego leśniczy, — las — złodzieje napadnięty i zabity zostać. Gdy dorosnąć być także leśniczy — miejsce swój ojciec. Pewien dzień polować Robert — las — kilka inni strzeley. Strzelić — potężny rogacz, ale chybić. Nagle — ta sama chwila

dać się słyszeć jękliwy głos — krzaki. Robert natychmiast pośpieszyć i oto zobaczyć starzec — krew zbroczony — ziemia. Wnet zejść się wszyscy strzelcy. Robert klęczeć — staruszek, błagać — przebaczenie i zarzekać się, że go nie widzieć. Ale umierający starzec odpowiedzieć: „Nie mieć ci nic — przebaczenie, bo o czem dotąd nikt nie wiedzieć, wyjawić teraz: ja to zastrzelić twój ojciec właśnie — to samo miejsce obok ten wielki dąb. Z dopuszczenie BÓG stać się musieć, jeżeli — to samo mnie strzał twój mnie trafić. BÓG jest sprawiedliwy!“ zawołać i w tem duch wyzionąć.

37. Mądra odpowiedź. *)

Oleś dziewięcioletni syn garbarz bawić się — towarzysze swoi — miejsce, gdzie kilka próżne doły garbarskie się znajdować. Oleś skoczyć — pustota — jeden głęboki dosyć dół. Tedy inne chłopcy radzić o tem, jakby Oleś wyłostać — dół. Ale Oleś śmiać się i odpowiedzieć naiwnie: „Nie mieć kłopot o mnie, bo ja pójść — nasza stodoła, przynieść sobie drabka i wygodnie sobie wyjść — dół.

38. Pracowity służący.

Pewien majątny pan mieć liczna służba i sam nie wiedzieć dla czego. Często się jednak wydarzyć, że kiedy wołać tego lub owego służący, żaden się nie stawić — pan. Raz wołać także jeden służący imię Michał i kazać mu śpiesznie przyjść do siebie. Michał jednakże odpowiedzieć: „Nie móż, proszę pana, przyjść natychmiast, bo musieć pomagać Grzegórz. Tedy zapytać się pan: „A Grzegórz co robić?“ Słu-

---

*) Żartobliwe powiastki i bajeczki dla rozweselenia umysłu mogą także dziećmi do opisanja lub opowiedzenia być podane.

zący odrzec: „Oto proszę pana, Grzegórz . . . Grzegórz . . .
nie nie robić.

39. Dowcipna wymówka.

W pewny miasto żyć dwa bracia. Jeden z nich wyjechać — Rzym i stąd pisać — swój brat, prosić go, aby mu dopomódz i przysłać cokolwiek pieniędzy. Ale brat bardzo wielki sknera nic nie posłać i nie odpowiedzieć — list. Gdy wkrótce potem powrócić brat podróż — dom, wybiedz naprzeciw niemu sknera i mówić „Kochany braciszku, darować mi, że ci pieniędzy nie przysłać, ale to doprawdy nie mój wina, bo na nieszczęście nie odebrać ten list, gdzie mnie prosić pieniądze.

40. Mądry wybieg.

Pewien podejrzany człowiek zapozwany być — sąd, bo mieć ukrasć dwie gęś. Udowodnić on jednak — sędzia świadkowie, że owe gęsi wychować sobie od maleńkie gąsiątka. Inny złodziej słyszeć ten wybieg i spamiętać go sobie. W krótko potem ukrasć pewien pan dwie dubeltówki — pokój. Badany — sędzia uniewinniać się i chcieć — świadkowie udowodnić, że owe fuzyje mieć już wtenczas, kiedy jeszcze być pistolety.

ZADANIE XXV.

Listy różnej treści.

Zanim przystąpi się do właściwych ćwiczeń do zadania powyższego się odnoszących należy pouczyć ucznia o listach co do ich formy *wewnętrznej* i *zewewnętrznej*, jak również co do

pożytku. Pogadanka taka zestawiby się dała w następujących pytaniach, np.

„Czy możesz się teraz rozmówić ustnie z twoimi rodzicami, braćmi i siostrami? czemu? Czy w oddaleniu mogą się ludzie z sobą ustnie rozmówić? ale jak? Czy rozmawiałeś już z twoimi rodzicami piśmiennie? Jak nazywa się piśmienna rozmowa pomiędzy osobami daleko od siebie mieszkającymi? Czy pisałeś już list do kogo? Jaki napis piszesz u góry na papierze, jeżeli wysyłasz list do rodziców? do brata? do siostry? do wuja? do nauczyciela? do pryncypała? do magistratu? do sądu? do regencyi? i t. d. Jak nazywa się papier, na którym piszą listy do przyjaciół, krewnych i znajomych? Czy na listowym papierze można także pisać *prośbę, podanie, wniosek* do sądu lub innej władzy urzędowej? Do kogo pisze się na *kartach korespondencyjnych?* na *listowym* papierze? na *przełamanym* arkuszu? Jakim sposobem rozmawiają ludzie z sobą, jeżeli chcą *bardzo* szybko przesłać oddalonej osobie wiadomość? Która wiadomość jest prędsza listowna pocztą lub też telegrafem? (Tu należy pobiczne pouczenie o telegrafie oraz i o telefonie). Która rozmowa piśmienna jest droższa pocztowa albo telegraficzna? (Tu należy pouczenie pobiczne o taryfach od przesyłanych listów i telegramów). W co kładą zwykle napisany list lub telegram? (w kopertę). Jak należy złożyć list, jeżeli nie masz koperty? Złóż list! Złóż list przeznaczony do koperty! Zrób sam kopertę! (Tu należy pouczenie ucznia o wszystkim). Czem pieczętują się listy? (lakiem, opłatkami, gumą arabską). Co służy do wyciśnienia pieczęci na liście? (pieczętka, pieczęć urzędowa, pieczęć herbowa, pieczęć obywatelska, szlachecka, hrabiowska, książęca, królewska, papieżka i t. d.). Co pisze się na odwrotnej stronie zapieczętowanego listu? Z czego składają się adresa? (z tytułu, nazwiska, stanu, procederu lub innego zajęcia, miejsca za-

mieszkania i miejsca najbliższej poczty). Co pisze się pod tytułem na liście? poniżej nazwiska? poniżej stanu lub procederu na końcu na prawo? (Tu należy praktycznie wykazać adres na tablicy szkolnej). Gdzie przyklepić należy markę na liście? (u góry w narożniku listu lub koperty na prawo). Co napisać należy w narożniku listu lub koperty na lewo u dołu, jeżeli list ma markę lub na poczcie opłaci się porto? (franco—fr). Dokąd wrzucają się listy z marką? oddają się listy bez marki czyli niefrankowane? (Tu należy pouczenie o listach i asygnacjach pocztowych z pieniędzmi, na co dostać się musi kwit pocztowy, o paczkach, oraz o najkardynalniejszych przepisach pocztowych, które w najogólniejszych zarysach każdy znać powinien).

Wzory do listów w poniżej wymienionych zestawieniach, zadaniach, tematach są podane, np.

1. Jaś prosi towarzysza swego Michasia, aby go wytłumaczył przed nauczycielem, że nie może przyjść do klasy.

N . . . dnia . . . r.

Kochany Michasiu!

Jutro i pojutrze nie mogę przyjść do szkoły, bo ojciec mój wyjeżdża do stryja mego i chce mnie wziąć z sobą. Zechciej mnie więc wytłumaczyć w klasie przed panem nauczycielem. Cieszyć mnie będzie, jeżeli Ci się kiedyś również przysłużyć będę mógł.

Pozdrawiając Cię mile, zostaję Twoim wiernym przyjacielem. *Jan Zaliwski*

2. Michaś odpowiada Jasiowi na powyższy list.

N . . . dnia . . . r.

Kochany Jasiu!

Z chęcią wypełnię Twoje życzenie i skoro jutro do klasy przyjdę, zaraz uniewinnię Cię przed panem nauczycielem.

Jedź więc spokojnie i zabaw się dobrze u stryja Twego. Życząc Ci szczęśliwej podróży i zdrowego powrotu, jestem
Twoim życzliwym przyjacielem
Michał Szamborski.

3. Emilka prosi Rózi, aby ją odwiedziła.

M . . . dnia . . . r.

Moja Rózienko!

Od dwóch dni już jestem chora i nie wolno mi krokiem ruszyć się z domu. Nudzi mi się bardzo, a czytać i pisać także długo nie mogę, bo dostaję zaraz bólu głowy. Bądź więc tak dobrą, i przyjdź do mnie dzisiaj po skończonej klasie. Opowiadać sobie będziemy powiastki i bawić się. Tylko przyjdź pewno!

Oczekuję Cię

Twoja kochająca Cię przyjaciółka.

Emilija Soprańska.

4. Zuzia prosi Sewerynki o pożyczenie książki.

P . . . dnia . . . r.

Kochana Przyjaciółko!

Widziałam niedawno u Ciebie historyję naturalną z ładnymi obrazkami. Czybyś mi jej nie zechciała pozwolić na dzisiaj? Wczoraj bowiem przyjechał mój brat cioteczny do nas w odwiedziny i radabym go zabawić Twemi pięknymi obrazkami i sprawiłabyś mi wielką przyjemność, gdybyś książkę tę sama przynieść i u nas przez wieczór zostać zechciała. Jestem

Twoją przyjaciółką

Zuzanna Rozwińska.

5. Mieczuś zaprasza Leopolda do ogrodu ciotki na owoc.

R . . . dnia . . . r.

Mój kochany Leopoldku!

Wczoraj była u nas ciocia moja na kawie, i przy pożegnaniu mówiła mi, abym w przyszłą niedzielę do jej ogrodu na teresnie przyszedł. Sam nie chciałbym iść, a moja mama nie ma ochoty wielkiej iść ze mną. Czybyś nie zechciał towarzyszyć mi? Mogę Cię zapewnić, że Ci się u mojej cioci podobać będzie i że wysmieniecie się zabawimy.

Odpisz mi odwrotnie, czybyś miał ochotę iść ze mną lub nie.

Twój przyjaciel

Mieczysław Kosacki.

6. Odpowiedź na powyższy list odmowna.

R . . . dnia . . . r.

Kochany Mieczusiu.

W niedzielę wyjeżdża Ojciec mój do W . . a ja mam z nim jechać. Żałuję więc mocno, że Ci towarzyszyć nie mogę. List Twój pokazałem Rodzicom moim, ale mimo to Ojciec życzy sobie, abym z nim jechał. Możeby się dało odwiedziny Twoje do następującej odłożyć niedzieli.

Ściska Cię mile

Twój przyjaciel

Leopold Miciński.

7. Kacperek przeprasza obrażonego Henrysia.

W . . dnia . . . r.

Mój kochany Henrysiu!

Kiedyśmy się wczoraj na błoni w piłkę bawili, obraziłem Cię w uniesieniu mojem dotkliwie Już w godzinę potem odżalować nie mogłem mej gorączki. Dla tego prze-

praszam Cię dzisiaj i proszę bardzo, abyś mi przebaczył. Starać się będę na przyszłość, aby poskramiać mą porywczosć i burzliwość, bo sam uznaję, że to jest wielkim błędem. Bądź zdrow, kochany Henrysiu i nie pamiętaj urazy

Twemu życzliwemu przyjacielowi

Kacper Piwnicki.

8. Tomcio donosi Teosiowi o wydarzonym nieszczęściu.

S . . . dnia . . . r.

Mój dobry Teosiu!

Pospieszam Ci donieść o nieszczęściu, jakie się wczoraj u nas wydarzyło. Bartoś Żyliński, którego raz widziałeś u mnie, poszedł wczoraj przed wieczorem z bratem swym do Warty kąpać się i to w takie miejsce, gdzie się tylko tacy kąpać mogą, którzy pływać umieją. Brat i inni chłopcy wzbraniali mu rzucić się tam w wodę, tem bardziej, że nie umie pływać. Bartoś jednakże, jakby na przekorę drugim, nie zważał na to i rzucił się w wodę i oto co się dzieje, — już się więcej nie pokazuje, bo zaraz porwał go prąd wody i zanurzył go w swych głębiach. Nieraz już patrzałem na to, jak i Ty podobnie bez rozwagi rzucaś się czasem do wody. Donoszę Ci więc umyślnie o przerażającym tym wypadku, abyś się miał na baczności.

Do miłego zobaczenia się!

Twój kochający Cię

Tomasz Koroniński.

9. Nastusia ostrzega Pelasię.

K . . . dnia . . . roku

Moja droga Pelasiu!

Wiem, jak lubisz się bawić z kotkami Twojemi, a nawet bierzesz je często z sobą do łóżka. Nie czyni tego wię-

cej, kochana Pelasiu, bo oto wczoraj wyczytałam z powieści jednej, że nierzadko się to wydarza, iż kot rzuca się na śpiącego, przegryza mu krtań, lub też w inny sposób pokaleczy. Są też znowu przypadki, że koty od zbytniego ciepła pod pościelą wścieklizny dostać mogą. Dla tego przestrzegam Cię, aby Ci się kiedyś jakie nieszczęście z kotkami Twemi nie przytrafiło.

Przyjm życzliwą radę i przestrożę
Twojej kochającej Cię
Anastazyi.

10. Zygmusł prosi Pawelka o pomoc w rachunkach.

L . . . dnia . . . roku

Drogi Pawelku!

Mam niemałą prośbę do Ciebie. Jak to już z klasy wiesz, z trudnością mi przychodzi owo dzielenie liczb. Uważam ja bardzo pilnie przy wyjaśnianiu w szkole, dokładam także wszelkiego starania, ale jakoś nie może mi się jeszcze pomieścić w głowie. Ponieważ Tobie szczególniej dobrze idzie w rachunkach, chciałbym Cię więc prosić, czybyś nie mógł dziś na wieczór przyjść do Ciebie, abys mi dzielenie to dla mnie przyturdne lepiej wyjaśnił. Nie odmawiaj mi tej przysługi, o którą Cię proszę.

Twój wierny przyjaciel
Zygmunt Kiepski.

11. Odpowiedź na powyższy list, którą uczeń sam sobie podług podanych poniżej wskazówek opracować winien.

Pawełek chętnie przejść chce z Zygmuntem całą procedurę dzielenia; żałuje jednakże, że dziś na wieczór tego wykonać nie może, bo ma wiele do pisania. Prosi go więc, aby przyszedł jutro do niego zaraz po szkole, a gdyby go jeszcze nie zastał w domu, aby zaczekał nieco na niego.

12. Karolinka prosi Gabryjelki o wyjaśnienie jej terazniejszego obchodzenia się z nią.

Treść: Gabryjelka zawsze była uprzejmą dla Karolinki, ale od przeszłej niedzieli widzi jej się Gabryjelka zupełnie zmienioną; spostrzega jej oziębłość w tem, że półsłówkiem tylko rozmawia z nią, że się odwraca od niej, a kiedy jej się o co zapyta, to ją krótko ogólnikami zbywa, albo wcale nie odpowiada. Prosi ją o wyjaśnienie tego obchodzenia się i o wyznanie otwarte, czy ją w czem obraziła, gdyż ona do niczego się nie poczuwa.

ZADANIE XXVI.

(ciąg dalszy).

13. Józia prosi Ludwisi o pożyczenie desenia do haftu.

Treść: Gdy Józia przed tygodniem była u Ludwisi widziała jak haftowała przesliczny czepeczek dla swej cioci. Za cztery tygodnie przypadają imieniny starszej siostry. Józia chciałaby podobny czepeczek zrobić na wiązanie dla niej i prosi Ludwisię o pożyczenie desenia i doręczenie przez odawcę listu. Józia przyrzeka ochraniać deseń i po użyciu zwrócić z podziękowaniem.

14. Marcinek zaprasza Konradka na wieniec.

Treść: Za tydzień odbyć się ma wieniec w domu rodzicielskim. Marcinek uzyskał od rodziców pozwolenie zaproszenia kilku swych towarzyszków. Korzysta więc z tego i zaprasza sobie przedewszystkiem Konradka z nadmienieniem, że razem z niniejszem zaproszeniem, wysyła jeszcze liściki do dwóch innych przyjaciół, których z nazwiska wymienia. Marcinek spodziewa się, że Konrad napewno przybędzie

w przyszlą niedzielę i obiecuje, że się wybornie zabawią i że z upragnieniem dnia tego wygląda.

15. Bogumiłek zachęca Bernasia do obejrzenia
menażeryi.

Treść: Onegdaj otworzoną została dla publiczności menażeryja, obejmująca rozmaite rodzaje rzadkich zwierząt zagranicznych. Codziennie od 8 z rana aż do wieczora oglądać można te zwierzęta. Wylicza osobliwsze gatunki, które widział. Wie pewno, że Bernas nie był jeszcze nigdy w menażeryi, przeto radzi mu, aby korzystał ze sposobności i uprosił sobie u rodziców pozwolenie i kilka groszy pieniędzy na zapłacenie wstępnego.

16. Kostusia donosi swej przyjaciółce, że do ich miasta przybył
kuglarz, który jutro i pojutrze przedstawienia daje w oberży.

Treść: Kostusia wie, że przyjaciółka oddawna już pragnęła przypatrzeć się sztukom kuglarskim (czarnoksięskim), przeto zwraca jej uwagę na nadarżającą się sposobność. Donosi jej, że już na jednym przedstawieniu z rodzeństwem swem była i opisuje niektóre sztuki wykonane.

17. Władys donosi swemu przyjacielowi Karolkowi,
że zgubioną rzecz jego znalazł ktoś.

Treść: Przyjaciel uskarżał się przed Władysiem, że idąc ze szkoły nożyk zgubił. Właśnie w tej chwili dowiaduje się Władys, że Wawrzynek syn sadowego znaleźć miał nożyk jakiś i domyśla się, że prawdopodobnie jego będzie. Radzi mu, aby śpiesznie pobiegł do Wawrzyńka i kazał sobie pokazać ów znaleziony nożyk.

18. Odpowiedź na powyższy list.

Treść: Karolek cieszy się, że mu Władys o znalezieniu nożyka doniósł i dziękuje mu za jego troskliwość zyczliwą.

Pisze mu, że zaraz pobiegł do Wawrzynka celem zażądania zwrotu zguby jego, ale jakże się zdziwił, kiedy mu zamiast mniemanego nożyka, stare, zardzewiałe nożyisko znalezione pokazał, gdy przeciwnie jego nożyk zupełnie był nowy i zgrabny.

19. Kajetanek opisuje zabawną przygodę swemu przyjacielowi Teofilkowi.

Treść: Kajetanek i Teofilek przyrzekli sobie, że od czasu do czasu udzielą sobie listownie ważnych nowinek, o jakich usłyszą. Karolek korzysta z tego i opisuje mu bardzo pocieszne zdarzenie następującej osnowy.

Andrusz syn leśniczego, którego Teofilek dobrze zna, oddawna nabił sobie tem głowę, że musi się koniecznie w powietrzu latać nauczyć. Robił już różne doświadczenia, wszelako bezskutecznie. Tą razą sporządził sobie dwa ogromne skrzydła z tektury. Wczoraj poszedł z niemi w towarzystwie wielu chłopców za miasto na poblizki pagórek ze stromemi spadzistościami. Nad jedną taką spadzistością stanął pompatycznie Andrusz, przywiązał sobie do ramion owe potężne skrzydła,—a chociaż mu wszyscy odradzali spuścić się z tej wysokości i spadł, jak było do przewidzenia, z jękiem na ziemię. Wystraszyli się wszyscy, a gdy spostrzeżono, że Andrusz nic się nie uszkodził, śmiano się do rozpuku. Andrusz zawstydzony i w złym humorze zebrał swoje skrzydła potężne, szedł ku domowi, a inni chłopcy postępowali za nim i szydzili do woli. Kajetanek zapytuje swego przyjaciela, jak mu się pocieszna ta awanturka podoba, prosi go o odpowiedź i o udzielenie mu również jakiej nowinki.

20. Odpowiedź na powyższy list.

Treść: Teofilek odpisuje, że opowiadanie Kajetanka wielce go zabawiło i rozśmieszyło, że domyśla się na pewne,

iż po takich doświadczeniach bezowocnych niezawodnie się już Andrusz z urojeniami swemi rozstanie. Teofilek żałuje, że nie może Kajetanka na odwrót zabawić podobną pocieszną historyjką, bo mu właśnie przypada coś smutnego opisać i to w następującej osnowie:

Mała dziewczynka miejscowego młynarza (imie, nazwisko, wiek) bawiła się pod dozorem swej piastunki nad strumykiem koło młyńskie pędzącym i zrywała sobie kwiatki. Podczas tego zajęta była piastunka rozmową. Dziecko bez dozoru zanadto zbliżyło się do parowu i prawdopodobnie sięgając po kwiatek, straciło równowagę i wpadło do wody. Piastunka spostrzegłszy to, zamiast dziecko wyciągnąć z wody, lub śpiesznie o ratunek wołać, uciekła z przestachu. Gdy ani piastunki ani dziecka zbyt długo widać nie było, wychodzi troskliwa matka i znajduje dziecko utopione w strumyku. Przerazenie matki, zbiegowisko ludzi i t. d. Teofilek pisałby więcej, ale mu śpieszno, bo wychodzi na pogrzeb owego dziecka, ma asystować przy trumience niešťczęśliwego dziecka.

Dla ćwiczenia i wprawy mogłyby dzieci wiele innych powieści w formie listu opowiadającego opisać. Za zadania mogłyby treść opisanych powyżej powieści posłużyć oraz następujące do uzupełnienia naszkicowane powiastki:

a) Nie baw się z ogniem.

Basia 10 lat, rodzice ostrzegać, nie bawić się ogniem. Basia nieposłuszna. Rodzice wyjść z domu. Basia wziąć z ogień mała zarząca się głowienka, machać nią i cieszyć połysk ognia. Iskra paść sukienka, tlić się, w krótkce zapalić się. Basia gwałtownie krzycheć. Służąca śpiesznie ogród

nadbiedz, ratować i przytłumić ogień. Basia dostać pęcherze (bąble) nogi, ciało długo ból cierpieć, w końcu umrzeć.

b) Nierozważny chłopiec.

Wiktorek śmiały, trzpiotowaty, pięć się wysokie drzewa, wchodzić woda głęboko, bydło zanadto zbliżać się. Starsi napominać i ostrzegać daremnie. Wiktorek zobaczyć raz ogród stare spróchniałe drzewo, gniazdo ptaka. Szybko wdrapać się. Stanąc gałąź, spinać gniazdo. Nagle gałąź pękając, Wiktorek spaść głowa na dół skrócić kark i na miejscu zabić się.

c) Niebaw się prochem.

Ojciec Feluś wybierać się polowanie, nieostrożność rozsypać proch podłoga. Feluś spostrzedz, pozmiatać, potroszę sypać proch węgle zarzące, bawić się wytryskujące iskry. Naraz wsypać zanadto proch węgle; proch wybuchnąć prosto w twarz chłopiec, opalić włosy, brwi i poparzyć twarz. Krzyk, matka i domownicy szybko nadbiedz, podnieść Feluś ziemia, obejrzyć i dostrzedz, chłopiec obadwa oczy wypalić. Śpiesznie przyjsć lekarz, napróżno opatrywać i leczyć, chłopiec zostać kaleka całe życie.

d) Zabawna odpowiedź.

Elżbietka mała dziewczynka w szkole słyszeć, piorun nigdy nie uderzyć w ptak i pierze. Raz jeden błyskać się i grzmieć bardzo. Elżbietka bać się i szybko rozbierać się, kłaść się na łóżko. Rodzice pytać się, czemu to czynić. Elżbietka odpowiedzieć: „bać się piorun i kryć się pod pierzyna, bo piorun nigdy nie uderzyć pierze.

e) Bojazi jest wstydem.

Rolnik pewien posłać czternastoletni syn swój miasto, aby półszorek wyporządzony rymarz przynieść. Chłopiec długo jeszcze musieć czekać rymarz, za nim półszorek wykończony zostać. Wracać dom wieczór. Gdy przechodzić las, zobaczyć zdaleka czarna postać. Wystraszyć się bardzo. Rzucić wszystko ziemia i uciekać bardzo szybko. Bez tchu przyjść dom. Mówić odrzeczy, opowiadać, widzieć czarny duch, djabeł. Na drugi dzień przyjść kominiarz być mniemany duch czarny. Wszyscy śmiać się bardzo a chłopiec wstydzić się.

f) Nie jedz świeżego placka.

Matka Maryni piec placki wielkanoc i wsadzić także dla niej placuszek mały. Marynia cieszyć się z tego bardzo. Placki wysadzić matka piec i dać Marynia jej placuszek. Zakazać jej jednak, aby prędzej nie jeść, dopóki nie ostygnąć. Marynia nie usłuchać, wyjść przed dom i łakomo zjadać. Po zjedzeniu zachcieć się pić. Szybko poszukać sobie woda do picia i dwie szklaneczki wypić. W nocy zachorować śmiertelnie, wszelkie lekarstwo nie skutkować a Marynia w kilku dniach życie zakończyć.

g) Próżność ukarana.

Rudolfek dostać gwiazdka zegarek i piękny łańcuszek stryj swój. Pysznić i wynosić się z tego nad inni towarzysze. Niedługo potem być jarmark miasto. Rudolfek chcieć strojnie pokazać się, ubrać się pięknie, założyć sobie zegarek i chodzić napuszony rynek pomiędzy ludzie. W jedno miejsce wszcząć się zgiełk. Rudolfek ciekawy iść pomiędzy tłum i dostać się wielka cizba. Zręczny jeden złodziej zgra-

bnie wyciągnąć kieszeń zegarek. Rudolfek napróżno szukać po kieszeni zegarek; smutny powrócić dom.

h) Dobra rada.

Bartłomiej, rolnik uskarżać się sąsiedzi, krety ryć i puścić łąka. Mały Franus, syn jego, odezwać się i radzić ojciec, aby kamienie nawieść łąka, wybrukować a żaden kret już odtąd nie pokazać się łąka.

i) Mówiący niemowa.

Walus nie zawsze lubić mówić prawdą. Raz opowiadać współtowarzysze swoi szkoła, że widzieć nad droga siedzący niemowa wyciągnąć ręką jałmużna. Walus zbliżyć się i pytać się, co mu jest. Żebrak westchnąć i rzec: „Jestem nie-szczęśliwy głuchoniemy, ja nieumieć mówić. Walus ulitować się nad nim i dać mu grosz.

k) Beznogi kaleka.

Inny raz opowiadać Walus, że widzieć, kaleka bez nogi, szczudło, spać dąb. Psotny jeden chłopak przechodzić wtedy, odwiązać od nogi szczudło, nakraść je i uciekać. Nagle budzić się beznogi żebrak, w pogoń udać się za chłopak, dogonić go odebrać szczudło i porządnie wychłostać psotnik.

l) Pałący się staw.

Pewien kłamliwy chłopiec opowiadać raz, że widzieć podróżny przechodzić koło staw, przystanąć blisko woda i wytrząsać resztki zarzący się tytuń fajka. Trochę ogień wpaść staw. Wnet zająć się i wszystkie ryby na węgiel spalić się.

m) Roztropny chłopiec.

Ksawerek raz wozic się staw czółno, upuścić nożyk woda. Niechciec zaraz go szukać, wyrznąć na brzeg czółno znak, gdzie mu nóż utonąć. Nawozic się po woda, zacząć dopiero potem szukać woda swój nożyk.

n) Mały kłameca.

Do matka Kubuś przyjsć uboga kobiecina prosic wspanożenie. Kubuś wybiedz do niej i powiedziec jej: „Nie masz moja mama teraz dom!“ Uboga zapytać się: „A kiedy mama powrócić dom.“ Chłopczyk odpowiedziec: „Nie wiem, ale pójsć spytać się mama!“

ZADANIE XXVII.

(ciąg dalszy).

Listy opisujące, proszące i t. d.

21. Julek opisuje przyjacielowi swemu fletrowers, który dostał w podarunku od swego dziadka.

M . . . dnia . . . roku.

Kochany Stefciu!

Wiesz dobrze, ilem sobie już oddawna życzył, mieć ładny fletrowers. Otóż gorące pragnienie moje w dzień imienin moich spełnione zostało, bo odebrałem pudełko w dniu tym od dziadka mego. Zaciekawiony, otwieram je i wystaw sobie radość moją, kiedy w nim pożądaný fletrowers znajduję. Jest on koloru żółtego; pokryweczka na końcu jest z kości słoniowej na ćwierć cala szeroka a obrączki u każdego przedziałku z pięknego rogu czarnego; ma trzy srebrne klapy, które bardzo flet zdobią. Pudełeczko, do którego się flet chowa, wyłożone jest czerwonym aksamitem a z wierzchu powleczone czarnym safijanem. Przybywaj, kochany Stefciu,

śpiesznie, abym Ci niespodziankę tę radośnie osobiście bliżej opisał. Od przyszłego miesiąca zacznę już brać lekcje. Dołożę wszelkich starań, abym jak najprędzej czegoś się nauczył, a wtedy, ile razy przybędziesz, zagram Ci nie jedną sztukę.

Twój wierny przyjaciel

Julijan Dmuchański.

22. Zosia opisuje swej przyjaciółce Klarze parasolkę, którą jej rodzice na jarmarku kupili.

Treść: Krótki wstęp. Z jakiej materyi i jakiego koloru jest parasolka? Z czego zrobiona rękojeść? jakiego kształtu i koloru jest? Z czego jest trzonek czyli laseczka parasolki? czy stalowy lub drewniany? z jakiego drzewa? jakiego koloru? Zakończenie (np. Ten, który parasole i parasolki wynalazł musiał to być mądry i dowcipny człowiek. Ile razy na przechadzce słońce piecze, lub deszcz pada, błogosławi go Twoja przyjaciółka i t. d.).

23. Cezarek opisuje Joachimkowi pieska, którego sobie od wuja przywiózł.

Treść: Wstęp i wzmianka o odwiedzinach u wuja. Gatunek pieska, czy jamnik, pudel, kądziel i t. d.? jakiego koloru? jaki ogon? jak go nosi? jaki wiek psa? czy potrafi jakie sztuki? jak pielęgnowany jest? Zakończenie i wzmianka, że jak go Joachimek odwiedzi, popisze się przed nim ze swym pieskiem.

24. Emilka pisze do lekarza i prosi go, aby śpiesznie odwiedził chorego jej ojca.

Treść: Ojciec Emilki nagle zachorował, matka doglądać go musi i dlatego ona sama udaje się z prośbą do lekarza, aby cośpiesznie odwiedził ojca. Emilka opisuje przebieg choroby (gorączka naprzemian z dreszczem zimnym,

maligna, klócie w boku prawym, ciężki oddech, kaszel, pragnienie, brak apetytu). Zakończenie i ponowienie prośby śpiesznego przybycia a gdyby to niemożliwym zaraz było, to prosi o tymczasową radę lub lekarstwo na ulżenie przez oddawcę listu.

25. Młynarz Pytliński prosi przyjaciela swego, aby mu dopomógł w sprzedaży młyna jego.

Treść: Pytliński zamyśla wyprowadzić się ze swej dotychczasowej wiejskiej siedziby, chcąc się okupić w mieście. Przyjaciel jego będący także młynarzem pośredniczyć mu ma w tej sprzedaży. *Opis młyna:* o ilu kołach (gankach)? czy jest włącznie tartak do rznienia drzewa? czy latem wody dostatek? (staw czy strumyk). Czy budynki do młyna należące w dobrym są stanie? Ile roli należy do młyna i jaki grunt? Ile podatku się opłaca rocznie? Jaka cena? Prośba o odpowiedź i radę.

26. Gospodarz Bronowicz donosi bratu swemu o nieszczęściu, jakie go spotkało.

Treść: Dawniejsze listy do brata pisane zawsze były wesołe. Tą razą nie jest. *Przyczyna.* Opis zdarzenia: Około wieczora słyszeć się dał grzmot w oddaleniu. Na zachodzie niebo zupełnie było ciemne. Straszliwa burza nadchodziła. Niezadługo powstał wicher, całe niebo się zaciemniło, błyskało się, pioruny były. Najpierw strumieniem lał deszcz, a potem grad wielkości orzecha gwałtownie się sypał, tłukł szyby i niszczył rośliny. Cały zasiew jego zniszczony. Szkoda poniesiona jest bardzo dotkliwa, wynosi na 400 tal. Nie był zabezpieczony w żadnym towarzystwie od gradobicia. Zakończenie (np. Wszechmocny dopuścił na niego tę klęskę, przyjmuje bez szemrania ze zdaniem się na wolę JEGO i t. d.).

27. Pani A. prosi panią B. o zakupienie jej na targu kilku kop ogórków.

W . . . dnia . . . roku.

Laskawa Pani!

Zasłyszałam, że na targu zeszłym w R . . . bardzo tanio było można nabyć ogórków. Ponieważ chciałabym nieco ogórków zakisić na zapas, a takowe u nas są drogie, przeto ośmielałam się fatygować Panię kochaną mem zleceniem z prośbą uprzejmą o zakupienie mi 4 do 6 kop przydatnych do kiszenia ogórków, na który to sprawuneczek 3 talary załączam. W następną niedzielę, gdy przyjadę do kościoła, zabrałabym je do domu a łaskawej Pani za wyświadczoną grzeczność najczulej podziękowała. Miło mi będzie kiedyś wywzajemnić się Pani a w nadziei, że mi sposobność ku temu niezadługo podaną będzie, zostaję z wysokim szacunkiem.

Życzliwa przyjaciółka

A.

28. Gospodarz Sypalski prosi przyjaciela swego w mieście mieszkającego, aby mu na targu dwa szeffe modrych kartofli do sadzenia zakupił i takowe mu przez stosowną okazyję a najlepiej, jeśli być może, przez rzeźnika przyjeżdżającego do wsi jego—dobrego znajomego jego przysłał.

29. Odpowiedź na poprzedzający list.

Treść: Przyjaciół Sypalskiego szczerze się zajął danem mu zleceniem, przebiegł kilka razy targ, ale nie udało mu się wynaleźć takiego gatunku kartofli, jakiego sobie Sypalski życzy. Dowóz był dosyć znaczny, ale nie było wyboru. Proponuje mu udać się do sąsiada jego w K. gospodarza Ż., który z żądanego gatunku kartofli wiele ma jeszcze na sprzedaż.

ZADANIE XXVIII.

(ciąg dalszy)

30. Pani E. prosi przyjaciółkę swą o dokupienie u kupca R. materii podług przesłanej próbki.

Treść: E. kupiła sobie przed kilku tygodniami u kupca R. 14 łokci alpagi na suknię. Przy przykrawaniu okazało się, że dwa łokcie zamało. E. posyła przyjaciółce próbkę i 24 sgr. z prośbą o dokupienie jej jeszcze 2 łokci i przesłanie przez oddawcę liściku.

31. Odpowiedź na list powyższy.

Treść: Przyjaciółka pani E. bez zwłoki po odebraniu listu udała się do kupca R., ale niestety całą pozostałą resztę sprzedał był już. Przyjaciółka udała się jeszcze do innych kupców, czyby u nich podobnej nie znalazła materii, ale daremnie. Raz jeszcze poszła więc do R. i przedstawiła mu, czyby podobnej sztuki z fabryki sprowadzić nie mógł, zaręczając mu, że w krótkim czasie rozprzeda, bo i ona sobie na suknię z tego weźmie. R. przyrzekł napisać do fabryki, mówiąc, że najdalej w 3 tygodnie rzeczoną materiję niezawodnie odbierze.

32. Andrzej Ryczkiewicz, który jako czeladnik stolarski w L. pracuje, prosi rodziców swoich o cokolwiek grosza i kilka koszul.

Treść: Ryczkowski donosi rodzicom swym, że szczęśliwie przybył do L. Nie zaraz znalazł majstra, ale obecnie ma już stosowne zatrudnienie. Jest w potrzebie wielkiej, bo cały prawie zapas bielizny z 5 talarami skradziono mu w podróży na gospodarze. Z wdzięcznością przyjmie, co mu rodzice przyszlą, ale największa mu jest potrzeba kilku koszul i nieco pieniędzy na zapłacenie zaciągniętego długu u współ-

towarzysza swego. Przynręka pracą i pilnością powetować stratę, aby rodzicom wyłożony nakład zwrócić mógł śpiesznie.

33. Terminator A. donosi rodzicom swym, jak mu się u majstra powodzi.

Treść: A. od kwartału jest już w nauce. Majster jest zręczny, łagodny człowiek, obchodzi się z nim dobrze, poucza go chętnie w tem, czego nie rozumie. Z początku trudno mu szło, ale teraz wszystko pomyślnie idzie a obrany zawód coraz więcej mu się podoba. Musi bardzo rychło wstawać i do szóstej godziny wieczorem pracować wraz z drugimi czeladnikami. Z wiktury dosyć jest kontent i t. d.

34. Syn na wędrowce prosi rodziców o kilka talarów.

Treść: Był 4 tygodnie chory i nic zarobić nie mógł. Musiał już swój surdut odświętny sprzedać, aby zapłacić doktora i lekarstwo. Starać się będzie za tę łaskę wywdzięczyć się rodzicom i t. d.

35. Syn będący w nauce u garbarza usilnie prosi swych rodziców, aby go z nauki tej odebrali,

gdyż za słabym się czuje do znoszenia trudów pracy w ustawicznej wilgoci a przytem rzemiosło to wcale mu się nie podoba. Życzy sobie być tokarzem i starać się będzie wydoskonalić się w tem rzemiosle, aby rodzicom sprawić pociechę. Gorąco prosi, aby prośbie jego śpiesznie zadość uczyniono.

36. Córka służąca w wielkiem mieście za piastunkę, prosi rodziców, aby jej pozwolili uczyć się strojów

i podjęli się płacić od nauki rocznie 18 talarów przez dwa lata. Wielką okazuje chęć do zatrudnienia tego i obiecuje

wszelkich dołożyć starań, aby być zręczną modniarką, iżby rodzicom sprawić pociechę i łożone na jej naukę koszta powrócić.

37. Pupil odługujący wojskowość w Berlinie, prosi swego opiekuna o przysłanie mu 10 talarów,

gdyż chciałby przez czas pobytu swego w stołecznem mieście obejrzeć i zwiedzić niektóre osobliwości, do czego mu się później niezawodnie nie nadarzy już sposobność. Żołd jego zaledwie mu wystarczy na utrzymanie i nic sobie na takie cele zaoszczędzić nie może. Ponieważ pieniędzy tych jedynie na zbogacenie wiedzy swej użyć chce, spodziewa się, że prośba jego pomyślny odniesie skutek.

38. Krawiec M. prosi przyjaciela swego o pożyczanie 30 talarów na 2 miesiące.

Miał w bieżących dniach nieprzewidziane wydatki; spodziewał się ściągnąć należitości swoje od dłużników, lecz dotąd nikt mu jeszcze nie zapłacił. Właśnie zaskoczyła go niespodziana wypłata, z której się koniecznie uiścić musi i to go zniewala, prosić o pożyczkę. Przychylenie się do prośby jego będzie nowym dowodem przyjacielskich stosunków. Przynurka oddać z podziękowaniem dług w umówionym czasie i miło mu będzie wywzajemnić się przy podanej sposobności.

39. Antos mający chęć wyuczenia się krawiectwa prosi majstra B. o przyjęcie go na naukę.

Antos skończy niezadługo 14 lat, a więc nadchodzi wiek, w którym szkołę opuścić i o przyszłym swym losie pomyśleć musi. Ponieważ zaś nie ma już rodziców, przeto sam się około siebie krzątać musi. Oddawna postanowił sobie uczyć się krawiectwa, gdyż rzemiosło to bardzo mu się podoba i dla tego prosi pana B. o przyjęcie na naukę. Opie-

kun jego X. zgadza się na to zupełnie. Antoś spodziewa się, że prośba jego wysłuchaną zostanie, przyrzeka być pilnym, wiernym, rzetelnym.

40. Ubogi Romanek prosi bogatego stryja swego o dopomożenie mu do wyuczenia się tokarstwa.

Przyszły los niejednemu a tembardziej ubogiemu wiele przyczynia troski. Rodzice jego bardzo ubodzy. R. pragnie użytecznym stać się człowiekiem w społeczeństwie. Ubóstwo jego nie rokuje mu wprawdzie do tego wielkiej nadziei, ale ufność w dobroć stryja dodaje mu otuchy. R. ma wielką chęć wyuczenia się tokarstwa i spodziewa się, że mu do tego stryj dopomoże i z poręki swej w naukę go odda. R. przyrzeka być wdzięcznym za wyświadczone dobrodziejstwo i stać się godnym łaski jego. Znana dobroć stryja tuszyć mu każe, że prośba jego pomyślny odniesie skutek.

41. Czeladnik S. ofiaruje majstrowi swe usługi.

S. dowiedział się, że W. kilku jeszcze czeladników w swym warsztacie zatrudnić zamierza. Jeżeli rzeczywiście tak jest, to poleca się panu W. z usługami swemi i prosi o uwiadomienie, od którego czasu mógłby znaleźć zajęcie w warsztacie (w pracowni) jego i t. d.

42. Majster szewcki Cholewkiewicz przypomina się z należytością swą panu Z.

Przed 8 tygodniami przesłał Ch. rachunek za wygotowaną robotę w ilości 11 tal. 16 sg, o którym zapewne pan Z. zapomniał. Prosi uprzejmie o łaskawe uiszczenie się, gdyż właśnie w wielkiej jest potrzebie pieniężnej. Ch. poleca się dalszym względom i ma nadzieję, że przypomnienie się jego panu Z. potrzebą jego widoczną usprawiedliwić go zechce.

ZADANIE XXIX.

(ciąg dalszy).

Listy w inszujące.

43. Syn w inszuje ojcu swemu imienin.

M . . . dnia . . . roku

Kochany Ojcze!

Przy dzisiejszej tak ważnej dla mnie uroczystości Imienin życzę drogiemu Ojcu wszystkiego dobrego i proszę BOGA, aby nam kochanego Ojca w długie jeszcze lata zachował zdrowo wśród wszelkiej pomysłności. Tego gorąco pragnie

wdzięczny syn. *L.*

44. Córka w inszuje imienin matce.

W . . . dnia . . . r.

Droga Matko!

Pierwsza myśl po przebudzeniu się dzisiejszem była o drogiej mojej Matuchnie. Niegodną byłabym córką, żebym kiedyś zapomnieć miała o tak ważnym dniu dla całej rodziny — dniu Imienin drogich. Dziś szczególnie zanoszę modły przed tron BOGA, prosząc GO, aby Ci na pociechę naszą długi jeszcze szereg takich dni wśród wesela przeżyć dozwolił, jakim jest dzisiejszy. Wysłuchana prośba ma nikogo bardziej nie uszczęśliwi, jak

Twą kochającą córkę *W.*

45. Syn w inszuje rodzicom nowego roku.

K . . . dnia . . . r.

Najmilsi Rodzice!

Nie z obyczaju, ale z przywiązania dziecięcego w inszuje Wam, najmilsi Rodzice, przy zmianie obecnej roku, zdro-

wia i wszelkiej pomyślności. Oby Wszechmocny łaskawie przyjąć raczył życzenia moje i zachował mi drogich Rodziców nie tylko w bieżącym roku, ale przez długi szereg lat następnych. Z codzienną modlitwą nigdy nie przestanie łączyć tej prośby

wdzięczny i przywiązany syn *T.*

46. Młodsza siostra winszuje dorosłemu bratu swemu imienin.

K . . . dnia . . . r.

Kochany Bracie!

Cóż Ci mam życzyć przy dzisiejszych Twych imieninach? Wiesz dobrze, że Cię kocham serdecznie, to też życzę Ci, aby Ci Nieba wszystkiego tego użyczyć raczyły, coby Cię rozradować i uszczęśliwić potrafiło. Pozostań tylko dla mnie i nadal takim, jakim mi się dotąd przedstawiałeś a uszczęśliwisz Twą

kochającą Cię siostrę *J.*

47. Chrzestnię winszuje chrzestnemu swemu imienin.

B . . . dnia . . . r.

Kochany Panie!

Niewdzięcznym bym się okazał, gdybym bez złożenia najczulszych mych życzeń, dzień dzisiejszy Imienin Pańskich pominąć miał. Oby BÓG dozwolił Panu bardzo wiele razy jeszcze cieszyć się podobną uroczystością, jaką jest dzisiejsza i udzielił Panu wszystkiego tego, czego sobie od Niego zapragniesz. Tego z serca życzy i t. d.

48. Wychowaniec winszuje nowego roku swemu dobroczyńcy.

P . . . dnia . . . r.

Łaskawy Panie!

Z wzruszonym sercem przywodzę sobie w dniu dzisiejszym na pamięć wszystkie dobrodziejstwa, jakich od tyłu

lat z szcudrośliwej Jego ręki doznaję. Po BOGU, Panu jedynie zawdzięczam wszystko, co mam, czem jestem, moje wychowanie i wykształcenie. Oby BÓG wynagrodził to Panu, co dla mnie czynisz i zesłać raczył wszelakie pociechy życia, jakich sobie Pan zapragniesz. Dla innie zaś być ma świętym obowiązkiem, w noworozpoczętym roku wszelkich dołożyć starań, aby się stać godnym pieczołowitości Pańskiej. Cieszę się, że mogę pisać się dozgonnie
wdzięcznym wychowawcą.

49. Pupil winszuje opiekunowi swemu nowego roku.

F . . . dnia . . . r.

Drogi Panie!

Przyjmij Pan przy zmianie obecnej roku najszczerze życzenia wdzięcznego swego pupilka. Od śmierci ś. p. ojca mego zająłeś się Pan sierotą i stałeś się przez pieczołowitość swą drugim jego ojcem, że niewdzięcznymby się okazał, gdybym żadnego dowodu wdzięczności mej okazać nie miał. Szczęście, zdrowie i wszelka pomyślność niechaj Panu tak w bieżącym jak i w następnych latach nigdy towarzyszyć nie przestaną. Tego życzy w szczerości serca
przywiązany pupil i t. d.

ZADANIE XXX.

Pomniejsze czynności z życia codziennego.

a) *Rachunki.*

Następujące pozycyje zestaw w formie rachunku:

1. Szklarz Kitowicz podaje rachunek stolarzowi Wiórkowskiemu.

30 Stycznia 1870 r. wprawienie szyby do latarni 43 d.;—23 Lutego dano szkło do dwóch obrazków a 36 d.;—

11 Marca wprowadzono 24 szyby do 3 okien a 60 d.;—28 Kwietnia wprowadzono 36 większych szyb do 6 okien a 90 d.;—30 Kwietnia okitowanie 48 szyb a 4 d.

2. Ślusarz Pilnicki podaje rachunek panu oberżyscie Kieliszkiwiczowi.

7 Stycznia 1870 zrobiono kratę do okna 7 marek 80 d.;—9 Stycznia nowy zamek do sklepu 4 marki 60 d.;—10 Lutego nowy klucz od pokoju 75 d.;—15 Marca 2 pary zawiasów do drzwi z przybiciem 2 marki 25 d.;—nowy zamek z okuciem 4 marki 70 d.;—28 marca kłódka do stajni 1 marka 90 d.

3. Rzeźnik Kiełbasiński wystawia rachunek restauratorowi Śniadańskiemu.

6 Kwietnia 1870 8 ff. cielęciny a 39 d. i 6½ ff. wołowiny a 45 d.;—8 Kwietnia ozór wołowy 1 marka 25 d.;—9 Kwietnia 17 ff. wieprzowiny a 53 d.;—10 Kwietnia 12 kiełbas a 25 d. i 6 ff. wędzonki a 65 d.;—10 ff. skopowiny a 35 d.

4. Złotnik Srebrnicki wystawia rachunek kupcowi Funtowskiemu.

10 Lutego 1870 Łańcuszek nowy do zegarka damskiego z 18 karatowego złota 26 rubli 25 kop.;—1 Marca spinaka do paska damskiego srebrna grubo pozłacana 5 rubli 17 kop.;—10 Kwietnia pierścionek do zaręczyn z turkusikiem 11 rubli 28 kop.;—20 Maja łańcuszek krótki do zegarka z 20 karatowego złota 18 rubli 15 kop.;—24 Maja obrączki dwie ślubne 14 rubli 22 kop.;—sporządzenie trzech pierścionków złotych i pary zauszniczek 2 ruble 7½ kop.

5. Wymyśl sobie i zestaw rachunek:

- a) na robotę kowalską;
- b) na robotę mularską koło kościoła;
- c) za wygotowaną krawiecką robotę;
- d) za robotę szewcką;
- e) za uszytą bieliznę;
- f) za wybrane towary w handlu kolonijalnym;
- g) za robotę ciesielską około stodoły;
- h) za wybrane materyje na odzież;
- i) za robotę introligatorską;
- k) za wypraną bieliznę i t. d.

b) *K w i t y.**)

Przykłady:

1. — 9 marek 20 d. —

Dziewięć marek dwadzieścia fenygów za wygotowaną dla W. Pana S. komodę odebrałem, na co niniejszy kwit.

K . . . dnia . . . roku.

B. stolarz

2. — 25 rubli —

Wyraźnie dwadzieścia pięć rubli prowizyi półrocznej za czas od 1 Stycznia do 1 Lipca r. b. od wypożyczonych 1000 rubli od W. Pana R. odebrałem, z czego niniejszem kwituję.

L . . . dnia . . . roku.

S.

---

*) Ponieważ przy pewnych *kwitach*, *obligacjach* (wekslach), oraz *świadczeniach* używać się zwykło arkusza papieru ze stemplem lub marką stemplową, przez to i o tem należałoby ucznia w najogólniejszym pouczyć zarysie, przy czem wskazać mu pobieżnie można miejsce, gdzie stemplowanego papieru lub podobną markę kupić dostać można.

3. Wystaw kwity:

a) na 3 ruble 25 kop. za dwutygodniową robotę cie-sielską;

b) na 1 rubel $7\frac{1}{2}$ kop. za 10 sztuk drzewek owoco-wych à 3 sgr. 9 d.

c) na 20 rubli za 60 łokci płótna po 10 sgr;

d) na 31 rubli 20 kop. za 5 sążni drzewa dębowego po 6 rubli 10 kop.;

e) na 50 rubli kwartalnej pensyi jako pisarz od 1 Kwie-tnia do 1 Lipca r. b.;

f) na 12 rubli 15 kop. kwartalnej prowizyi od 1 Lipca do 1 Października r. b. od wypożyczonych 500 rubli;

g) na 2 ruble 15 kop. półrocznej prowizyi od 100 ru-bli kapitału;

h) na 60 rubli 15 kop. za wybrane towary;

i) na 20 marek odpłaty w ratach na poczet wypoży-czonych 80 rubli;

k) na 150 rubli, które gospodarz B. od kupca Z. dla pana X. odebrał.

l) na 7 rubli 15 kop. za zwiezenie 10,000 cegieł;

m) na 126 rubli $7\frac{1}{2}$ kop., które kupiec R. od pana K. za dostawioną beczkę wina odebrał;

n) na 200 rubli, które majstrowi siodlarskiemu pan F. przed 8 miesiącami wypożyczone dziś panu P. z prowizyją po $8\frac{1}{2}$ od sta zapłacone zostały i t. d.

c) *Rewers czyli Obligacyje (weksle).*

1. Zeznaję niniejszem, iż dłużny jestem panu Janowi K. za kupione siano:

— 12 rubli 15 kop. —

Wyraźnie dwanaście rubli i piętnaście kopiejek i obie-cuję takowe 1 Maja r. b. zapłacić.

P... dnia... roku.

M.

2. — 150 rubli —

Wyraźnie sto pięćdziesiąt rubli wziętem pożyczanym sposobem od pana L., którą to sumę wraz z prowizyją po 7½ od sta na św. Michał r. b. oddać przyrzekam.

R . . . dnia . . . roku.

Ignacy P.

3. Pan T. był łaskaw zaliczyć mi dzisiaj na rozpoczęcie procederu mego 75 rubli słownie: siedmdziesiąt pięć rubli. Wymienioną sumę wraz z prowizyją po 6 od sta za pół roku od dziś licząc z podziękowaniem zwrócić obiecuję.

L . . . dnia . . . roku.

Karol D. majster krawiecki.

4. Napisz rewers:

a) na pożyczone 6 rubli 75 kop. na 4 miesiące;

b) na 28 rubli 20 kop., które winien jest pan K. Kupcowi P. za wybrany towar;

c) Kazimierz S. gospodarz zeznaje, że od sołtysa W. 200 rubli na 3 lata po 6½ pożyczyl;

d) Piwowar Franciszek F. przyznaje na piśmie, że winien jest dziedzicowi panu P. za 8 wertli 12 szefli jęczmienia 255 rubli i przyrzeka zapłacić należytość w połowie na św. Jan r. b. i w połowie na nowy rok 1871;

e) Oberżysta Wawrzyn B. zeznaje, że winien jest dystylatorowi panu Adamowi O. za wybrane trunki resztę należytości 68 rubli i obiecuje zapłacić takową w czterech równych ratach po 17 rubli to jest na św. Wojciech, na św. Jan, na św. Michał i na Boże Narodzenie;

f) Pani Teofila P. wystawia kupcowi W. obligacyję na 175 rubli za wybrane różne materyje bławatne.

d) Świadectwa.

1. Wojciech S. służył u mnie przez trzy lata za parobka i zachował się przez ten czas trzeźwo, był wierny i dbały

o dobro moje. Zna się dokładnie na wszystkim, co do pa-
robka gospodarczego należy. Na żądanie jego uwalniam
go ze służby i wydaję niniejsze świadectwo.

S . . . dnia . . . roku.

W.

2. Okaziciel niniejszego Jakób Sz. z M. był u mnie przez
trzy lata terminatorem. Przez przeciąg czasu tego był
zawsze pilny, chętny do pracy, posłuszny jak na dobrego
ucznia przystoi. Rzeczzone przymioty oraz zręczność w za-
wodzie swym wszędzie zalecić go powinny.

W . . . dnia . . . roku.

Grzegorz Ch. majster szewcki.

3. Na żądanie udziela się Zuzannie P. świadectwo, że
przez 8 lat w usługach u podpisanego była i przez czas ten
zjednała sobie zupełne zaufanie. Zaleca ją szczególnie
wierność, pilność i zręczność w domowej pracy.

P . . . dnia . . . roku.

Urban K.

4. Wystaw świadectwo:

- a) Czeladnikowi pracującemu u krawca;
- b) służącemu;
- c) garncarzowi na kuchnię praktycznie urządzoną,
z poleceniem go publiczności;
- d) terminatorowi wyzwolonemu na czeladnika;
- e) Kucharce;
- f) piastunce i t. d.

K O N I E C .

Spis rzeczy.

stronnic.

Kurs niższy:

Przedwstępna uwaga	1
Podmiot z orzeczeniem przymiotnem.	9
Orzeczenie słowne	13
Orzeczenie rzeczowne	19
Zdanie ściagnione. Użycie przecinków	20
Użycie spójnika <i>i</i>	21
Zdania przeczące. Użycie negacyi <i>nie</i> i spójnika <i>ale—lecz</i>	23
Użycie negacyi <i>ani—ani</i> (<i>ale—lecz</i>)	26
Bliższe określenie orzeczenia słownego przez przysłówkę.	28
Czwarty przypadek przy słowach przechodnich	30
Zestawienie wszystkich dotąd znanych ćwiczeń we formie opisu małego.	34
Szósty przypadek czyli narzędnik	35
Drugi przypadek czyli dopełniacz	38
Drugi przypadek przy słowach przechodnich przecząco wyrażonych	42
Zamiana drugiego przypadku na przymiotnik	45
Trzeci przypadek czyli celownik	46
Bliższe określenie podmiotu	49
Siódmy przypadek czyli miejscownik	51
Szósty przypadek określony i przy przyimkach	56
Czwarty przypadek określony i przy przyimkach.	58
Trzeci przypadek określony i przy przyimkach	63
Drugi przypadek określony i przy przyimkach	65
Drugi przypadek podzielny i przy liczebnikach począwszy od pięciu	75

Użycie zaimków dzierżawczych	78
Stopniowanie przymiotników	83
Stopniowanie przysłówków <i>im—tym</i>	90
Liczebniki porządkowe, podziałowe, ilorakie, nieoznaczone .	94
Użycie spójników okoliczność związku i porządku wyrażaj.	98
Użycie spójników: <i>albo—albo, częścią—częścią, nie tylko—ale</i> .	100
Użycie słów posiłkowych sposobu, <i>módz, potrafić, chcieć</i> i t. d.	102
Użycie rzeczowników słownych oraz spójnika <i>aby</i>	105
Oznaczenie czasu. Użycie czasu teraźn., przeszł., i przyszłego.	106
Użycie formy biernej. Imiesłów odmienny czasu przeszłego .	111
Czynności w następstwie po sobie	113
Użycie spójnika oświadczającego <i>że—iż</i>	115
Spójnik pytanie lub wątpliwość wyrażający <i>czy</i>	121
Przyczyna i skutek. Użycie spójników przyczynowych . .	123
Użycie spójników celowych	130
Użycie spójn. wnioskujących. Wnioskowania (sylogizmy). .	133
Użycie spójników warunkowych i czasowych	136
Tryb warunkowy	140
Użycie zaimków wskazujących i przysłówków miejsca. . .	144
Użycie spójników łączących	150
Użycie przeciwstronnego spójnika <i>a, zaś, ale</i>	156
Użycie spójników przeciwstawnych <i>choć, albo</i> i t. d. . . .	160
Użycie spójnika sposobu <i>że, nie tak—ażeby</i>	163
Użycie zaimka względnego. Imiesł. odm. czasu terażniejszej .	167
Imiesłów nieodmienny czasu terażniejszego i przeszłego . .	181

Kurs wyższy:

Zadanie pierwsze	191
„ drugie	193
„ trzecia.	195
„ trzecia. Wyszukiwanie przyczyn i skutku.	197
„ czwarte. Cel i środek	199
„ piąte.	201
„ szóste	203
„ siódme. Konieczne i przypadkowe znamiona rzeczy. . . .	204
„ ósme. Różne krótsze i dłuższe opisy	206
„ dziewiąte. Ciąg dalszy opisów	210
„ dziesiąte. Ciąg dalszy opisów	212

Zadanie jedenaste. Ciąg dalszy opisów	214
„ dwunaste. Ciąg dalszy opisów	217
„ trzynaste. Ciąg dalszy opisów	221
„ czternaste. Ciąg dalszy opisów.	223
„ piętnaste. Opisy wedle podanych dyspozycji w pyt.	226
„ szesnaste. Ciąg dalszy dyspozycji w pytaniach . .	230
„ siedmnaste. Ciąg dalszy dyspozycji w pytaniach. .	233
„ ośmnaste. Ciąg dalszy dyspozycji w pytaniach . .	236
„ dziewiętnaste. Ciąg dalszy dyspozycji w pytaniach .	240
„ dwudzieste. Powiastki urywkowe do uzupełnienia .	243
„ dwudzieste pierwsze. Ciąg dalszy powiast. do uzupeł.	248
„ dwudzieste drugie. Ciąg dalszy powiastki do uzupeł.	253
„ dwudzieste trzecie. Ciąg dalszy powiastki do uzupeł.	258
„ dwudzieste czwarte. Ciąg dalszy powiast. do uzupeł.	261
„ dwudzieste piąte. Listy różnej treści	263
„ dwudzieste szóste. Ciąg dalszy listów różnej treści .	270
„ dwudzieste siódme. Ciąg dalszy. Listy opisujące, proszące i t. d.	277
„ dwudzieste ósme. Ciąg dalszy	281
„ dwudzieste dziewiąte. Ciąg dalszy. Listy winszujące.	285
„ trzydzieste. Pomniejsze czynności z życia codzienn.	287

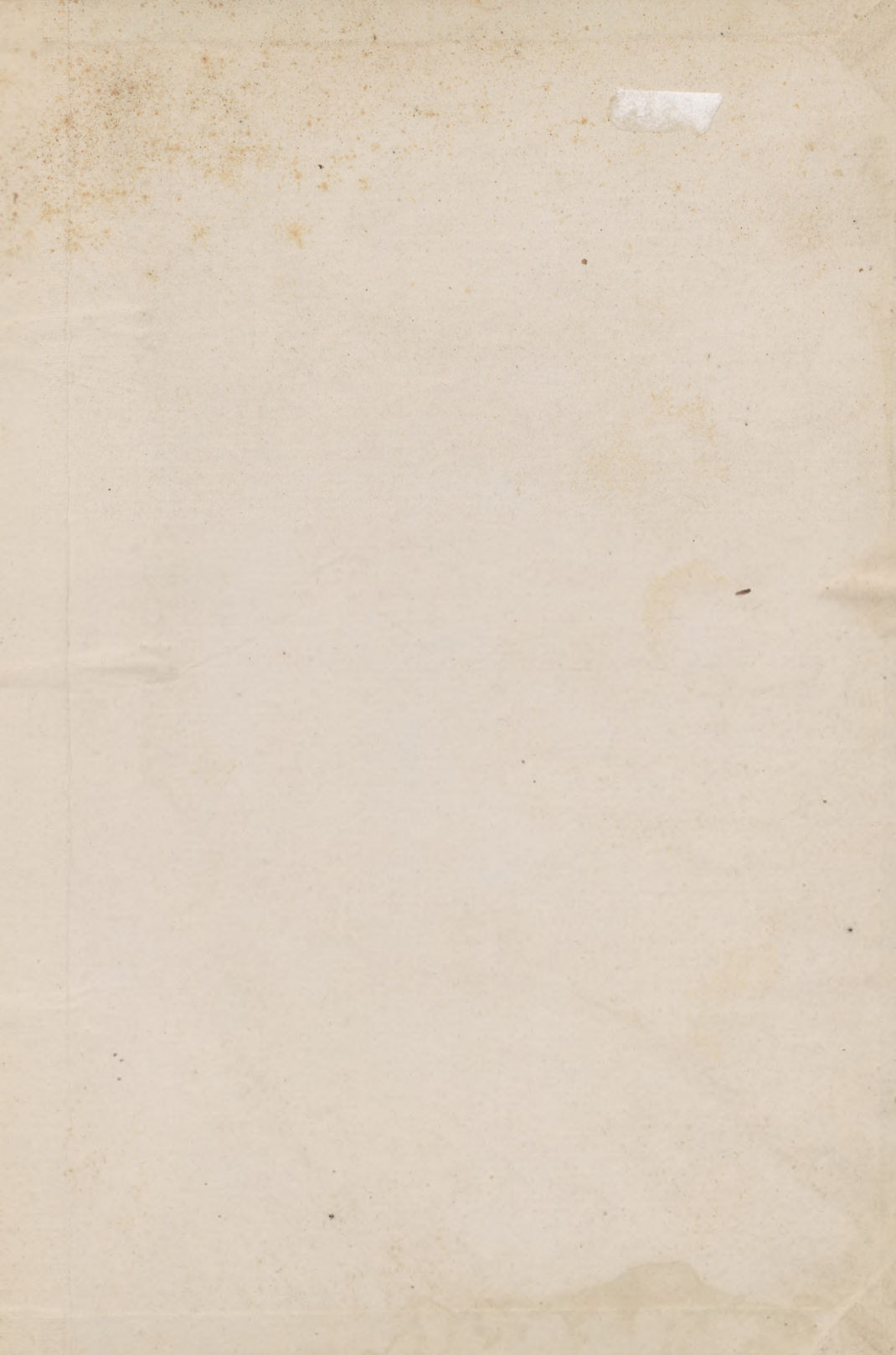

Biblioteka AŚ Kielce

0357362